

Eugen Kumičić

Sirota

Roman iz istarskog života

eLektire.skole.hr

I

U kršovitom prigorju visoke Učke dubok jaz rastavlja dva strma i klisurasta kuka. Jaz se sve većma raširuje, vijugajući se k niskomu žalu, a među glavinama kukova rastvara se velebna uvala Brestova. Prekrasan se pijesak prostire u zabitnoj uvali u obliku nepotpuna polukruga. Gorski potok prodire upravo u sredini uvale. Visoko nad morem u velikom zavoju vuče se carska cesta po golim bočinama, no s obale vidi se samo sivkasti zid koji teče uz nju kroz cijelu dragu.

Dan bijaše sparan, nebo vedro i sjajno plavetno, more mirno i glatko, ustaljeno kao ulje. To modro i bistro ogledalo one tužne ljepote sljubilo se s bijelim prudom i sa surim skultovima okomitih klisura i izdubljenih pećina, te se vidjela srebrnasta crta što se je gubila pod krivudastom obalom, svijajući se oko oštih grebena.

Sunce se nagnulo k zapadu.

Pred žalom uvale, nedaleko od kraja, usidrila se lađa ribarica. Mlada djevojka sjedi na njezinu rubu. Lice joj malko potamnijelo od sunca, ali živo plamti krasno rumenilo po prenježnom cvijetu njena mlađahnog obličja. Sva odiše i toplotom i blagotom i krasnim zdravljem. Bujna i valovita kosa što joj se prelijeva od velike crnine, pala joj na gola ramena i prikrla dražesno pognuta pleća. Djevojka se bila okupala u bistrom moru tamo iza rta, u hladnoj spilji pod izbočenom liticom, te je osjećala na cijelom tijelu morsku sol. Otac, s veslima u ruci, dugo je dozivaše. Baciv na sebe modru platnenu haljinu, dotrčala je po vrućem pijesku u lađicu, vješto i hitro kao mornarče. Puna je svježe gipkosti. U lađici je rasplela kosu, vlažnu od mora. Položivši češalj na klupčicu ribarice, zavezla se u misli, gledajući vrući zrak što je titrao nad udaljenim otocima. Njezin se otac bio otisnuo od kraja, pa se usidrio pred uvalom i onda legao na mreže. Lađica se nije više zibala. Djevojka je spustila lijevu nogu nad samo more, a drugu je obuhvatila desnom rukom oko članka i privinula k sebi, te se sjajila ona zdrava i mlada put koja bivaše sve bjelja prema oblom i dražesnom listu. Sjedila je tu posve nehajno, kao da je sama, kao da je ne vide nego sunčani traci što se igrahu po milovidnoj joj nozi, odrazujući se s pakline kojom bijaše omazan naduti bok lađice.

Sve planine, savite u golem vijenac sa tri strane Riječkoga zaljeva, svi otoci i njihovi rtovi koji kao da se lagano njišu nad tihim morem, bijeli gradići i siva sela, orijaške i čunjaste pećine one sure i krševite obale i rijetko zelenilo u zakućenim ohojima, laka jedra i crni bokovi lađa, sve se to odsijevalo u bistrim morskim dubinama, predivno, začarano. Velika se jata galebova premještahu, tražeći pohlepno svoj plijen. U onoj omarnoj i mrtvoj tišini pomućenoj samo pljuskom gorskoga slapa, čuo se njihov tužni cik. A neke su plahe crne morske ptice ravno prolijetale, mašući oštro krilima što se kadšto doticahu tihoga morskog površja. Za sobom ostavljahu tanku crnu brazdu. Golubi dupljaši izlijetahu iz mračnih zjala nad morem da se vinu nad klisure, pa da sunu kao strijela u hladovite gorske drage, na pučeve gdje su znali da je slatke vode. Na južnom rtu Brestove uvale crnje-lo se morsko zjalo spilje Duboke.

Ribareva se kći udubla u neke nevesele misli. Njene velike, sjajne i veoma lijepe crne oči zalivene su milom sjetom. Samo im kadšto trenu duge i guste trepavice. Bolno joj čeznuće obuzima srce, no čaroban joj se osmijeh ipak razastire na rumenim usnicama, te ih osvjetljuje, kao da joj na njima trepti duša, želja prvih ljubavnih slatkih cjelova. Kad joj

ono čeznuće provali jače iz srca i preleti mlađanim tijelom, usne joj bolno drhtnu, krasna joj glava ponikne, bujni se pramovi valovite i mekane kose spuznu s jedrih ramena na djevojačke grudi. Djevojka se tada trgne i osjeti čudne srhe i mučnu tjeskobu. U toj časovitoj tjeskobi gorak joj se osmijeh raspline na nježnom zavoju usnica, crne joj se i do čuda guste obrve stegnu nad prekrasnim nosom, na grčku uleknutim, ali odmah nato utone u neki sladak zaborav. S njena se lica opet odbija bljesak unutrašnjega čarobnog svijeta, spokojan odsjev tajnih čežnja što joj ljupko i voljno zališe i obrvaše dušu. U njezinim bi se zjenicama zazrcalila tada sva ona čarobna slika neba, mora i kraja, te divno svjetlo zore koja joj je rudjela iz bajišta snivana raja.

Do djevojke na krmi lađice zgurio se mršav dječarac, crnomanjasta i od sunca izgorjela lica. Napeto je i šaro upiljio oči u svoj povraz da prevari kakvu ribicu. Slamnati mu šešir, sav zgnječen i na više mjesta probušen, sjeo na uši, a široki se obod klepavo spustio nad lukavo lice i nad zatiljak, crven i izjeden od morske soli. Dječaku se lice zlurado smiješilo, jer bi svaki čas kakav gladuš zategnuo strunama povraza. Mladi je taj ribar često ustajao da išikne svoj povraz daleko od lađe. Vrteći ga rukom u zraku sve jače i jače, uznijhao bi se dječarac i uzljuljao lađicu. Lijepa bi noga njegove sestre uronila tada u more, te bi s nje i s njenih prstiju kapale kao biserne kapljice kad bi se lađica nagnula na drugi bok.

- Frane, ne ljuljaj lađe, probudit ćeš oca - opomenu ga napokon sestra.

- Ne spavam, ne, Julka. Ubila me ova omarina. Sunce će spržiti i kamen, a nebo se valjda zapečatilo. Uh, zapare li! Julka, to božje sunce kao da neće danas za Učku, kao da se usidrilo na nebu.

- Oče, zamalo će zahladiti, a bit će i čuha iz drage na ovu omaru.

- Hoće, hoće, Julka. Ma duša mi se skuhala u kostima - potuži se ribar, protegne se, pa sjede na kup mreža. Ogleda se zatim morem, zijevnu, prekriži palcem desnice usta, i upita kćerku: - Julka, vidi li se već Kuzmina lađa?

- Eno je tamo pred onim velikim brodom - odgovori mu Julka i pokaže lađu koja se crnjela u daljini kao da je muha.

- Eh, božje oči! Sve mi se nešto magli, ali ono što ja vidim, bit će onaj veliki brod - reče stari Petar i protare oči.

- Ja sudim da je Kuzma jer vesla ravno k nama - šapnu mali Frane.

Stari se ribar okrene prema jugu, omjeri planinu Osor, kimnu i reče otegnuto, pjevajući po mornarskom običaju:

- Osor, ima kapu! Jugo!... jugo!...

- Ako zategne jugo, neće danas Kuzma u Svitan sa svojom bracerom - primijeti mali Frane i trgne naglo povrazom, tako da je more po strunama zazviždalo.

- Ej, ej! To ti je vraški kosnulo! Frane, vuci da vidimo tko je veći, riba ili ti! - našali se i narađuje otac.

- Drži se, drži! Čekaj, čekaj, ova mi neće uteći ako mi po... povraz ne pukne. Lovrata, lovrata! Joj, joj, Julka, velika, vidi, vidi! - hvalio se Frane prigušenim glasom.

Nakon mučna natezanja izvuče iz mora lijepu lovratu. Lice mu se rumenjelo od radosti, žive su mu se i vragoljaste oči krijesile nad srebrnastom ribom što pljeskutaše po dnu lađice.

- Frane, po svetoga batića, ti si toga dosta nalovio! - pohvali ga otac, premećući lovrate, kantrice, pozlake, ušate i kanjce.

Mali Frane nikako ne mogaše umuknuti, nego sve jednu te jednu pili o svojoj lovrati: kako mu je počela meku trgati, kako je on odmah znao da mu baš lovrata obilazi udicu, pa kako je napokon zategla udicom. Stari Petar, slušajući svoga sina, uzvali se opet na mreže da trene još mrvu, da protegne bose noge po veslima što su bila položena unakrst u lađici.

Kako je ribar ležao straga u lađici gdje su mu bila i djeca, utisla se krma jako u more, a prova se ribarice uzdigla, te se vidio mah, kojim je bila obrasla po dnu. Kapa je ribaru pala na mreže i otkrila prosijedu i raskuštranu kosu, a šarena mu je košulja raskopčana na razgaljenim rutavim prsima. Koža mu je na rebrima crvena, suncem preplanula. Duboke se brazde povlače po starčevu licu. Petar je slatko usnuo. Pluto i olovo mreža ne tište mu stare kosti, blažen mu se posmijeh razastire po svim crtama i zasjecima navorana i koščata lica.

Iz uvale čuje se samo šum gorskoga slapa. Julka ga ne čuje. Tiha je kao nehajnost. Ni cijuka gladnih galebova ne sluša. Utonula je u more svojih osjećaja, protegla se na klupčici, složila ruke na rubu lađice i spustila na njih bradu. Nadnjevši krasno lice nad more, snatrivo je zurila u bistru vodu. U modrim bi joj dubinama zasjalo na časak lice krasna mladica, oči bi mu zablistale, pa bi sve iščezlo da se opet pojavi u lamanju svjetla, da je opet opčara. More se lagano nadimalo, svjetlucalo se i iskrilo.

Sure i sive vrleti što se nadvisuju po strmim stranama istarske istočne gorske kose, još se kupaju u zlatnom sunčanom žaru, a hlad se već uvalio u mrke prodole i u drage gdje se more udublo među rtove. Sva je ona kosa bila posuta sjajnim ljagama svjetla i isprekrižana velikim sjenama zubastih vrhova i ropavih greda. More bijaše podalje od kraja sjajnoplavelno i našarano blijedim strujama, a pod samom se krivudastom obalom svijala već ona divotna crta tmasta modrila u hladu riđastih, prugastih i nakvičenih klisura. U silnoj daljini, tamo preko otoka Krka, u rumenoj i ljubičastoj istočnoj pozadini, pod gibljivim rubom laganih para titrahu velebitske golijeti. Na debeloj pak pučini južnog obzorja, među Osorom i Istrom, preko onih krševitih ostrvica što se laktom kose blizu Lošinja, pomaljahu se goleme gomile oblaka. Pod njihovim pozlaćenim skutovima rasinulo je grimizom veličanstveno, beskrajno more.

Sunce se još sjajilo po lišću smokve što se razgranala nad ribarevom kućicom. Ta je kućica na sjevernom kraju pruda, udaljena od mora samo nekoliko koraka. Visoki je rt štiti od ljute bure. Iza kuće u pojati pod pećinom stisnuo se malen vrt, dvije-tri lijehe zemlje, a tu je izraslo nešto kvrgastih maslina, pa ona velika smokva, dvije breskve i nekoliko trsova. Na kućnom se pragu razvalio žut mačak, a malo podalje brčka nekoliko kokoši. Sredinom se pruda suši sura mreža, privezana jednim krajem o krmu stare lađe, zapuštene na žalu, a drugim krajem pričvršćena o jedno željezo na prozorčiću ribareve kućice. Sunčani su traci sunuli koso prodolom u mrežu, pa se njena sjena mirno prostire po bijelom žalu. U hladu pod bokom one zapuštene i raspucane lađe protegnuo se mlad čovjek, jaka i čvrsta tijela. Na njemu se crveni košulja do lakata zasukanih rukava, a vidi mu se i žilavi list jedne noge, jer mu je nogavica šarenih hlača zavrnutu do koljena. Jaz među kukovima napunio se crvenom svjetlosti, malne krvavom maglom.

Na brijegu zalaje lovački pas. Julku žignu nešto u srce, kao da ju je prisojkinja čeknula. Naglo se trže iz misli i svrne pogled na brijeg. U taj par onaj mladić u crvenoj košulji varkne se ispod boka raspucane lađe, pogleda Julku, protrči prudom, vijugne među masline u dolinu, prošulja se šikarjem, pa se stane penjati strmim kukom da vidi lovca.

- Julka, vidiš li Luku kako se penje? - upita Frane, no sestra mu ne odgovori. Ona je posve rasklopila oči i zahvatila pogledom Luku i sav brijeg.

Stari se Petar probudi, pa jetko progugla:

- A koga se vraga skiće po ovim stranama? To je pas onoga... onoga lopova! Zar da zečevi jedu grup? Sada je lov zabranjen, al, da, on smije sve.

Julka je mramorkom šutjela. Otac nakon kratke stanke pridovrgne:

- Djeco moja, zao je taj čovjek. Nije na božju skrojen, ni prave krvi. Neka nas Bog od nje ga sačuva! - Ah, ta prokleta gospoda! - uzdahne ribar i zirne žalosno u svoju kćerku.

Julka se smuti na te riječi i tiho reče:

- Gospoda? Zar nije gospodin Marko dobar? A njegov sin?...

- Eh, ono su drugi ljudi! - slegne Petar ramenima, pa odmah doda: - Ružić mi je rekao da će mu sin doći iz Beča. Možda je već došao, tko zna, jučer.

Julka porumenje.

Starac svejednako klimaše, a napokon reče s velikim smiljkom:

- Julka, kad budeš sama kod kuće, da mi se zatvoriš! Znaš, ima krštenih i nekrštenih na ovom svijetu.

- Jako sam se prestrašila kad je jučer načelnikov sin s puškom unišao u našu kuću - potuži se Julka.

- A što ti je ono kazivao? - zapita otac zabrinuto.

- Da je umoran od lova, da... ali ti si iz vrta došao, pa se...

- Onda se napio vode, pa odmah ispao iz kuće. Ma kao tat ogledao se po kuhinji. Jad ga zadesio! Julka, volio bih te mrtvu u oči ljubiti, nego da mi sramota na obraz pane. I onoga stražara treba da mi se čuvaš, jer ako ga još nađem gdje mi se oko kuće mota, tako mi samrtne ure koja me čeka, ja ću ga... Da, i ja imam pušku! - škripne ribar zubima.

- Oče, ... - izlane Julka prestrašeno.

- Zar misliš da se ja bojim onoga financa i njegove puške? Neka ide ljubiti djevojke onamo gdje se okotio! Znat će on tko je ribar Petar! - grozio se starac, istrgnuv mornarski nož iza pasa.

- Onaj je stražar mislio - usitni mali Frane - da ćeš ga ubiti kad si ga za vrat uhvatio, znaš kad je Julka zvala u pomoć, kad smo dotrčali u kuću. Julka, ti ne znaš, kako je teška puška onoga stražara. Ja - - ja sam je nosio kad je otac rekao neka je sakrijem, a ja, ja sam...

- Frane, šuti! - otrese se na njega otac.

- A zašto si mu pušku vratio? Ti se ne bojiš?... Da, ni ja se ne bojim stražara - pohvali se Frano tiho.

- Što će meni njegova puška? - zakrči Petar, zirne u Julku, zažagri očima, uzvrtili se i cijelim tijelom drhtnu. Nakon kratke šutnje doda: - Ne, neću nožem, nego da sam ga zdimio među oči šakom!...

Na carskoj cesti svaki bi hip nešto sijevnulo. Frane, opaziv to blistanje, reče:

- Eno, žandari se vraćaju iz Svitna u Vratno. Sami su, još nisu našli Tita.

- Bog zna kamo se ono otklatilo. Kad ga nisu našli do sada, teško da će ga od sada. Jadna udovica, sve joj je ukrao - puhne Petar.

Neki Tito Tara koji je već više puta bio u tamnici, okrao je pred koji dan udovu Martu Barušić. Svuda su ga tražili žandari, ali sve uzalud. Titu ni traga ni glasa.

Ribar napuni lulicu, obloži udicu mekom, oduši dva-tri dima, pa ljutito baci povraz u more. Svak je zanijemio, nitko ni u nos, samo Frane micaše vilicama, kao da hoće pokazati ribama kako da zagrizu meku. Julka se zagledala u tihu uvalu, u kućicu svog oca. Nad krovom među širokim lišćem žutjele se dozrele smokve. Klisure su se još žarile u

krvavom svjetlu sunca, no Julka nije opazala oporbe i nadmetanja među krasotama sjajnoga pruda, zelenih dolina, tihoga mora i onim strahotama obale i gorskih strana. Petar se zanio u teške misli, upiljiv oči u svoj povraz. Razmišljaše o Titu, o stražaru i načelnikovu sinu. Koliko ljudska pamet zasijecaše, nije se znalo u Svitnu za tate i vjetrogonje. Brestova je u svitanjskoj župi.

Julka slušaše gorski slap, uzdignuv ruke straga nad glavu da sveže mekanu kosu. Držeći tako ruke i ramena joj se podigoše, a haljina joj se dražesno napne na grudima.

Ribar reče kćeri da pogleda gdje je Kuzmina lađa. Ona ustane i pođe na prednji dio, na provu lađice, i tu skoči na prvu klupčicu, osovi se i nadnese ruku nad oči da ih zaštiti od sunca. Plemenita je i stasom i pasom. Crne su joj se i guste obrve skupile, gornja joj se usna malko uzvinula, a donju je prihvatila među bijele i sjajne zube. Spustivši svu težinu tijela na lijevi bok, uprla je oči u sjever, tamo pred Rijeku, gdje se crnjela brodica koju čekaše njezin otac. Do grada Rijeke plamtio je dug niz prozora neke tvornice u zadnjim tracima, odsijevajući se u moru kao silan požar. Julka upire sjajne i zamamljive oči u udaljenu sitnu lađu, a vitki joj se stas oštro crta na suroj litici rta koji kano da se lagano giblje tamo na kraju tihe uvale. Sunce još titra po boku mirne lađice i po valovitoj Julkinoj kosi, i osvjetljuje joj punano rame s koga je malko spuzla bijela košulja; ono jošte oblijeva s jedne strane žeženim zlatom Julkine poluotkrivene i čedno nabujale grudi, njenu mladu i malko crnomanjastu put, cijelo stasito i slikovito tijelo što se divotno zrcali u bistrome moru, previjajući se u razbludnom i naglom lamanju i titranju sunčanih zlatnih zraka. Na ulazu velebne uvale, do podnožja visoke Učke, pred onim mrkim jazom i pred onim bijelim žalom, u maloj ribarici blizu one ribarske kućice, među grebenastim rtovima, pa u veličanstvenom sjaju sjene i svjetla uznosito se i milovidno slikalo bajno i dražesno Julkino mlado tijelo i podavalo tužnom i pustom zatonu sav onaj čarobni sklad, život, raskoš.

Podalje bi od kraja zaplaštala po koja riba, galebi se češće zalijetahu tihim morskim zrcalom što se još caklilo, blistalo i iskrilo u posljednjem rujnom prosjevu, no začas će sjena prekriti more, umalo će nestati sjenotoka, potamnjet će bijela jedra, sva će se obala preobraziti, sva će bića odahnuti: žarko, krvavo, maglovito, veliko sunce uminut će za visoku Učku.

*

Sav se već Kvarner napunio hladom. I svjež vjetrić struji već iz prodola, ševelja tihim morem, leprša Julkinom modrom haljinom, giblje joj rude pahuljice mekane kose na dražesnom zatitjku. Crn je već zapah preletio uvalom i navraskao more koje se u jedan hip rasinulo svijetlom modrom bojom, a pred prudom zelenkastom. Maleni, živahni valići brecaju od pruda, te mrmore i gogoljaju pod bokom ribarice. U moru se sada ne cakli sjajni modri nebeski svod. - Julka se opet okrenula prema uvali, a grudi joj se nadimaju, udišući svjež i gorski zrak koji joj mekano vije u toplo lice. Na pustim se rtovima tresu niske borovice, grane se masline lijeno sagiblju, debelo lišće granate smokve šušti nad krovom samotne kućice, vonj se kuša, uvenule trave i rasijane obale rasplinuo i pomiješao s mirisom slane vode u onom ljupkom predvečerju.

- Julka, Julka, eno lađice! Gle, kako lijepo jedri! - uskliknu mali Frane.

Julka se okrene i opazi gospodsku lađicu pred južnim rtom uvale. Vjetar je duvao s kraja, a lađica je puzila u uvalu, nagnuvši se na desni bok. Čas zatim preleti morem crni srh vjetra, pjenušeći se živahno. Jedarce se naglo nadme, lađica se jače nakrivi.

- Joj, da se ne prevrnemo! - krikne u lađici ženski glas.
- Gospođo, ni straha! - nasmija se čovjek koji je sjedio do prestrašene gospođe.
- Gospodine kapetane, pazite, molim vas! Ne bih se htjela okupati. Pazite, jer iz drage duva svjež vjetar! - opomene ona mlada žena kapetana.

Kapetan je sjedio do krmila, do njega gospođa, a ovoj nasuprot mlad i crnomanjast čovjek. Podalje su od gospođe čučila dva mornara na dnu lađice da bude tako čvršća na moru.

- Ej, Petre, sretno! - povika mladić iz gospodске lađice kad opazi ribaricu, usidrenu posred uvale.
 - Marijane, Bog daj zdravlja! Gospođo, baš ćete se ugodno sprovesti u ovom hladu - odzdravi ribar Petar, snimiv s glave modru kapu.
 - A jeste li se, starče, usidrili u dobar čas? - upita kapetan ribara.
 - Ma bit će kapa gladuša - stisnu Petar plećima.
 - Imamo i jednu lov... lovratu. Ja sam je ul... ulovio - pohvali se mali Frane, dignuv u vis lijepu ribu.
 - Gospodine kapetane, dobre li vam večere! - ponudi Petar.
 - Zategnite jedro, imbroja, vesla u ruke! - zapovjedi kapetan mornarima, pa se okrene k lijepoj gospođi i upita je:
 - Albino, kako vam idu u slast lovrate? E, onako s octom i...
 - I uljem! - upane mu u riječ gospođa i zvonko se nasmije, žmireći u lijepo Marijanovo lice, a zatim se obrecnu na kapetana.
 - A što se, vraga, smijete? - upita je zlovoljno kapetan koji bijaše pecnut. On se zagladi po dugoj bradi, zavrati je i zirne koso u gospođu.
 - Molim vas, Kaluškoviću, pa zašto da se ne smijem? - uščudi se gospođa i uozbilji.
- Mornari nakrive nekoliko puta vesla, a lađica umalo dopljuska do ribarice i sjekne joj uz bok. Julka poda ruku Marijanu, pa pritegne krmu do krme, tako da se lađice zastrugaše.
- Julka, imaš, bogme, čvrstu ruku - reče joj Marijan.
 - A kakvu bi ti htio da imam? - nasmije se djevojka, uzvine na nj oči i po licu joj podudari rumen jer je mladić živo gledaše.
 - Gdje je ta riba? - upita kapetan Adam Kalušković i potrepta Julku po ramenu.
 - Malo smo nalovili - nasmiješi se Julka, a pogled joj se sukobi s pogledom lijepe gospođe.
 - Olà, koliko? - namigne krupni i jaki Kalušković ribaru, pridignuv široka pleća.
 - Dat ćete po svojoj dobroj volji. - Nà, sve za dvije cvancige - zakašljuca ribar, nakrivi usta i počese se iza uha.
 - Kako?... - otegne kapetan, zaokruživ uho rukom, kao da hoće bolje čuti.
 - Eh, treba da i siromah živi! Kapetane, zatrla se riba, traga joj ne bilo! Uh, Bože, što to rekoh? - pokaje se Petar i udari se šakom u prsa.
 - Prebacite amo u lađu tu ribu - mahne kapetan rukom.

Dok se Kalušković pogađao s ribarom, ona se lijepa gospođa bila zagledala u krasnu Julku, te nikako ne mogaše skinuti očiju s onoga milog lica, zastrta nekom ljupkom sjetom. Gospođa se Albina čudila izvanrednoj krasoti ribareve kćerke. I Albina bijaše lijepa žena, bujna i visoka stasa. Njezine su oči bile velike i krasne. Oko tamnosivih zjenica, spokojnih zjenica, vio se crn kolobarčić. Imala je modru haljinu, skrojenu na mornarsku i ob-

rubljenu bijelim šujtašima. Ta joj je haljina spala s jakih ramena i otkrila nježni vrat i vezenu bijelu pothaljinu na grudima. Kroz čipke sjajila se bijela put i ubavi i krasni udovi. Njenu je licu podavao veliku dražest i slamnati mornarski šešir, ukrašen širokom svile-
nom vrpcom što joj je lepršala nad leđima i zalijetala se u lice kapetanu Kaluškoviću.

- Stipetiću, to je, dakle, djevojka o kojoj ste mi jučer govorili? - zapita Albina Marijana tiho, talijanskim jezikom.

Kad joj mladić kimnu da je tako, nastavi ona:

- Stipetiću, niste lagali! Ova djevojka je uistinu divotna. - - - Da, vi ste mi kazivali da ste -
- s njom plandovali po ovom žalu kad ste bili...

- Tada mi je bilo deset godina, bio sam dijete - zaleti joj se u riječ Marijan.

Udova pričvrsti šešir na glatkoj crnoj kosi, otare naglo usne rupcem, žmirne u Marijana i reče mu tiho, zatežući svaku slovcu:

- Da... da... vi ste bili dijete.

Marijan se osmjehne i malko porumeni. Udova zirne u njega kroz trepavice. Njeno je lice bilo glatko i kao hladno pod nježnim snježnim zadahom. Samo se na usnama rumenjela krv pod uvijek vlažnom i prozirnom kožicom. Na punanoj gornjoj usni dražesno joj lazi nježna mahovina, jedva huknuta.

- Stipetiću, gledajte onu krasnu valovitu kosu! - šanu udova prigušeno i stane zaglađivati svoju kosu s čela.

- Da nije žena, vi se, Albino, u nju zaljubiste - nasmijulji se Kalušković usiljeno, malne kiselo. Udova ne odgovori, nego ga pogleda u čudu i prsnu u smijeh, Julkino se lice ozarilo: gospoda o njoj razgovarahu.

- Da, Stipetiću, vi se s ovim dobrim ljudima poznate od djetinjstva - izusti sada udova glasno i kao nehajno i slučajno.

- Zar ne znate, gospođo, da je Stipetićeva kuća iza ovoga rta? - uplete se ribar Petar koji je nešto talijanski mlatio kako bi sam krstio svoju talijanštinu.

- Tako... da, da, iza rta, prva draga... - zašuti udova.

- Ma da, u Zelenoj dražici. Sreće li, da su svi naši mladići kakav je Marijan... da, gospodin Marijan - popravi Petar, pa odmah nadoveže: - Ne znam ni sam kako da ga zovem, a ružno je kad mu "ti" velim ako i jest sin siromaha mornara, moga susjeda Pavla.

- A hoće li ovaj na more? - upita kapetan Kalušković ribara, pokazav rukom maloga Frana.

- E, još je sitan. Da, ovo je moj Frane, a stariji mi je u Americi. Bit će dvanaest godina, otkad se ukrcao. Teško mi bilo pri duši, ali što ću? On navali da ide u svijet, a ja uzdišem od tada za njim. Ako je na životu, Bog mu dao i zdravlje i sreću. Filip mi je najstariji, pa znate kako ga želim vidjeti prije smrti. No, no, još ću koju godinu poživjeti. E, čvrsto sam se pribio uz ove pećine! - pohvali se Petar, protegne ruke i strese ih živo da pokaže kako su još žilave.

- Čuješ, mali, uzet ću te na moj novi brod kad bude gotov - kimnu Kalušković Franu.

Dječak porumeni, zirne u krupnoga kapetana, sav se smuti i zagleda u more. Otac ga opomenu neka odgovori gospodinu kapetanu, ali on kao da se boji kapetanove duge tamnosmeđe brade, u rt skupljene, i velikih brkova što mu kriju usne. Kapetan prođe rukom preko svoga pjegavo crvenog lica, pa opet upita dječaka, da li hoće s njim na brod.

- Je... - dahnu Frane otegnuto, grizući obod svoga šešira.

- Dobro, uzet ću ga na brod, neka uči. Evo vam Stipetića koji je štedio kao mornar da izuči nautičku školu. A, zar ne, da je tako? - viknu Kalušković, tarući bradu među dlanovima.

- Jest, štedio sam, ali da nije bilo Marka Ružića, ne bih ja bio svršio nautičke škole - klimaše Marijan.

On bijaše odjeven kao i kapetan. Slamnati šešir, a odijelo od žutoga nankinga. U zjenicama pomorskog poručnika titraše mladenački plamen. Sudeći po gustoj crnoj bradi i muževnoj žilavosti njegova lica, svatko bi mislio da je stariji negoli jest uistinu. Stasa je visoka i čvrsta. Krasan je to mladić, vatren, jedar, sto života u njem kipi, zdrav i čio, kao da se odvalio od onih klisura. Gledajući ribara, jednako se smiješio i gladio crnu rudu kosu.

Stari Petar pogledaše i lijepo crnomanjasto lice mladoga poručnika, živahno se razgovarajući s kapetanom:

- Jest, gospodine kapetane, i naš se biskup rodio u seljačkoj kući. Moj Frane bit će štedljiv, a takav mu je i brat Filip.

Petar kazivaše sada kako mu je Filip poslao nekoliko stotina, rado bi bio i više, ali ga je jednom snašla nesreća na moru. - Sve je izgubio i ostao gol kao ovo veslo. Sad se pomogao, kako vele ljudi koji dolaze iz onih strana, a i sam mi piše da se ne može potužiti na sreću.

- Tako je, Petre! Vaš je Filip počeo trgovati pred pet godina u Buenos-Airesu, a evo glave, ako ne omasti brade! - kliknu Marijan.

- Marijane, komu Bog da, steče u svačemu. Isprva, kad se ukrcao, uzela ga za pomoćnika u svoj dućan neka udova iz Vratna koju je muž odveo pred kojih dvadeset godina u Ameriku. Bio je taj čovjek iz Vratna i zvao se Vice Babić. Već je dugo u grobu. Moj mi Filip piše da će se udova Babićeva povratiti u naše strane.

- A vi čuvate Filipove stotine! Okladio bih se da niste načeli još nijedne sterline - našali se kapetan.

- Tako mi vida, istinu rekoste! Moj će Filip naći svoju muku na kupu, ako dojedri kada u ove strane. Živim kako mogu, a gladni nismo.

- E, načet ćete ih, Petre, one stotine, kad budu u vas svatovi - zaludi Marijan.

- Kakvi to svatovi? - brecnu se Petar.

- Julka je odrasla - reče Marijan, osmjehnu se djevojci i sam porumenje.

- Sinko, bio uvijek veseo! Hajde, neka se jadu nasmijem, ako mi se i druge po mozgu vijaju. Ima vremena; o Božiću bilo joj je tek šesnaest - kimnu ribar i zabrinu se.

- Marijane, ti si pravi svat! - osmjehne se djevojka, pa okrene od njega lijepo lice, kao da je ljutita.

- Stipetiću, vi ste pravo zanovijetalo! - ukori ga gospođa Albina.

- Ne valja dirati gdje ne misliš pristati - pritvrđi Kalušković.

- Sad si čuo! Dobio si, što te ide! - zukne Julka, pa se glasno i zvonko nasmije.

- Ah, djeco, djeco! - zaklima Petar, pa odmah upita sina opaziv bijelu lađicu što se bila pojavila na južnom rtu uvale: - Frane, nije li ono lađica gospodina Marka?

- Je... - otegne Frane.

Svi se okrenu da vide lađicu koja je brzo jedrila. Pred njom se pjenilo more. Julka je rasklopila svoje velike oči i uprla ih u lađicu zapanjeno, usupnuto.

- Tko je ono sa starim Markom? - upita ribar.

- Ivan - šapne Julka nehotice.

Njeno je lice problijedjelo.

- Ivan je, dakle, došao iz Beča. Da, njegov mi je otac govorio da će doći, jer da su sada zatvorene i najveće škole - pripovjedi Petar.

- Hoće li doskora svršiti nauke Ivan Ružić? - upita Kalušковиć gospođu Albinu.

- Čula sam da će još tri godine učiti u Beču. Još je mlad, bit će mu oko dvadeset godina. Oh, kako prolaze te godine! Već su četiri prošle, da je meni bilo dvadeset. Kapetane, domala eto me starice. A što me gledate tako začuđeno? - upita ga Albina i prсну u smijeh.

- Vi ste veoma čudna žena! - uozbilji se kapetan, a ona se jače nasmije.

- Ivanov mi je otac kazivao da će Ivan biti odvjjetnik. On ne uči da nađe koru kruha. Stari bi Marko mogao kupiti sav Svitan! - digne Petar ruke visoko nad glavu.

- Zar je uistinu tako bogat stari Marko Ružić? - začudi se udova.

- Imat će pô milijuna u najmanju ruku. Ima pet kuća na Rijeci - kimnu Marijan.

Ružićeva lađica, puzeći uvalom, približila se k ribarici na jedno pedeset sežanja. Uz staroga je Ružića sjedio Ivan i držao ravnalo krmila. I otac i sin pokrili su glave bijelim slamnatim šeširima. Stari je Ružić odjeven u svijetao haljetak, a Ivanu dršču rukavi košulje na večernjem povjetarcu koji veselo duvaše iz drage. Ivan je zakopčao košulju pod vratom. Iz sredine lađe, pod nadutim jedarcem, proviruju dvije glave. To su Markovi mornari. Na krmi se do Ivana pridigao njegov pas Moro, uprijevši prednje noge o rub lađice. Moro, prekrasan newfundlanac, protegnuo je vrat nad more i ukočeno se zagledao u Petrovu ribaricu.

Stari Ružić podigne šešir i nakloni se gospodi. Glava mu je sijeda, lice bijelo, najčistije bjeline. Brkova nije imao. Samo uz uši, od sljepoočica pa sve do vrata, srebrnila mu se brada kao snježna, tanka kudjelja.

- Ej, Petre, je li danas sreće? - povika Ivan.

- Dobro nam došli, gospodičiću! - odvikne ribar.

- Je li ono Julka s Petrom? - upita Ivan oca.

- Jest - ono je Petrova kći - odgovori otac, pošutje, pa nastavi: - Otkad ne ide u školu, rijetko dolazi k nama. - - Ivane, pazi na krmilo! - opomenu otac, pogleda jedarce, pa preleti okom po ribarici.

Njegov se pogled jedan hip bio zaustavio na ribarevoj kćeri.

Ivan bijaše blijed od ganuća. Velike sjajne smeđe oči upiraše u ribaricu, a kadšto bi ih svrnuo i na obalu. Vjetar mu dizao kosu i razblaživao ga, šumeći ugodno ispod jedarca. Ona obala, divno more, pa kipni Julkin stas, sve je to opajalo Ivana. Mnogo je puta u svojoj sobi u Beču snivao o takvim prizorima, a sada obajanim okom promatraše onu sliku koja ga sjećaše prve mladosti, njegova plandovanja po onom žalu. Pred njegovom zanosnom dušom veličala se ta slika. Ivan je ljubio more, poznavao je sve njegove tajne ljepote, svaki trzaj; rodio se na obali koju ono cjeliva i o koju se praskom i šumom razbija. Bez mora nije mogao živjeti, uvijek je za njim čeznuo.

Kad dojedre na kraj uvale, reče Marko sinu:

- Ivane, okreni da otpuzimo u Svitan.

Lađica se obrnu, štono mornarska riječ, kao na igli, opet se nagnu na bok, pa zabrazdi prema južnom rtu. Vraćajući se uvalom, ne izmijeniše ni jedne riječi s ribarom i s onom gospodom, nego su obojica pazili na jedro i krmilo, jer se more živo pjenilo.

Moro opet gledaše u ribaricu. Julka ga dva puta po imenu zvala, a pas veselo lajaše, skačući po lađici, kao da želi đusnuti u more i otplivati k ribarici.

Julkine su se oči točile za Ružićevom lađicom, oštro, zatravljeno gledahu za njom. Kad zamaknu lađica za južni rt, uzvrnu Julka oči na Albinu, pa porumenje i obori glavu. Nje-ne su se lijepe oči prikovale sada o dno lađe. Duša joj se bila smutila, no njezine uzrujanosti drugi ne opaziše, jer su se bez prekida razgovarali i pazili na svoje povraze. Albina se ljutila što nije mogla prevariti ni jedne ribe, a Kalušković je uvjeravaše da ima dosta ribe u moru. Petar je tvrdio da riba u Brestovoj uvali pozna udicu, nego da je iza rta dobro kantrišće, kad se natori more smrkišem.

- Ružićev se sin razumije u krmilo! Duše mi, krasan mladić, pa još jedinac, gospođo, zar ne, jedinac? - upita Kalušković.

- Da.... niste li me upitali, da li je Ivan?...

- Gospođo, meni se čini da običavam govoriti dosta jasno.

- A zar vas nikad ne spopadne kakva misao? - suzbije udova koja se bila zaniijela u misli.

- Sretne li žene koju će prstenovati Ivan Ružićev - zametne Marjan da svrati drugamo govor.

- Ovako bogati hlepe obično za mirazom, pa - naprte na vrat kakvu grdobu. Ja bih uzeo... ne, nikada, ako nije baš lijepa... - razvlači kapetan i pogleda udovu.

- Ivan je krasan mladić, pa uz ovako lijepu djevojku kakva je Julka, a, to bi bio par! Došla bi i gora da ih gleda! - uskliknu Marijan Stipetić.

On je izustio te riječi nepromišljeno, nenamjerno, no Julka bila bi najvoljela skočiti u more, isplivati na pijesak i sakriti se u šikarju drage. Marijanove su riječi pale na njeno srce kao žarka glavnjica i upalile joj mladu krv koja joj je naglo provalila i u vrat i u lice, te se bila grozničavo ozarila sva ona čila i zdrava put.

Jato golubova zašumi nad njihovim glavama. Kalušković opazi kako sunuše golubovi u crno zjalo na južnom rtu uvale, pa upita ribara, da li je ona spilja velika.

- Tko bi znao, gospodine kapetane! - raširi ruke Petar.

- A može li se s kuka u spilju? - upita opet kapetan.

- Može, s ove strane uvale, ali je vrlo pogibeljno. U Dubokoj ima sila golubova - odgovori Marijan.

Ribar poče pripovijedati kako je njegov sin Filip bio jednom u spilji i kako je čuo u njoj jaukanje i cviljenje osuđenih duša.

Kalušković se nasmiješi.

*

Lađice se stanu lagano bibati. S južne strane valjahu se već blijedi i široki valovi, no niski i glatki. To bijaše znak da već negdje u daljini vjetar duva. Na žalu u uvali lamahu se ko-so ti mrtvi valovi juga, svijahu se, pjeneći se i pljusajući lagano po sitnom pijesku i prevrćući bijele i izluzane okrugle oblutke. Ostalom se obalom dizahu valovi lijeno u rupe i škrape gdje su se muklo točili među grebenima i u produhljinama. Sad ovdje, sad ondje, kad bi val spao, otkrio bi se onaj rumeni i šupljikasti tvrdi skorup, što se čvrsto pribio uz okomite, izdubene, zavaljene i potkopane klisure. Voda je pljuštala po skorupu i gibala dugim mahom. Oblaci su pocrnjeli u dalekom jugu, tamna se ploha spustila kao golem zastor s neba na more i zagušila malne cijelo južno obzorje Kvarnera. Osor se još

vidio kroz plohu kao da je zastrt gustom koprenom. Zrak je omaran, težak, zagušljiv. Vjetar s kraja ne duva više. Sve je tiho i ukočeno u prvom sivom sumraku.

- Ej, djeco, vesla u ruke, jer je Svitan dosta daleko. Već se posumračilo. Vesla u ruke da smo doma prije nego se zavrigne jugo - zapovjedi Kalušković mornarima.

- Zajužit će, ali će se vrijeme prevrnuti jer će na ovo bura, pa eto nam ohladice da odahnemo od ove ljetne zaparine - hukne ribar.

Mornari gospodske lađice nakrive vesla, a kad lađica poleti, nasadivši se na val - dovikne Petar:

- Sretno pošli!

- Petre, nategnite lađu. Navalit će jako more - odjavi mu Marijan.

- Nije sile, Marijane - mahaše Petar rukama. Julka, stojeći nešto sprijeda na ribarici, zvonkim glasom doviknu gospodi: - Vjetar će odmah zategnuti. Pred plohom vidim dva broda. Jedra su im puna.

Lađica se udalji, Julka sjedne na mreže, nasloni se o rub ribarice, sagnu se glavom nad more, pa se nagna u svakojake turobne misli.

Povjetarce se s kraja posve utajalo. S obale se čuje pljusak mora i kadšto šum onoga gorskog slapa. Po kukovima bleje ovce, vraćajući se s paše. Stada se hitro prosukuju niz putine, sakrivaju za stijene, pa se opet prikazuju na provalinama. Pastiri i pastirice promiču se za njima niz lomne i grdne rivine, te paze kamo da nogom stanu da zdravo doma stignu, prije negoli se okoti ona crna oblčina nad Kvarnerom. Čuje se po koje zvonice i lavež ovčarskih pasa. Sivi već sumrak iščezava po onim kršnim stranama jer se mjesec pomolio. Sjeverna je polovica neba vedra da puče, a južna sve crna tmuša. Blijeda se mjesčina slabo ljeska po uzbibanom moru i srebrni vranu Julkinu kosu što joj se lagano lelija po ramenima. Kad zanoća, zasjaju zvijezde, a sjaj nekih nestalno zatitra po blijedomodruljastim tihim valovima. Otoci se gube u mraku, pod klisurama pjenu se smučeno more.

Ribar razveže šaren rubac i razgrne večeru na kupu mreža. Svi sjednu, pa povečeraju ono malo riba i kruha. Mali Frane napne uši i reče:

- Čini mi se da zvoni "Zdrava Marija".

I uistinu razabirao se glas velikoga zvona u onom šumu valova. Petar i Frane otkriju glave. Svi pokleknu i naslone se o klupčice ribarice. Stari je ribar molio glasno, a djeca mu odgovarahu također glasno. Julka se tiho pomolila i za dušu pokojne majke koja bijaše već dvije godine u grobu. Sad povečeraju ono što je bilo prostrto. Julka nije mogla pogutnuti ni zalogaja. Otac ju uzalud nagovarao, neka jede. Nešto nemila, olovna i crna pritislo joj srce, kao da ga je obleglo ono mrko južno obzorje. Mali Frane pojede sve, i još bi da je bilo. Zadnju ribicu opucka do mrve. Petar uzme čuturu, zahmuća, pritegne dobro, uzdahne, otare usne nadšakom, pa reče:

- Djeco, noć nam je za vratom. Dignimo kotvicu, pa da se bacimo na vesla. Kuzma nije valjda daleko; Frane, vidiš li ga?

- Eno nam ga pred nosom. Malko se bijeli jedro.

- Grmi. Samo da nas vjetar ne zateče! - bojala se Julka.

U sav Kvarner uvalio se već debeo mrak, sasuo se kao iz vreće. Crna je već ploha zahvatila polovicu Cresa, diže se kao silna zidina, primiče se; u njoj se križaju munje, kote se sotone i njihova braća. Kad sijevne, vide se ona dva broda pred plohom. U živom su vjetru.

Ribarica se vozila uz samu obalu, dok se nije sakrila za sjeverni rt. U drugoj je uvali čekao Kuzma. Po cijelom se već nebu razastrla crna čmadina. Kad se ribarica prikuči uz bok brodici, bace u nju Kuzma i njegovi mornari nekoliko vreća kave.

- Petre, hitro na kraj! Iskrcajte sve vreće u onu pećinu, kao i druga. Jeste li koga vidjeli na obali? - pitaše naglo Kuzma, gospodar brodice kojom je plovio iz Rijeke u Svitan.

- Ni žive duše nije na kraju - umiri Petar brodara i trgovčića Kuzmu Kirina komu pomaže kriomčariti.

- Larga, larga, otisnite se, Petre! - povika Kuzma Kirin.

Kad se ribarica udalji, uze Kuzma sokoliti svoje veslače:

- Ala, ala, ljudi, da vidimo tko će prvi slomiti veslo! Ako čvrsto upremo, za pô sata bacit ćemo konop na kraj. Sutra je nedjelja, načet ću bačvu najboljega da se tvrdo napijemo. Ho, ho, ja bih i vragu kašu zamutio, a kamoli neću financi!

- Eh, nećemo mi u Svitan bez jedra - zaklima jedan mornar.

Ribarica se opet približila k obali i naglo se vozila da se što prije dovalja pod jednu šuplju pećinu gdje je trebalo sakriti one vreće kave. Julka se uznojila, veslajući svom silom. Njezine mišice pucahu.

Kosa joj se razvezala. Kad domasti lađica u sredinu uvale Brestove, uvjeri se Petar da neće moći iskrcati one vreće jer su valovi svakim časom rasli. Nebo, malko prije mrko i zadušeno, pocrnje sasma.

Teškom mukom doveslaju do južnoga rta uvale, ali sad bijesno zahuji prvi nasrtaj vjetra, izduši se u uvalu i preleti morem kao živi plamen, zavitla Julkinom kosom i okrene u jedan hip lađicu, gurnuvši je prema pijesku.

- Julka, Frane, ne bojte se, držite čvrsto vesla. Ne bojte se, veslajmo na kraj! - vikaše ribar djeci.

Vjetar ih je srećom gonio u uvalu, i nije druge bilo, nego da zabrazde na pijesak. Ribarova djeca drhtahu od straha.

- Julka, Frane, odmah skočite na kraj, uzmite konop, svežite ga čvrsto za koju maslinu. Još ćemo spasiti vreće.

Lađica se dovalja k obali. Sad je uzdigne velik val i baci je na kraj. U prvom je mahu polovica ribarice zabrazdila na pijesak. Julka i Frane skoče iz lađice i potrče do jedne masline, pa se hitro vrate k ribarici.

- Oče, oče, pusti kavu, skoči na kraj, spasi se! - vikaše Julka.

Sad sinu munja. Sva se obala zasja u žarkom svjetlu. Grom strahovito zaori. Ribar Petar, vukući jednu vreću opazi dva čovjeka kako se sakriše, dotrčav do njegove kuće za onu zapuštenu lađu što je ležala na žalu.

- Financa, stražari! - krikne ribar prigušeno, ispusti vreću iz ruku i osovi se u sredini lađe.

Sad htjede i on skočiti na kraj, ali baš u taj tren sine munja, plane puška iza stare zapuštene lađe, grom zaori, tane zazviždi nad Julkinom glavom. Ribar i djeca protrnu. Koliko bi okom mignuo, opet sijevnu munja, opet prasnu puška iza zapuštene lađe ribarice.

- Oh, Bože! - zajaukne ribar i sruši se u lađici.

Djeca mu se prestrave.

- Oče, oče! - vrisnu Julka.

Oluja se zavrgla i stala je užasno kidati. Iz crna se oblaka prospu debele kaplje. Gonjene silovitim vjetrom, žestoko udarahu u Julkino lice i po golim joj ramenima. Ribar stenjaše

u lađici. Skučio se među klupčicama. Valovi se šumom zauzbijaju i živo usprskuju pjenom. Julka se čvrsto uhvati za lađu, odrinu se svom silom sa žala i prebaci na mreže i vesla. Prevuče se preko klupčica i primi oca ispod pazuha. Hoće da ga pridigne, no ne može. Klekne do njega, obujmi ga oko vrata i teškom mukom uzdigne mu glavu na svoje grudi. Munja zasja u mračnoj noći. Julkino se srce stegne, sledi. Usta su mu krvava. Frane se također prebacio u lađicu i stisnuo se uz oca i sestru. Djeca kao da su premrla od straha, užasa i boli.

- Oče! Julka! - vrisnu Frane, suze mu navru na oči i obori u glasan plač.

- Djeco moja, Julka, na kraj, Frane, na - na kraj - - Julka - - sirote - - oh Bože - - na kraj - - sirote moje - stenjaše ribar, pridižući se rukama.

Grom se ori dragama, munje sijevaju iz crnih oblaka koji kao da su se upalili, sijevaju i rasvjetljuju ribara i lica njegove djece. Na svačijem je licu strava, užas, smrt. Kiša lijeva kao da se nebo prolomilo, vjetar šumi i zavija oko pećina, valovi bacaju lađu čas lijevo, čas desno, dižu joj krmu, već je zalijevaju.

- Djeco, na kraj - - pogušit će nas more, spasite se, sirote, na kraj...

Krv mu je tekla iz ustâ i kvasila mu prosijedu bradu.

- Oče, dobri oče! - naricahu djeca.

Ribar drhtne, pridigne se malko, otvori posve oči, upre ih u zaplakano i prestravljeno Julkino lice, pa šapne hropotom:

- Julka, ti si moja - - Julka - - na kraj...

Sad zadrhta grčevito, zastenje još jednom:

- Julka - - - moja... - protegne se, uzdrma se, glava mu klone na Julkino krilo.

U Julkinim se žilama sledi krv, srce joj zamre, očajno pogleda u crno nebo i vrisne:

- Oče, dragi moj oče!

Uhvati ga za ramena i dovuče ga po mrežama i vrećama na provu, na prednji dio lađice. Frane joj pomagaše. Sad skoči djevojka na pijesak i uhvati oca opet za ramena da ga otme moru. Ali eto u taj hip mrka, tmastozelena vala, bijesno mu se nadigao rastrgani vršak. Vjetar goni s njega pjenu. Već je uzdigao krmu lađice, već je zahvatio Julku malne do pasa, srušio ju, optočio i silnim se pljuskom razlio po žalu. Ribar je pao na kćerku. Onaj isti val, sustežući se šumom u more, hoće da ugrabi oca, no ona ga čvrsto drži jednom rukom za kosu, a drugom se uhvatila za konop, kojim je lađa svezana o maslinu. Julka u onoj krajnjoj očajnosti skupi sve sile, ustane, držeći se za konop, i izvuče oca iz mora. I Frane se spasio. Djeca odnesu oca podalje od valova i stanu naricati na pustoj obali u groznoj noći.

Frane se sav tresao od straha i boli, ogledavajući se da vidi gdje su stražari.

- Pobjegli su - reče sestri jecajući.

- Frane, Frane, otac nam je umro! Oh, dobri Bože, smiluj nam se! Nikoga, nikoga nije ovdje da nam pomogne! - lamaše Julka rukama nad očevom glavom. - Frane, odnest ćemo ga u kuću. Ostani ovdje, ja idem po ponjavu, lakše ćemo ga u njoj nositi - zacvili djevojka.

Frane osta kod oca, a ona pođe prema kući. Idući pijeskom, obazre se da vidi lađicu, ali nje nije više bilo. Konop se prekinuo, velik ju val zalio, tresnuo o žal i zameo joj trag.

Kad Julka uđe u svoju kuću, skoče na noge ona dva čovjeka što su se bila sakrila iza zapuštene lađe, polete obalom, sunu u kuhinju i zatvore vrata za sobom. Julka je baš izašla iz sobice, gdje je uzela ponjavu. Opazivši ljude s okrinkanim licem, prestravi se, vrisne i

skoči do prozorčića, pa zovne iz svega grla brata. Frane bio već dotrčao pred vrata, ali ne mogaše unići u kuću, pa dozivaše sestru da mu otvori.

Ona su se dva čovjeka oborila na Julku te zavijaju njom da je sruše na pod. Julka se očajno brani i zove brata u pomoć. Jednom je skinula krinku. Pozna ga. To je financijski stražar. Preobukao se. Hoće da joj svežu ruke, jedan je hvata za ramena, drugi za vrat, a ona ih odbija, sva kipi od bijesa, zdvaja, ali tuče šakom, čupa kose, ne mogu je obataliti. Oni nasrcu, prigiblju je, odlijetaju od nje, jake su njene mišice. Stražara je zviznula šakom među oči, zateturio je, ali ju je onaj drugi čvrsto uhvatio za vrat, okrenuo i uzvinuo joj glavu nad pleća. Još je ne može srušiti, a već veli njemački: - Sad je moja!

- Frane! - zarida djevojka očajno.

- Ostavite sestru! - krikne u taj hip Frane iz sobice.

Frane je razbio stakla na prozoru i skočio u sobu, a tu je nad očevom posteljom visjela puška. Stojeći posred sobe, naperio je cijev u one ljude. Stražar uhvati svoju pušku i zagrozi se:

- Ako se makneš, mrtav si!

Sad sabere Julka sve svoje sile, istrgne se iz ruku onoga drugoga napadača, uleti u sobu i pograbi mornarski nož koji je bio na stolicu. Julkine oči sijevaju, usne joj grozničavo dršću, kosa joj je raskuštrana, haljine su joj na grudima rastrgane. Stražar i njegov okrinkani drug uhvate svoje puške i progovore tiho nekoliko riječi. Frane lupne vratima sobe i naglo ih zaključa. Sad se začu lupanje na kućnim vratima.

- Tko je? - kriknu Frane uzjecanim glasom sa prozora sobe.

- Ja, Luka, i moj otac. Otvorite! - odazva se izvana jak glas.

- Luka, amo, amo! - zavapi Julka.

Luka pritrči s ocem k prizemnom prozorčiću sobice.

- U pomoć! u kuhinji su lupeži! - krikne Julka.

Susjedi mornari, otac i brat Marijana Stipetića, uđu u sobu kroz prozor i stanu pitati zaplakanu i uzdrhtanu ribarevu djecu, gdje im je otac, no djeca govore čudne riječi koje nisu mogli razumjeti u prvi mah.

- Gdje su ti lupeži? Otac mrtav? Ubili? Djeco, što to govorite? - čudio se stari Pave Stipetić.

- U kuhinji su, jedan je stražar, imaju puške, preobučeni su, ubili su oca - jecaše Frane.

Luka skoči s nožem u kuhinju, obazre se, ali nema traga napadačima.

- Pobjegli su, eto, vrata su otvorena. Oh, dobri bože, što sam ti ja jedna skrivila? - svijala se i previjala Julka.

Dok su Luka i Pave ulazili u kuću kroz prozor, stražar i drug mu otvoriše vrata, te iščezoše u mračnoj noći. Susjedi su bili istrčali pred kuću, no prud bijaše pust, samo se na njemu nešto crnjelo nedaleko od one zapuštene lađe ribarice.

Julka umoli susjede da joj donesu oca u kuću. Pave se snebi i skameni, mozak mu se prevrnu od čuda. Debele suze kapahu niz lice i njemu i Luki, slušajući ribarevu djecu. Svi izađu iz kuće i opaze mrtvaca u svjetlu munja. Protegnuo se po bijelom pijesku. Stipetića zazebe srce; približe se i stanu dozivati pokojnika. Dižu mu ruke, sad jednu, sad drugu i dršću i pogledavaju se. Polože ga u ponjavu, pa ga odnesu u kućicu gdje ga lagano spuste na pod u sobici. Frane upali uljanicu u maloj i čađavoj kuhinji i ispriповjedi što im se dogodilo. Međutim, ogledavahu Pave i Luka ribara, misleći da još nije izdah-

nuo. Pave je uzalud tješio Julku. Ona se svila nad mrtvacem i upiljila oči u njegovo ukočeno lice.

- Siroto, ne plači! Kao da mi je srce slutilo... Znaš, moja je Tonka pasla do kasna ovce nad kukom, a kada je došla doma, kazivaše nam, da vas je vidjela na moru malo prije negoli je vjetar zategnuo.

Mislio sam, trebat će pomoći pa smo došli ja i Luka - klimaše Pave Stipetić, čovjek od kojih šezdeset godina.

I otac i sin mokri su do kože. Luka naloži oganj, pa sjede nasuprot svom ocu na ognjištu. Obojica izuju čarape i objese ih kraj vatre. Luka baci i modru mornarsku kapu na jedan čavao. Iz kape se cijedila voda. Vrata su sobice otvorena. S ognjišta se vidi mrtvac i do njega Julka i Frane. Oganj praska, visok plamen rasvjetljuje kuhinju i polovinu sobice gdje leži ribar baš u žutom sjaju. Od topline velikoga plamena puše se čarape. Lukina kapa i njegova crna ruda kosa, sva raščupana i raskuštrana. Luka još nema brade, no usna mu se već zacrnjela. Mladić se naslonio laktima o koljena, pa pogledava u sobicu, stišće šake i poškripuje zubima. Oči su mu izvanredno crne i velike. Pave klima, omiče po koju svoju, uzdahne, pa se dodirne dlanom svojih kratkih brkova koji se potresuju. Ti su brci podgriženi i štetinjasti.

Oluja je bjesnjela još uvijek strahovitom žestinom, vjetar je tresao kućom i lomio grane maslina. Kroz prozorčić sijevahu munje u sobicu, a njihovo bi svjetlo obasjalo modrasto lice mrtvaca i one sirote, uništene, srvane od boli. Dva se puta napunila kuća žestokom bijelom svjetlosti i uzdrmla se od temelja do krova. Stari Pave, osjetiv toplinu munje na licu, svaki se put prekrižio i rekao: - Bože sveti, ovo je tresnulo u pećinu iza kuće!

Negdje oko ponoći prestalo je lijevati, no još je kišilo. Grmljavina je tutnjila iz daljine. Oganj se utišao. Pave i Luka zanijemise gledajući žarko ugljehlje na koje bi svakim časom prsnula po koja kaplja kiše kroz nizak dimnjak.

Julka dođe u kuhinju po ulje za uljenku. Stari je Pave pogleda i opet mu grunu suze na oči. Julka se nato sva smuti, klone i sjede na ognjište. Njezino je srce sada još jače pucalo od boli. Tuga ju slomila i skršila. Luka jecaše. Djevojka se vrati u sobu, te onemogla pane do svog oca. Frane, videći da mu se sestra ne miče, prestraši se i poče je zvati. Julka nije ni disala. Frane zovne susjede koji skoče u sobu, uzdignu djevojku i polože je na postelju. Pave joj opere lice octom, a ona domalo otvori oči. Sad se sjeti onih stražara, presiječe je nešto preko srca, protrne i opet se obeznani. Kad je nakon dulje vremena dozvaše k svijesti, ustane blijeda i slaba, te klekne do očeve glave. Sklopi drhtave ruke pred rasplakanim licem i dugo se moljaše Bogu. Debele se i tople suze naglo sustizahu na njenu tužnom licu.

U rasvanuće ode u Svitan Pave Stipetić, a Luka ostane u ribarevoj kući. Julka opere glavu svom ocu, otare mu usta, počešlja kosu i zaklopi mu oči. Napokon sjede skršena na kućni prag i pritisne na njedra zaplakano lice svoga brata. Suznim se očima zagleda zatim u more, tamo na južnu pučinu, odakle se valjahu zelenkasti i zapjenušeni valovi, sustižući se uzastopce, pognati i uspeti žestokim vjetrom. Ona gledaše veliko uzburkano more, a grudi joj drhtahu od mučnog jecanja. Nabreknuti valovi navaljivahu na silne litice, od kojih se praskom i tutnjavom odbijahu. Na pijesak su grnuli jedan za drugim, prebacivali se, grozno bučili i šumom se razlijevali, treskajući o plitko dno. Vjetar je gonio i kidao crne oblake pod tmurnim, sivim, olovnim nebom, a galebovi su prelijetali i vijali se nad rastrganom pjenom, nad mrkim jazovima valova. Iza one bijedne i čemerne siročadi koja je sad čučala na pragu, ležalo je u siromašnoj sobici ribarevo krupno tijelo, protegnuto na podu u blijedom, mutnom i tužnom svjetlu rasvanuća.

II

Kad utekoše stražar i okrinkani mu ortak iz ribareve kuhinje, naglo vijugnuše za ugao kućice, liznuše u mrak među masline u vrtu, pa se tu pritajiše nekoliko vremena, zatim smugnuše u šikarje kojim je dolina bila zarasla. Šuljajući se među glogom i dračem, teškom se mukom prikučiše koritu potoka i odmah se osvjedočiše da ga neće lako pregaziti jer je voda nahrupila sa strmih bočina, te se šumom valjala k moru. Znali su da je negdje nad potokom široko brvno, no taj mostić nisu mogli vidjeti iz šikarja u koje su bili zapali. Ne preosta im nego da se još provlače onom guštarom, idući oprezno obalom potoka. Umalo nabasaše na debelu divlju trešnju kojoj su se grane ispružile nad vodu. Stražar, uhvativ se za jednu granu, sagnu se nad vodu, pa opazi, kad munja sijevnu, ono brvno koje nije bilo daleko od njih. Oprezno se provuku do mostića, no bojeći se da će se poskliznuti, idući po mokru drvu, legnu na trbuh, pa tako preplaze potok jedan za drugim.

- Sigmunde, ovuda! Treba da se moru približimo da dođemo na kraj pruda. Strašne li noći! Klisure se tresu od grmljavine. Ova je draga pravi pakao. Slijedi me! - Čuješ li prasak valova? - pitaše i osluhivaše stražarev drug.

- Čujem. More nije daleko. Hoćeš da idemo na prud, a ako nas opaze u ovoj svjetlavini?

- Kad se izvučemo iz šikarja, vidjet ćemo da li je tko na žalu. Ovdje su nam po boku velike klisure. Svakako treba da se dočepamo pruda, jer je tamo ona staza koja vodi po kuku na cestu. Ali, kako ćemo u Duboku?

- Bilo kako mu drago, hajdmo!

Sad idahu močvarnim zemljištem, gazeći velike kaljuže, te bi se svako malo vraćali da obiđu duboke jaruge i udubine. Napokon opaze kroz šikarje uzburkano more. Stanu, pa se primaknu prudu, a kad se osvjedoče da nama na njemu žive duše, polete iz šikarja na pijesak. Nađu stazicu i počnu se verati po strmu kuku, južnim rtom uvale Brestove. Umorni i teško zadihani sjednu da se časak odmore. Tamo na drugom kraju pruda vidjela se ribareva kuća u svjetlavini munja koje bez prekida presijecahu crne oblake.

- Ribar nije više na pijesku. Odnijeli su ga valjda u kuću - reče stražar Sigmund.

- Ti si ga ubio. Srušio se u lađi na drugi hitac. Jest, ti si ga pogodio, ti si poslije mene ispalio.

- Kad je sijevnulo, uzeh ga na oko. Nismo bili od njega ni trideset koraka. Nitko nas nije vidio. Sad ćemo u spilju. Pazi na novac da ga ne izgubiš. Treba da se preobučem u svoje odijelo jer mi je ovo tvoje tijesno. Mokar sam do kože. Ne boj se, nitko nas nije vidio.

- Nitko? - Ne luduj! A Julka? Zar ti nije ona skinula krinku? Dosta sam ti govorio da čuvaš krinku. Julka će kazati da te je vidjela, tebe će uhvatiti žandari i tražit će tvoga druga... Ti glupane! sve, sve si pokvario!

U toj ljutitosti skinu krinku koja mu bijaše spala s lica na bradu i baci je od sebe. Ta je krinka bila od crna platna, a imala je dvije rupe za oči i jednu za usta. Julka je baš takvu krpu skinula sa stražareva lica.

- Opet ti velim, ne boj se! Ne ljuti se bez potrebe - mirio je stražar druga.

- Ni vrag ne bi znao tko je uzeo ribaru novac da si ti bio oprezan. Sve će se saznati, sve! Ti si bluna, prava bluna, no ja sam još veća kad sam se s tobom upustio u...

- Ja i Horni reći ćemo da nismo išli na stražu jer da je noć bila strašna i sila vjetra, a po ovakvu se vjetru ne mogu kriomčari približiti kraju. Govorit ću ja s Konradom. On mi je prijatelj. Ne boj se! - zapuhavao se preobučeni stražar, otirući znoj sa debele ošišane glave.

Bijaše to čovjek žutokos, srednjega rasta, crvena i obla lica.

- Što, zar si poludio? Nagovarati Konrada! Ti hoćeš da cijelom svijetu kažeš gdje si noćas bio!

Opet idahu po onoj lomnoj stazi.

- Ako bi ustrebalo... ako...

- Što si rekao Konradu kad je otišao? Jesi li mu kazao da ću ja k tebi doći? - navali drug stražarev, uhvativ ga za ruku.

- Nisam. Bili smo zajedno na straži, a kad je zanoćilo, otišao je Horni. Umolio me da sam ostanem, a ja mu rekoh neka ide slobodno, jer da ću ja leći pod kakvu izbočenu stijenu na brijegu i mirno spavati.

- Ti mu nisi, dakle, ništa, ni jedne riječi o meni kazao? - upita muklim, drhtavim glasom ortak.

- Nisam, tako mi poštenja, nisam!

- Hajdemo, odmah smo kod spilje - reče stražarev drug i opipa nešto pod haljetkom, a oči mu grozno sijevnu.

- Ribar je mrtav, a tko zna da je on imao ovoliko novaca? Da smo razbili škrinju, moglo bi se pomisliti na krađu, no mi nismo ostavili nikakva traga. Ako me je i vidjela Julka, ona ipak ne zna, ne može znati, tko joj je ubio oca. Što se tiče novca... tko? kada? - Hm! - Škrinja je cijela, ključ je pod uzglavljem, na svojem mjestu. Bila je baš slijepa sreća kad smo one večeri vidjeli kroz prozor kako ribar broji novac i kamo je ključ sakrio. Da, čudne li sreće!

Drug mu ne odgovori, nego ga mrko omjeri, idući za njim.

Sada zakrenu lijevo sa staze, prema moru. Obijajući se o grebenaste stijene po kuku, do vuku se na sam rub visoke klisure što tone okomito u more na južnom rtu. Sa staze do klisure lako bi prebacio kamen, no u onoj mračnoj noći, prosijecanoj munjama, grdno su se izgrebli, probijajući se četvrt sata do svoga cilja. Nadesno dizala se klisura, njezin vrh pod kojim se crnjelo zjalo spilje Duboke, do dvadesetak metara nad morem. Da uđeš u spilju, trebalo je i srčanosti i opreznosti. Zločinci se uhvate objeručke za povisoku stijenu, okrenu se oko nje, upirući se nogama o njezine grebene, da odahnu malko. Sada stajahu na uskom kamenu što se izbočio iz klisure poput stepenice, ali malko nagnute nad more. Pod njima u crnom mraku bučili su valovi, udarajući o silnu liticu. Okrenuvši opet leđa k moru, uhvate se rukama čas za oštru stijenu, čas za kakvu pukotinu, metnu u nju prste, pa se tako primaknu zjalu velike spilje. Držeći se za čvrste i kvrgaste grane rašeljike što je izrasla iz pukotine uz zjalo, skoče u Duboku. Ona zelena rašeljika, osamljena na goloj klisuri, bijaše kao grana nad vratima kakve krčme, kao znak nekim pticama da ima u spilji dosta mraka i vode. I gavran se često crnio do zjala, čučeci na onoj rašeljici.

Čim uđeš u spilju, nađeš se u dosta velikom prostoru, nalik na okruglu crkvicu. Svod je živa litica, vlažna i zelenkasta. U dnu zjala vise sa svoda debele stijene, stupovi, nekakvi zvonovi, što se lašte od vlage. Podalje crne se tri, četiri zjala pomanjih spilja, mračnih pećina, tijesnih udubina i rupa kud bi se čovjek teškom mukom mogao provući. Narod baje o Dubokoj čudnih stvari. Mnogi su osvjedočeni da je u njoj zakopano silno blago, ali da ga čuvaju strašne nemani. Neki pod istinu pripovijedaju da je pred mnogo godina bio

došao u Svitan neki grčki pop i da je imao popisano sve ono silno blago. Djed toga i toga mornara vidio je popa unići u Duboku, ali se nije više iz nje vratio. Ljudi se bojali te spilje jer da je u njoj pokopan kralj koji je imao pasju glavu. Od živih ljudi nitko se nije usudio da zaviri dublje u spilju, a neki koji su bili u njezinu zjalu pripovijedahu da se udubla valjda do drugoga kraja svijeta jer da se u njoj iz silne daljine čuje jecanje, stenjanje i jauk. Kad uđoše u zjalo, začu se prhutanje ptica koje se premještahu na svojem noćištu. U dnu zjala gorjela je mala svjetiljka. Njezino se svjetlo tužno sjajilo po zelenkastim i prugastim stijenama i padalo u jednu manju spilju gdje je titralo i gdje se malo lamalo u kaljuži vode, nakapane sa svoda. Voda je izdubla korito u živom stancu. Onu svjetiljku, zatvorenu sa tri strane, donio je stražarev drug i ostavio onda kad je pošao u ribarevu kuću.

Vjetar je gonio kišu u zjalo. Oluja je još bjesnjela.

Stražar se Sigmund preobuče u svoje odijelo koje bijaše ostavio u Dubokoj. Onaj drugi donese svjetiljku, metne je na zemlju posred pećine, pa reče stražaru:

- Sjedi, ti ćeš brojiti novac.

- Ja?... - uščudi se malo stražar, pa sjedne na žučkastu zemlju i raširi noge.

Drug izvuče iz njedara crven rubac i baci ga stražaru među koljena. Crne mu oči plamaćahu.

- Odmotaj i broj. To je sve što smo našli. Polovica meni, polovica tebi. Broj! - reče nestalnim, uzdrhtalim glasom i klekne stražaru uz lijevi bok, pa mu se nasloni o rame.

Stražar metne svjetiljku među raširena koljena, upre u druga malene i sive oči, nakesi se i razveže onaj crveni rubac. Ortak ga gledaše, potisnuv nekakvu zelenu kapu nad zatiljak. Kosa mu je crna i ruda, a nad čelom je malko plješiv.

U rupcu bijahu jedna bijela vunena čarapa i jedna kožnata novčarka. Stražar turi ruku u dugu čarapu i izvuče iz nje okruglu kožnatu mošnjju.

- To je zlato - šapne mu drug prigušeno, a velika mu se usta nakrive. Čelo mu se mrsko narozalo.

Stražar strese na rubac zlatni novac iz mošnjje, pogladi ga rukom, premetne ga, kimnu i iskesi zube. Počne brojiti. Svjetiljka bacaše svoj žuti sjaj na njegovo crveno i nabuhlo lice. Kratki mu i debeli brci podrhtavahu.

- Pedeset sterlinga! - zine stražar, kad pobroji.

- Svakomu dvadeset i pet. Sad izbroj ovo što je u novčarci - šapne drug prigušeno.

Njegovo se tamnožuto i kozičavo lice grčevito stezalo. Nos mu je orlovski, kvrgast i nalijevo nakrivljen. Brkova nema, nego nešto malo kratkih dlačica, izraslih nad kutovima usana. Rijetka mu brada izrasla nisko pod usnom.

- Novac imamo, ali Julka...

- Broj! Julka nas nije prepoznala, a nema sada ni oca da je čuva. Sama je... Broj! - zapovjedi drug stražarev.

Stražar broji desetače i petače. Onomu drugomu sijevaju oči, usta mu se nakrivljuju.

Još prosijecaju munje mrku, crnu noć i pune zjalo spilje žarkom svjetlosti. Pod pećinom grozno buči more. Vjetar zavija oko vrleti. Nad stražarom i njegovim drugom križa velik šišmiš i neprestano pišti.

- Upravo sto forinti - zine opet stražar i otare znoj sa čela.

- Broj još jedanput. Broj!... - prigušenim glasom reče mu drug, naceriv se grozničavo.

Stražar posluhne.

Drug mu se jače nasloni o rame, turi ruku pod haljetak, izvuče naglo bodež iza pasa i svom ga silom urine stražaru iznad boka. Stražar muklo zajaukne, trže se i svali na leđa.

Kratak, prigušen krik začuo se iz dna spilje. Razbojnik zadrhta i upre oči u najšire zjalo, držeći bodež nad stražarom. Sve je tiho. Razbojnik osluhuje malko, pa opet zarine bodež u prsa svoga druga. Zatim uze novac, zamota ga i spravi u njedra. Sigmund hropće u smrtnom trzanju, ležeći posred spilje. Hoće da nešto kaže, no glas mu se gubi u krvi što mu navalila na usta, jako crvena i topla, te se puši u sjaju svjetiljke. Pod zjalom pećine lome se nabreknuti valovi, vjetar udara o klisuru, rašeljika se trese, grmljavina se odbija od kuka do kuka, munje rasvjetljuju stražara. Pred zjalom, tamo nad uzburkanim morem lete crni oblaci kao neke grdne krpetine, dotičući se valova svojim rastrganim skutovima.

Sigmund se ukočio, prevrnuvši se u posljednjem trzaju na prsa i utisnuvši lice u zemlju, nakvašenu svojom krvi. Ruke je i noge raširio, kao da je zaplivaao prema dnu spilje.

Razbojnik pomisli: - Sad mogu mirno spavati. Novac je ovdje, ribar je mrtav, a Sigmund?... tko bi znao gdje je Sigmund? - Gle blune! Ha, ha! I on se zagledao u lijepu Julku!... On da mi bude takmac!... Od Julke me stari Petar više tjerati neće... Ha, moj ribaru, badava ti tvoje psovke i grožnje... - nakesi se razbojnik. - Nitko me nije prepoznao, a kome da sune u glavu da sam ja ribara?... Jedini... evo ga... ne diše, on bi me izdao da ne dođe sam u tamnicu. Tko je bio s njim u Julkinoj kući? - Jedan okrinkani čovjek! Smiješno! A tko može reći da sam ja bio okrinkan. Možda Sigmund?...

On tako razmišljaše, kidajući na komade svoje odijelo, koje je bio donio stražaru. U svaki komad odijela zamotao je po jedan kamen, pa ga tako bacio u more. Kad je svršio taj posao, primaknuo se stražaru. Usta mu se grozno nakrivila i reče tiho: - Zašto nisi pazio na krinku? Tako mi poštenja, ne bih te bio - - da te nije Julka prepoznala. - Uhvativ ga za noge, doda: - Prijatelju, dozvoli!...

Grozan mu smijeh opet nakrivi usta, vukući stražara na rub zjala da ga odatle gurne u more.

Uto se začu iz dna spilje grohot. Razbojnik zadrhta, pusti mrtvaca i trgne bodež iza pasa. U jednoj rupi na dnu zjala gorjela je svijeća, a do same nje crvenjelo se nečije lice pod žutom raščupanom kosom. Velika i razinuta usta đavolskim se grohotom smijahu. Dva zelenkasta oka sijevahu grozno ispod niskoga čela. Razbojnik uzmakne za korak i digne bodež u vis. Spopadnu ga ježuri, prelete ga trnci. Velika noćna ptica zaprhuta u jednoj pukotini i izleti mrtvim letom iz spilje u mračnu noć, dotaknuv se desnim krilom njegova bodeža.

Ona se dva oka još krijese, uzdižu i približuju. Razbojnikov bodež dršće. Opet grohot. Iz rupe se vuče čovjek, duga crvena vrata, raskuštrane kose, veliki mu se zubi sjaje. Pred sobom nosi svijeću. Već se izvukao i osovio i trgnuo bodež iza pasa. Bodež se zasjao kao blijed i modruljast plamen. Čovjek se lagano primiče. Visok je, pognut malko, ruke su mu duge, šake velike. Grohotom se smije i primiče i prezavo i zvjeravo...

- Ola! Nož iz ruke!

- Tito!... Ti?... - preseneti se razbojnik i prijeđe rukom preko čela da otare ledeni znoj koji ga bijaše probio.

- Mislio sam da si već daleko od Svitna. I danas su te žandari tražili - odahne stražarev drug.

- Rad malenkosti... Tri stotine forinti! - nasmije se Tito, prekriži ruke na prsima i slegne ramenima.

- Otkad si udovu okrao...

- Okrao? Ha, ha! A što si ti počinio noćas?

- Zar si od onda u ovoj spilji?

- Već deset dana - slegne opet Tito ramenima.

- A što jedeš? Tko ti hranu donosi?

- Tko? - Hoćeš li šutjeti? - Hoćeš, hoćeš...

Sve sam vidio i čuo. Tko mi hranu donosi? - Justina.

- Justina?

- Da. Ej, Justina! Evo je! Ha, ha, ha! Evo je! - pokaže Tito ženu koja se vukla u zjalo kroz onu istu rupu, otkud se i Tito izvalio.

Bijaše to žena od kojih trideset godina, srednjega rasta, ali jaka i bujna tijela. Lice joj bilo žuto i nabuhlo. Čas upiraše svoje tamnosive oči u razbojnika, čas u mrtvaca. Čelo joj se mrsko namrštilo.

- A što si naumio s onim - zapita Tito i pokaže mu stražara pokretom glave.

Razbojnik pogleda plaho i Tita i Justinu.

- Ja sam vas vidio kad je zanoćilo, tebe i stražara. On se preoblačio. Što ste govorili, nisam mogao čuti. Da ti istinu kažem, kad ste unišli u pećinu, malko se prestraših jer sam mislio da mene tražite. Vidiš, posumnjao sam o tebi.... E, e, vješt si na bodežu! Dobro si udario! Amo ruku! - ponudi mu Tito desnicu.

Razbojnik se lecnu.

- Moja se ruka još nije omastila čovječjom krvi. Ti napadaš na izdajničku, a ja nisam još nikada radio preko vjere - reče Tito.

- Ti ne znaš, zašto sam ga ubio. Trebalo je da ga ubijem. On je kriv nesreći moje sestre - odgovori razbojnik i poda mu ruku.

- Tvoje sestre? Nije! - Obrani Justina oštrim glasom mrtvaca.

- Što znaš ti! - lecnu se opet razbojnik.

- Što znam ja!? Vidiš - razljuti se djevojka - tvoja je sestra dolazila pred pet godina, kad još nije bilo ovoga stražara u Svitnu, u našu kuću, gdje ju je čekao...

- Tko? - upita zlorado Tito, videći kako neće da sve otoči.

- Stari Anselmo, da, Anselmo Panello. Ja to ne bih bila kazala, ali si me razljutio. - Bacite ono u more - pokaza stražara.

- A što ste ono govorili o ribaru? Vi ste nešto brojili, a, je li mnogo? - zakrijese se Titove oči.

- Brojili!... Ti si, dakle, vidio?

- Da, i sve razumio, ako i nisam svaku riječ čuo - prevari ga Tito.

- Ali bacite ono u more! - razljuti se Justina.

- Ne u more - zavrti glavom Tito - jer bi ga možda valovi izbacili ili ribari uhvatili. Ja znam za bolje mjesto. Ima vode. Neće mi smetati, ako se amo vratim. Ja i Justina znamo sve, ali ćemo šutjeti, ako nas lijepo nadariš. Koliko imaš kod sebe? Dat ćeš mi na put. Ja odlazim još noćas. Koliko, dakle?

- Dat ću svakomu pedeset forinti, ako mi se zakunete da ćete šutjeti.

- Justina, zakuni se! - zapovjedi Tito, pa odmah doda:

- Dat ćeš svakomu sto forinti.

Razbojnik izbroji novce. Sad mu reče Tito, neka uhvati stražara za noge, a sam ga primi za ramena.

- Justina, uzmi svijeću i stražarevu pušku. Slušajte! Odvući ću ga u jamu. Ha, ha! u jamu! Da, odavde kakvih sto koraka, ravno u brijeg. E, znam ja za svaku rupu! Da, u veliku jamu. U nju se ne može bez konopa - pripovjedi Tito.

Sad stanu vući mrtvacu za noge, za glavu, kako bi im već lakše bilo. Povlačili su se iz jedne spilje u drugu, čas bi se pognuli, čas bi se vukli potrbuške, a kadšto hodahu posve osovljeni. Isprva bijaše tlo ravno, a onda se lagano spuštalo. Na svim stranama bijaše najgušći mrak. Čulo se tiho kapanje vode, gdjegdje zasjala bi se mala kaljužica. Putem se i odmarahu. Tito, sav usopljen, otirao je crveno lice rukavom haljetka. Njemu je izraslo samo do ušiju nekoliko dlaka. Po debeloj usni rijetki su mu se brci izverugali. Mrtvac bijaše težak, ali je puzio po vlažnoj ilovači. Samo bi se kadšto zadjeo o kakav kamen što je virio iz zemlje i tad bi udario glavom o stup, o stijenu, o odlomljeni kamen. Svjež zrak zastruji. Tito reče da nije jama daleko, jer da je to vjetar koji duva u jamu od obale, kroz pukotine i dubine. Malo zatim zapovjedi da budu tiho. Sad svi osluhuju i čuju kako voda tiho pljušti i muklo glogoće. Tito razjasni da je to more. - Slijeva se u jezerce. - Vidjet ćeš - kimnu. Opet vuku mrtvacu. Tito pripovijeda da je jama jako prostrana, ali da nije duboka nego za tri, najviše četiri čovjeka.

- Evo nas! - uzdahne Tito kad stignu na rub crne jame.

Gurnuvši mrtvacu s ruba začuju kako je ljosnuo na stijene, na obalu jezera što bijaše u sredini jame u razini s morem. Sva je jama muklo odjeknula. Mrtvac se zakotrlja po strmoj stijeni i ljosnu u vodu koja se mrko zapjenila. Za mrtvacem bace i pušku. Kad se plitka voda umirila, pade na nju svjetlo svjetiljke. Mrtvac je ležao na leđima. Nad njim je bilo pedalj vode. Bijeli mu se limeni gumbi zasvijetliše za časak.

- Jugo, visoka voda, plima - promuca Tito.

Još jednom zirnuše u jamu, pa se povratije u zjalo Duboke, nad more. Tito se prebuče u seljačko odijelo, a svoje sakrije u jednu pukotinu.

- A kamo ćeš sada? - zapita ga razbojnik.

- Kamo? U svijet! - pokaže more velikim razmahom ruku.

Tito mu poda desnicu, poljubi Justinu, pa joj reče:

- Pozdravi mi majku. Reci joj da vas neću zaboraviti kad budem imao mnogo novaca. Pozdravi i žandare. Ha, ha, ha! - Justina, zbogom!

Poljubi još jednom djevojku, oči mu sijevnu, pogleda je, pa iščezne iz spilje. Iz grana rašeljike, dok je visio nad morem, još mu se jednom zasvijetliše zelenkaste oči. Nestade u mraku. Justina gledaše dulje vremena u grane rašeljike, ljutito i bijesno. Sjedne zatim, spusti glavu na dlane i uzdahne: - Neće ga ubiti!

- Ti bi htjela?... Zar ga mrziš? - začudi se razbojnik.

- Da - zareži Justina.

- Zašto?

Justina ne odgovori, nego skoči na noge, plaho se ogleda i htjede izaći iz spilje.

- Čekaj, zajedno ćemo do ceste. Justina, ako kažeš jednu riječ, ubit ću te.

Djevojka mu obeća da će šutjeti, pa oboje izađu iz spilje i stanu se verati po kuku.

Tito je udario put Trsta preko Učke. Već u svojoj desetoj godini bijaše Tito prava kuga u Svitnu. Neke vršnjake zavođaše na nerad, skitanje i krađu. Šuljao se svuda kao mačak, penjao se po vočkama u tuđim vrtovima, krao je kokoši i rubeninu što se sušila po žalu, i

sve drugo što bi mu pod ruku došlo. Kad je ponarastao, pošao je na more, no i na brodu posezahu njegovi prsti za tuđim dobrom. Često se svijao pod oštrim udarcima konopa. Krvav i pun modrica letio bi po brodu, s krme na provu, ili se penjao po jedrilju, a jadni mornari udri za njim u potjeru kao za divljom mačkom, dok se drugi toj hajci smijahu na palubi. Do petnaeste godine bijaše sitan, ali okretan, pruživ i lukav. Kasnije se naglo protegnuo. Kad je s prvoga putovanja došao kući, uzalud ga pljuskala majka, uzalud mu čupala kosu: nikako se nije mogao odreći svojih navika. Kasnije se opet ukrao i opet krao, a napokon se dočepao tamnice. Pod tuđim imenom bijaše opet mornar i opet dospio u tamnicu. I tako je doživio svoju trideset i drugu godinu, sad na brodu, sad u tamnici, sad u Dubokoj, gdje je znao za svaku rupu i pukotinu.

Njegova majka, stara Fuska, bijaše u Svitnu primalja. Imala je malo posla jer se bila svi-ma omrazila. Kad joj je umro muž, ostavio joj jedinca, a uzela je još iz nahodišta u Trstu malu Justinu kojoj se nije nikada saznalo za roditelje. Dok je Justina bila dijete, dobivaše Fuska nekoliko forinti mjesečno. Tito bijaše dvije godine stariji od djevojčice. Čim je ponarastao, stao je tući, a ona ga u svemu slušala, uvijek se pokoravala njegovoj premoći. Justina bivaše svakim danom ustrašenija, bojala se ljudi i rijetko bi pošla u Svitnu, jer joj se djeca rugahu da je mula, kopile. Bilo joj oko petnaest godina kad ju je Tito domamio u Duboku. Otada se sastajahu u spilji kamo mu ona donosila sve što mu je bilo od potrebe, hranu, vino, pokrivala i odijela. Justina je znala za sva njegova nedjela.

Kad se izviše po strmom kuku na cestu, reče razbojnik Justini da ode kući sama, jer bi ih tkogod mogao susresti. Ona se odmah udaljila. I on se uputi prema Svitnu. Iđашe lagano cestom što se spušta k moru sve do mjesta. U pò sata dođe do kućice, osamljene i sakri-vene među uljikama pod cestom. U pukotini jedne vratnice na prozoru opazi svjetlo. Primakne se k prozoru i metne oko na onu pukotinu. U sobici se vidjela postelja, a na njoj je sjedila vremešna žena, riđaste kose i omašna nosa, te je naglo mahala mršavim rukama, razgovarajući s Justinom. Bijaše to Fuska Tara. Svijeća se ugasnu. Razbojnik, ne mogavši razabrati ni jedne riječi u šumu vjetra, udalji se od prozora, pa nastavi svoj put u mračnoj noći.

III

Stari Pave Stipetić, idući ranim jutrom iz Brestove u Svitnu susrete se nedaleko od mjes-tanca s jednim financijskim stražarom. Taj stražar bijaše visok i omašit čovjek, mlad i rumena lica. Zvao se Konrad Horni. On nazove Pavlu dobro jutro, no stari ga mornar ošine ljutitim pogledom, zaljulja glavom i ne odzdravi, nego pođe ravno svojim putem. Konrad se okrene za njim, sleže ramenima od čuda, metne rt jednoga brka među zube, pa i on nastavi svoj put.

Za koji čas stigne Pave na sjeverni rt svitanske uvale, na zavoju ceste. Već se bijaše raz-danilo. Cesta je razrovana od silne kiše, a mjestimice još se tresu žučkaste i mutne kalju-že pod udarcima vjetra koji burkaše vodu na mahove. Sredinom tjesnaca "Velih Vrata" jedrila su dva velika broda u Riječki zaljev. More se pjenilo pred njima. Već su se i uda-ljeni otoci razabirali u onom mutnom jutru. Po Cresu vukla se magla, spuštajući se poto-cima malne do samog mora.

Sn zavoja ceste vidi se mjestance Svitnu. Pred njim je pukla krasna morska uvala, a iza njega se u pitomoj dolini steru voćnjaci i šumica od uljika i kestenja. Ta se šumica hvata

kićenih obronaka koji zatvaraju dragu sa tri strane. Nad mjestancem dižu se vinogradi, razvijeni na uzvode, a među njima se motaju prezidi. Lijepe bijele kuće u Svitnu sve su na okupu. Samo su dvije-tri osamljene u zelenilu svojih vrtova. Uvala je svitanska okrenuta k istoku, te prima u se valove bure, sjeveroistočnjaka, malo koso. Južni je rt svuda vrlo nizak, ravan i širok i jako se pruža u more. Na tom rtu, nad samom uvalom, bijeli se velika gospodska kuća, a iza nje se prostire krasan i hladovit vrt. Krošnje se starovjekih i golemih lipa dižu uz čemprese i zelene ladonje.

Ljudi su u Svitnu još većim dijelom spavali. Tko da urani u nedjelju, pa po onakvu vremenu? Dim se vitlao samo iz nekoliko dimnjaka, a vjetar ga trgao, obarao o vlažne krovove i naglo raznosio. Po kućama su se vidjele velike i prugaste ljage od kiše što je šibala po zidovima za one bijesne južine. Na žalü se diljala velika lađa. Još joj nisu bila zatvorena sva rebra na bokovima. Prova joj se malne ticala krova jedne mornarske kućice, a pod krmu su grnuli valovi. Na žalü bijaše i drugih omanjih lađa koje se popravljahu: dvije brodice, dva trageta, nekoliko pasara, kajića i guca, pritegnutih na kraj, prije negoli je vjetar planuo. Na obali bijaše sila hrastovine, svuda porazbacane. More je u noći razrovalo i raskopalo žal, a po kupovima pijeska zelenile su se resine, istrgnute na pličini, pa izbačene na kraj. Valovi se još razlijevahu, blatni i mutni jer su bili pomeli i oprali obalu. Pjena što udaraše o žal bijaše puna pilotina, tresaka, rastrganih morskih trava, cunja, komadića konopa, svakojakoga smeća. U gradiću bijaše sve pusto. Nad morem letjeli su još crni i rastrgani oblaci. Baš posred Svitna uzdiže se među kućama velika župna crkva. Do crkve iza visokih lipa pomaljao se šiljak tornja.

Pave Stipetić prođe mimo načelnikovu kuću koja bijaše na sjevernom rtu svitanske uvala, baš na zavoju ceste. Pogleda mrko tu kuću, pa se uputi prema Svitnu, te stane nakon nekoliko časova pred velikim željeznim vratima Albinina vrta. Od načelnikove kuće do Svitna teče cesta ravno podnožjem brežuljka, obrasla šumicom od uljika i različitim drugim zelenim sadom. Cesta teče uza samo more, a čvrst je zid štiti od valova juga. Na pô puta od načelnika do mjestanca stanovaše Albina, rođakinja brodovlasnika Anselma Pannella.

Pave istrese lulu, metne je u džep, a iz drugoga džepa izvuče modar rubac i s njim nekakvu crnu mokru krpü. On je tu krpü našao na stazi što se penje od Brestove po kuku do ceste. Krpü je spravio u džep, a rupcem je otirao oči. Sad pozvoni Pave na vratima vrta. Približiv se licem rešetki tih vrata, gledaše kuću što bijaše posred vrta, za kakvih sto koračaja od ceste. Začas otvori se prozor prizemno.

- Tko je? - upita ženski glas.

- Ja, Katica, ja. Je li kod vas moj Marijan?

- Marijan! A, a! Jest. Zlo vrijeme. Jest, ostao je kod nas - gospodin Marijan. Čekajte, još se nisam obukla - vikaše Katica držeći golim rukama vratnice kojima je vjetar tresao.

Malo zatim otvori mršava i visoka Katica željezna vrata vrta. Lice joj je smeđasto poput drva, kosa žućkasta i rijetka. Uska je ramena ogrnula šarenim rupcem.

- Dobar dan, Pave! Danas ste baš uranili. Gospodin Marijan još spava. Nočas se do kasna pilo - uzdahne Katica, pa odmah pridometne: - Vi znate da nema reda u ovoj kući.

Katica iđaše pred mornarom. Kako bijaše put blatan, pridigla je haljine, široko koračajući preko kaljuža.

- Onaj iz Rijeke slika je i prilika Anselmu. Deset sam puta bila nočas u pivnici! Uf! - mrm-ljaše kuharica, a dugoljasto joj se i navorano lice stezalo oko kutova tankih i blijedih usana.

Kad stupe u vežu kuće, približi svoj šiljasti nos starčevu licu, nasmije se lukavo, veliki joj se i crni zubi otkriju, pa šapne: - Pave, a, zar niste ništa čuli? Govori se da će onaj iz Rijeke, znate, Kalušković, da će se oprtiti, da, Albinu, Albinu. Pave, vi to već znate - gurne Katica ramenom rame staroga mornara.

- Gdje spava Marijan? - upita Pave gledajući bijele stube kojima se išlo u prvi kat.

- Ah, da joj zna muž u grobu! Pave... ali molim vas! - prekriži Katica usta kažiprstom. - Znate, nisam ja kao druge. Neću da bude po meni smutnje. Molim vas - - ako što i kažem - - srce mi je prepuno.

- Tako, tako. Htio bih govoriti sa sinom, hoću...

- On spava gore u zadnjoj sobi, na lijevoj, ne, ne, na desnoj strani. Na lijevoj je gospođa Albina.

Pave korakne na prvu stepenicu. Katica mu se približi i položi ruku na njegovo rame. Starac stajaše jednom nogom na prvoj stepenici, a drugom na kamenom podu veže. Lice mu bijaše crveno, jer svjetlo dana probijaše stakla prozora nad zavojem stuba. Stakla bijahu različite boje.

- Pave, vaš bi Marijan mogao biti pametniji. Opomenite ga. Vi ste mu otac, a ja ne znam ništa, nego tako kažem - šapne Katica i sive joj se oči izbeče.

- Kate, a što to govorite? - brecne se starac.

- Ta čemu mi je Bog dao oči? Idite tiho da koga ne probudite. Sa sinom ćete, dakle, govoriti? A počekajte, dok ustane. Recite meni, pa ću ja...

- Ne, treba da sâm s njim govorim.

- Tako!... Ali bih i ja mogla... - progutne Katica posljednju riječ.

- U zadnjoj sobi?...

- Da, u zadnjoj - kimne Katica zlovoljno i ostane na mjestu gledajući za mornarom koji je uzlazio stubama.

Katica služi već dvadeset godina u kući Anselma Panella koji je često uvjeravaše kako će joj naći muža. Ona nije više mislila na brak. Tako je barem govorila nekim susjedama koje nisu toga vjerovala, jer se znalo da Katica pere i gladi košulje Mikiću, općinskom slugi, panduru.

Kad stupi Pave na posljednju stepenicu, metne kapu na stolicu, pogladi sijedu kosu i ogleda se širokim hodnikom. Taj hodnik bijaše pun svjetla, jer je bio zatvoren staklom, te sav bijelozelen od zelenila iz vrta koji se prostro iza kuće po obronku. Anselmova kuća ima otraga dva krila, a u svakom dvije sobe. Na veselom hodniku nanizalo se pet soba. S pročelja vidjela se krasna svitanska uvala. Prema jugoistoku stere se more, a nadesno, u razmaku od kojih petsto koraka, bijeli se mjestance Svitan.

Pave pođe što je tiše mogao hodnikom i pristupi k vratima zadnje sobe. Pokuca tiho. Nitko se ne odazva. Opet pokuca i malko počeka. Sve tiho. Mornar pomisli: tvrdo spava, kasno je legao... Popostane još neko vrijeme gledajući kroz prozor u vrt. Najednom škri-pnu vrata. Pave se naglo okrene i opazi sada svoga sina Marijana na dugom hodniku.

Otac i sin osupnuto se zгледаše. Marijan se ponešto začudio, popostao jedan hip, ne znajući što bi, onda se maknuo i oborene glave pošao prema svom ocu. Ne rekav mu ništa, uđe u sobu i sjede na postelju. U sobi bijaše tamno.

- Sinko, nisi mudar, ne, nisi - uzdahne otac i kimnu tužno.

Marijan se gane na te riječi, ustane s postelje i uze hodati sobom.

- Pravo mi je govorila Katica... - pogleda Pave pečalno sina.

- Što zna Katica! I ti si bio mlad! - odbije Marijan jetko i gorko.

- Da, bio sam mlad, ali nisam takav bio... nisam preko noći ostajao izvan kuće, tako mi moga izdahnuća - reče otac žalosno i tarnu dlanom svoj sijedi brk koji mu se potresivaše.

- Tko bi znao što ti misliš!

- Marijane, poslušaj svog oca. Ako si i mlađi, znaš više negoli ja, ali vjeruj mi, sinko, mnogo ih je već nastradalo...

- Šuti! - plane Marijan. - Ja neću nastradati. Ti živiš u onom što je bilo nekada! Što piliš kad nema razloga.

Otac mu prešutje odgovor, uzdahnuv tužno. Koliko bi dlanom o dlan udario, smrče se. Marijan otvori prozor, pa upita oca:

- Zašto si me došao tražiti? Još je rano.

- Nesreća, sinko, velika nesreća. Jadna djeca! Zlo i naopako po njih, da nema kud gore - kimnu starac i spusti ruke na koljena.

- Kazuj, što je da je! Kakva djeca? Kakva nesreća?

- Julki - lupeži - - - kuća joj se iskopala - - ubiše oca!

- Što? Kada? - dahnu Marijan, videći suze u očevu oku.

- Noćas, noćas... - plačem uguši Pave posljednju riječ.

Marijana zazebe srce. Otac mu sve detaljno ispriповjedi što se dogodilo ribaru Petru.

- Odmah ćemo događaj prijaviti načelniku. Stražara kojemu je Julka skinula krinku uhvatit će naši ljudi. Svezat ćemo ga, dok dođu žandari. I sudbeno će povjerenstvo doći. Prokleti lupeži! Ne, neće nam uteći! - ljutio se Marijan. Lice mu se tamno ozarilo.

- Kod onih sirota ostao je Luka. Marijane, ja idem k njima, a ti javi Marasu što je i kako je.

- Ne, poći ćemo zajedno k Marasu. Ostani. To je grozno! Razbojnici su joj ubili oca... zašto? Ah, lupeži! - škrinu Marijan zubima, stisnu pesti pa kriknu prigušeno: - Julka, ako te pravica ne osveti, osvetit ću te ja! Život za život! Tako mi Boga, hoću!

- Marijane, umiri se - reče mu otac prestrašeno, videći ga onako bijesna.

- Jadna Julka! Jučer sam je vidio, bila je s ocem, vesela, smijala se... Ah, to je grozno!

Pave i Marijan izađu malko zatim iz kuće. Katica gledaše za njima iz kuhinje. I Albina je malko otvorila prozor, te pazila, kamo će Marijan s ocem.

Već je zvonilo na ranu misu. Prozori se u Svitnu otvarahu. Po stazicama na kukovima i bregovima, te cestom s jedne i s druge strane, svuda je dolazio svijet u mjesto. Na žalu oko lađa bilo je već nekoliko ljudi.

Pave i sin mu nisu htjeli razgovarati ni s kim, nego ravno prođoše u načelnikovu kuću.

U mračnom dućanu Florijana Marasa, svitanskoga načelnika, bilo je mnogo žena. Kupovale su šećer, kavu, rubeninu i druge potrepštine. U dućanu bijaše svega i svačega. Petšest li mornara pilo je rakiju, stojeći oko stolića na kojem je bilo nekoliko zelenih boca i malih čašica. Maras ih nukao da piju. Bijaše to malen, koščat i žilav čovjek. Sam natakaše čašice mornarima. - Ej, Mato, hoćemo li još jednu? Ej, Stipe, daj, daj, gutni dok si mlad! A ti, Marko, zar si danas zle volje? Oh, lijepi moj mladiću, da sam najljepša djevojka, zaljubio bih se u tebe! Pij, dušo, pij, Marko! - sokolio je načelnik mlade mornare, pljeskao dlanom o dlan, smijao se srdačno, kao pravi prijatelj, kao brat, otac. Maras je slabo govorio hrvatski, kako golemom većinom govore Istrani, i često je upotrebljavao talijanske riječi. Letio je dućanom od kupca do kupca. Jednoga uvjeravaše da nema na svijetu bolje kože za opanke, negoli u njega: - Stipe, uzmi kožu, nije sile da je odmah platiš. Uzmi kožu, od nje ćeš nositi opanke ti i tvoj sin koji ti se još nije ni rodio. - Drugomu koji ogledavaše je-

dan bakalar: - Uzmi ga, dragi kume, takva nije još imao na stolu ni sveti otac papa. - Načelniku se znojilo tamnocrveno lice, zarašteno gustom crnom bradom. Kosa mu je gusta i ruda, čičasta, malne kao u crnca. Sav se uznojio i po čelu i po orlovskom nosu.

- Šior, ova rakija pali kao plamen! - strese se mlad mornar, iscijediv čašicu.

- Jaka, a? Dobra? He, anđeli bi je pili. Još jednu? Druga te neće paliti - smiješio se načelnik mornaru, držeći staklenku s rakijom u ruci.

Crne mu i duboke oči neprestano igrahu pod velikim, i kovrčastim obrvama. Sjaj tih očiju bijaše nestalan, sad zelenkast, sad žut, kao žuto staklo kad ga okrećeš blizu plamena.

- Šior podeštà, bih li još jednu čašicu? - upita ponizno sipljivim glasom neki čovjek glatka i rumena lica.

- Pij, Stipe, pij! Prvi je mjeseca pred nosom. He, he, lako tebi, dobit ćeš svoju plaću - mahne rukama načelnik.

- Ala, silne li plaće! Stipe, što ti daje općina mjesečno? - zapita ga mlad mornar.

- Tri forinta. Nije mnogo, ali da se živjeti - smigla ramenima Stipe Mikić, općinski pandur.

- Stipe, još jednu! Liječnici i lopovi vele da je ovo otrov. Ah, buffoni, komedijanti! Da je ovo otrov, mene bi već vrag odnio. O, o! ne dam se ja! Marko, koliko misliš da mi je godina? Gledaj me dobro! - nasmije se Florijan Maras, pogladi kratku crnu bradu i zasuče debele brkove koji mu sakrivahu gornju usnu. Kad se smijao, sjajili su mu se bijeli, maleni zubi.

- Šior, bit će blizu pedeset - osmjehnu se stari mornar, pridižući k ustima čašicu. Ruke mu drhtahu.

- I... - odgovori mu načelnik, ispruživ ruku i pokazav mu pet prstiju. - Da, da, već sam ostario među vama. Već sam trideset i tri godine u Svitnu - nadoveže otegnuto i namrgodi se, sjetiv se vreća, u koje je sabirao prnje po selima.

Florijan Maras bijaše rodom iz Furlanije. Već zarana ostavio je svoj zavičaj, pa se uputio u svijet, klateći se od sajma do sajma. Obišav sva istarska sela, osvanuo je napokon u Svitnu, pognut pod svojom vrećom prnja i pod vagom s batom. U ruci je nosio malen koš, pun konca, igala, zrcala, češalja i drugih sitnarija što ih je davao po selima u zamjenu za prnje. - Stracer, cunjar! - vikahu djeca kad se pomolio na rtu svitanske uvale. U kratko vrijeme već se upoznao sa ženama u mjestancu i u okolici. Dvije godine prije njega došao je u Svitnu Tara, Titov otac. Tara je vodio po svijetu jednog psa i jednog majmuna, uz to pokazivaše još neke čudne slike. Fuska, njegova žena, vrtjela je organet, verglec. U Svitnu snađe ih grozna nesreća. Crknu im majmun, prvi umjetnik u tom trolistu. Na svu sreću znao je Tara popravljati stare kišobrane i cipele, osim toga uvjeravaše ljude da zna i zube vaditi. Obitelj Tara osta u Svitnu, i domala joj se rodi potomak - Tito. Maras stanovalaše isprva kod Tare. Vrativši se uvečer iz svitanske okolice, istresao bi prnje iz svoje vreće na hodnik pred zajedničkom sobicom. Za dvije godine razgranila mu se trgovina, pa je već prodavao platno, kožu, šešire i svilene rupce. Maras i Tara često bi se do krvi izlemali radi Fuske koja je tvrdila po smrti svoga muža da je Maras Titov otac. Nakon pet godina posvadi se Maras sa Fuskom, te najmi jednu kućicu i oženi se nekom Barbarom, udovom iz Vratna. Žena mu je donijela hiljadu forinti za miraz. Sad je počeo trgovati vinom, posuđivati novac seljacima i umalo steče lijep imutak. Ljudi su govorili: prevario bi i vraga!

S Marasom je u dućanu i Linda, njegova kći. Djevojka se ne šali s kupcima, većim dijelom ženama, nego ih lijepo i pospano pita čime da ih posluži, pa zijeva i gleda na jezičac vage.

- Šior, još jednu čašicu. Danas će kasno početi misa - reče jedan mladi mornar načelniku.

- Bolje bi bilo da ostanete ovdje kod mise! Vi ne trebate od župnika soli. Pop, pop! Hm! Ala ste smiješni! Zanat, braćo, kao svaki drugi zanat! Kao što ja prodajem kavu, vino, šećer i drugo, tako vam pop prodaje riječ, kako vi mislite, božju. Prošla su vremena, prošla, da smo bili... - zašuti Maras i mahnu nekoliko puta rukom pred čelom, kao da muhe plaši.

- Čast vama, gospodine načelniče, ali ne govorite kao čovjek! Bio sam i ja po svijetu, pa sam vidio kako idu u crkvu ljudi koji znaju više, budi bez zamjere, negoli vi i svi načelnici odavle do Trsta - reče neki stari mornar. Taj nije pio rakije.

- E, vi ste župnikov prijatelj! - mahnu rukama Maras, a čelo mu se namršti.

- S poštenim sam čovjekom prijatelj - odbije mornar oštro, okrene se, pa doda, izlazeći iz dućana: - A što ćemo! na svijetu nas ima svakojakih!

- Eto, ljudi, jeste li ga čuli? Kad čovjek ostari, posve poludi! Marko, Zvane, Stipiću moj dragi, čujte! Sinoć smo zaklali tele, he, he, već je ognja, zar ne bismo sfrigali bubrege? Znaite, jedan, dva, tri! To je odmah gotovo. Hoćemo li? A onda svaki polić staroga. To će vas bolje okrijepiti negoli župnikova riječ.

Mornari pristanu na Marasov prijedlog.

Načelnik izađe iz dućana da vidi kako je u kuhinji. Kad je stupio u vežu, začudio se malo opaziv Pavla i Marijana. Mladi ga poručnik pozdravi, pa mu reče da želi s njime govoriti.

- Izvolite - osmjehne se Maras.

- Ne ovdje. Hajdemo u općinski ured. Veoma važna stvar.

- Sad imam pune ruke posla, no ako baš... - snizi načelnik glas, smrkne se u licu i popo-suče brk.

- Važno. Molim vas! - reče Marijan oštro.

Načelnik pogleda sumnjivo mladića, sleže ramenima, pa se zaputi po ključ od ureda. Općinski ured i učionica bijahu u istoj zgradi, nedaleko od vrta Anselma Panella.

Dok oni razgovarahu u veži, silazila je stepenicama debela žena, sijede kose i ćelava tjemena. Lice joj je okruglo, mašno, lašti se. Naravnavši na debelom nosu naočale, reče sa stuba načelniku, svome mužu: - Zar nemaš posla? - Maras je umoli da pripazi u dućanu, dok se on vrati. Žena navali pitati, zašto hoće iz kuće, da bi bolje bilo doma ostati i zaslužiti koju krajcaru.

- Molim te, miruj! - odsiječe Maras, pa izađe brzo iz kuće.

Barbara izmuca nešto i odlunja u kuhinju. Bila je starija od svoga muža.

Kad uđoše u općinski ured, otvori načelnik dva prozora, ponudi Marijanu i ocu mu stolice, pa svi sjednu. Plaho je isprva slušao staroga mornara, ali kad je Pave svršio, lice mu se malko razvedrilo.

- Vi, dakle, mislite da su stražari ubili ribara? - upita načelnik Pavla.

- Julka je jednomu otkrila lice.

- Čujem da je ribar kriomčario. Možda je na njih navalio, pa da ga svladaju...

- A zašto su nasrnuli na djevojku? - razljuti se Marijan.

- Molim vas, umirite se! Djevojka je možda lagala.

- Gospodine načelniče, što kanite učiniti? - plane sada Marijan.

- Što kanim učiniti? Zvat ću ljude da vas bace iz ureda. Tko ste vi? Što ste vi? - obori Maras što je osornije mogao.

- Izvolite zvati te ljude! Da vidimo! - osovi se Marijan. Oči mu plamsahu.

Načelnik mu se opet zagrozio, a on mu se nasmijao u brk porugljivo i prezrivo. I stari se Pave razljutio:

- Mi se vas ne bojimo! Znajte, da je živ ribar, tužio bi vašega sina, jer se i on vrzao oko njegove kuće.

Načelnik problijedi i nasmije se usiljeno. Jednim se mahom sav uznojio. Silno se mučio da uguši, da sakrije svoj gnjev, a Marijan ga jošte gledaše bijesno i prezirno.

- Što ste nakanili?

- Dobro bi bilo da pozovemo amo zapovjednika financije - odgovori Maras pokunjeno.

- Dobro! - Oče, ostanite ovdje.

Načelnik pođe k prozoru i zovne nekoga bosonoga ribarskog dječaka koji stajaše na cesti, te ga upita da li je gdje vidio gospodina Mifku, a kad mu je dječak odgovorio da nije, reče mu neka ga potraži. Pićo, tako su zvali dječaka, jurnu kao strijela u Svitan. Ispod širokih stopala pljuskala mu blatna voda iz kaljuža, tako da su mu se ljudi koji idahu k misi ugibali da ih ne popraska. Ne bi dugo, a Pićo gmiznu u ured, usopljen i crven kao rak. Zadihavajući se, javi da će gospodin Mifka odmah doći. Načelnik htjede dati dječaku jedan novčić, no on pocrvenje i reče da neće ništa. Maras ga nije htio siliti.

Za koji čas dođe u ured Mifka, čovjek visok i mršav, okostan, blijed i ćelav. Duga, plava i lanasta brada pokrila mu prsa. Duboko se naklonio i sjeo. Načelnik ga upita, gdje je bila u noći straža, opomenuv ga da sve po istini iskaže. To uvrijedi Mifku, koji pocrvenje i zakašlja. Načelnik ga potrepta prstima po koljenu, i stane ga uvjeravati da ga nije htio uvrijediti. Mifka se važno nakloni i pripovjedi da je straža bila nad uvalom Brestovom. Maras i Marijan izmijeniše poglede.

- Tko je bio noćas na straži? - upita načelnik.

- Konrad Horni i Sigmund Maller - nakloni se Mifka, i opet zakašlja i pocrvenje.

- Jesu li ti stražari kod kuće? Ja, kao načelnik, htio bih s njima govoriti.

- Ne znam.

- Molim vas, dragi gospodine, da ih amo dovedete, ako su kod kuće.

- Hoću, gospodine načelniče - nakloni se Mifka i pođe ravno kući gdje se nalazila financijska straža. Tu nađe Konrada, protegnuta na postelji, i upita ga:

- Horni, gde je Maller?

- Maller?...

- Da.

- Ja... ja ne znam.

- Što? Zar niste bili zajedno na straži? - snebi se Mifka.

- Zajedno?... Da, bili smo, ali ja sam zaspao, a on je nekamo otišao.

- Horni? Vi ste zaspali! - kriknu Mifka.

- Gdje ste bili na straži? Gdje ste zaspali?

- Nad Brestovom.

- Jeste li sada odanle došli?

- Jesam.

- Dođite sa mnom!

Kad vidje Horni da ga zapovjednik vodi prema načelnikovoj kući, sav se zbuni, a kad uđe u ured i spazi načelnika, sito mu se navuklo na oči.

Konrad odgovaraše Marasu kao i svomu zapovjedniku. Tvrдио je da je cijelu noć bio nad Brestovom.

- Jeste li noćas vidjeli ribara Petra Stanića?

- Nisam, gospodine načelniče - odgovori Horni.

Maras odvede stražara u jednu sobicu, pa se vrati k Mifki i sve mu ispriča. Zapovjednik smrtno probljedi. Zadihavao se i drhtao cijelim tijelom. Maras mu reče da će Horni ostate u zatvoru u općinskom uredu dok dođu žandari. Još ga umoli da bi mu poslao stražu, jednoga čovjeka.

- Mallera ćemo već uhvatiti. Okolnost što nisu zajedno doma došli, uvelike opravdava moju sumnju. Molim stražu - ponovi načelnik.

Mifka pođe kući i odmah zapovjedi dvojici stražara da uzmu puške.

- Idite, pregledajte svaki kut oko Brestove, i ne vratite mi se bez Mallera.

Jednoga stražara poslao je načelniku.

Maras šetaše po sobi razmišljajući što da učini. Pave i Marijan već su bili otišli. Maras premeće misli, a u sobu stupi čovuljak od kojih pedeset godina. Lice mu je obrijano i rumeno, riđasta kosa zalizana, glatka, kao prilijepljena na debeloj plosnatoj glavi. Sav je sputan u tijesnom zelenkastom odijelu.

- Čuo sam da ste u uredu, pa sam doletio - reče Stipe Mikić tankim i sipljivim glasom, stojeći kraj vrata. Gledajući Marasa, neprestano je vrtio svoj žuti slamnati šešir na prsima i skretao glavom sad lijevo, sad desno. Ovratnik košulje sezao mu do ušiju, te bijaše čvrsto omotan širokim crnim rupcem.

Maras mu je naložio da nađe četiri čovjeka koji će poći s nosilima i s mrtvačkim lijesom u Brestovu po umorenoga ribara. Mikić nije u prvi mah razumio načelnikove zapovijedi. Naglo zatvarajući i otvarajući male, sive i vrcaste oči, mrmljaše nešto i skretaše glavom dok ga je Maras grdio.

- Idi, pa se odmah vrni! Odnijet ćeš pismo, prijavu k sudu u Vratno. Povjerenstvo bi moglo doći još danas u Svitan.

Mikić istrči iz sobe na hodnik gdje ga čekalo žuto kudravo pseto i debela glogova batina. Kad je došao na cestu, izvadi veliku i okruglu burmuticu iz džepa svoga prekratkoga haljetka, potpraši svoj presedlast nos, pa krene u Svitan. Cipele su mu čiste i dosta svijetle, ali mu se vidi raširena i poderana elastika, jer su mu i hlače bile prekratke. Mikić hodaše naglo, gusto koračajući, a držao se uspravno i važno, noseći svoju batinu pod pazuhom.

Misa je svršila. Stražar šeće hodnikom u općinskom uredu, pred mračnom sobicom, gdje je Horni zatvoren. Sav se Svitan razgovara o ribaru i njegovoj kćeri. Ljudi se dozivaju, čude se, nagađaju, a djeca trče pred općinsku kuću, obilaze je, pogledavaju se. Svako hoće da zna više negoli drugi. Svima je na ustima ime općinskoga pandura. Mikić zalazi u kuće, traži ljude koji će donijeti mrtvaca u mjesto, jer da će doći gospoda od suda i pregledati rane, a to da je sve po carevim zakonima. Svijet se sjatio na obali pred dućančićem Jakova Šimunića i slegao se oko Mikića. Svi ga ispituju, no on govori oprezno, jer da su to stvari koje ne može razumjeti nego čovjek od zakona i koji ima soli u glavi, a on, službena osoba, nije dužan tumačiti i ovo i ono, nego samo treba da vrši svoju dužnost, kako mu nalaže viša oblast. Umirovljeni pandur Gašpar Makarić, pognut i jednoruk starac, skreće glavom i tvrdi da je bolja bila stara pravica. Svi govore o Julki, o Titu koji je okrao

udovu Barušić i ranio joj glavu, a neke žene psuju stražare jer da su oni krivi što je kava skuplja, pa da još ubijaju ljude i napastuju djevojke. U crkvi da ih nije nikada, nego da su dan i noć u krčmi kod onoga crnoga ciganina načelnika, a njihovo tuljenje da se čuje u crkvu i onda kad je sve tiho, kad je sveto podizanje.

IV

Marijan Stipetić, vrativ se od načelnika u kuću Anselma Panella, sastao se na hodniku u prvom katu s kapetanom Kaluškovićem.

- Ola, Stipetiću! Kako ste spavali. Izvrsno vino! Glava mi je laka kao pero, a dobro smo gucnuli! Otkud vi? Noćas ružno... - prekine kapetan, opaziv lijepu udovu Albinu Maldoni.

Njezin muž Valentin Maldoni, sin neke sestrične Anselma Panella, bio je pomorski kapetan. Već je godina dana prošla otkad je našao grob u valovima. Albina bijaše rodom iz Trsta. Anselmo, ne imajući nikoga, uzeo je k sebi.

I Kalušković i Marijan zagledaše se u krasnu i mladu udovu koja je pridolazila k njima gospodskim korakom, sva raznježena i topla. Za njom se vukla svijetlomodra jutarnja haljina, opšivena bijelim čipkama. Kosa joj je glatka i sjajna, ruke do lakta gole, bijele kao snijeg, lice spokojno i svježje od hladne vode.

- Dobro jutro, gospodo! Mišljah da još spavate - osmjehnu im se udova djevojačkim posmijehom.

- Danas sam uranio. Probudio me otac. Gospodo, vijest, neugodna vijest... - smete se Marijan.

- Otac vas probudio? Kakva to vijest? - rasklopi Albina velike crne oči.

- Da, neugodna vijest - kimnu Marijan.

- Hajdmo dolje, sva sam uzrujana. Izvolite, gospodine kapetane! - pokaže Albina Kaluškoviću stube; naklonivši mu se učtivo, umoli ga pogledom da prvi počne silaziti.

Kad siđu u vežu, opaze na kućnom pragu visoku i krupnu ljudesinu, Anselma Panella. Ljetno odijelo pepeljaste boje vrlo mu je široko. On gledaše u more, prekrživ straga ruke. Začuv iza sebe korake, lagano se okrenu i pozdravi nadošle dubokim, hrapavim glasom. Lice mu je široko, crveno, nabuhlo i išarano modruljastim pjegama. Zirnuvši nešto sumnjivim pogledom u Albinino lice, ode u prizemnu sobu te zovne gospodu.

- Ej, jednu čašicu da se razbistrimo! Kapetane, divan konjak! Pijte - klikne Anselmo i zasuče debele smeđe brkove koji mu sezašu do ušiju.

Brada mu rasla samo pod jabučicama, ali se nije opažala u prvi mah jer je bila spletena s brcima. Anselmo istrusi dvije čašice, pa otare sure i suzne oči pod kojima su mu visjeli debeli podočnjaci. Na jednom podočnjaku crnila mu se ovelika bradavica.

Marijan ispriповjedi sada kako su stražari ubili ribara. Albina, stisnuvši obrve i zureći u njegove oči, uzdahne:

- Jadna djevojka!

- Lopovi! na vješala s njima! - vikne Kalušković.

- Jedan čovjek manje na svijetu - sleže Anselmo ramenima, lupi čašicom o stol, pa otreznoj na debeloy i do kože ošišanoy glavi. Kosa mu bijaše rijetka.

Anselmov je djed zaglavio na vješalima blizu grada Labina na pustom mjestu gdje se danas križaju tri ceste. Bio je u službi kod nekoga vlastelina u srednjoj Istri. Okravši gospodara, pobježe sa ženom i sinom. Tada vladahu Istrom Francuzi koji istrijebiše u kratko vrijeme sve tate i lupeže. Narod je blagoslivljao tu strogu pravicu koje se sjećaju starci. Anselmov djed je zakopao ukradeni novac u nekoj spilji blizu Pazina jer mu doušiše drugi lupeži da ga traže francuski vojnici. Umalo ga uhvatiše i osudiše na smrt, a ženu mu i sina baciše u tamnicu. Kad mu pustiše sina iz tamnice, prvo mu je bilo da nađe sakriveni novac, a zatim se doselio sa ženom u Svitau. Majka mu već bila umrla. U Svitau mu se rodio Anselmo koji postade pomorski kapetan, pa onda brodovlasnik. Anselmo je udovac. Imao je troje djece, ali su pomrla.

Albina zovne Katicu i upita je da li je kava gotova. Kuharica odgovori da nije, pa se vrati k ognjištu, odmjeriv mrko gospodu i natmuriv obrve.

Marijan ustade i reče da ide u Brestovu.

- Vi idete? - uščudi se Albina.

- Hoću da vidim one sirote... - smete se Marijan.

- Idite - idite - utješite ih. Ah! - uzdahne udova, ogledavajući punane prste svojih krasnih ruku.

Marijan zirne u nju, no ona kao da se ogradila hladnim nehajem. Spustila je glavu na oslon stolice i složila ruke na prsima.

- Stipetiću, vama se sviđa ribareva kći. E, mladi ste, a djevojka je lijepa! A što me gledate? Ma i meni se sviđa. - Kapetane, još jednu čašicu! - kimnu Anselmo.

- Čujte, ostavite konjak, kava će... - ne doreče udova.

- Šutite! - odreže kratko Anselmo, pa omjeri sve mrkim, košljivim pogledom.

- Kapetane, ako se razvedri, prošetat ćemo, znate, daleko, sami. Vi znate lijepo pripovijedati. Oh, danas sam izvanredno dobre volje! - klikne udova i pogleda Marijana krakom, letimice, a hladan joj posmijeh nakrivi malko usta.

Kalušković se nakloni i reče:

- S vama i u pakao!

- U paklu nema konjaka - zamrkoče Anselmo i opet mrko pogleda udovu.

- Tamo je dosta toplo - nasmije se Kalušković.

- Ah, kako ste vi duhoviti! - uvjerljivo će Albina, pa odmah zapita Marijana, čudeći se: - Zar još ne idete?

Marijan se zbuni, porumeni, pozdravi, pa izađe iz sobe i iz kuće. Hrlio je zatim cestom, kao da ga nešto goni iz Svitna. Mimo Fuskinu kuću prošao je zamišljeno, pognute glave. Justina ga tiho pozdravila, ali se on nije na nju obazreo. Djevojka gledaše dugo za njim, stisnutih zubi i zadihavajući se. Marijan stiže na ono mjesto gdje se izvila staza od pruda do kuka. Stane i pogleda u uvalu. Oko ribareve kuće stajale desetak ljudi, a radoznala djeca sabraše se pod prozorom sobice. Djeca pogledavahu u sobu gdje je ležao mrtvac. Marijan se brzo dovezao na prud. Stupiv na prag kućice, problijedi i nasloni se na zid.

- Julka... - prekine mu se glas i suze mu grunu iz očiju.

U kuhinji bijaše mnogo ljudi. Julka, sjedeći na niskom ognjištu do Marijanove pogurene majke, spustila je glavu starici u krilo. Do vrata sobice stajahu Marko Ružić i sin mu Ivan. Po licu razastrla im se tuga.

Julka pridigne glavu s Marina krila. Oči su joj pocrvenjele od plača i posumračile od boli. Lice joj je blijedo i zaplakano, usne joj i grudi dršću, ramena joj se tresu od gusta jecanja.

Ljuta je bol razrovala cvijet njezina prenježnog obličja, pod očima je otekla i malko pomodrijela, krasne joj i rumene usne stegnula tuga, zgrčila ih i uništila im sav divan sklad.

- Marijane, moj otac je ondje... - zajeca Julka bolnim glasom, kao da se izvinuo iz puknutoga srca.

Glava joj klone. Nijemo gledaše preda se u supor, kao da pozire u strašnu bezdanicu, mrku, crnu. Mladić sjedne do nje i stane je tješiti. Na njegove riječi grozničavo uzdrhta, zacvili, kao da joj živo srce iz grudî trgaju, rukama očajno pritisne svoja njedra, pane na pod i uze zvati oca i majku iz groba. Marko Ružić, Ivan, Marijan, Pave, svi priskočiše k djevojci i pridignu je s poda. Ona se svijaše od boli, najgroznija se očajnost survala na njeno lice. Sve obuze strah, gledajući muke onoga mladoga tijela, ono mučno drhtanje njezinih grudî.

- Julka, umiri se, čuj me! Umiri se, siroto! - moljaše je stari Ružić.

- Siroto, obezumit ćeš se! Ne plači! - naricaše Mare, Marijanova majka.

I mali Frane drhtaše od straha, misleći da će mu i sestra umrijeti.

Julka se onesvijesti i sva pomodri. - Sapelo ju, svisnula je od boli - veli Mare. Polože je na ognjište i počnu joj prati lice i vrat i njedra hladnom vodom. Kad progleda, pokrije je stari Ružić svojim modrim svilenim rupcem i uzdigne joj glavu na krilo Marijanove majke.

Ivan je Ružić klečao do njezine glave.

- Julka, umiri se! Nisi sama na ovom svijetu, svi ćemo ti pomoći, štitit ćemo te, pa će doći i tvoj brat iz Amerike. Julka, ne boj se ničega, utješi se! - molio ju Ivan, držeći joj svoju desnicu na vrućem čelu.

- Oče! Majko! Umrli su, ubili su ga, ubili, oh, Bože! - stenjaše djevojka.

Dugo je plakala. Kad se umirila malo, pogledala je staroga Ružića i šapnula: - Bog vam naplatio!

- Julka, boli li te štogod? Jesi li se udarila na lađi? - upita je Ivan.

Djevojka svrne na njega oči, pridigne više glavu, dah joj stane, zanijemi i upilji mu se u lica, ne mičući ni jednom trepavicom.

Na Ivanovu licu sinu radost. Cijelo joj je lice zahvatio svojim milim pogledom. Oči su mu smeđe, velike, svijetle i sjajne. Sjaj im je tih, spokojan, dubok i pun utjehe i mile sućuti. Julka vidi u Ivanovim raširenim zjenicama svu dobrotu svog oca, svu ljubav pokojne svoje majke, njezine poglede i osmijehe, njezinu dušu. Ona tone u te zjenice, zaboravlja se, kao da umire u majčinu zagrljaju. Taj blagi Ivanov pogled utišao je bolni hlapat njezina srca, ogrijalo je to bolno i stisnuto srce, smekšao ga i rasvijetlio, te rastrgao tugu što se bila savila oko njega. Taj blagi Ivanov pogled prisilio je njezinu uzburkanu krv nekom čarobnom i slatkom silom da kola naravnim, mirnim, ugodnim tokom u mlađanom izmučenom tijelu.

Julka prikrije lice rukama, uzjeca se, vrele joj suze poteknu licem, do mila se rasplače. Sad je obuze velika, neizmjerna tuga, ali više nije osjećala one krute i gorke boli.

Ivan, pošto se malo pribrao, ustane i svrne pogled na oca i Marijana, zapanjeno, kao da se prenuo iz sna. Mladić je divna struka, stasit, pun jedroće, snage i bujne gipkosti. Kosa mu je zlatnosmeđa i podaje veliku milotu njegovu mlađahnu licu po kojem je dobrota navirala iz svake crte.

Dok je Julka tiho jecala, spustivši glavu na njedra Marijanove majke, pristraniše se stari Ružić i Pave Stipetić.

Stari mornar, vraćajući se iz Svitna, sreo je na cesti Marka i Ivana. Ovi su uranili da se prošeću i da vide je li kakvu štetu počinila oluja. Mornar ispriповjedi Ružićima Julkinu nesreću, a oni odmah pođoše s njim u Brestovu.

- Pave, bojim se, da su okrali pokojnoga Petra. Treba da to razvidimo. Petar mi je kazivao pred koji dan kako je uzeo nekoliko stotina iz riječke štedionice, a i sin mu je poslao novaca prošloga tjedna.

- Gospodine Marko! - prestraši se Pave - i ja se bojim da su ga okrali. Jest, Petar je imao oko pet stotina kod sebe, ovdje. Čekajte, da, u srijedu mi je kazivao da se pogađao s Makarićem za jedan komad zemlje. Razbilo se o malenu razliku. Meni je Petar rekao: Što će Makariću polje? Kamo će s onom jednom rukom? Ako hoće, novac je kod mene na kupu. Ivan pozove maloga Frana i upita ga gdje mu je otac držao novac. Dječak ih odvede u sobu i pokaže im škrinju. Zatvorena. Mali se Frane začudi, opaziv jedno očevo odijelo kraj škrinje.

- A tko je izvadio iz škrinje ovaj kaput? Otac ga je nosio samo na blagdane - reče Frane. Ružić se i Pave zgleđaju. Pave upita dječaka da li zna gdje je ključ od očeve škrinje.

- Na postelji, pod uzglavljem - odgovori Frane.

- Nađi ga.

Frane korakne k postelji, ali zastane pogledav Marka i Pavla; nije htio tražiti ključa pod glavom mrtva oca. To učini Pave. Glava se Petrova zaljuljala na jastuku.

Otvore škrinju.

- Tko je sve to ispremiještao? - začudi se Frane.

Ružić i Pave pretraže svaki kutić. Novca nema.

- Ah, jadni moj Petre, što smo doživjeli! - zalama rukama Pave, gledajući mrtvacu.

Pave reče zatim Julki da su okradeni.

- Hvala Bogu! Što ću sirota! Nije mi za novac - jecaše Julka.

Ružić i Marijan rekoše još nekoliko utješljivih riječi Julki, pozdrave tamo pridošle ljude, pa se vrata u Svitnu. Putem susretahu mnoge mornare koji idahu u Brestovu da se na svoje oči osvjedoče, koliko je istinita vijest što je potresla svačijim srcem.

Baš je u Svitnu podne zvonilo kada se micala malena povorka po kuku u Brestovoj. Vjetar je jenjao, ali more bijaše još uzburkano. Južno se obzorje razvedrilo, a nad morem gdje se ljubi s nebom lebdio je u zraku žut pās, sve od Istre do otokā. Pred tim pasom pjenilo se more. Nad Rijekom se nabila tmuša. Na frankopanske trsatske kule kadšto bi pao sunčani trak koji bi se svako malo sakrio za oblak, da se opet probije i rasvijetli drevni Kastav-grad jačom, žarkom svjetlosti... Povorka se lagano kretala po strmom kuku. Četiri su čovjeka nosila mrtvački lijes koji se na daleko bijelio kad bi ga sunce obasjalo. Za lijesom išla je Julka s bratom, pognute glave, blijeda i zaplakana lica. Sva je u crni. Ruke je složila na prsa. Za njom hodaše Pavlova žena, pa drugi ljudi i nekoliko djece. Kada doniješe lijes na groblje što se prostire po obronku brijega nad Svitnom, položiše nosila u mrtvačku kućicu. Julka se sagnula nad lijes i jecaše tiho, spustiv čelo na njegov pokrov. Njezin brat, Pavlova žena i još tri-četiri starice plakahu sjedeći u kutu. Spominjući svoje pokojnike, molile su Julku da se utješi, no ona je upala u neko mrtvilo i ostala gluha za njihove riječi.

Oko četvrtoga sata po podne dovezlo se u Svitnu povjerenstvo iz Vratna. Sudac Marussi, čovjek onizak i debeo, pođe k načelniku s liječnikom, pisarom i dvojicom žandara.

Sudac Marussi bijaše rodom iz južne Istre. Otac mu bio kopač i zvao se Marušić.

Povjerenstvo se uputilo na groblje. Liječnik je pregledao ribara. Tane mu probilo pluća. Sa groblja se vratiše u općinski ured. Ljudi gledaju žandare koji su ostali pred vratima. Udova Marta Barušić upitala ih da li su već uhvatili Tita Taru koji joj je ukrao tri stotine forinti. Starica veli da ju je Tito htio ubiti i pokazuje ranu na glavi. - Vidite, ljudi, evo ov-dje me sjekirom udario. Probudila sam se, našla tata u sobi, a kad je uvidio da sam ga prepoznala, onda me htio ubiti. Ah, pasji sine! Ubiti me htio da se ne bi saznalo tko me okrao. Čujte, dragi i božji ljudi, uhvatite ga i molit ću vam se za dušu - uvjeravaše udova žandare koji je ne slušahu.

Sudac Marussi već ispitivaše Julku. Opaziv krasnu djevojku šapnuo je Teodoru, načelnikovu sinu: - Ljepota - *Bel tocco de tosa!* - Sudac je govorio lošim mletačkim narječjem.

Teodor mu klimnuo glavom da je tako. Šalio se bez prekida sa sucem.

Julka, skršena i slomljena od boli, oborila je glavu i gledaše u pod.

- Vi ne znate nego *iliriko* - upita sudac Julku koja ga pogleda i ne reče ništa.

- Gospodine suče, djevojka vas nije razumjela. Ovi ljudi ne zovu svoj jezik *iliriko*, nego *kroatski* - pouči ga načelnik Maras.

- *Kroatski!* Krovati su tamo iza Senja! - mahne sudac rukom prema istoku, pa se nasmije kratkim, drvenim smijehom.

- *Preti, preti!* Znaite, è? Svemu su krivi popovi! Oni su već smutili puk - šapne Teodor u sučevo uho, a usta mu se nakrive, kao da ih je stegnula ružna brazgotina što mu se crveni na gornjoj usni.

- Ništarije! *Manega de kanaje!* - namigne sudac.

Marussi ispita Julku, Frana, Pavla i Luku. Odgovarali su kako im kazala njihova pamet i njihova duša. Stari Pave, pripovijedajući o ribarevoj škrinji, spomenu ime Marka Ružića koji je bio također preslušan. Marko se i liječnik prijateljski porukovaše. Sudac se uozbiljio pred bogatim posjednikom. Julka iskaže kako ju je napastovao stražar Maller i kako ga je protjerao iz kuće njezin pokojni otac.

Sudac je govorio prilično dobro svoj materinski jezik, ali je hotimice upletao talijanske riječi u svoj govor.

- Jesu li se vaš pokojni otac i stražar grdili, psovali? - upita sudac Julku.

- Jesu - šapne djevojka.

- Jesu li se grozili jedan drugomu?

- Da. Otac ga je pljusnuo.

- Vi ste, dakle, prepoznali Mallera?

- Jesam.

- A što mislite, tko je bio onaj drugi?

- Ne znam.

Teodor je sjedio uz suca. Nagnuv mu se nad rame, šapne mu u uho: - Gospodine suče, stvar je jasna! Horni tvrdi da je bio na straži u Brestovoj. Tako je barem tvrdio danas ujutro pred mojim ocem i pred Mifkom. Dao bih glavu, da su Maller i Horni... - zašuti i plaho se ogleda.

- Bez sumnje - reče sudac.

- Ah, lupeži! - zaklima glavom Teodor, općinski tajnik.

Na stolu pred sucem bila je ona crna krpa, krinka koju je našao Pave na kuku. Teodor je ogledavaše i mumljaše: - Ah, lupeži, lupeži!

Kad bi preslušan Mifka, dođe red na Konrada. Svi domaći izađu iz sobe, osim načelnika i Teodora koji je Julku popratio očima do vrata.

Konrad je opet tvrdio da je bio cijelu noć na straži u Brestovoj. Kad je saznao od suca o čemu se radi, zadržtao je i probljedio.

- Ostajete li jošte pri tvrdnji da ne znate ništa o umorstvu ribara Petra Stanića?

- Ja ne znam ništa, ali... - smuti se Konrad i pogleda načelnika.

- Govorite! - zapovjedi oštro sudac.

Konrad prizna da nije bio na straži, da je sve laž što je do sada govorio.

- Zapleo se. Nema sumnje, on je... - šapne sudac Teodoru.

- Bio sam osvjedočen - kimnu Teodor i nakrivi usne.

- A zašto ste lagali? - upita sudac Konrada.

- Već sam više puta bio kažnjen zbog nemarnosti u službi, pa sam stoga lagao...

- I sada lažete! Možete li dokazati da niste bili noćas u Brestovoj.

- Mogu.

Sudac pogleda Teodora.

- To bih htio čuti! - nasmiješi se Teodor usiljeno.

- Govorite! - prodere se sudac.

- Gospodine suče... - pocrvenje Konrad.

- Nije mi do šale. Pred vratima vas čekaju žandari. Govorite, lažite kako vas je volja - uzruja se sudac.

- Jedna djevojka moći će vam dokazati da ne lažem sada.

- Djevojka? Kako se zove ta djevojka?

Konrad pogleda plaho načelnika.

- Govorite! Radi se o vašoj koži.

- Gospodine suče, sad smo nasamu...

- Ne šalite se! Kako se zove djevojka?

Stražar zausti samo i sav se zbuni.

- No? - mahne sudac rukom.

- Linda - smrsi Konrad na pô usta.

- Dalje!

- Maras.

- Što? - kriknu u jedan mah sudac, načelnik i Teodor.

Konrad sleže ramenima.

- Moja Linda! To je bestidno! - viknu načelnik.

- Ha, ha, ha! To je glupo! - nasmija se Teodor i zabode prste u crnu kosu.

- Gospodo, umirite se! Načelniče, molim, pošaljite koga po gospođicu - odredi sudac.

Maras je bjesnio, a sin ga molio da se umiri.

- Ovakva glupana nema pod kapom nebeskom! Oče! ha, ha, ha! zar mu ne vidiš na licu da laže - reče Teodor i najednom protrne, zamisli se i upre oči u pod.

Ne potraja dugo, u sobu uđe djevojka, omalena, prebujna tijela, crnomanjasta i kozičava lica. Plaho pogleda suca i svog oca. Kosa joj je crna, gusta i kovrčasta, bez sjaja, oštra kao

strune. Haljina joj je ružičaste boje, a bijelu pregaču, pričvršćenu na grudima, svezala je oko pasa širokom vrpcom. Pod vratom o debelom zlatnom lancu visi joj ovelik medaljon. Haljina je svuda sapinje, kao da će svaki šav popucati na bokovima.

Linda sjede i s usiljenom se učtivošću nasmiješi. Kad ju zatim upitao sudac koliko joj je godina, govorila mu da joj je dvadeset i šest, a njezin otac pomisli: gle, nije ga prevarila!

- Gospođice, poznate li ovoga stražara? - upita je sudac.

- Ja?... Da, poznam. Čini mi se da dolazi k nama na vino.

- Ovaj čovjek veli da se s vama pozna.

- Molim, gospodine!... - nasmijulji se Linda.

- On veli da je... - zausti načelnik ljutito.

- Gospodine načelniče, umirite se, molim vas! - prekine ga sudac ljubazno, a onda nastavi, obrativ se k Lindi: - Ovaj stražar tvrdi da je vaš... no, Horni, govorite!

- Lindo, meni je teško... - poče stražar.

- Bezobrazniče! - ruknu načelnik.

- Gospodine načelniče, vi ste bezobraznik! Jest, vaša gospođica kćerka može potvrditi da ja noćas u Brestovoj nisam bio - plane Konrad.

- Mir! - zapovjedi sudac.

- Besramne li hulje! - istisne Linda prigušeno i naglo se podigne sa stolice.

- Ja hulja? Lindo, zar me?... Ti ćeš dopustiti da me žandari?...

- Taj je čovjek poludio! Gospodine suče, dozvolite da se udaljim. To je grozno! - zaplače Linda.

- Tko laže, stražar ili ona? - šaptom upita sudac liječnika.

- Duše mi, ne bih znao! Taj je posao vraški spleten! - odgovori liječnik, čovjek mlad, visoka uzrasta i vrlo mila lica. On sve klimaše, gladeći četkicom tamnu bradu.

Grbavi je pisar svako malo umakao pero i, žmigajući očima, zaglađivao svoju garavu kosu.

- Gospođice, izvolite otići. Oprostite, vršio sam svoju tešku i neugodnu dužnost! - uzdahne sudac, pruži joj ruku i još joj reče na polasku: - Vrlo žalim!

Konrada zatvore u mračnu sobu.

- I onaj će nam drugi doći u šake. Ljudi su ga, dakle, tražili? - upita sudac.

- Svuda, ali uzalud, no neće vam uteći - uvjeravaše Teodor suca, a u grlu ga davilo, blijedio je, znojio se i prezavo se ogledavao.

Već je nastao suton.

Sudac, načelnik, jedan žandar, pisar i Mikić, općinski pandur, pođu u kuću financijskih stražara da nađu ribarev novac. Dok oni pregledavahu svaki kutić, šetao se liječnik s Markom Ružićem i Ivanom po cesti. Viktor Kreger, novoimenovani kotarski liječnik, bijaše rodnom iz Gorice. Nikome se nije htio zamjeriti, pa se stoga nije rado upletao u politiku. S Ivanom je sada nekakvo pitanje raspravljao.

- Da, u svakoj stranci ima bolesnika, a zar bi pravo bilo, da liječim ljude samo jedne stranke? - šalio se Kreger.

- Molim, doktore, kako ste mi kazali, djed vašega djeda doselio se u Ljubljano; mi smo, dakle, sinovi jednog naroda, pa kako da budete vi prijatelj naših protivnika? - gledaše ga Ivan živo, ali se pri tom smiješio.

- Dakako, vi imate pravo, ali već vam... - snizi glas, pa upita: - zar nije načelnikov sin općinski tajnik?

Liječnik bijaše opazio Teodora na balkonu kod Anselma Panella. Sjedili su pod zastorom, pili i smijali se.

- Jest, on je, na nesreću, tajnik naše općine - odgovori Ivan.

- Poznam ga iz Graza. Mnogo sam čuo o njemu govoriti. Klatež, kartaš i varalica. Đačke zimske kabanice nisu bile pred njim sigurne. Iz Graza ga protjeralo redarstvo.

- Tako - uščudi se Ivan, pa nastavi:

- Teodor bijaše već u desetoj godini ovdje glasovit. Već onda je razbio mošnjicu u koju se skuplja crkvena milostinja i odnio novac. To se dogodilo u sakristiji naše župne crkve, ali se zabašurilo, kao i mnogo drugih njegovih lopovština.

- Vjerujte mi, dragi doktore, otkad je u Svitnu, ja ne spavam mirno - nadoveza stari Ružić.

Mimo njih prođu Albina i Kalušković. Gospođa se vrlo ljubazno nakloni, pogledav samo Ivana.

- Veoma krasna gospođa - opazi liječnik.

- Čuje se da je Kalušković snubi - pripovjedi Marko.

- Onaj gospodin koji je prati? - Čini mi se da sam ga vidio na Rijeci.

- Moguće, doktore. Kalušković je Riječanin. Jedan dio, mislim treći dio onoga broda, što je na diljama, jeste njegov - reče Ivan.

Sad im se približi sudac Marussi i pripovjedi da nije ništa našao u kući stražara.

- Doktore, hoćemo li u Vratno?

- Hajdemo - pristade liječnik.

Sudac zovnu žandare i upita jednoga da li je spremio onu krinku. Žandar reče da je ima u torbi. Nato zapovjedi obojici da odvedu Konrada u Vratno. Gospođa se oproste po izbor besjedom. Povjerenstvo sjede u kočiju koja se za dva hipa sakrila za okuk. Odmah zatim gledalo je nekoliko ljudi žandare i Konrada komu su sputali ruke. Hrpa djece dotrčala je na rt uvale i tu su stajala, dok ne iščezoše bajunete među uljikama.

V

Iza sjevernoga rta Brestove udublo se more u skromnu i krasnu Zelenu dražicu. U toj pitomoj dražici osamio se Pave Stipetić, sretan i blažen, kad se pribere dobra ljetina i kad se osmoči. Ako sunce sprži i kamen, ako navali pošast na blago, slegni ramenima, pa na tanko, i zahvali Bogu, da je tako, te se uteci škrinji. Pave je štedio u mladosti, ali nije skupo opet toliko da bi bio mogao iškolati svoga sina Marijana bez tuđe pomoći. I Pave je nešto otrgnuo od usta sebi i svojoj družini, no najviše mu je pripomogao Marko Ružić koji je bio opazio da je u Marijana pametna glavica.

Bijaše prekrasan ljetni dan. Žarko se sunce uzdiglo nad otok Krk i prosipa svoje zlato po tihom moru u kom se odsijeva vedro nebo. Nad cestom se promalja iz zelena sada Pavlova kuća. Rumene se jabuke, žute se posljednje smokve, a po brajdama se krvavi grožđe. Sva je dražica zarasla zelenilom što se mirno zrali u bistrome moru. Iznad vinogra-

da po prisoju penje se gusta šumica uljika, a sredinom dražice veliki su se kesteni razgranili. Dražica je ocjedna, a zemlja je u slogovima, lijevama što se dižu kao stepenice, crna, rahla, ziratna. Pod izbrešcima ima dobre paše i brsti. Pred kućom na gumnu dižu se dva jaka stoga slame. Rosa se još caklila po lišću, po zrelom voću i po rtovima dražice. Sitne kapljice sjajile se poput bisera na kraju svake slamke po stogovima. Iz hladovitih gorskih gudura gdje se sakuplja voda potoka, dizao se lagodan zrak, miješao se s morskim, strujeći prodolom k obali na rijetke zapuhe koji bi tek ganuli lišće. Taj je mirisavi duh razblaživao uznojeno lice mlade djevojke, odjevene u crno, kad je vješala rubeninu po užetu što je bilo protegnuto nad zidom gumna. Djevojka se zavezla u turobne misli, te nije ni osjećala onoga lahora koji nije mogao ni more navraskati, niti stresti kapljice rose s mažurane i bosiljka.

Na kućnom se pragu pomoli oniska i pogurena žena u tamnoj haljini, s modrim rupcem na glavi. Sunce udaraše u pročelje kuće. Žena nanese ruku nad oči, pa zovnu:

- Julka, gdje si? A kad ćeš u Svitani?

- Razgrnula sam rublje - ozva se Julka Pavlovoj ženi sa zida.

- Daj, dušo, daj, žuri se, žuri. Popit ćete kavu, pa ćete poći s imenom božjim - reče Mare i uđe u kuhinju šepajući na lijevu nogu koju je bila iščašila.

Starica nije vjerovala da je nogu sama ozlijedila, nego je govorila, uzdišući: - Ovo mi je namaklo nečije oko! - Noga joj bila povezana oko članka. Hodala je pognuto, upirući se desnicom o koljeno.

- Tonko, i ti bi, je li, u Svitani? A ne vidiš li da se ne mogu maknuti? - potuži se Mare svojoj kćerci.

- Mamo, idem s Julkom, vidjet ću kako će rinuti u more onaj veliki brod. Mamo, jučer si mi obećala da ćeš me pustiti u grad. Molim te, pusti me - rastuži se djevojčica i uhvati majku za suknju.

Tonka bijaše posljednje dijete.

- Ah, djeco, djeco! Ali nemojte se dugo zabaviti u Svitnu. Tonko, nisu za te brodovi. Preslica, preslica i igle! - klimaše stara.

- A jučer si mi rekla da sam naplela dosta čarapa bratu.

- Jesi, dušo, jesi! - pogladi joj majka lijepu smeđu kosu.

Julka stupi u kuhinju i snimi s glave crn rubac. Lice joj je ponešto blijedo, obrazi nešto upali, kao da je preboljela tešku bolest.

Julka i Tonka popiju kavu, pa uđu s Marom u sobu gdje je bila Marijanova postelja. Mara pogleda na sat što je bio na zidu i reče:

- Djeco, već je osma. Doći ćete navrijeme. Ti ćeš, Julka, u Brestovu i natrag cestom.

- Frane je ostavio doma jedne cipele. Poručio mi je po Marijanu da mu ih donesem.

- Tonko, daj ključ od Marijanove škrinje. Eno ga na polici - pokaže Mare.

Tonka klekne pred Marijanovu škrinju, tamnomodro obojenu. Oko ključanice naslikan je vijenac cvijeća, ponajvećma žuta. Lijevo i desno od vijenca crveni se po jedna slika, do dva pedlja visoka. Jedna živo predočuje sv. Nikolu, a druga sv. Patrika. Marijan je kupio tu škrinju u Dublinu. Otkad je postao pomorski poručnik, nije je više upotrebljavao.

- Sad tiho! Otvorit ću lagano - reče Tonka. - Tiho, sad ću, na! Čujte!

Tonka okrenu ključem, a u ključanici zatinka zvonice.

- Julka, jesi li čula kako brzo zvoni? Znaš, Marijan je rekao da svaka škrinja drugačije zvoni, pa da bi on odmah poznao da je tkogod njegovu otvorao - klimaše djevojčica, radujući se bratovoj škrinji.

- Dobri Bože, kakve li još meštrije neće biti na svijetu! - zaljulja glavom Mare.

- Marijan hoće da mu donesem ovo crno odijelo.

- Tonko, a što će mu crno? Hvala Bogu, nije u žalosti. Uzmi mu ovo sivo, ovo je ljepše - reče Mare.

- Ne, ne, Marijan je rekao da će biti kod objeda mnogo gospode, pa da će obući crno.

- Čudna su ta gospoda! A zar ne mogu jesti i u sivu odijelu?

Djevojke slože to odijelo i nešto rubenine u veliki modar rubac. To je bilo za Marijana. U drugi rubac svežu neka odijela za Luku i Frana.

Julka i Tonka uzmu svaka po jedan rubac, pa se upute u Svitan kraticom preko rta, među Brestovom i Zelenom dražicom. Najprije se izveru na vrh rta, a onda počnu silaziti. Tonka pitaše Julku sad jedno, sad drugo, ali joj ona slabo odgovaraše. Bila se rastužila, opaziv krov svoje kućice i onaj lijepi prud i tiho more u pustoj uvali. Raspucana je ribarica još ležala na prudu do korita potoka. Iz gore čuo se pljusak slapa. I Tonka napokon umuknu.

Dva su tjedna prošla, otkad su ubili ribara Petra. Julka se bojala ostati sama s malim Franom u Brestovi gdje bi ih mogli zaskočiti zli ljudi u onoj osami. Stipetićeva Mara odvela je sirote sa groblja u svoju kuću. Tako je htio stari Pave. Julka cijeli jedan tjedan nije izgovorila deset riječi. Nitko nije mogao uliti kapljicu utjehe u njezino srce, onako ljuto izrađeno. Noću je plakala, a kad bi usnula, svakojaki bi je sni mučili, pa bi se prestrašila, vrisnula i probudila. Stara bi Mare došla u njezinu sobicu da je umiri i da se s njom Bogu pomoli.

Luka Stipetić i Frane ukrcali su se na novi brod koji je još bio na diljama. Anselmo i Kalušković nisu htjeli tražiti mornara tko zna kuda, nego su našli samo domaće koji su na glasu kao dobri i mirni ljudi i izvrсни pomorci.

Julka dođe pred svoju kućicu, otvori je i uđe u kuhinju koja se napunila svjetlom. Tonka se prekrizila na pragu i unišla za Julkom, tresući se od straha. U sobici bijaše polutamno. Tu je sve još ispremiješano. Na podu leže dvije mreže, u kutu je jedarce ribarice koja se razbila. Julka otvori prozor. U kućici se širio pljesniv i zagušljiv zrak. Julka je blijeda. Dubok joj se odisaj izvio iz grudī. Nasloni se o postelju svog oca, pokrije rukama lice i uzjeca se od gusta i mučna plača. Tonka, stojeći do prozora i plačući, zagledala se u more. Lijepoj djevojčici zlatilo je sunce polovicu smeđu kose i oblu joj lijevu ručicu kojom se na prozor naslonila. Sunce se sjaji i na podu sobice gdje je ležao prije petnaest dana Julkin otac.

- Julka, idemo li u Svitan? - upita je Tonka jecajući, pa nastavi, nasloniv joj se o bok: - Nemoj plakati, nemoj, idemo li?

Julka se pridigne s postelje i spusti zaplakano lice na Tonkino rame.

- Tonko, gdje je moj dobri otac? - Sama sam, sama sirota! - zacvili Julka.

- Pođimo u Svitan. Nemoj plakati! - mirila je Tonka, gladeći joj valovitu crnu kosu.

- Vidiš, ovdje, na podu, ovdje je ležao. Nije me čuo kad sam ga zvala! Glava mu je bila teška, držala sam je na koljenu, ljubila sam mu oči i usta, krvava usta - - - oh, Bože! Gledala sam ga i gledala i zvala; vani je grmjelo, tvoj otac i tvoj brat bili su u kuhinji, a ja ovdje s Franom, zvali smo ga, nije nas čuo. Drugi su dan došli ljudi, mnogo njih, i tvoja

majka, tješili su me jednu, parali mi srce, i Marijan je bio tu, i gospoda iz Svitna... Ivan - - ah, zašto nisam umrla! - kriknu i objeručke se uhvati za glavu.

Poumiriv se malo, dohvati bratove cipele i metne ih u rubac. Još jednom svrne okom po sobici, zatvori prozor, pa izađe pognute glave, tužna i rasplakana. Zaključavši vrata puste kućice, zaputiše se prudom na onu stazu što se penje po kuku do ceste.

Dan bijaše sparan. Sure su se klisure i glatke litice sjajile u sunčanom žaru, a u dragi nad jazom titraše vrući zrak kao tanahna prozirna maglica kroz koju se srebrnio gorski slap. Od sunca se more laštilo. Djevojke išahu tiho jedna za drugom po onoj strmoj stazi, navukav na lice svaka svoj rubac da ih zakloni od sunca koje živo pripicaše po golom kuku. Među kamenjem proviruje kuš i po koji uvenuti busen maragriža. Rijetke se borovice zelene, a svjež je i šćulac što je provirio iz pukotina nad samim morem. Julka je podigla na glavu svežanj u kojem je nosila haljine, a rukama se podbočila, pridignuvši malko crnu suknju da joj ne bi smetala u hodu. Njeno se prekrasno lice uznojilo i porumenjelo od velike žege. Crne su joj i sjajne oči posve otvorene u sjeni svežnja. Tonka išaše za njom. S njena rumena lica iščezla je tuga, te se po njem opet razastrla velika radost. Njoj se činilo da idu odveć lagano, da neće vidjeti broda, kada bude zabrazdio u more s dilja. Kad su bile na cesti, uze djevojčica opet raspitivati o brodu. Kako se približavahu Svitnu, otkrivala se lagano uvala, te se Tonka popela na zid ceste, podigla se na prste, pa rekla Julki da vidi more u uvali, ali da još brod ne pliva. Kad stignu zatim na okuk rta, odakle se vidi žal pred Svitnom, kliknu Tonka: - Joj, kako je brod lijep!

Djevojke stanu mrvu na zavoju ceste, a onda pođu do Albinina vrta koji je na pô puta od rta do mjesta. Tu su stale, skinule svežnje s glave, naslonile se laktima na zid ceste, pa se zagledale u novi brod.

Na žalü oko novoga broda sjatilo se mnogo svijeta. Najviše se ljudi zgrnulo oko svećenika koji je došao u crkvenom ruhu da blagoslovi brod i da ga krsti. Tu ima mornara i njihovih žena, golorukih kalafata, radnika na diljama, sila crnomanjaste djece, pa nešto malo gospode među kojima su i brodovlasnici Anselmo Pannello i Adam Kalušковиć. Sve slamnati šeširi, šareni rupci i po koji suncobran. Dvije su gospođice odjevene svečano, u bjelini i svaka drži veliku kitu cvijeća, namijenjenu brodovlasnicima. Na diljama sve je tiho. Čuje se samo svećenikov glas. Na nekim prozorima vise zastave. I brod je nakićen zastavama i okrunjen velikim vijencima cvijeća. Imat će tri jedrila, jer su na njemu već namještena tri debla, da bude što prije opućen i spreman za put. Barjaci mrtvo vise jer nema od nikud ni ćuha ni zuka da podraži ono divno more u kome se zrcale ljudi, obala, veseli Svitani i zelenilo vrtova. Sunce osvjetljuje bijelo dno uz obalu, a podalje se od kraja giblju morske trave. Na mjestima pliva u uvali po onom tihom moru i po koja kaplja crvene boje, minija, te se raširila i svijetli se na suncu. Sunce titra i po jednom boku nove lađe, bliješti se po palubi, sjaji se po kućama, na žalü i žari lica onom šarenom svijetu na diljama. Nasuprot Julki, tamo na južnoj strani uvale, kupa se u sunčanom sjaju pročelje gospodske kuće. Iza nje stere se krasan i veliki vrt. Bijeli se puteljci vijugaju u debelom hladu granatih lipa, čempresa i lovora, te se penju u šumicu uljika. Mlad ćovjek, vitka stasa, naslonio se na kamenu ogradu balkona na pročelju. Sve mu je odijelo bijelo. Nad balkonom je zastor. Ivan Ružić je opazio Julku naslonjenu o zid ceste te, zaboravivši na brod, gledaše je svojim dalekozorom. Njegov otac stupi na vrata balkona i upita sina kamo se zagledao. Mladić se okrene i zbuni, opaziv oca. Marko uđe u sobu i stane šetati. Čelo mu se smrklo, kao da se zanio u neke krupne i nevesele misli. Dugo je šetao sobom.

Na diljama je nastala silna žurba. Ljudi lete oko broda, dozivaju se, a u toj graji ćuju se kratki povici, oštre, odsječene rijeći. Svećenik je obavio svoj posao. Brod se zove: *Estella*.

Ponosno sjedi krasna lađa na dugim saonama, takozvanim *vazama*. Krma joj je do mora, a da se ne bi oštetila kad je porinu u vodu, postavljen bijaše poda nju na morskom dnu, od kraja pak do dubine kakvih šest stopa, jak pod, gladak i sluzav. Pod saonama leže na žalu debele grede, *vlačice*, koje su dobro lojem namazane. Brodovlasnik Anselmo Panello ne odgovara na pitanja svojih znanaca nego se ljuti na radnika, kalafate, i maše kitom cvijeća, pokazujući sad ovo, sad ono gdje bi još štogod trebalo. Kalušković je probljedio, silno je uzrujan. Marijan je na brodu, pa trči na sve strane, uznojen, goloruk, ljutit. Albina je također na brodu i ne skida očiju s Marijana, što je opazio Teodor Maras, općinski tajnik koji joj se učtivo smiješio. Na palubi ima i drugih ljudi.

Još je brod poduprt sa četiri grede blizu krme. Kad ih budu dignuli, otpuzit će u more. Sve je spremno. Sve su oči uprte u lađu. Brodograditelj zagrmi radnicima da maknu one četiri grede. Na diljama zavlada tišina. Uvalom odjekne nekoliko udaraca. Posljednja je zapreka pala. Sve se čudi: brod se ne miče. Brodograditelj zapovjedi da se pod provu metne vinć, vitao. Jake mišice vrte stroj, da podignu malko lađu, ali ona stoji mirno, kao da joj se neće s kraja, gdje je diljana. Na tom je žalu ležala toliko vremena, dok su joj zabijali u rebra one silne čavle, dok su joj palili bokove i zakatranisali ih, a sad je gotova, bura joj više ne prosvirava kroz rebra, sad se veselo sunča u krasnoj uvali, pa da se rastane s pitomim Svitnom, da zaplovi u veliko more, da se bori s bijesnim valovima pod kojima se kriju oštri grebeni...

Vitao škriplje. Brodograditelju izbijaju po čelu debele kaplje znoja; mišice kalafatâ pucaju. Anselmove se sure oči krijese od bijesa: brod se još ne miče. Prođu tri-četiri hipa, i uvala zaori od vesela krika. Brod se ganuo. Sva lica sinuše radošću. - Ide! ide! - viču ljudi. Saone puze po vlačicama. Već je krma nad vodom. Vesela graja raste. Ponosna lađa puži sve brže, saone škriplju, šeširi lete u zrak, rupci se vijuju, zastave lepršaju na brodu. Krma je već zabrazdila u more koje se pljuskom odbilo, zaprašilo i uzburkalo. Saone, svezane o kraj, već su iskočile iz vode, a lađa je odbrusila podaleko od žala, te puzeći sve laganije, stala je napokon posred uvale, među zelenim vrtovima.

- E, Anselmo, eno je, kao galeb, divota od lađe! - usklikne Kalušković.

- Ono pliva naših sedamdeset tisuća! - uzdahne Anselmo Panello, podigavši široka ramena.

Kad je lađa zabrazdila u more, sva se uvala uzburkala. Sila svakojakoga drvlja što bijaše oko broda na saonama isplivalo je na površinu. Dječurlija, poskakav hrlo u lađice, počela je loviti ona drva pred žalom. Lađice se guraju i stružu, djeca se škrope morem, udaraju se veslima, jer svako hoće da nahvata što više drva, *takuna*. Prava pomorska bitka. Dižući drva u lađicu, jedni viču kao da su poludjeli od radosti, drugi se psuju i grde na veliku sablazan gospodina župnika koji se razgovara s ljudima u hladu velike lipe, podalje od dilja.

- Ova djeca nemaju božjega straha! - promumlja Mićo Slivić, zvonar, nagluh i omalen starčić.

- Ja ću ih odmah ušutkati - pohvali se Stipe Mikić, općinski pandur, pa potrči k moru i stane kriještati na djecu koja mu se zagroze da će ga poškopiti ako ih ne pusti u miru.

Mikić se povrati k ljudima, pa reče:

- E, kako da me se boje ovako goloruka! Da imam sablju kao riječka pulicija, onda bismo...

- Stipe, a što benaviš? Što će tebi sablja? Kad sam ja bio kod općine, nisu se meni djeca rugala. Na bradi ludoj svako se uči brijeti! - zaklima Gašpar Makarić, pognut starac, viž-

lastih očiju, prćasta nosa. U rukavu haljetka visjela mu desnica, osušena, mrtva sve od ramena.

- O, ne bih ja upotrijebio sablje, ali bi se djeca plašila, a ti, ti ne znaš kako je danas služba teška - obrati se Mikić sipljivim glasom.

- Ako je teža negoli je bila kad sam ja bio u službi, imaš zato i pet forinti više na godinu! - odreže ljutito Gašpar.

- Čekaj, kume Gašpare! Ti nisi pjevao u crkvi! - uplete se zvonar Mićo Svilić.

- Dakle pet forinti za Mikićevo nadimanje i pištanje! Ha, pa zar su crkva i općina jedno? Mićo, ti ne znaš što govoriš! - omahnu Gašpar onom jednom rukom.

- Gašpare, ako se razljutite, prisjest će vam objed - nasmiješi mu se župnik, pop Šime Ružić, Markov brat.

Župnik je stariji od Marka. Kosa mu je sijeda, a lice rumeno, glatko i spokojno. Visoka je uzrasta.

- Bit će Gašpar do noći veseo. Stari Anselmo ima dobre kapljice, a čujem da neće danas štedjeti - kimnu zvonar.

- Nemam ja posla s onakvim ljudima. Što će meni njegovo vino! Volio bih se napit mora...

- Tako je, Gašpare! - uleti mu u riječ Kuzma Kirin, brodar. - Tako govore pošteni ljudi! Ako si žedan, dođi k meni.

- Nije gospodin Anselmo zao čovjek, nije zao - reče tiho općinski sluga.

- Ti ga hvališ jer ti je darovao taj šešir - pribode Gašpar.

Mikić pocrvenje i brzo pogleda, uzdignuv oči, obod svoga šešira.

- Čekaj, čekaj, dok se obave novi općinski izbori! Odnijet će vrag i tebe i Anselma i Marasa! - grozio se Gašpar.

Župnik ih poče miriti, pa pogledav na sat reče ljudima da je podne. Prije rastanka ponudi Mikić Gašparu da potpraši nos, ali Gašpar to odbije. Mikić ga snebivljivo pogleda i pođe u malen dućančić na žalu. Krojač Jakov Šimunić prodavaše tu duhan. Dok bi svirao harmoniku, šutjele bi mnoge ptice koje je imao u dućanu. Gojio je kose stijenjake i slao ih na Rijeku. Njegov dućan bijaše i neka vrsta čitaonice. Župnik i Marko Ružić davahu mu stare novine koje je on čitao mornarima i seljacima. Kad je stupio u dućan općinski sluga, podigao je Jakov naočale s kukasta nosa na čelo, i upro sitne okrugle oči u prijatelja. Jakov je malen i blijed. Tijelo mu je dugo, ali su mu noge kratke i jako iskrivljene. Čudno je počesljan. Prosijeda mu se kosa spušta nad čelo, na kraju se zafrknula prema tjemenu kao pera u repu pataka. Jakov je čovjek u godinama.

- Stipe, što si se svađao s Gašparom? Ti znaš da je Gašpar svoje glave, pa ga pusti u miru. On se uvijek muči da se iznese kao najpametniji među nama, a nismo ni mi našli svojih glava med onim kamenjem na žalu.

- E, briga me! He, he, ja sam u službici, a bit će već bolje i s plaćom. Gospodin načelnik ne bi mogao ništa bez mene; on to dobro zna, pa mi stoga i veli da će mi plaću povisiti. Jakove, ja mislim, kod izbora će opet nadbiti naši...

- Stipe, što naši? Tko naši? - upane mu u riječ Jakov, zirnuvši u njega plaho.

- Maras i Pannelo - snizi Stipe glas.

- Hm! Dugo sam razmišljao, ali još ne znam, s kime ću - zaklima Jakov glavom.

- Maras misli da si ti za talijansku školu, da ćeš glasovati za...

- Stipe, pustimo politiku! Sjedi da ti sviram jednu polku - reče Jakov i nategne harmoniku.

- Treba da idem k Panellu jer će gospoda umalo na kraj s broda. Jakove, i ja sam pozvan na gozbu. Pomoć ću štogod Katici u kuhinji - pohvali se pandur.

VI

More je opet mirno i glatko poput ogledala. Žarko sunce sije, vrućina peče, ubija. Niotkud hlada. Svuda svjetlost, more, sjajno nebo, rasijani kukovi, divno zelenilo. U sredini uvale nalazi se brod *Estella!* svezan o crvenu plutaču. Ptice su zanijemile, ne čuješ kukčeva zuka, samo škrgeti oštro škrguću po brajdama. U sredini zaljeva, među Istrom i Cresom, čeka vjetar nekoliko lađa. Jedra im se sunčaju i mirno vise, a bokovi su im pokrivene zastorima da paklina ne popuca od žege. Mornari se nadaju ugodnom podnevnom povjetarcu što se običava zavrći svakoga ljetnoga dana, te veselo i živahno zategnuti Kvarnerom s južne strane da se opet stiša o sunčanom zapadu.

Anselmo Pannelo i kapetan Kalušković pošli su na brod da ga pregledaju, jer bi se mogla lako naći kakva mana. Brodograditelj im obećao da će još istoga dana i krmilo biti na svome mjestu. Kad pregledaše svaki kutić i kad se osvjedočiše da brod ne propušta vode, popnu se na palubu i upuste se u razgovor s ostalom gospodom. Obojica bijahu veseli i zahvaljivahu svima svojim znancima na čestitanju. Za sutradan bijaše naručen parobrod da odvuče Estellu u riječku luku. Na Rijeci bijaše već gotovo oputo, jedrilje i ostala oprema broda.

Svako malo otisnula bi se po koja lađica od kraja, te bi zaveslala k brodu da mu sjekne pod bok blizu krme gdje su bile stepenice. Julka i Tonka dođoše također k brodu s dvojicom ribarskih dječaka. Sjedeći u lađici, držahu se za stepenice. Jedan dječak zovne maloga Frana iz svega grla. Frane se pomoli na *barkarizu*, na vrhu stepenica. Opaziv sestru, javi Marijanu Stipetiću koji je bio na krmi da su djevojke donijele njihovu robu.

- O, vi ste tu! Julka, zar nećeš na brod? - upita Marijan sa barkariza.

- Ovdje su odijela za tebe i za brata. Neka siđe Frane u lađicu da ih uzme - odgovori djevojka.

- Gle ti nje! A zašto ne bi ti došla gore, na palubu? Dođi. Razgledat ćeš brod. I Tonka želi na palubu. No, popnite se, ta koga da se sramite? - silio ih Marijan.

- Julka, hajdemo gore - šapnu Tonka i pocrvenje od radosti.

Djevojke uzmu svežnje, pa se popnu na barkariz. Na krmi bijaše mnogo gospode. Svi pogledaše u jedan mah krasnu Julku koja kao da je lebdjela u zraku, stojeći na rubu broda. Lice joj se oblilo rumenilom.

- Dobar dan, Julko! Jeste li vidjeli kad je brod zabrazdio u more? - upita je slatkim glasom udova Albina.

- Jesam, gospođo! - odgovori Julka tiho.

- Prošećite, dobra djevojko, palubom, prošećite - reče joj Anselmo Pannelo vrlo ljubazno.

Julka svrne okom po gospodi, preda svežnje Franu, pa se uputi s Tonkom prema provi broda. Tonka se natkapila nad *bukaportu*, naime, nad otvor kuda se spušta u brod teret. Djevojčica se čudila dubini *Estelline* utrobe. Na provi sastale se s Lukom Stipetićem. Sav

je zamazan minijem i žutim mastilima. Lice mu je tamnocrveno od sunca. Kad je opazio Julku i sestru, pogledao ih začuđeno i upitao: -

- Pošto ste amo došle?

Julka mu reče da ih je Marijan pozvao na brod. Luka se namrgodi, crne mu oči sijevnu, pa se spusti u utrobu broda.

- Stipetiću, ona djevojčica s Julkom, nije li ono vaša sestra - upita Anselmo Pannelo Marijana koji mu potvrdi da jest.

- Nije vam slična - osmjehnu se Albina.

- Vi ste, gospodine Stipetiću, crnomanjast, pravi južnjak, a sestra vam je malne potpuna Gretchen - osmjehnu mu se Teodor Maras.

- Oh, vi poznate i previše te Gretchene! - mahnu Albina lepezom, pa se u hip uozbilji, zirnuv u učitelja Alberta Peregrinija koji joj upiljio oči u lice.

Svitanski učitelj Peregrini malen je čovuljak, mršav i okostan. Crne su mu oči duboko upale u veliku glavu. Bit će Teodorov vršnjak. Dok je gledao udovu, svaki bi mu se hip stegnule guste obrve. Uvijene i tanke brkove bez prekida je sukao dugim prstima.

Julka osjećala mučnu slabinu, idući vrućom palubom. Pri srcu joj bijaše neugodno i tjeskobno. Sunce se svuda bliještilo po lanenom ulju, a žega bijaše nesnosna. Kako je bila u crnini, sunce je peklo i palilo, krv joj gorjela. Žestok se i snažan vonj pakline, smole i ulja širio svuda. Zrak bijaše težak i omaran. Kad su bili na provi, zagleda se Julka u Svitan i na groblje, nasloniv se na omašni jarbol. Marijan je došao k njoj. Opaziv je blijedu i poniknute glave, upita ju zabrinuto da li joj se smučilo. Ona mu reče da želi na kraj i tužno sklone oči. Sad se približiše Albina i Teodor Maras.

- Što vam je, draga Julka? - usplahiri se Albina.

- Julka, vi ste blijedi - reče Teodor i htjede joj položiti ruku na čelo, ali je djevojka odrine od sebe.

Albina se smrče i ošine Teodora ljutitim pogledom. To učini i Marijan.

- Julka, hajdmo na kraj - šapne Tonka.

- Da, hajdmo - odgovori Julka tiho i ode s Tonkom.

Uto zastruji podnevno povjetarce među čempresima, lipama i ladonjama na južnom rtu uvale. Prvi je ćuh uletio u dragu i navraskao sjajno i tiho more. Zastave i dugi barjaci zalepršali su na brodu i lagano se razvili. Lakim, veselim popuhivanjem razmahuje vjetrovič vrpce na šeširima gospođa. Omarni se i zagušljivi zrak ganuo. Sva je uvala oživjela.

Julka uzdahne, pridigne glavu i pogleda južni rt. Još je na balkonu onaj vitki mladić u bijelom odijelu. Iza Ružičeve kuće lagano se giblju vršci čempresa, po lipama treperi lišće, lahor vije raskošno i hladi zavodljivo, donosi svježost iz Ivanova vrta i prelijeće brod lagodnim ćuhom. Vlažno je rumenilo oblilo Julkine usne, oči su joj rasklopljene i pune miline, tuge, zaboravi i zapanjenosti. Miloduh lipa i lovora, procijeđen slanim i živim mirisom mora, rasplinuo se u veseloj uvali i probudio slatke, bolne, neizvjesne čežnje u Julkinu srcu.

Julka skine oči s južnoga rta, pogleda stidljivo Marijana, osmjehne mu se turobno, porumenje i reče Tonki:

- Hajdmo na kraj.

Začas iščeznu joj iz zjenica tihi sjaj, prvi smiješak srca nakon očeve smrti. Taj smiješak bijaše prosinuo iz dubine njena srca, iz nekoga malog skrovišta, gdje se bijahu pod tuгом stisle čudne nade i čežnje. U osjećaju gorke tuge što joj zavila srce čemerom, proti-

njala je iskrica nepoznata čuvstva. Julka nije znala kako joj to čuvstvo puni zjenice blagim sjajem, kako joj osvjetljuje lice milotnim krasom, bajnom dražesti. Ni more ne osjeti cjelov zvjezdana neba kad se u njem odsijevne udaljena zvijezda koju otkrije za hip crn oblak.

- Julka, sad nećete valjda kući? Ostat ćete kod nas s ovom djevojčicom - reče joj Albina ljubezno.

- Hvala, gospođo, valja nam poći, jer je Tonkina majka sama kod kuće - odgovori Julka i pogleda Marijana, kao da mu hoće reći, neka bi on kazao gospođi da ih pusti doma.

- Julka, ne budi dijete! Poslušaj gospođu kad te moli da ostaneš - ukori je Marijan.

- Da, ja je molim - zakašljuca Albina. - Julka, idite k nama; pomoći ćete Katici jer nas je danas mnogo pri objedu.

- Julka, razveseli se već jednom! Čuj, da mi ne ideš doma! Sad ćete ti i Tonka na kraj. Ej, Frane! skoči u lađicu! - zapovjedi Marijan.

Frane kao da će na pir, skoči u novu lađicu, priredi vesla, te čekaše Julku i Tonku da siđu s broda. Mornarče se uspravilo važno i ponosno u lijepoj lađici. Frane nije mogao dočekati časa da ispriča sestri svoje doživljaje posljednjih pet dana.

Julka se iskrcala s malom Tonkom, obećavši Marijanu da će ostati u Svitnu. Gospoda gledahu za njom s krme broda.

Anselmo Panello reče da će zamalo objed biti gotov, pa upita Marijana da li ima još mnogo posla. Ovaj mu odgovori da će kazati samo još nekoliko riječi mornarima.

- Djevojke nisu otišle iz Svitna. Eno ih u našem vrtu. Julka je tiha i sramežljiva - opazi Albina mašući lepezom.

- Varate se, gospođo, Julka je vesele ćudi, ali otkad ju je snašla nesreća... - slegnu Marijan ramenima.

- Još se nije ušlo u trag razbojnicima? - zapita Kalušković Teodora, uletjev Marijanu u riječ.

- Nije. Konrad Horni, onaj stražar, tvrdi uvijek... Vi znate - - glupost! Sud piše, raspituje, istražuje, ali sve uzalud. Moj se otac, pa i ja, uistinu, mučimo, da nađemo trag onom otajstvenom umorstvu. Gdje je Maller, onaj drugi stražar, to nek sotona znade. Moje je duboko uvjerenje da je Konrad Horni sudjelovao pri umorstvu. Okladio bih se za glavu da će se stvar ipak razjasniti. To je sramota za cijelu ovu zemlju! Pa znate koja je? Možda su i ovi domaći barbari okrali i ubili ribara. E, tko bi znao! - reče Teodor, sniziv glas i raširiv ruke, kao da čeka odgovor.

Kalušković mu odgovori:

- *Digo*, Teodore, a kako to govorite? Malo prije rekoste da ste duboko uvjereni da je Horni sudjelovao pri umorstvu, a sada velite da su domaći ljudi. Nikad! Ne vjerujem! Ja ove ljude poznajem, pa znam da se oni ne bave takvim poslovima. Ni ja ne ljubim ove, ako hoćete, barbare, ali iz vaših usta govori fanatizam. Teodore, budimo pravedni!

- Gospodine kapetane, kad vi tako gospodinu Marasu, dopustite, da i ja vama rečem da ovi ljudi nisu barbari. Vidjeli ste dosta svijeta, pa kažite po duši, biste li vi voljeli imati na brodu engleske, talijanske i grčke mornare ili naše domaće? Koji su veći barbari kad već govorite o barbarima? - upita Marijan, a kosio je pogledom Teodora Marasa.

- Stipetiću, per Dio, imate pravo! Jest, po svetoga, što je pravo, pravo je! - klimaše Kalušković glavom.

- Stipetiću, je li, Julka stanuje sada kod vaše majke? - upita Anselmo.

- Da, kod nas stanuje - potvrdi Marijan.

- Hm! Albino, zar ne bi dobro bilo da Julka k nama dođe? U kući ima mnogo posla, pa bi štogod i naučila. Čujem da je vrlo pametna. Što misliš, Albino? - upita Anselmo s nekom usiljenom nehajnošću.

- Da, izvrsno! Julka će mi biti od velike pomoći - odgovori Albina spokojno, ali ga pogleda važno.

- Gospođo, ja vas to, dapače, molim. Julka će uz vas, u otmjenoj kući, naučiti...

- Dobro, dobro, neka dođe! - odgovori Albina Marijanu, osmjehnuv se usiljeno.

Teodor živo gledaše u crveno i nabuhlo Anselmovo lice, kao da mu želi proniknuti u neke tajne nakane.

Dok ostali razgovarahu, primaknu se Albina nehajno Marijanu Stipetiću:

- Vi, dakle, želite da vam Julku odgojim?

- Zašto ste naglasili onaj vam - lecnu se Marijan.

- Ja naglasila? - uščudi se hotimice Albina, a onda doda, nagnuvši glavu nad rame i gledajući rub lepeze; - Da, imate pravo; ribareva kći i pomorski časnik, to se ne slaže. Hoćete, dakle, da bude dostojna vaše ruke?

- Gospođo, vi ste danas razdraženi! - odbije Marijan i ljutito i gorko, idući s udovom prema provi.

- Stipetiću, umirite se! - - Ja razdražena? Smiješno! - nasmija se Albina, pa snizi glas: - Čujte, Marijane, vama se Julka sviđa...

- Što?...

- Pst! ni riječi! - Dobro, bit će moja briga da je preobrazim. Bit će mi i družica i prijateljica, a u dvije godine nitko neće vjerovati da je Julka tako niska roda - govoraše Albina jogunasto, oči bi joj svakim hipom sijevnule.

- Gospođo, ali molim vas, ja Julku - - Ne, vi dobro znate, da je ne ljubim - reče Marijan tiho, smuti se i pocrvenje.

Udova ustane i upre mu oči u lice. On obori glavu.

- Zar vas nije stid tako govoriti?... Marijane, ovo povjetarce uistinu godi. Da, raskošno duva... A, eno Ivana Ružića na balkonu! Vidite li ga? - zadihavala se udova.

Njezine se grudi jako nadimahu, oko joj se krijesilo, lice rumenjelo. Sili se da pritaji svoju uzrujanost. Marijan joj plaho gledaše u oči.

- Vratimo se na krmu - šane udova prigušeno, kratko i ljutitim pogledom prekosi Marijana. Dug i dubok odisaj vinu joj se sada iz zadahtanih grudi.

Gospoda siđu u čamac, iskrcaju se na obalu i pođu u Anselmovu kuću. Albina pogleda u kuhinju i kimne ljubazno Julki koja je pomagala Katici i još jednoj ženi pri zgotavljanju objeda. Gospoda pođu u vrt gdje je bilo hlada, a udova se popne u prvi kat. Kad stupi na hodnik, stade i nasmiješi se sama sobom. Na kraju hodnika izvalio se na velikom divanu Narcis Matovina, župnik iz Jalše. Župnik slatko spavaše. On je bio čovjek vremešan, veoma debeo, trbušast, okrugla i crvena lica. Valjkaste je noge ispružio po divanu, glava mu klonula na rame, a modri mu se ovratnik spustio ispod tusta podbratka na bijela i razgaljena prsa. Lice mu je uznojeno, usta otvorena, a na donjoj se usni hrani jedna muha koje on ne osjeća. U tihom se hodniku čuje samo župnikovo hrkanje. S čudnim osmješkom na usnama uđe udova u svoju sobu.

Kad je kasnije došla u vrt, upita ju Anselmo Panello da li je gdje vidjela Matovinu, a ona reče da spava na hodniku. Anselmo se uspne u prvi kat i potepa župnika po ramenu.

- Olà, reverendissime!

Župnik se prene.

- Objed je na stolu - javi mu Anselmo Panello.

- Objed! Ah, ala sam slatko spavao! Anselmo, vjerujte, ne škodi zdravlju ako se malko zadrijema prije objeda. Ovaj san, ovaj sniĉ, zove se u sretnoj Španjolskoj: la canonega. Kako vidite, i španjolski kanonici drijemaju prije objeda. Baš me ovaj san okrijepio - zijevenu Matovina.

- Ustanite sada. A kako je sa želucem? Jeste li pri apetitu?

- Ne mogu se potužiti. Bila me spopala velika slabina, pa sam amo sjeo i usnuo. Anselmo, vaša je vugava izvrsna! Znaite, radi slabine ispio sam dvije, tri li ĉašice, ali ne na tašte, ah, saĉuvaj Bože, nego sam oskubao dvije nožice pečena pileta.

- He, he! Ustanite!

Župnik se uredi, pa zajedno siđu u veliku prizemnu sobu gdje se već juha pušila na stolu.

Anselmo Panello priredio je toga dana sjajnu gozbu svojim prijateljima i znancima. Bilo je tu ljudi iz obližnjih mjestanaca i iz Rijeke. Kod stola se govorilo talijanski, samo kadšto bi se omakla Kaluškoviću, Riječaninu, po koja hrvatska rijeĉ. To su bili ljudi koje onaj puk zove gospodom. Od Ružićevih ne bijaše nitko pozvan. Oko njih stao se sakupljati puk općine svitanske. Anselmo je mrzio Marka Ružića i brata mu župnika. Bio se zakleo da neće nikada prekoraĉiti crkvenoga praga, dok bude Šime Ružić župnik u Svitnu.

Gosti se ĉas po ĉas razveseliše. Jedina je Albina bila muĉaljiva. Nasuprot njoj sjedio je uĉitelj Peregrini i nastojao da mu se pogledi sukobe s njezinima. Albina to izbjegavaše. Mikić je dvorio kod stola. Marko Szetz, svitanski poštari, ĉovjek od kojih šezdeset godina, visok, ĉelav, ispupĉena ĉela, blijed i suhonjav, ljutio se na Mikića jer ga polio po ramenu nekim jušnatim jelom. Župnik se Matovina napinjao da govori što kićenijom talijanštinom kad je napijao svomu prijatelju Anselmu koji ga je pozvao u Svitnu da mu brod blagoslovi.

- Evo, ovo je župnik! Sretnih li Jalšanaca! Mi, mi bismo trebali ovakva pastira! Govori talijanski, kao da je iz Firence. Bravo, gospodine župniĉe! - kliknu naĉelnik Maras.

Župnik se nakloni.

- Na nesreću, ovakvih pastira malo je u ovom kraju! - uzdahne Barbara Maras.

- Od glave smrdi riba! - usklikne Anselmo Panello, ispije ĉašu vina, pa dometne: - Da, svemu je kriv biskup. Što trebaju narodu novine i hrvatske knjige?

- Barbar ostaje barbar. Pa kamo ćeš s tim hrvatskim jezikom? U Hrvatsku? Među one razbojnike? Zar ne znamo što su radili u Italiji? Pa kakav je to jezik? Što! ha, ha! Neki hrpavi glasovi divljaka, da, divljaka! - protumaĉi naĉelnik.

- Kakav je da je, dopustit ćete mi da se i u Dalmaciji... - zaĉe Marijan, ali ga prekinu Teodor:

- Što! Dalmacija je talijanska zemlja, jer ja...

- Biskup je smutio ovu zemlju - zagrmi Anselmo, uletiv Teodoru u rijeĉ. - Pripovijeda se da će biskup ostaviti mnogo novaca, te da će se tim novcem odgajati djeca š ć a v a . A, jeste li ĉuli?

Župnik Narcis Matovina gurne laktom naĉelnika Marasa, namigne mu i šapne: - Ako biskup i ostavi te hiljade, on neće moći zapovijedati iz groba na koga da se troše. E, nije li tako?

- Stvar je jasna - kimne načelnik.
- Ja sam za slobodu svih naroda. Živjela sloboda! - uskliknu veselo kapetan Kalušković.
- Vi ste Ungarez! - Olà, kapetane, znate li već ungareški? - našali se Anselmo Pannelo.
- Briga mene za Ungareze! - sleže Kalušković ramenima.
- Ala ste vi Riječani zahvalni! - ukori ga Albina.
- Zahvalni? Molim, molim! Ja nemam ništa protiv Ungareza, dok nam grade luku. Pa znate, što je?
- *Viva la Spagna, dove si magna!* - obrani se Kalušković.

*

Hlad se već spuštao u uvalu kad ustadoše gospoda od stola. Jedni se raštrkaše po vrtu, a drugi odoše na prostrani balkon što je bio u prvom katu. Kapetan Kalušković i Anselmo Pannelo ostaše sami pri stolu. Anselmovo lice bijaše crvenije negoli obično, te nabuhlo i nabreklo. Mrko buljaše u svoju čašu i naglo ispuhivaše dim smotke koje nije uzimao iz ustâ. I Kaluškovićevo se lice bilo ožarilo, pjege su se po njemu jače isticale. Vidjelo mu se na namrštenu čelu kako ga bocka neka tajna. Brodovlasnici su dulje vremena šutjeli. Kucnuli bi se čašama, a da se ne bi ni pogledali. Kaluškovićevo je uzrujanost sve većma rasla. Stao se premještati na stolici, zaustio bi nešto, ali bi riječi zalio čašom vina.

- Anselmo, čujte... - reče napokon.
- A? - bregnu se Anselmo.
- Naumio sam - - nemojte se čuditi - da, bih li se ja, što kažete, oženio udovom?
- Kime?... - pridigne Anselmo glavu i otpuhne velik oblak dima.
- Albinom.
- To je vaš posao! - zamrkoće Anselmo i smrkne se, podignuv široka ramena.
- To nije samo moj posao, nego je i vaš, jer...
- Albina nema ni prebijene pare - reče Anselmo, okrenu mu leđa i zagleda se u more.
- Zar nije dobila ništa od svojih roditelja?
- Otac joj bio činovnik u Trstu.
- Vi ste joj rođak, pa...
- Ja rođak. Kakav rođak? Maldoni, njezin muž, bio je sin jedne moje sestrične.
- Vi ne biste, dakle, ništa?
- Ni novčića! Što se čudite? - slegnu ramenima Anselmo, okrenuv se opet prema Kaluškoviću.
- Što se čudite? - Uzmite je. Albina je krasna žena.
- Mogli bismo se vjenčati za mjesec dana, prije mog odlaska.
- To je vaš posao. Krasne li vam žene; a i ona djevojka u koju se zagledao Marijan, krasna je! Zar ne? Julka! Divota! - reče Anselmo hrapavim glasom, a sure mu se oči zaiskriše.
- Govorit ću s Albinom još danas.
- Pijte, kapetane! Krasne li djevojke!
- Albina će biti u vrtu. Idem da s njom govorim - reče Kalušković i ustane.
- Ja ću malko počinuti na divanu. Idite.

Kad je Kalušковиć bio na pragu sobe, zovnu ga Anselmo:

- Kapetane!

- Izvolite?

- Bliže dođite!

Kapetan mu se približi. Anselmo ustane, držeći punu čašu u ruci.

- Kapetane, natočite čašu!

- Ne mogu više piti.

- Natočite! - nasmiješi se Anselmo.

Kapetani se kucnu, pa se stanu gledati.

- Kapetane, dakle, sviđa vam se Albina? - upita Anselmo prigušenim glasom. Crte su njegova tamnocrvena lica bile razrovane, ruka mu drhtala, jezik mu se motao i zavaljivao.

Adam Kalušковиć razvali oči, zbuni se i reče tiho:

- Krasna žena.

- He, he! - nasmije se Anselmo.

Još se jednom kucnuše, pa iscijediše čaše na dušak, gledajući se bez prekida dok su pili.

- A ona, Albina?... Vi, dakle, hoćete nju za ženu? Albinu? Vi? Ha! - istisne Anselmo, opet se smrkne i još nešto zareži, pa sjedne.

Kapetan Kalušковиć izađe iz sobe i ode u vrt. Bijaše veoma uzrujan. Uvidjevši odmah da udove Albine nema među ostalom gospodom, pođe uskom stazicom prema šumici lovorra što se dizala po obronku brijega iza vrta. Tražio je hlada. Krv je u njemu gorjela. Kad stigne u šumicu, začu glasan smijeh. Koraknuv još nekoliko puta, a pred njim osvane udova Albina. S njom bijaše župnik Matovina i Linda Maras, načelnikova kći.

- Dragi kapetane, šteta što niste pošli s nama u šetnju. Od srca se nasmijismo gospodinu župniku - reče veselo Albina.

- I vrag bi mu se nasmijao - ustvrđi Linda smijući se.

- I vrag? - Gospođice, kad ste se smijali vi, smijao se anđeo - nakloni se debeli župnik, mašući šeširod da ohladi rumeno lice.

Kalušković se uozbiljio.

- No, što se ne smijete? - upita ga Albina.

- Da se smijem? - otegnuto smrsi kapetan.

- Dragi kapetane, ako je gospođi bilo milo moje društvo, to je samo stoga što ste vi bili predmet našega razgovora - reče župnik i poda ruku Kalušковиću.

- Gospodine župniče! - namrgodi se Albina hotice.

- Kapetane, budite uvjereni da sam vam kazao istinu - nakloni se župnik.

Kalušković ponudi ruku udovi. Sad se svi maknu, a kad stigoše na prvo raskršće stazica, Linda i župnik se oprostiše s Albinom i Kalušковиćem i pođu prema kući, odakle se čulo pjevanje. Već bijaše prvi suton.

Kapetan i Albina hodahu stazicom nad kojom je gusti lovor tvorio svod. Nakon malo časa stane Kalušковиć i uze Albininu desnicu u svoje velike i čvrste ruke. Albinina je ruka bila topla i vlažna na dlanu. Udova se nasmiješi i pogleda ga začuđeno, nagnuvši glavu nad zatiljak. U vrtu bijaše već polutamno, kroz grane drveća vidjelo se južno obzorje i more, sve u blijedom rumenilu.

- Gospođo, eto danas po treći put - - - hoćete li i danas šutjeti? Govorio sam s Anselmom - reče Kalušković i stisne joj desnicu.

- Što ste s Anselmom govorili? - upita naglo udova, a čelo joj se naoblači.

- Vi me ne ljubite?...

- Što ste s njim govorili? - ponovi Albina, kao da je prečula njegovo pitanje.

- Rekoh mu da želim biti vaš muž. On pristaje, ako me vi hoćete.

- On pristaje? - uščudi se udova i čudan joj posmijeh preleti usnama.

- Vi me ne ljubite! - uzdahne kapetan.

- To vi ne možete znati - reče Albina spokojno, pa se malo zamisli.

- Gospođo, utješite me. Bit ćemo sretni, ja vas uistinu ljubim. Ja umirem za vama - šane kapetan, pošutje pa doda - moja je sreća u vašim rukama. Evo, već vas po treći put u malo dana molim da mi kažete ma samo jednu riječ.

- Vi me, dakle, ljubite? - zapita mirno udova, uprijevši mu oči u lice.

- Cijelom dušom - šapne kapetan.

- Dobro, dragi kapetane, i ja vas - - ljubim - otegne udova. - Vi me niste iznenadili. Da, bit ću vaša žena, ali ne znam kada - proguče Albina.

Kalušković promatraše dugo vremena gospođu Albinu, konačno proiznese ushićeno:

- Gospođo, kako ste krasni! Ah, vi me ljubite! Ne bih vam znao reći svu sreću što mi srce puni u ovom času.

Kapetan poljubi strastveno lijepu ruku još ljepše gospođe, kad ih najednom prene nečiji grohot, hrapav i mukao, koji se pri kraju pretvorio u pravo režanje. Albina se trže. Za njima stajaše Anselmo. Oči su mu se krijesile u onom posinjelom zraku. Kalušković i Albina protrnu. Anselmo im se priključi, prigne se, zgrči pesti i istisne kroz zube grozničavim glasom:

- Ti ga ljubiš, ti, njega, njega!

Anselmo drhtaše. Uhvati za ruku Albinu i opet zareži: - Ti ljubiš njega, Kaluškovića!

- Dragi Anselmo, sjednite na ovu klupu; vama nije dobro, sjednite - molio ga kapetan Kalušković, videći ga pripita.

Albina se tresla od gnjeva i mrko omjerala Anselma.

Kapetan ga opet umoli da sjedne. On bijesno gledaše udovu, zatim mu se objesile ruke, sav se zgurio, klonuo i zateturao. Kapetan mu priskoči u pomoć, pridrži ga da se ne strovali i odvede ga do klupe.

- Dragi Anselmo, odmorite se ovdje, pa ću vas kasnije odvesti doma - reče mu kapetan, držeći ga za ramena.

Anselmo klone posve, svije se, i da ga kapetan brzo ne povali na klupu, srušio bi se na zemlju.

- Opet se opio - šapnu Albina, pošto se malko pribrala.

- Svemu je kriva ova silna vrućina - ispriča ga kapetan Kalušković.

- Kad je u takvu stanju, ne zna ni što govori, ni što radi. Grozan čovjek. Ah, da znate!... - izmuca udova.

- Neka ostane ovdje dok zanoći, a onda ćemo ga odvesti u kuću. Albina, vi ste se prestrašili.

Udova i kapetan vrnú se pred kuću gdje su bila ostala gospoda. Kad upitaše udovu za Anselma, reče im da je legao u postelju, jer da mu nije dobro, da ga je smutila vrućina više negoli vino. Većina gostiju bila se već razišla. Župnik Matovina bijaše još tu, zabavljajući se s Lindom i s njezinom majkom.

U prvi mrak došao je pred kuću Pave Stipetić iz Vratna. Putem se zaprašio. Našavši svoga sina Marijana, stao mu pripovijedati, kako su ga kod suda ispitivali, ali dolazak Albinin prekinuo ga za čas u riječi.

- Stražar Horni sjetio se dakle, da si ga ti, oče, vidio kad je onoga dana ranim jutrom krenuo iz Svitna?

Stari Pave isprazni pol čaše vina, pridrži čašu na koljenu i nastavi:

- Da, sjetio se, pa su me i stoga pozvali k sudu. Stražar se veselio, saznavši da ja potvrđujem, kako smo se sastali na cesti. Oh, lupeži, dosta su mi posla zadali! - potuži se Pave.

- Ja već ne mogu slušati o tom ribaru i o tim stražarima - mahne rukom Linda.

- Jesi li vidio stražara? - upita Marijan oca.

- Jesam. Sudac se otesao na stražara čim je počeo moliti da sud pozove neku djevojku iz Svitna koja da će posvjedočiti da nije on ubio ribara.

Gospoda se zgledaju u čudu.

- O, o! to je cijeli roman! - nasmije se udova Albina.

- Da, uistinu roman - nasmije se prisilno i Linda.

- Oče, jesi li se gdje sastao s Julkom i Tonkom? Bile su ovdje cijeli dan.

- Sreo sam ih, nisu mogle ni disati od nagla hoda... - zašuti Pave i pocrveni, mrko pogledavši Lindu i njezinu majku.

- Nisu mogle disati?... - čudio se Marijan.

- Da. Rekoše mi, kako ih je slijedio pijan, čovjek, no umirio sam ih, obećavši im da ću ja tu ništariju vratiti u Svitn. Htjedoh ga zadaviti posred ceste - škripnu mornar zubima.

- A tko je to bio - upita Barbara Maras.

- Ne pitajte! - odgovori joj Pave.

- Stari, govorite; meni je Julka mila. Govorite! - zapovjedi Albina.

- E, da su sve gospođe dobre kao što ste vi! - omahne Pave glavom.

- Da, recite, tko je ta ništarija? - navali Barbara Maras.

- Tko? Vaš sin! - zausti Pave.

- Moj sin pijanac! Moj Teodor ništarija! Čovječe, pazite, što govorite! - graknu Barbara na starca.

- A što tu vičete? Nisam ja kriv što su vam djeca takva! Nisam vam ja kriv što je danas onaj stražar spominjao ime ove vaše kćeri kod suda! - otoči Pave.

- To je strašno! - zalomi rukama Barbara.

- To je bestidno! - kriknu Linda.

- Vaš je otac prostak; odgovarat će pred sudom za svoje riječi! - zakriješti Barbara, ustobočiv se pred Marijanom.

- Gospođo, moj je otac pošten čovjek, a poznato je da vaš sin napastuje Julku - reče Marijan, suzbijajući svoj gnjev.

Albina ih mirila.

Barbara pođe s Lindom kući. U njoj je sve kipjelo od ljutitosti, ali je šutjela do kuće jer ih je pratio župnik Matovina. Kad bude sama s Lindom, iskali se na nju do mile volje. Djevojka se branila i tvrdila da onaj stražar laže. I ostala se gospoda malo kasnije razidoše.

U kasnu noć izađe Marijan iz Anselmove kuće da se prošetata do rta na sjevernoj strani svitanske uvale. Oko broda *Estelle* ljeskala se mjesečina. Marijan se došeta na rt i tu opazi Mikića, pandura. Spavao je kao zaklan pod jednom uljikom. Bio se čestito napio, vino mu je slomilo noge i vrglo ga pod niski zid ceste, pod onu uljiku. Marijana je srce dalje vuklo. Lagano šecući stiže u Zelenu dražicu. Noć bijaše vedra i sjajna. Justina ga slijedila sve od Svitna, a da je on nije opazio. Marijan dođe pred kuću svog oca, na gumno. Sjede na zid gumna i zagleda se u prozor sobice gdje je spavala Julka. U Zelenoj dražici bijaše sve tiho. Samo kadšto šuštilo bi lišće po drveću. Na staklu Julkina prozora caklila se mje-sečina.

VII

Pave Stipetić nabijaše bačve na gumnu pred kućom. Udarci se njegova bata razlijevahu cijelom Zelenom dražicom, odjekivahu od klisura rtova da zamnju negdje daleko na moru. Stari mornar kao da je neveseo. Kad puni lulicu duhanom, tužno zuri u more, uzdiše, pa se opet laća svoga posla. Njegova Mare sjela na ognjište i protegla bolesnu nogu koju joj Julka svakog dana čisto povezivaše. Starica je oborila glavu, a malene je oči uprla u pod, pa premeće tužne misli i suče žice iz kudjelje. Sunce se bilo nagnulo k zapadu, kad šapnu Mare sebi u njedra:

- Bih li ga već probudila?

Marijanova majka uzdahne, ustane lagano s ognjišta i pođe u sobu, otvoriv tiho vrata. Na čistoj je postelji slatko spavao njezin Marijan, protegnuvši se po pokrivalu. Ležao je na leđima, kako se bacio na postelju napola odjeven. Starica sjede do uzglavlja i zagleda se u njegovo krasno lice, uzdahne i otare suzu. Mladić je podvio ruke pod glavu, pa mu je košulja spala do lakata i otkrila one čvrste i žilave ruke. Razgaljena su mu prsa bjeloputna sve do vrata koji je opaljen od sunca. Kosa mu je sva ispremiješana i hvata se uznojena čela. Marijan diše mirno, rumene su mu usne malko otvorene, pa mu se sjaje jaki bijeli zubi. Sunce sije nad Učkom, kroz prozor pali su u sobu kosi traci, te zlate sijeđu i pognutu Marinu glavu i jednu голу Marijanovu ruku.

Kad se Mara pridigla još je razmišljala, bi li probudila sina, uto joj pogled zapeo o Julku koja je sjedila u hladu pod smokvom malo niže od kuće, nad samom cestom. Starica se zamisli, osmjehne i pomisli: - Bit će, kako je Bog dosudio. Stara sam već, a Julka je dobra i poslana i hitra pri svakom djelu. Ah, sirota! Ne znam, kako je živa ostala!

Julka krpaše odijelo svomu bratu Franu koji bijaše na brodu *Estelli* u riječkoj luci. Žurno je šivala sjedeći u hladu granate smokve. Gorski je dah nanosio svjež zrak iz prodola. Crno odijelo pristajaše njenu spokojnom obličju. Sa lijepe joj se glave spuznuo na pleća rubac i otkrio sjajnu crnu kosu, koja, je savita nad zatiljkom u debelim pletenicama. Lice joj je opet zadahnuto slabim rumenilom, ali nema na njemu prvašnjeg čarobnog bljeska. Prevelika spokojnost i tužna i tiha nehajnost rastiru se po svim crtama, s kojih kao da je iščezla mladenačka živost, ona njezina vesela svježost.

Julka je neko vrijeme žurno šivala, a onda je svrnula očima po moru i zavezla se u misli. Neopazice joj se šivanje omaklo iz ruku, razmišljajući o svojem ocu i o svojoj braći. I nje-

zin Frane odjedrit će za koji dan iz Rijeke, brod će proći mimo one otoke, iščeznut će tamo na jugu, ostat će sama, a tko bi znao, da li će još kada vidjeti svoga brata, s kojim je pomagala staromu ocu pri svakom poslu dok su stanovali u Brestovoj, dok su imali onu lađicu. Julka se sjećala svoje kućice, one puste kućice na bijelom prudu u zavjetrini pod pećinama, sjećala se svojih veselih a i tužnih dana kad bi joj otac ili veseo stupio u kućicu da zajedno povečeraju što bi ona svarila, ili kada bi drhtala od straha da je možda otac našao smrt pod klisurama, ako li ga nevjeme na moru zateklo. Sjećala se i svoga djetinjstva kada se je igrala uz more na velikom prudu s Marijanom i s onim gospodskim sinom iz Svitna, s Ivanom, koji je često dolazio k njezinu ocu koji je mnogo puta s njom blagovao u njezinoj kućici, na niskom stoliću. Julka se prestraši svojih misli, pa opet uzme švelo u ruke. Hoće da šiva, ali ne može, jer je gleda Moro, Ivanov pas, položiv joj gubicu na koljeno. Ona mu dugo vremena gladila crnu i sjajnu dlaku.

Već je sunce zapadalo. Pred Kraljevicom se crnjelo more, rijetko bi se zapjenio koji val. Ona crna ploha na moru sve se više širila, sve se više primicala istarskom kraju. Burin se bio zavrgao, ali slab kao maestral Kvarnera, kao podnevno povjetarce. Obalom su već pljuštali tamnomodri tihi vali. Nad Velebit digao se pun mjesec. Do Julke nije još dopro ni čuh burina.

Sa ceste začuju se koraci. Julka pridigne glavu i opazi Ivana, koji se vraćaše s lova u Svitn. Za njim iđaše pas jarebičar.

- Julka, dobar večer! - pozdravi Ivan djevojku, čim ju je opazio na istom mjestu gdje je bila kad je on prošao prije dva sata Zelenom dražicom.

Djevojka se malko zbuni i tiho mu odzdravi. Tek vidljiv osmijeh vrgne joj se na usne.

- Još šivaš? - A je li Moro bio dobar? Baš sam se umorio - reče Ivan kad joj se približio.

Snimiv pušku s ramena, nasloni je o deblo smokve. Moro je ustao i hodaše oko gospodara. Julka je umolila Ivana da ga ostavi kod nje, rekavši mu da Moro nije lovački pas, pa bi mu samo smetao u lovu.

- Jest, Moro je dobar. Cijelo se vrijeme odmarao. A jeste li štogod ubili? - osmjehnu se mило djevojka.

- Ništa. Uzalud sam se umorio. Gle, ti mi i ne nuđaš da sjednem! - klimnu mladić i pogleda joj u oči.

Julka porumenje i ustade da donese stolicu.

- Hvala ti, ne trebam. Sjest ću na ovaj kamen do tebe - reče Ivan i sjede.

Sad umuknu. Ivan je gledaše i ne mogaše maknuti očiju s njena lica koje se bilo u jedan hip ozarilo.

- Julka, ti ćeš sada stanovati ovdje, kod Stipetićevih? - usili se Ivan nakon podulje stanke.

- Valjda - šane djevojka.

- A tko nabija bačve? - upita Ivan i namrgodi se, ljutit sam na sebe što nije znao govoriti o nečem drugom.

- Marijanov otac - odgovori Julka, uzvrnuv oči na mladića.

- Marijanov - - Marijanov! - uščudi se Ivan. - Zašto si rekla: Marijanov?

- Da; nije li Pave Marijanov otac? - u čudu će i Julka.

- Marijan je na Rijeci. - - Ti ga nećeš više vidjeti - šapne naglo Ivan i upre joj pogled u lice.

- Gle, nisam vam ni rekla kada ste ovuda prošli da je danas došao Marijan.

- Julka... - zausti Ivan, uletiv joj u riječ. Djevojci ispane igla iz ruke pogledav Ivana. Naglo je problijedjela.

- Julka, tebi je Marijan... ti ga... on ti je kao brat... ti ga ljubiš kao brata. Da, Marijan je dobar - govoraše Ivan, a glas mu drhtaše.

- Marijan brat?... Marijan?... - proiznese Julka, gledajući Ivana smeteno.

Živa joj plamenica oblije lice. Ivan je gledaše i tužno i milo.

- Ja odlazim za koji dan u Beč - šaptom će mladić, pa nastavi uzdrmanim glasom: - Julka, čuj me, meni je teško, nemoj se, dušo, čuditi... Vidiš - - ne, ja ne mogu, ne mogu... Julka, krasna djevojko, ti ne znaš, da, ti ne znaš... Ne plaši se, ne, neću - - oprosti! - drhtne Ivan i uze joj ruku. Glas mu igraše u grlu kao da ga groznica tresse. Obajanim je okom zapanjeno gledaše.

- Majko! - šapnula je Julka i sva se preobrazila od neke prepasti.

- Julka, oprosti! - klone Ivan i ispusti joj ruku, a nakon kratka muka doda: - Oprosti, dobra djevojko! Ti znaš, kad si bila malena, kad bih k vama u Brestovu dolazio, bijasmo kao brat i sestra. Vidiš, ja se sjećam onih dana. Julka, oprosti! Rado se šalim - - - ne, ne, nisam se šalio - - ja ne znam - - oprosti!

- Vi ste dobri - uzdahne Julka i milo ga pogleda, rumen joj podudari licem i stidno obori glavu.

Tračak nade progali Ivanovo lice.

- Julka, sad si na mene srdita.

- Ja?... Nisam - dahne djevojka.

- No, sad čekaj, hoću da te razljutim - osmjehnu se Ivan, pa uhvati naglo njezine škare i odstriže joj malen pramenčić kose nad uhom.

- Da me razljutite? - - Ah! Što će vam moja kosa?

Kad joj je ostrigao kosu, Julka je prigušeno kriknula.

- Ništa. - Što rekoh? - Ne vjeruj mi! Tvoja kosa - - - ja ću je spremiti. Gle, kako je mekana! Julka, zašto si tako tužna? Zar ti nije milo da s tobom razgovaram? Julka, lakše se snosi bol, kad imaš komu da izjadaš svoje jade. Kad će se ogrijati tvoje smrznuto srce? Djevojko, istuži mi se posve, ja poznam tvoju tugu, odlanut će ti. Bilo je kako je Bog htio... - zašuti Ivan, opaziv Marijana pred kućom.

Marijan se pozdravi s Ivanom, malo zatim sastaje se svi pred kućom, i tu se razgovarahu o svaćem, pa i o berbi. Stari je Pave tvrdio da će vino biti dobro jer da je grožđe lijepo dozrelo. - Sinko, ti ga nećeš piti, ali uzmi sa sobom lanjskoga - reče Marijanu. Obrativ se k Ivanu, umoli ga da mu oprosti što mu nije odmah ponudio čašu vina. - Gospodine Ivane, ako smo i siromasi, imamo dobru kapljicu, a takvu gospodu, kakav ste vi, neka Bog blagoslovi kad mi dođu pod krov!

Pave donese staklenku vina, te pozove Ivana i sina u kuću. Marijan reče da je krasna večer pa da mogu ostati na gumnu. Pave metne staklenku na dno prevrnute bačve. Napune čaše, kucnu se i ispiju. Još razgovarahu o Luki koji nije više mogao kući doći jer je bilo mnogo posla na brodu.

- Ja idem u Svitan da pozdravim prijatelje. Ne čekajte me s večerom - reče Marijan majci, pa odmah doda: - Ivane, poći ćemo zajedno.

Već se hvataše prvi sumrak.

Ivan bijaše vrlo ljubazan, šalio se s roditeljima Marijanovim, nagovarao ih da budu veseli jer da će se Marijan i Luka vratiti u svoj zavičaj, da će što god prištedjeti, te da će im biti od pomoći. Mladić se silio da sakrije svoje misli, svoje osjećaje. Na odlasku poda im bije-

lu gospodsku ruku. Kad stisnu Julki desnicu, zaviri joj u krasne oči, a ona ga stidno pogleda i skloni glavu na prsa.

Mladi se prijatelji udalje od kuće, pa se upute cestom u Svitan. Pave i Mara gledahu za njima sa gumna. Julka je otišla u kuću. Nigdje nije mira nalazila; velika je uzrujanost obuzela.

Marijan se sreo na cesti sa sestrom Tonkom koja tjeraše kući veliko stado ovaca. Djevojčica je plela čarapu.

- Tonka, ovce su ti gladne - našali se Marijan.

- Nisu, ne - odgovori mu djevojčica i porumeni kao da ju je nagovorio tko bi znao koji nepoznat gospodin.

Tonka popostane i obazre se za bratom. Njezine ovce griskahu travu uz jarak ceste.

Marijan i Ivan koračahu naglo, razgovarajući se o svačemu, samo ne o Julki i njezinoj braći. Govor im zapinjao, pri srcu bilo im neugodno, te iđahu naglo da stignu što prije u Svitan. Ta se dva mladića poznavahu od djetinjstva kada su zajedno bili u osnovnoj školi. Župnik Šime Ružić poučavaše onda djecu besplatno i uz nos velikoj gospodi. Vlada se nije dala sklonuti da pošalje u Svitan učitelja koga bi djeca mogla razumjeti, pa da se ne doklati tuđinac, žrtvovao se župnik, a njegova je škola bila možda najbolja u svoj Istri. Pop Šime imao je dosta okapanja s vladom, no nije popustio nego sili. - Marijan i mladi Ružić sprijateljiše se ponajvećma kod ribara Stanića u Brestovoj, a da nije bilo Julke, ne bi bilo došlo do toga prijateljstva.

Kad bi ribar Petar ulovio dobre ribe, poslao bi je svomu kumu Marku Ružiću koji mu bijaše od pomoći u svakoj potrebi i nevolji. Ružić bijaše krsni kum malomu Franu. Julka je već u šestoj godini išla u učionicu u Svitan, te je nosila ribu gospodinu Marku Ružiću, a taj bi dobri gospodin zapovjedio svojoj kuharici, neka da objed i djevojčici. Stari se Marko rado razgovarao s lijepom ribarevom kćeri i zagledavao se u njezine mile i sjajne crne oči, gladeći joj vranu valovitu kosu. Često bi joj poklonio kakav šareni rubac, pa i krasnu haljinicu. Djevojčica se najviše radovala lijepim knjižicama koje joj davaše Ivan. Julka bijaše uvijek čisto odjevena i uredno počesljana. Svima bijaše mila. I župnik, Markov brat, uvijek je hvalio kako je dobra i poslušna, te kako je pretekla sve svoje vršnjakinje u čitanju i pisanju. Poslije škole dolazila bi Julka k Ružićevima, i tu bi objedovala s težacima i ostalom kućnom čeljadi, a zatim bi se sastala s Ivanom koji bijaše tri godine od nje stariji. Kad bi se dosta naigrali i natrčali u velikom vrtu, vodio je Ivan po kući, od sobe do sobe, gdje je bilo velikih zrcala i šarenih slika. Julki se činilo, kao da je u svojoj kući jer se bila posve priučila na one gospodske sobe, na glatke podove i na mekane divane po kojima je skakao mali Ivan. Ružićev sin bijaše dobar, milostiva srca i vrlo oštrouman, ali i nemiran i nestašan. Otac ga uvijek korio jer se bojao da će slomiti vrat, i drhtaše od straha kad bi ga gledao kako se penje po lipama ili gdje silazi s prvoga kata, preskačući jednim skokom pet stepenica. Otac bi mu često dopuštao da smije poći s Julkom u Brestovu uvalu. Veselju nije tada bilo kraja, Marko bi zamolio ribara Petra da mu pazi na sina jer se je više puta dogodilo da je Ivan ostao po cijele dane kod ribara. Lovili su ribe, veslali su uvalom pred onim krasnim prudom, a najveća im zabava bila Ivanov brod. Taj je brod bio dug do dvije stope, te je imao tri jarbola i sva jedra, kao što imaju velike lađe. Kad duvaše tih vjetrić, spuštahu brod u more sad kod sjevernog sad kod južnoga rta, pa lagano veslahu u ribarici za njim kroz cijelu uvalu.

Kadšto bi nakrcali brod onim okruglim kamenčićima s pruda, te bi govorili kako brod nosi kavu, žito i što drugo. Neke grebene okrstiše imenima velikih pomorskih gradova. Jedan se greben kod južnog rta zvao Carigrad, drugi Trst. Dok je pokojni ribar krpao

mreže na pijesku, zabavljahu se u lađici Julka, Ivan i Marijan koji je između sviju najbolje mogao veslati. Ribar ih neprestano opominjaše da veslaju uz kraj. Julkina je pokojna mati pripravljalala objed mužu i djeci, a iz kućice dizao se dim, čulo se praskanje vatre, dragom se širio miris friganih riba, čulo se kako cvrče u vrućem ulju. Uz ribara se valjao po pijesku mali Frane, te je često plakao i zvao da ga Julka uzme u lađicu, ali to nisu htjeli Marijan i Ivan jer bi im dijete smetalo pri ribarenju. Umorni, gladni i žedni i opaljeni od sunca poskakali bi na kraj, te objedovahu u čađavoj ribarevoj kuhinji. Ivan nije u svojoj kući nikada s onolikom slašću jeo. Dok objedovahu čulo se sa klisura graktanje gavrana, čuo se cik galeba. U suton bivaše Ivan tužan jer bi tada po kuku na prud dolazio očev sluga da ga odvede kući. I Julka bila bi tada tužna, a kad bi i Marijan zamakao za sjeverni rt, sve joj se činilo pusto u uvali.

Ivan i Marijan, idući iz Zelene dražice u Svitan, sjećahu se onih krasnih ljetnih dana koje su zajedno proveli u Brestovoj. Onda im nije govor zapinjao, nikakve brige nisu ih morile, bili su sretni uz ribarevu kćerku, te nisu mislili nego na svoje vesele igre, na svoje blaženo plandovanje. Sjećahu se one malene Julke, njezina zvonkoga smijeha i njenih ručica koje nisu još onda mogle vesla obuhvatiti.

Ivan je kasnije učio gimnaziju na Rijeci, a kad bi došao kući o velikim praznicima, odmah bi pohitio u nezaboravnu Brestovu. To je činio dok je bio u nižim razredima. Kasnije je prionuo uz nauku, zaboravio na djetinjske igre i postao ozbiljan mladić. Julka se sve rjeđe s njim sastajala, i ne nazivaše ga više ti.

Ivan pođe na bečko sveučilište, a kad se vratio u Svitan nakon jedne godine, ostao je kod oca samo nekoliko dana jer ga srce vuklo u Dalmaciju. Cijele je praznike putovao po toj krasnoj zemlji. Nakon druge godine ostao je u Svitnu. Jedreći u Brestovoj uvali, opazio je Julku u ribarici. Njena izvanredna ljepota smutila mu srce u prvi mah. U posljednje dvije godine što je on nije vidio, postade Julka od djevojčice prekrasna djevojka kakve nije bilo nadaleko.

Marko i Šime Ružić šetahu pred kućom, kad eto Ivana s Marijanom. Marko ih pozdravi i upita:

- A kad si ti, Marijane, došao u Svitan?
- Danas, a sutra rano vraćam se na Rijeku s gospođom Albinom - odgovori Marijan.
- Kaluškić se neće, dakle, ženiti? - zapita župnik.
- Ne vjerujem, za koji dan jedrimo u Bordeaux.
- Kaluškić je dobar čovjek - reče Marko.
- Odrod! Srami se svoga roda! - obori Ivan ljutito.
- Ivane, ti si nagao - opomene župnik ljubazno.

Marko zovne slugu Vida i reče mu neka donese vina. Sad dođe pred kuću i gospođica Sofija, Markova sestra. Bit će joj oko trideset godina. Ona je visoka i jaka djevojka, plavih i ljubopitnih očiju. Jako je šepava.

Marko natoči čaše pa upita Marijana:

- Zar tvoje srce nije još ni za jednom zakucalo? Ti mi ne bi vjerovao što mi se je noćas snilo! - Vidio sam te pred oltarom s krasnom djevojkom. Što me gledaš, Marijane? Ne šalim se. Djevojka bijaše krasna kao sunce, ali velika sirota. Ti si poručnik, gospodin, nije ona tvoj par.
- Sirota? - upita tiho Sofija.
- Da, pogodite, tko je ta?... - uozbilji se Marko.

- Julka - nasmiješi se Sofija bratu.

- Julka?... - šapnu u jedan mah Marijan i Ivan.

- Da, Julka, da, Julka - kimne Marko i stisnuv obrve, upre pronicave oči u mladiće koji se zbuniše.

- Ali, čujte, to mi se prisnilo. To su bablje predrasude. Marijane, pij! O, znam... da nije Julka sirota, ti bi...

- Ja sam sin siromašna mornara - odgovori tiho Marijan.

- O, o! meni se čini da ti se Julka sviđa. Ivane, reci istinu, zar ne bi Julka i Marijan bili krasan par?

- Da... - nasmjehnu se Ivan svom ocu.

Marko svrne zatim govor na općinske izbore.

- Ovaj put ćemo mi pobijediti. Marijane, kad se vratiš, bit ćemo mi gospodari u Svitnu. Da, pobijedit ćemo nametnike! - reče Ivan, mahnuv rukom prema Marasovoj kući.

Još jednom kucnuše se čašama pa se izljubiše i rastaše.

- E, e, dobar mladić - kimnu župnik Šime, gledajući za Marijanom koji se je gubio u sjeni lipa i lovora.

Kad je Marijan pohađao učionicu u Svitnu, često bi došao s Julkom u Ružićevu kuću. Kao dječak bijaše sramežljiv, te mu je isprva neugodno bilo u Markovim sobama. Na Ivanove igračke gledao je s prikrajka, sustezao se od svake igre i šale. On se nije bojao oštrih grebena na obali u Zelenoj dražici kao glatkih podova u gospodskoj kući gdje mu se činilo da hoda po staklu. Napokon se pripitomio i prijateljio s Ivanom. Marijan bijaše bistre glave. Kad je to Marko opazio, počeo mu nagovarati oca da ga ne uzme iz škole nakon četvrte godine, nego da nastavi nauk dok ne ponaraste za brod. Pave se s prvine suprotivio Ružiću jer da treba sina kod kuće da ovce pase, a od čuda se križao kad mu je rekao Marko: - Ako hoćete, vaš će sin biti pomorski kapetan. - Pave popusti. Marijanu se navršila četrnaesta pa se ukrca na brod na kojemu bijaše kapetan neki Ružićev prijatelj.

Kad se Marijan vratio s daleka puta, pođe u nautičku školu i uze marljivo učiti. Marko mu često utisnuo u ruku po koju lijepu svoticu.

Marijan, došav od Ružića u Svitnu, navrati se u dućan Jakova Šimunića. Tu se sakupilo desetak ljudi. Jakov im čitao novine.

- Oprostite, što sam vas prekinuo u čitanju - ispriča se Marijan i zamoli smotaka.

- Nema ništa novo! - zavrti Jakov rukom i pogladi obriveno i narovano lice.

- Ništa! - Jakove, to ti misliš! Nije sve u novinama, ne! E, e, znam i ja što god! - pohvali se Stipe Mikić, općinski pandur.

- Gle, on zna! Ha, ha! - nasmije se porugljivo Gašpar Makarić, umirovljeni pandur.

Zakruživ hrbat, silno je mahao glavom.

- Čuj, pa onda govori! - pocrvenje Mikić te uze pripovijedati kako se je pred koji dan razgovarao s dvojicom talijanskih kotlara, a ti da su mu kazali kako će domala biti rata.

- Vidi, vidi vraga! - začudi se Jakov Šimunić. - Ljudi, znate li što ću vam reći? Pasja noga, i ja nešto znam! A što! Mislite li vi da su ono bili baš kotlari? He, he! To su vam uhode, talijanski generali koji pišu sve što vide, a prave i mape da znaju gdje su ceste, staze i potoci. Nema sumnje! - ustvrđi Jakov, pritišćući kažiprstom svoj pokučasti nos.

- E, to je drugo - mahnu Gašpar Makarić rukom, zguri se i podigne ramena. - Jakove, ti, ti znaš što kažeš! Tako mi zdravlja, tvoga sam mišljenja! - kliknu Gašpar, ušeta se dućanči-

ćem, stane pred Mikića pa mu posprdno reče: - Stipe, hajde spavati! Samo ti možeš držati generale za kotlare! Ala su te nasamarili!

- Kakav to rat? Više sam na Rijeci negoli u Svitnu, a ne čujem, na, ni ovoliko o tom vašem ratu - nasmija se brodar Kuzma Kirin, taknuv noktom palca jedan zub. Obrati se Stipetiću, pa ga zapita: - A što mislite vi, gospodine Marijane?

- Ja sudim, neće biti rata, a osvjedočen sam da su ono bili baš kotlari - nasmjehnu se mladić ljudima.

- A, a! čuješ, Gašpare? - razveseli se Stipe Mikić.

- E, kad tako misli gospodin Marijan, imat ćeš ti pravo - popusti Gašpar zlovoljno, no namah se okrene k Marijanu, pa će veselo: - A, na polasku, ne biste li ponudili cigaru?

Marijan nadari svakoga smotkom, poda svima ruku, lijepo se pozdrave, a kad je bio pred vratima, povikne za njim Jakov Šimunić: - Ako vas tko upita na Rijeci za kose stjenjake, recite mu neka piše Jakovu Šimuniću u Svitnu.

Malo zatim stupi Marijan u Panellovu kuću i sastane se u veži s kuharicom Katicom koja je nosila veliku plahtu.

- Gdje je gospođa?

- Gospođa?... - zazuka Katica, a po žučaničavu licu preleti joj posmijeh, pa i neko zlurado veselje.

- Da, gospođa!

- A, a, vi ne znate da se gospođa uvečer kupa. Ni ja nisam blatna, a više se mučim negoli ona i u kuhinji i u vrtu. Cijeli sam sat nosila vodu u prvi kat.

- Javite gospođi da želim s njom govoriti.

- Da želite s njom govoriti?... Hoću, hoću. Već se valjda i okupala i oprala! Uh to sveto tijelo! A kad će doći gospodin Anselmo iz Rijeke? Ja ne mogu više...

- Zar ne čujete? Gospođa zvoni.

- Idem, idem. Nosim joj ovu plahtu da se u nju zamota - kimnu Katica i pođe u prvi kat.

Marijan izađe iz kuće i uze šetati vrtom. Noć bijaše vedra i sjajna. Na žalost je ležalo nekoliko lađica, a sjena im se duljila po onom gruhu. Iz Šimunićeva dućana čula se harmonika koja je mutila tišinu noći. Neskladni su zvuci dražili uzrujanoga Marijana, smetali su mu da poreda svoje misli. Mladića je zalila jetka gorkost, bezrazložna tuga.

Katica mu javi da ga gospođa čeka. Marijan drhtne i popne se u prvi kat. Na hodniku pred vratima salona čekaše gospođu smiješeći se ljubazno. Pozdrave se, Albina mu poda ruku, svježu i hladnu. Vrata salona bijahu širom otvorena.

- Izvolite sjesti, evo ovdje - reče Albina spokojno i pokaže mu divan.

Marijan se zbuni i sjede na kraj divana. Udova se spusti u velik naslonjač i složi ruke pod grudima. Na stolu je do divana gorjela u sav mah visoka svjetiljka. Namještaj je salona prevučen crvenim baršunom. Po zidovima, tamnocrveno bojadisanim, visjelo je nekoliko slika i dva krasna zrcala.

Gospođa se odjenula ukusnom bijelom haljinom, ukrašenom širokim čipkama. Rukavi su te haljine veoma široki, pa se vide krasne oble ruke do lakta.

Oko Albine širi se ugodan miris kolonjske vode. Bujno joj je tijelo raznježeno od ugodne kupelji, a snježna haljina, laka poput koprane, prekrasno se svija i voljko se prelijeva ras-košnim naborima po Albinim dražestima, pa ti se čini da vidiš mramorni kip, obaviti bijelim oblakom, no u isti mah osjećaš mekanu i ljupku toplinu i zamamni dah mlade žene, zdrave i ubave, te mliječne i prozirne puti.

Na Albininu se licu razastire spokojnost, zadovoljstvo. Oči kao da su joj zalivene tihom srećom, sva odiše blaženim mirom. Ni na jednoj crti njena lica, ni u spokojnom smiješku što joj rubi usne, nigdje nema traga kakvoj želji.

- Stipetiću, hoće li Julka doći k meni? Jeste li je nagovorili? - upitala ga Albina čim je sjeo.

- Doći će. Nagovorio sam je, ali će još nekoliko dana ostati kod mog oca.

- Neću je smatrati prostom služavkom - znate, radi vas. Što me gledate? - Ja znam da je ljubite.

- Ali...

- Ni riječi! - zaprijeti mu Albina prstom, a nakon kratke šutnje, upita ga mekim glasom: - Zar mi nećete otkriti svoje srce?

Čudan joj osmijeh preleti usnama. Čelo joj se natmurilo. Ravno i smjelo gledaše mladića.

- Moje srce!... Gospođo, što da vam kažem? - - Ja ne mogu zaboraviti prošlih dana.

Udovi se radosno ganu usne.

- Kako se to sve promijenilo! - - Albino, vi ćete, dakle, biti Kaluškovićeve žena. Neću da mutim vašu sreću.

- Što?... Žena?... Tko vam to veli? - Možda, ne znam, možda. Kapetan me ljubi.

- Tako je na svijetu...

- Vi ljubite Julku - šapnu udova prigušeno i upre mu velike oči u lice.

- Julku?...

- Da, vi je ljubite.

- Ne znam. - - - Mislite? - - - Meni je danas teško pri srcu...

- Julka bi vas mogla utješiti.

- Gospođo, što da činim?

- Govorite s Julkom. Jeste li joj rekli da ju ljubite? - navali Albina i uhvati ga za ruku.

- Nisam.

- Vi je, dakle, ljubite, vi je ljubite? - trže se Albina i naglo mu ispusti ruku.

Marijan podiže glavu, plaho je pogleda i opet skloni oči.

- Eto, Stipetiću! Zašto ste tajili? - pribere se Albina za tren oka.

- Gospođo!...

- Tiho! Ona grdoba, kuharica, svaki čas prolazi pred vratima, da štogod načuka - upozori Albina Marijana pa pođe k vratima i poviče srdito za Katicom:

- Nemaš li posla u kuhinji?

- Ala, teške li mi brige ti vaši razgovori! - otkroji Katica prpošno sa stuba.

Albina tresne silovito vratima.

Marijan ustane.

- Stipetiću, pođite kući jer ćemo sutra zarana na Rijeku. Veoma ste tužni - - - što ostavljate roditelje, vi ste... - riječ jaj zapne jer je Marijan strastveno gledaše.

- Albino, ne mučite me! - istisne mladić ljutito.

Gospođa uzmakne za korak. Zagledaju se jedno drugome u oči i oboje problijedje.

Marijanove oči plamsahu, usne mu drhtahu, po čelu mu izbijaše znoj.

Sagnuv se prema njoj, njegov vrući dah udari joj u lice. Sada htjede da joj poljubi ruku, no ona ga odrine ljubazno i spokojno od sebe, šapnuvši mu:

- Idite, idite!

- Albino, zar tako?...

- A Julka?...

Mladiću klone glava na prsa.

- Vi je, dakle, ljubite! - izusti udova gorko i prigušeno, trgnuv se naglo, kao da ju je nešto žignulo u srcu.

- Vi je ljubite? - ponovi drhtavim glasom i uhvati ga za ruku.

- Zbogom! - uzdahne Marijan, istragne svoju ruku iz njezine, pa se uputi prema vratima, ni ne pogledav je.

Albina problijedi, zausti nešto, korakne za mladićem i stane osupnuta posred sobe, slušajući njegove korake po stepenicama.

VIII

Marijanu se dubok uzdah vinu iz prsiju kad mu je svježi noćni zrak udario u lice. I ne obazrev se na Anselmovu kuću, udari cestom u Zelenu dražicu. Iđase naglim korakom. U glavi mu šumjelo, u srcu mu se križahu različiti osjećaji, burkajući mu krv. Kad je bio na pô puta, smiri se malko hlapat njegova srca, i odlanu mu. Julka mu lebdjela neprestano pred očima, sve se njegove misli pomalo sjatiše oko krasne djevojke, a slika se Albinina umanjivala, blijedjela, iščezavala mu iz duha. To ga veselilo i bodrilo, pa napokon osjetiti neku lagodu i spokojnost. Sada hodaše lagano, popostajaše, gledaše more i mirno razmišljaše o svojoj prošlosti. Slatke mu se slutnje slijevahu u srce, neko ga mило čeznuće obuzelo, a kad se sjetio svoje majke i svog oca, kad je pomislio kako će opet odjedriti u daleki svijet, obrvalo ga ganuće i suze mu potekoše licem. Marijan bijaše osvjedočen da će lako zaboraviti Albinu, ta ona nije ni dostojna njegove ljubavi, a da je ljubila njega, Marijana, ne bi se bila pomamila za udovcem Kaluškovićem. On blagoslivljaše sada svoju zvijezdu jer je za njega velika sreća što se Albina zagledala u Kaluškovića, i zato što on ne bi mogao biti uz nju blažen, kao što bi bio uz koju drugu - - Julku. Albina da je ohola, čudne ćudi i izvanredno mušičava, nije baš ni onako lijepa, kako se to govori, da se uvijek prenavlja i pretvara, no Kalušković da je još ne pozna.

U kasno doba došeće se Marijan u Zelenu dražicu. Noć bijaše vedra i sjajna. Visoko se uzdigao mjesec na modrom nebu, sitne su zvijezde blijedjele oko njegova maglovita kolobara. Sva je Zelena dražica protkana tihim sjajem. S obale se čuje pljusak valova. Njihova se pjena srebrni pod visokim klisurama. U daljini, u sredini zaljeva slabo šumi vjetar. Po udaljenim obalama razabiru se sela u srebrnastom sjaju što se prelijeva u blijedozelenkastu boju po uzbibanom moru. Rijetki se zapusi zalijetaju u Zelenu dražicu. Dok se lagano ljuljaju vršci drveća iznad mornarove kuće i po strmom prisoju, ostala stabla blizu mora opet strše mirno u tihoj mjesečini. Sad zašume uljike, sad kesteni, a sad jaseni i hrastići na izbrešku. Lišće treperi i šušti i otkriva rumene jabuke cjelovu mjesečeva traka. Svježi se dah hladnoga mora zalijeta na pustu obalu, ovlažuje je svojim slanim mirisom, diže se podoljem, upija miris raspucane zemlje, pa šumi tihano, kao tajnovit drhtaj, po strmim stranama i gubi se negdje daleko od mora u skrovitim gorskim dragama.

Prozor Julkine prizemne sobice bijaše slabo rasvijetljen. U toj sobici spavaše s njom Tonka. Kad je Marijan došao na gumno i opazio rasvijetljeni prozor, popostane malko, a on-

da mu se približi i pogleda u sobu. Tonka spavaše, položiv lice na голу ruku. Pokrivalo je spalo s njenih ramena. Druga postelja, Julkina, bijaše otkrivena. U prvi mah ne vidje Marijan Julke, nego samo njenu sjenu na zidu, nasuprot prozoru. Baš kad se htio udaljiti od prozora, zapne mu pogled o krasnu djevojku. Bijaše sva u bjelini. Marijan drhtne, smuti se, pa se sakrije pod granama niske smokve, što se razgranila nad gumnom.

Julka prođe sobom dva, tri puta, pa priđe k prozoru, sjede i spusti glavu na zagrljaste ruke. Pridiže se zatim, rasplete debele pletenice i poče češljati svoju krasnu crnu kosu. Iza njezinih ramena visjela je malena uljanica o čavlu na zidu.

Marijan se udaljio od prozora kojih petnaest koraka te stajaše mirno u svojem skrovištu. Srce mu silovito kucalo.

Julka otvori prozor. Mladić protrne, - dah mu stane.

Djevojka se zatim naslonila na prozor i zagledala u more, rasklopiv prelijepe crne oči, vlažne i sjajne. Oble su joj ruke gole do ramenâ na koja je pala bujna raspletena kosa. Jedan joj je pramen prikrio lice malne do jabučice i spustio se po dražesno nabujalim grudima na ruke, složene na prozoru. Nagnuv malko krasnu glavu nad pleća i omotav mekane vlasi oko prstiju, nehotice je pritisla tim mekanim pramom divotna njedra. Bajni sjaj mjesečine što oblijevaše miloliku djevojku, krasio joj lice tihom sjetom, a sitni joj se zubi sjajili među rumenim usnama. Mjesečev trak splitao se s tužnim smiješkom i divotno ga srebrnio.

Marijan je snivao u djetinjstvu o anđelima, ali nijedan nije bio krasniji. Julka mu se pričinja nadzemnim bićem. U onom čarobnom svjetlu, kao da se je naslonio na Julkin prozor anđeo čuvar da razmišlja o njezinim slatkim tajnama, dok ona spava u svojoj postelji. Dugo ju je promatrao zapanjeno, sasvim besvjesno, a onda ga obuže neki čudan strah, pa skloni glavu na prsa. Sav je onemogao, ruke su mu pale u napust niz bedra, u grlu ga sapelo.

Opet pogleda djevojku, protrne, uzruja se i nasloni se o deblo smokve. Na Julkinu se licu sjajila suza. Njegove oči promatraju sada djevojku, plamsaju nestalnim plamom, usne mu se tresu, sav se uznojio. Noćni se dah zamamno provlačio među drvećem, razbludno se ljeskala mjesečina na moru, lišće je tajanstveno šuštalalo i treperilo u tihoj dražici.

Ona ga Julkina suza sjetila da nije Julka nikakvo nadzemno biće, nego da je dražesna i mlada djevojka, sto puta dražesnija negoli je udova Albina. Ona ga je suza sjetila da je Julka žena, da u njoj žensko srce bije, da zna što je radost i bol, da se smije i plače, da je rođena za ovaj svijet, te da bi sirota uvenula i poginula kad ne bi našla druga na ovom svijetu. Marijan je znao da gleda divnu djevojku, dobru i milu i povodljive duše, ali djevojku u cvijetu i u naponu mladosti, dražesna i čila tijela u kojemu je kipjela zdrava i nepokvarena krv.

Julka osjeti po ramenima svjež noćni zrak, gane se malko i prebaci vranu kosu na pleća. Uto joj se napne bijela košulja na njedrima. Svrne još okom po moru, zatvori prozor i sjede na prvašnje mjesto, te poče splitati kosu. Kad je svršila, ustane, uzme svijeću i udalji se od prozora. Marijan izađe iz svoga skrovišta, stane pored gumna i plaho pogleda u sobicu. Julka se vinula na svoju postelju, ugasiv uljanicu.

Marijan drhtne i pobježe s gumna, a prije negoli je dotrčao na cestu, opazio je pod zidom neku ženu. Htjede joj se primaći, no ona pobjegne, a on udri za njom. Uhvati je. Bijaše to Justina.

- Šta radiš ovuda?

- Ništa...

- Ti si tatica!

Justina ga plaho pogleda i obori glavu.

- Idi! - strogo joj zapovjedi Marijan - ako te još jednom nađem oko moje kuće, zakrenut ću ti vratom.

- Ja nisam tatica - reče Justina tiho i tužno ga pogleda tamnosivim očima.

Njeno se žuto lice bolno zgrčilo. Blijede joj usne drhtahu. Po njenoj kosi, blijedosive, lanaste boje, čudno se sjajila mjesečina.

- Idi! Jesi li štogod ukrala? Idi!

- Ne idem - šapne Justina, a glas joj obamre.

- Što!? - osupne se mladić i trže se za korak nase.

- Nisam tatica. Zašto se plašite? - upita ga tiho.

- Ja da se plašim? - Hoćeš, da te u more odvučem? Idi! - zagrozi se muklo Marijan.

Justina ga pogleda tužno i prestrašeno, okrene se, pa se udalji od njega, idući prema Svitnu. Mladić gledaše za njom dok nije zamakla za okuku na rtu. Malo zatim dođe sam na isti rt, sjede i začas ustane. Srce mu skakalo u grudima. Dugo je vremena šetao nad pustom obalom, a kad mu se srce utišalo, osjeti gorku pečal, pa opet sjeo na zid uz cestu, pognuo se, oborio glavu i bacio šešir od sebe. Tjeskoba, bol i gnjev saviše mu se oko srca. Obuhvativ se objeručke za glavu, prodrma je, i teško uzdahne. Ljutio se na sebe, sramio se sama sebe, osjećao se nedostojnim čiste i dobre Julke, korio se da je okaljao svoje najsvetije čuvstvo. Slutio je kako će mu onaj prozor mutiti na dalekom putu njegove misli, kako ga neće tješiti slatka i čista uspomena na Julku. Pomisao na ono skrovište da će mu ogorčavati sve časove jer se bio sakrio među grane smokve, te uhodio djevičanske čari koje se otkrivahu stidno samo tihom sjaju mjeseca koje nuđahu svoju sjajnu i baršunastu glatkoću samo cjelovu noćnog daha.

Hladni noćni zrak razgali Marijanovu uzrujanu krv. Sredinom zaljeva duvaše burin sve jače i jače. More je šumjelo i veselo se pjenilo. Među onim sivim obalama, u velikoj kotlini među kršnim gorama, uzbivalo se ono krasno more, val se prelijevao za valom, zelenkasto i modro, pjena se svuda bijeljela i ljeskala, a sve se to steralo daleko, daleko, do golih ostrvica što leže jedna drugoj u pokos na južnom obzorju. Malo podalje od obale jedrila je iz Rijeke mala brodica i primicala se svitanskim klisurama. Jedro joj se nadulo, lju-lja se u mjesečini. U slabom šumu vjetra i valova razlijegahu se tanki i debeli glasovi s brodice. Bijaše to pjesma iz srednje Istre. *V l a s i* se vraćahu iz Rijeke gdje su valjda dobro prodali svoje puriće, te će sada iz Svitna preko gorske kose k svom domu. Brodar Kuzma Kirin, ako to jedri njegova lađa, neće pustiti Vlahe na kraj, dok ne plate svaki deset novčića brodarine. Oni tanki glasovi, to su njihove gojne žene, crnih očiju i vrane kose. Rijeka je puna tih žena. One su dadilje gospodskoj djeci. Sada veselo pjevaju jer su primile svoju plaću, a u širokim bisagama bit će svakojakoga plijena. Bože moj, ta i one imaju djece, gole i bose, a ona gospodska deriščad neće poginuti od studeni, ta još imaju na pretek košuljica i čarapa!

Kad se brodica sakrila za južni rt Brestove, ustao je Marijan teško uzdahnuvši. Još nikada nije osjetio toliko mučne sumornosti. Koraknuv nekoliko puta, spazi čovjeka koji se je baš u taj par pomolio na zavoju ceste. Marijan ga prepozna u prvi mah i trže se malko. I Teodor Maras se ustobočio posred ceste. Puška mu visi o ramenu. Oštro se gledahu nekoliko časova. Teodor krene prema Marijanu, a kad mu se približio, reče glasno: - Dobar večer! - i htjede poći dalje, u Zelenu dražicu. Marijan se sjeti Julkina prozora, pa nasrne na njega, skine mu, koliko bi okom trenuo pušku s ramena, i naperi mu cijev u prsa.

- Lopove! Što se skitaš ovuda? - kriknu Marijan.

Teodora probije leden znoj. Oči mu se bijesno zakrijesiše.

- Uranio sam, tražim jarebice - propenta Teodor.

- Uranio! A tek je pô noći prošlo. Tebi ide Julka po glavi! - škripnu Marijan zubima i podignu kundak nad lice.

- Amo pušku!... Ne ludujte! - sagnu se Teodor.

- Pušku! A!... Zar si se šuljao oko kuće? Zar si je vidio?

- Amo pušku! - zareži sada načelnikov sin i zaleti se na Marijana, da mu ju istrgne iz ruku.

Marijan ga silovito udario puškom u prsa. Teodor se srušio, no u hip se opet uspravio i htjede nasrnuti na mladića.

- Ako se makneš, mrtav si! - zatavri Marijan prigušeno, pogleda ga ubojitim vatrenim okom, pa uzmaknuv za tri koraka dignu kundak opet k licu.

- Dajte mi pušku! - - Vi ste u bludnji, molim vas! - prestravi se Teodor.

Glas mu je bio hrapav. Ono malo dlačica oko nakrivljenih ustâ stršilo mu od groze, kao da ih je munjina nategnula, kao da mu je grom pod noge tresnuo.

- Ništarijo, nosi mi se ispred očiju! - zagrozi se Marijan.

- Dajte mi pušku - umoli Teodor i osjeti kako mu koljena klecaju.

- Idi, ili te...

Crnomanjasto i kozičavo Teodorovo lice problijedi i posivi od straha. Uprijevši prestravljene oči u Stipetića, uzmicaše kao prestrašena zvijer, udaljujući se sve više od Marijana koji iđaše lagano za njim, držeći kundak na ramenu. Kad je Teodor bio na zavoju ceste, okrene Marijanu leđa, pa poče bježati, kao da ga sotona goni. Marijan dotrči na zavoj, pogleda za njim, pa sjede na zid da odahne. Teodor je trčao u Svitan.

Marijan se prošee cestom. Njegov se gnjev istutnjio. Sad razmišljaše što da učini s lijepom puškom. Domisliv se, pođe na strmi rt Zelene dražice, zamahne puškom i baci je u more. - Neka bijes nosi i pušku i načelnikova sina - pomisli Marijan. - Bit će najbolje da šutim. Ta čemu da strašim jadnu Julku? Otputovat ću, a ako mu nije pravo - onomu lopovu, neka traži svoju pušku i neka me prijavi sudu. Jest, šutjet ću jer bih i majku prestrašio. Gle hulje, veli da traži jarebice... Sirota Julka! - - No ako se varam? Teodor je nije možda vidio, kao što sam ja danas... Ako je nedužan? Gle, mogao bih zapasti u neprilike. Nije šale, grozio sam se da ću ga ubiti.

Teodor je često dolazio u Zelenu dražicu kad bi već svi Stipetićeви legli. On razgledavaše cijelu dražicu te mu već bio poznat svaki putić i svaki zidić. Šuljao se šumicom i vrtom. Julka nije ni slutila kako se on vere i krade okolo kuće, kako gleda za njom. On ju je uhdio svakom zgodom te se nije plašio - pustolov i nevaljalac kakav bijaše - nikakve zapreke.

Vrativ se s rta na gumno, pokuca Marijan na Julkinu prozoru.

- Tko je? Jesi li ti, Marijane? - ozva se odmah Julkin zvonki glas.

- Jesam. Otvori mi ti, da ne budim oca.

Julka se obuče, pa upali svijeću. Marijan čekaše pred vratima. Uza zid bijaše duga daska, položena na dva četvorouglasta kamena. Tu, na toj klupi, odmarahu se kadšto Stipetićevi. U zarđaloj ključanici škrinu velik ključ. Vrata se otvore, a mjesečina oblije Julku.

Obukla se u crnu laku suknju, a ramena je i grudi obavila na brzu ruku modrim velikim rupcem.

- Već je kasno. Dugo smo te čekali - reče Julka, stojeći na pragu.

Lice joj bijaše saneno.

- Da, kasno je. Noć je baš krasna, a danas sam se dosta naspavao. Julka, ja ću još malo vremena ostati na kraju, stoga sam lagano hodao cestom da se još naužijem svježega gorskog zraka. I na moru je dobar zrak, ali na novom brodu sve zaudara po paklini i - - ti znaš, tebi se bilo smučilo, ali ja sam se na to privikao - govoraše joj mladić utajenim glasom.

On se rajio motreći krasnu djevojku, no njene vjeđe bijahu teške od sna, te je sumorno zurila u sjajnu noć. Tek vidljiv zijev bio joj dapače ganuo usne, ali se u isti hip prometnuo u smiješak.

- Marijane, sutra ćeš uraniti.

- Tebi se spava - osmjehnu se mladić i uze joj desnicu.

- Hajdmo u kuću - opomene ljubazno djevojka i htjede se sagnuti da uzme svijeću koju je bila položila na pod prije negoli je vrata otvorila.

- Čekaj još malko, ima još noći! Ti si mala pospanica! - našali se Marijan, držeći je za ruku.

- Pospanica?...

- Nisi, ne. Sjednimo malko. Vidiš, noć je krasna, a nije hladno. Julka, odlazim - - tko bi znao hoćemo li se još kada vidjeti! - uzdahne Marijan i sjede na onu dasku.

Julka sjede do njega, pa ga tužno pogleda, pomisliv na gorki mornarski život. More se steralo pred njima na očinji domak - veliko groblje na kojem se bijeljela pjena, kao da su isplivale na površje kosti utopljenika. Valovlje se njima osulo. Vjetar je sada jače duvao, zvijezde su se jače krijesile. Mjesec je još spuštao svoj sjaj na gumno, ali se već bio digao nad krov Stipetićeve kuće.

- Vjetar mi je ugasio svijeću - reče Julka, pogledav u kuhinju.

Vršci se drveća ljuljahu, crtajući se na sjajnom nebosklonu, te otkrivahu i prikrivahu sitne zvijezde. Između dva stoga slame vidio se suri sjeverni rt dražice i pod njim crn greben, gdje se je mutilo i pjenilo more.

- Julka, kako ćemo lijepo jedriti ako nam napuni jedra ovaj vjetar! Ti ćeš odavle vidjeti brod, a ja sa palube ovu kuću, ovo zelenilo... - zašuti mladić, pa nastavi žalostivo nakon kratke stanke: - Julka, reci mi, je li ti žao što ću otići?

- Da, žao mi je. A tko će ti utješiti majku? I danas je plakala - reče Julka tiho i htjede izvući desnicu iz njegove jake ruke, no on je nehotice jače stisnu.

Julka se smuti i ražali.

- Ti ćeš poći u Svitan, ka gospođi Albini. Kod nje ćeš svašta naučiti. - - Julka, kad se vratim s brodom - ali zašto si tako tužna? Kad si bila malena... čuj me, ti si bila uvijek vesela, mila smijalica. - - - Da, ja ću se vratiti, dozidat ćemo ovoj kući dvije sobe, ili još podići prvi kat - - - bit ćeš onda sretna, vesela - - - Zar ne bi ti htjela stanovati u ovoj kući? Moja te majka ljubi... Julka, što ti je? - zbuni se Marijan.

Djevojka htjede nešto reći, no riječ joj zamre na usnama.

Marijan je osjetio dvije suze na svojoj ruci koju joj je položio na krilo, držeći je za desnicu. Pridignuv joj oborenu glavu, uščudi se suzama što joj se naglo sustizahu na licu.

- Julka, čemu te suze? - drhtnuo je Marijan i od zabrinutosti i od radosti.

Djevojka tužno uzdahne, pogledavši ga vlažnim očima. Nije znala što da odgovori na taj upit. On joj se bliže primaknuo, obuhvatio joj obje ruke i tiho je zapitao:

- Je li ti žao što ćemo se rastati? - Julka, umiri se, vratit ću se, bit ćemo sretni.

Opet joj klonula glava na prsa i dogodilo se da joj se razvezao rubac. Marijan joj objući desnicom pognuta pleća i primi je za rame. Djevojka se lecne i uzdrhta cijelim tijelom.

- Julka, ja znam, ali reci samo, ja znam da me ljubiš. Oh, kako si mila i krasna! - šaptaše strastveno Marijan.

Djevojka opet svede na njega svoje divne crne oči. Suze su joj sada obilnije ronile niz tužno lice. Ona skretaše i odricala nešto glavom.

- Zar se ti mene bojiš? - upita ju mladić.

- Marijane... - uzdahne Julka, a glas joj zazvoni osobitom nježnosti i velikim tronućem.

- Julka, ovdje ćemo stanovati, bit ćemo sretni, uvijek ću te ljubiti.

Djevojka se trgnu i skoči na noge, osjetiv njegov vrući dah na zaplakanu licu. I Marijan je ustao. Još uvijek stiskaše joj ruku.

- Pusti me! Marijane,пусти me! - dahne Julka molećim glasom koji se tresao od boli.

Vjetar je šumio, valovi su jače pljuskali po pustoj obali. Mjesec se sakrio za krov Pavlove kuće.

- Julka, ti si moja! - prihvati Marijan sa žarom, zanosno i strastveno i prigušenim glasom, te je htjede poljubiti i privinuti na grudi.

- Pusti me! Oh, majko, oče! - briznu Julka u plač i pokrije rukama glavu, kao da se htjela od nečega zaštititi što se kanilo na nju survati.

Julka uđe u kuću. Marijan pogleda za njom i pomisli: - Ona me ljubi. Jadna! Sjetila se svog oca. Zar će uvijek za njim točiti suze? - Smućen od tih misli Marijan zadrhta, pa se udari šakama po glavi i bolno uzdahne: - Ah, moja je krv prokleta!

Sutradan uraniše Marijanovi roditelji. Dugo nisu mogli trenuti okom, a Pave se obično tužio na tešku nesanicu. Do kasna šaptahu o svojoj djeci i o Julki. Mare uzdisaše kako bi Julka mogla kod njih ostati, kako bi joj bila od pomoći, a samo Bog zna kako će joj biti kod one gospode. Starica skretaše glavom, povezanom bijelim rupcem, šapćući svomu mužu da nisu ona gospoda pravi ljudi, da se još nije čulo dobra od njih, a dosta zla. Pave nagovaraše ženu da šuti jer da je to Marijanova želja, a jedan kapetan da ne smije sebi uzeti ženu koja ne bi znala ni pozdraviti ni pogostiti gospodu kada dolaze u posjete. - Julka ima dobru glavicu, govoraše Pave, lijepo čita i piše, a kod one gospođe naučit će svaki gospodski posao. Stara odvracaše da Marijan može odabirati: ovu hoću, ovu neću - no ona neće da se protivi njegovoj volji jer da mu je i tako uvijek ugađala. Pave dokazivaše da je Julka dobra kao uskrasna pogača i da je teško naći dobar bakalar, a kamoli ne ovakvu djevojku. Stari napokon usnuše da već u zoru ustanu.

Kad su bili svi na okupu u kuhinji, popiju kavu šutke, zamišljeno, gledajući svaki u svoju zdjelicu.

- Tonko, ovce te čekaju. Jadno blago, poginut će od glada. Trava je požutjela. Tonko, poljubi se s bratom, pa hajde na pašu - prvi progovori Pave.

Tonka porumenje, otare usne rukom, i izljubi se s Marijanom. Njena majka, spremna uvijek na plač, zajeca, videći kako joj se djeca ljube. Tonka se okrene s praga, pa se u isti mah nasmije bratu i zajeca. Koji čas zatim prošavši gumnom opet se stvorila pred kućnim vratima, tjerajući ovce kojima se laštala bijela vuna u zlatnim zrakama ranoga sunca. Tonka je još jednom zirnula u kuhinju, pa zamakla za stogove.

S rta Zelene dražice začu se topot konjskih kopita i tropot kočije.

- Evo gospođe - javi Pave, opaziv bijele konje s kućnog praga.

- Marijane! Ah, djeco moja! Pozdravi mi Luku. Čuvajte se svakoga zla - brizne Mare u plač i svije ruke sinu oko vrata.

- Majko, ne plačite. Ne idem prvi put.

- Sinko, stara sam, stara! Bog zna, hoću li te još kada vidjeti. Sinko, rano moja, čuvaj mi se! - zarida starica.

- Mare, nemoj ga još većma rastužiti - reče Pave, a sitne mu suze kapahu niz narovano lice, podgriženi mu brci drhtahu.

Marijan se izljubi s majkom koja mu cjelivaše lica, kosu i usne. Starica zatim čučne na ognjište i pokrije lice rukama.

Kočija čekaše pod gumnom. Jedan je konj zarzao i sav se tresao.

Julka se nasloni o žrvanj. Sakriv oči desnicom, tiho plakaše. Marijan joj se primakne i uzme je za ruku.

- Julka, zbogom! - drhtne Marijan; kosa mu se strese.

- Zbogom! Čuvaj mi Frana - šane bolnim glasom Julka i jače zaplače.

Marijan se sagne k njenom licu, da je poljubi, no ona se malko odmaknu.

- Zar ti nisam kao brat?...

- Da... - šapne djevojka.

Marijan joj utisne cjelov na usne, pa istrči iz kuće na cestu.

Albina, svježa, spokojna i bijela sjedila je sama u lijepoj kočiji. Od sunca branila se velikim šarenim suncobranom.

- Dobar dan, Stipetiću! Izvolite! - ponudi Marijanu mjesto povukav k sebi svoje haljine, svijetlopepeljaste boje.

Marijan pozdravi gospođu, plaho je pogleda i sjede do nje u kočiju. Podav ocu ruku, upita ga:

- Kad ćeš doći na Rijeku?

- Prekosutra - odgovori starac, otirući suze nadšakom.

Kočija se maknu.

- Krasno vrijeme - reče Marijan gospođi i zirne u gumno.

Nikoga ne vidje, pa se tad snuždi.

Iza rta stignu kočija stado ovaca koje se prestrašise, pa stanu bježati uz jarak kraj ceste. Tonka je trčala za njima pred konjima. Ovce uteku u šumicu, a mlada pastirica zastane uz cestu usopljena i rumena da još jednom vidi brata.

- Zbogom, Tonko! - doviknu joj brat.

Djevojčica mu se osmjehnu. Toga dana nije pjevala, čuvajući svoje stado.

*

Tonka, Julka i Pave brali su grožđe tjedan dana po Marijanovu odlasku. Bili su na vrhu Zelene dražice, na prisojnoj strani. Bijaše vedar jesenski dan. Svjež burin, sjeveroistočnjak, veselo je duvao. Gusti i živahni valovi osuli se bijelim skorupom, a po njima prolilo se sunčano zlato. Iz Pavlove kuće dizao se dim i naglo se gubio u zraku, uzvitlan vjetrom.

- Još se ne vidi brod, a već su jučer bili svezani za plutaču. Danas će svakako otvoriti jedra - reče Pave uprijevši oči u grad Rijeku.

- Sad se nešto miče pred onim palačama - opazi Tonka.

- Bit će Marijan - primijeti Pave.

- Nije, ne, jer jedri k Boduliji - zavrti Tonka glavom.

Opet nastave posao.

- Ala je lijepo dozrelo! Ova se malvazija žuti kao benetački cekin. A, Tonko, ti uvijek zoblješ - opomene Pave djevojčicu.

- A, a! Sad se vidi velik brod! - cijukne Tonka. Julka oštrim okom prevrne po moru i reče uzdrmanim glasom:

- Jest, ono je Frane. Jedra su nova, bijela. Brod jedri ravno na Cresku Glavinu.

I uistinu velik se brod udaljivao od Rijeke. Jedra mu se nisu više crtala na palačama jer se već među njima i gradom pjenilo modro more.

Sad ni za dva sata ne mogahu nabrati jednu brentu grožđa. Tonka potrči niz dražicu i javi majci da je brod dojedrio u sredinu zaljeva. Odgojena među mornarima, rekla je majci da je brod izvan Svitna.

Kako bijaše vjetar da ne može povoljniji, i vrijeme stalno, približio se Kalušković kraju na dvije morske milje da pokaže gizdavu *Estellu*. Taj veliki brod, bark, od tisuću i dvije stotine bačava, nakrcao se dužicama za Bordeaux. Po visokim jedrima jarbola križalo se oputo, razabirahu se sva ona sjajna i naduta jedra. Sunce titraše po boku broda i po bijelim lađicama što su visjele na grujama, a jedna se lopata one goleme kotve u sunčanom traku žarko svijetlila, kao da gori. Brod je brzo puzio i lagano se gibao, sijekući čvrstim sjekiljem valove. More je pred njim grnulo, pjena je letjela pod bokom, za njim se duljila velika brazda. Jedrio je nešto nagnut k obali, jer je vjetar duvao u pô krme. Velika je zastava lepršala nad krmom, na randinu piku.

- Ala pasja noga, kako lijepo jedri! - uskliknu Pave. - A koga vruga radi taj Kalušković? Malne sva je jedra digao, a vjetra ima dosta. Pucaj, brode, pucaj! E, hoće Kalušković da nam se pokaže! Bože moj, milota od broda!

- Ne mogu ni prebrojiti jedra! - Ej, Luka, vidiš li me? - vikaše Tonka iz svega grla, dižući u vis velik crven grozd. - Ej, Frane, bi li grožđa?

- Mala, lako tebi! - uzdahne stara Mare. - A gdje je taj brod? Ovo, ovo bijelo? Ma to je veliko kao najveći carski brod! - čudila se starica, nadnesav ruku nad oči.

- Je... jer vam je blizu, stoga je tako velik - pouči Tonka majku.

Brod se malo udalji.

- Stara, pođi doma, već je podne - reče Pave.

- Ah idem, idem! - huknu Mare i pođe kući, ljuljajući pognutom glavom i lamajući rukama.

Po objedu vrata se na brijeg iznad dražice. Julka se popne na ovisok kamen. Vjetar je ojačao. Haljine joj se svijaju oko ubavoga tijela. Krasna djevojka kao da trepti u zraku, na, kao da se izdiže na polet. Brod se sada teško razabirao jer bijaše baš u sunčanoj sari, izvan grada Labina. Pave je uzalud napinjao oči koje su mu se od napora crvenjele. Njemu se nešto maglilo čas bliže, čas dalje, ali to ne bijaše *Estella*. Jedan sat kasnije još razabirahu Julka i Tonka na kraju južnog obzorja malenu bijelu tačku što se je već ticala modroga zaneblja, kao da tone blijeda zvijezda pred zorom u more. I ta tačka iščeznu u onom plavilu vode i zraka.

IX

Katica je kuhala objed za gospođu Albinu i ljutila se na oganj i puhala u njega, da je pepeo letio na sve strane po velikom ognjištu. Julka bi joj podala čas ovo, čas ono, pa bi opet sjela do prozora i nastavila šivati. Kuharica se srdila na Julku jer joj je gospođa zapovjedila da ne smije kazivati ribarevoj kćeri ti, nego vi.

- A zašto ne ide i gospođa danas na objed k Marasovima? - mrmljaše Katica, gurajući lonce.

- Skuhat će se do podne - reče Julka, gledajući na cestu kuda je prolazilo neobično mnogo ljudi.

- Nisu lonci za takvu frajlu! A dašto, zamazala bi ruke! Uf! sav se Svitan smije!

- Svitan se smije? - uščudi se Julka i porumenje.

- A kako i neće? Ona, ona se s vama sprijateljila, kao da ste već i vi kapetanica! - ubode Katica Julku, svrnuvši velike bijele oči u strop kuhinje nad kojom je možda Albina bila.

- Vi ne znate što govorite, a ja vas molim da me pustite na miru. Ja s vama nemam posla - odreže joj Julka.

Cijelo jutro je Katica Julku grizla i peckala, a to nije bilo prvi put. Djevojci dozlogrdi napokon to peckanje žućaničave kuharice koja je sada izbečila oči na oštar odgovor. Katica dugo mumljaše, bacajući kuhinjom drva i krpe, i gurajući stolice, klupe, lonce, sve što bi joj došlo pod ruku. Lice joj bijaše sivo, smeđe i žuto, kao i zid kuhinje.

Julka je šivala ne obazirući se više na kuharicu.

Već su protekla dva mjeseca, što je *Estella* odjedrila za Bordeaux. Odmah poslije berbe došla je Julka k Albinu koja ju je vrlo ljubazno primila i sama je dovela u sobu za nju priređenu. Ta soba bijaše prizemno na kraju hodnika te posve osamljena. I Anselmo Panello bijaše ljubazan s djevojkom. Dok bi ona radila u vrtu, gospodar se vrzao oko nje, ispitivao je svašta, govorio joj o pokojnom ocu, a kadšto bi je i potrepao i po lijepu licu. Albina je često zvala k sebi u svoju sobu, pa joj pokazivaše svoje vezivo, pripovijedaše joj čudnih stvari o svijetu, o velikim gradovima. Julka je slušala oborene glave, te je htjela razabrati, čemu ti govori. Nije se mogla dovinuti tajnovitu smislu Albininih riječi. Kad bi je zvala u sobu, svaki bi put osjetila nemir i tjeskobu u srcu.

Tako prođe prvi mjesec. Julka osta iste ćudi, uvijek turobna, stidljiva i mučaljiva. Anselmo se češće s njom razgovaraše. Ona se bojala njegovih surih očiju. Jedne je noći zadrhtala od straha u postelji jer joj se činilo da čuje šaptanje pred vratima. Djevojci bijaše tijesno pri srcu i uvijek razmišljaše kako bi joj lijepo bilo kod stare Mare i Pavla. No što da reče gospođi? Koji razlog da joj navede? Niti gladu, niti žeđu, ima lijepu sobu, s njom su svi ljubazni, osim Katicice. Teodor Maras nije joj se smio približiti jer mu je Anselmo to zabranio.

- Julka, idite k Marasu po šećer - reče joj Katica.

Djevojka izađe iz kuće. Na cesti pred Anselmovom kućom stajaše Ivanov Moro, te ukločeno i oštro gledaše u grane trešnje, što je izrasla tik do zida uz cestu.

- Moro, Moro! - zovne Julka psa i pogladi mu lijepu glavu.

Pas mahne repom i pogleda je milo crnim zjenicama, zaokruženim žutim kolobarčićima.

- Julka, odvedi Mora! - ozva se s trešnje Pićo, ribarski dječarac.

- Siđi, neće te ugristi.

- Nehotice sam ga zadio kamenom. Julka, nisam htio. Odvedi ga.

- Moro, na! - zovnu djevojka. - Pićo, drugi put pazi kamo bacaš kamenje - opomenu ga Julka.

Pas pođe mirno za njom, kao da je zaboravio uvredu.

Julka prođe pred općinskim uredom gdje se bilo sjatilo mnogo seljaka, mornara i ribara. Malo je podalje čučalo nekoliko žena pod zidom, a jedna je dojila dijete. Pred uredom je silna, zaglušna graja. Ljudi viču, grde se, mašu rukama, dozivlju se, a među modrim kapama miješaju se gospoda s tulcem na glavi. Biraju se općinski zastupnici. Tajno, muklo ogorčenje puka provalilo je poput bujice koju bi mogla obuzdati samo oružana sila. Dvije se stranke bore: Ružićeva i Maras-Panellova.

Nebo se naoblačilo, nad Rijekom sniježi, slaba bura duva.

Ružićevi viču: - Mi nismo Talijani, škola je naša, mi smo je sagradili, mi plaćamo učitelja, mi sve plaćamo, naša djeca neka se uče hrvatski, mi smo gospodari u svojoj kući, mi pošteno plaćamo poreze i svega vraga, i nećemo da nam zapovijedaju tri, četiri dotepenca. Ne, nećete više, dosta nas vremena varate! Trag vam se zameo!

Panello-Marasovi su u velikoj manjini, no viču sto puta jače, kao bijesni, mahnuti. Narcis Matovina, župnik iz Jalše, hvata ljude ispod ruke, sad dvojicu, sad trojicu, te ih vuče za ugaio kuće, tuče rukom o ruku i uvjerava ih da je Maras čestit čovjek, da je učinio više za Svitani negoli ijedan drugi načelnik, pa da se bez talijanskoga jezika ne može živjeti. Učitelj Peregrini šapće Jakovu Šimuniću u uho: - Ružić je buntovnik, prodao je narod i Hrvatima i Madžarima. Ja to sve znam. Evo ovdje imam pisma! - udara se učitelj po džepu. - Jakov puše, klima, vjeruje i ne vjeruje. Peregrini oblijeće Marasove i Panellove dužnike, pa bode, podražuje, svima baja: - Prodani ste, silne ćete poreze plaćati, kožu će vam ode-rati, služiti ćete dvadeset godina u vojsci, i to na kraju, ne na moru. Jest, evo, ja imam pisma u džepu, to su mi javila velika gospoda. Ako ne poslušate, teške vas muke čekaju!

Neki doklaćeni postolar viče: - Moj mali Beppo ne zna krvaški, pa neka bude i od sada škola talijanska!

- Ti pijana ludo, otkada da ti gospodariš u Svitnu? - prodere se mlad mornar, uhvativ ga za prsa.

- Ubit će me, ubiti! - pišti postolar.

Kirin ih rastavi, moleći mornara da se umiri.

Anselmo Panello i Maras groze se ljudima, svojim dužnicima, da će ih utužiti i zaklinju se u sve svoje i živo i mrtvo da će im prodati i zemlju i kuće ako ne glasaju za njihove privrženičke. Gašpar Makarić lomata onom jednom rukom i pripovijeda kako je Maras prevario toga i toga, da je lihvar, da ga već vrag drži u svojim šakama. - Jest, sve što ima, tuđa je muka, tuđa je krv. Eno, eno cunjarove kuće! O, čestite li kuće! Ljudi, alaj ste pametni ako mislite da mu je kći u Trstu kod neke tetke! Kakva to tetka? Druge su to stvari, druge! Linda je zatvorena, neće na cestu da se ljudi ne rugaju. Dosta smrada imamo u Svitnu! - poviče i pljune ljutito. - Da, ona neće na cestu, a onaj nedužni pati, onaj stražar!

- Lažeš, ništarijo stara! - zakrči mu riječ Teodor Maras i htjede na njega nasrnuti, ali ga silovito odrine jedan mornar.

- Ljudi, ne lažem; ako je nisam sinoć vidio do prozora, iskapale mi oči! - zakune se Gašpar.

- Laže, laže - šapne Stipe Mikić tako tiho da ga nitko nije čuo.

- Ne, nećemo više cunjara za načelnika. Ljudi, tako mi smrtne ure, ako vam lažem! Maras me prevario za tri stotine forinti. Krivo je prisegao, grob mu kosti izmetao! Ako lažem, neka se grom surva na moju glavu! - ražesti se Kuzma Kirin i udari kapom o cestu.

Kuzma Kirin je jak i visok čovjek. Bit će mu oko pedeset godina. Gusta smeđa brada nije mu još posijedjela. Koščato lice tamno mu se ozarilo od ljutine. Teodor Maras mrko gledaše, ali ni da bi pisnuo u obranu svog oca. Bojao se Kuzminih gvozdениh šaka pa se odšuljao u ured.

Njegov je otac izgubio glavu; uviđaše da je propao. Anselmo još ne zdvajaše. Graja na cesti bivaše sve jača.

- Peregrini veli da ćeš ti biti opet načelnik jer da će za tebe glasovati i oni zastupnici koji su danas za Ružića. Peregrini mi je rekao da njemu prepustimo svu brigu - šaptaše Anselmo.

- Anselmo, izađi, govori ljudima! - moljaše stari Maras.

- Trebali smo pozvati žandare.

- Nisam slutio da će ljudi ovako bjesnjeti. Mnogi nam vjeruju da ih je Ružić prodao, ali sudim da smo propali. Čuj kako bjesni ta rulja! O, platit će to meni!

Neka se gospoda nadahu toj pobuni i računaju ovako: Maras, učitelj, Pannelo i Matovina i njihovi prijatelji ogorčit će narod, prevarit će ga da je prodan, a mi ćemo dopustiti da se prostota istutnji i naviče. Naša briga bit će da se ta vika pronese cijelom državom.

Gospoda su, dakle, nabajala puku da je prodan, i znalo se, bijaše sve tako priređeno da će nekoliko zavedenih nesretnika vikati: - Mi nismo Hrvati, mi smo Istrani, naša djeca neka uče talijanski.

Glasalo se lagano, svijet se gurao i gnjeo u redu. Takve ogorčenosti nisu pamtili ni najstariji ljudi, a neki mornari dokazivahu da je to dobar znak kad se sav puk brine za opće dobro te, ustraju li ljudi, neće više nametnik haraćiti u njihovu domu. Neprijatelji naroda, govorahu oni, da se ničesa ne žacaju jer vide kako im zemlja pod nogama propada.

Najviše su rogorborili neki siromašni trgovčiči. Ti su bili prezaduženi kod Marasa. Držali su puk protiv Ružića i protiv njegova brata župnika, te mu obećavali zlatne pragove ako bude glasovao za Marasovce. Neuki, zavedeni i podmićeni seljaci vikahu da njihova djeca znaju hrvatski, pa neka uče talijanski, oni da neće protiv cara s Madžarima i Hrvatima. Uzalud im dokazivahu pametniji i trezniji ljudi da su ih bezdušno prevarili Maras, Anselmo, Matovina i učitelj.

Julka se rastužila, slušajući ljude kako grde Ivanova oca. Izbornici koji dolaze iz općinskog ureda kažu drugima da je Maras problijedio i posivio od bijesa i da reži na svakoga protivnika.

- Općinski računi nisu čisti - zavrti Gašpar Makarić rukom.

Marko Ružić šetaše sobom pognute glave. Župnik Šime, sjedeći na divanu, gledaše u prozor. Tamo preko uvale još je trajala graja. Braći je pucalo srce od boli, slušajući viku zavedenih seljaka.

- Šime, sad uviđam kako je Ivan pravo govorio - klimaše Marko glavom.

- Ivan?

- Da, moj Ivan. Često me uvjeravao kako smo na krivom putu, kako se naš puk neće nikada osvijestiti ako mu govorimo samo o Istri. Da, Ivan je pravo govorio; naši neprijatelji ne bi mogli zavesti ni jednoga seljaka da smo u toliko godina rastumačili narodu kako će propasti ako se ne osloni na tu svoju braću. Naš bi puk danas drugačije mislio da smo

razjasnili pravo stanje ostalih Hrvata, da smo ga doveli do spoznanja istine da Hrvatska ne može propasti, i da samo u međusobnoj slozi možemo jednom postati svoji.

Buka se malco slegla oko općinskoga ureda.

Anselmo Panello, isprazniv nekoliko čašica rakije, pripovijedaše seljacima kako su Hrvati divljaci, kako su u Italiji pekli malu djecu na bajunetama. Krupni je brodovlasnik gurnuo šešir nad zatiljak, a propali trgovčiči povlađivahu mu svaku, vičući: tako je!

Neki počnu grditi Ružića, no većina se sakupila oko Kuzme Kirina koji govoraše gromkim glasom:

- Stan'te, ljudi, prođite se ludosti kad niste ludi! Dajte se razlogu! Svi znate, tko je i što je Ružić, a da su Hrvati dobri ljudi, to zna svatko koji je bio među njima. Evo, vi ste neki danas dosta zla počinili svojim jezicima protiv Hrvata, a Hrvati ste sami, no još ima sto puta gorih nego što ste vi. To su oni koji vas varaju i draže da ovako grdite Ružića i sebe i svoj narod. Je li kada Ružić komu mrvu zla počinio?

- On nas je prodao! - viknu jedan seljak.

- Crn vam obraz, kako vas nije stid da se dadete od dotepenaca tako varati? - zagrmi Kuzma. - Umirite se, ljudi, pođite k svojim kućama, zlo vas smelo i sa mnom zajedno! Što ste, ako niste Hrvati? Ako i malo drugačije navijamo svoj jezik, svaki nas Hrvat razumije. I ja sam vidio svijeta, ali neću da vam odmatam i ovo i ono, nego znajte da se ni svi Talijani se razumiju. A mi? Evo, hvala Bogu, bilo mi trinaest godina kad sam se prvi put ukrcao na brod iz Boke, pa sam svakoga razumio, kao i vas. A gdje je Svitani, gdje je Boka! Moja je Kate iz Perasta, pa koja je susjeda ne razumije? Ljudi...

- A što znaš ti! - presiječe mu riječ Anselmo Panello.

- Što znam ja? Znam da kad čovjek izgubi obraz, gubi i pamet. Vi metite pred svojom kućom, ali teško da će biti pred njom čisto kao što je pred Ružićevom. Ako ste i principal i kapetan i mudriji čovjek, kao što vam je bio i djed koji se je visoko popeo, opet ne možete reći da u vašoj glavi ima više soli negoli u svim našima! - otkroji Kuzma Kirin Anselmu komu pukne iz ustâ grozna psovka.

- Srebrom ti se okovala - kliknu Gašpar Makarić Kirinu.

- Ljudi, ako je do sada bivalo - završi Kuzma silnim glasom - da nam se tuđinac bani u kući, ja sudim, vrijeme je da otvorimo oči jer nam je voda do ustâ, jer dalje ovako ne možemo, zastrugasmo o dno. Ljudi, nemojte se tužiti da ste naprtili na sebe svako zlo, nego sada hajde da se omudrite, te nemojte od sada toj gospodi niz dlaku, da se lastite i preklanjate, nego začnimo i mi okosito, pa kad oni neće s tanjega kraja, okrenimo i mi veslo, da mu vide deblji!

Kuzma se sav uznojio. Ljudi se pogledavahu i klimahu da ima pravo. Učitelj se namrštio i ubojito promjeraše Ružićevce.

Kad stupi Julka u Marasov dućan, opazi Barbaru i Fusku. Ove razgovarahu na kraju dućana u sobici, staklom zatvorenoj, gdje je načelnik imao svoje račune.

- Tri funte šećera - reče djevojka. - Molim vas, vagnite.

- Kakva ti je sila? A zašto neće gospođa danas k meni na objed? - upita Barbara ljuljajući se dućanom.

- Ne znam.

- Piše li vam mladi Stipetić? Razglasilo se da vas je prstenovao. O, lijep mladić! - reče joj Fuska ravno u lice jetkim glasom.

- Da mi piše, to ne biste baš vi prvi saznali - hoće Julka zlovoljno, i ispane iz dućana.

Svaki put kad bi Fuska došla u dućan, odnijela bi štogod u pregači ili u dubokim džepovima. Njena riđasta kosa bijaše uvijek raščepurena. Hotimice je nosila otrcane dronjave haljine. Visoka, upalih žutih obraza, bez obrva, tankih usana, uvijek se zlurado smiješila. Julka, vrativ se iz dućana, metne šećer na stol, pa uze svoj ručni rad u ruke.

- Jeste li čuli Gašpara, a? - zapita je Katica. Dakle, istina! Uh, sram je bilo! E, Gašpar zna sve! A kuharica Marasova nije mi ništa rekla! - začudi se Katica. - Da, da, ta Linda, ta sveta Linda! Baš mi je drago! A što nije o meni lagala njezina majka! Dakle, stražar, stražar! Oh, voljela bih se sto puta ubiti, nego da se o meni što takva pročuje!

Julka je ne slušala.

- Čujte, malo da nisam zaboravila! Poštar je poručio da odmah dođete k njemu - sjeti se Katica. - A tko vam to piše? Valjda Marijan. Ah, i taj Marijan!

Julka pođe brzo k poštaru. Srce joj je naglo kucalo. Slutila je da joj piše brat Filip. Već je dugo očekivala njegovo pismo. Brat Frane i Marijan već su joj pisali iz Bordeauxa, kamo su dojedrili za četrdeset i dva dana. Od Anselma bijaše Julka čula da *Estella* krca vino za New Orleans. Pošta bijaše posred Svitna u malenoj kućici. U sobi se valjalo po podu troje djece, žutokose, jedno drugome do uha. U kutu se zgurio nad stolom Marko Szet, ćelavi poštar, i pisao po velikoj knjizi. Kad opazi djevojku ljubazno se osmjehnu i progundā nešto. Julka ga pozdravi i umoli pismo.

- List? A da! Kako se zovete? - kimnu poštar, dignu naočale s nosa na čelo i opet se ljubazno nasmiješi.

- Julka Stanić.

- Broj kuće?

- 128.

- Čekate li vi otkud pismo? Molim, drago dijete, sjednite.

- Čekam iz Buenos-Airesa.

- Da, jest, vi ste Julka Stanić...

- Zar me ne poznate? - nasmiješi se djevojka.

- Poznam, poznam, drago dijete - reče poštar udarajući se prstima po ispupčanom čelu.

- Molim vas to pismo.

- Drago dijete, ustrpite se, sjednite, molim vas! - smijuljio se ljubazno poštar nešto razmišljajući.

- Imam posla - reče Julka zlovoljno.

- Umirite se! Vi, dakako, ne znate da ste u cesaro-kraljevskom uredu. A ne poznate li ovu sliku na zidu? Jest, znam, vi ste Julka Stanićeva, ali tko mi jamči da nema na svijetu djevojke na vlas vama slične. - Hm! List! List sa trideset sterlina! Pa što će vam toliki novac? - ispruži Marko vrat i osta otvorenih ustâ, gledajući djevojku.

Poštar je imao osmero djece, no tristo forinti u zlatu, toga nije nikada imao, on, naobražen čovjek, a ta ribareva kći dobiva iz Amerike tolik novac!

- Zna li pisati, drago dijete?

Julka se potpiše da je primila list. Hoće da ode, ali je zadrži poštar, protjeravši djecu iz sobe.

- Molim, sjednite! A što kanite s tim novcem učiniti?

- Vidjet ću što mi brat piše.

- Tako, tako. Ako ga uložite u štedionicu, imat ćete malo koristi. Nego čujte, ja ću vas poučiti. Mogli biste posuditi meni, o, ne sve, samo dvije stotine, pa ću vam plaćati kamate, a vi znate, tko sam ja, a? Dajte, dajte, drago dijete - molio je tiho poštar.

Julka pocrvenje i reče da će pisati bratu o toj stvari. Poštar se smiješio i dokazivao da nije potrebno. Djevojka se branila kako je najbolje znala, napokon se i obranila i kući otišla. Zatvoriv se u svoju sobu, raspečati pismo. Ruke joj drhtahu od radosti. Iz lista ispadoše na stol tri modra papira. Potpisan bijaše Filip Stanić. Pismo je putovalo malone dva mjeseca. Julka začu čitati:

- Draga sestro! Dajem ti na znanje, da sam primio pred dva dana tvoje drago pismo, u kojem mi javljaš nenadanu smrt našega dragoga oca. Bog ga pomiluj! I gospodin Marko mi je sve pisao, kako i ti. Sve sam razumio i mislio sam, da će mi srce puknuti. Bio sam dva dana kao izvan sebe. Nikako ne razumijem, kako se to moglo dogoditi u Svitnu. Draga sestro, lijepo te pozdravljam i pišem ti, da ostaneš kod Stipetića, ako se bojiš samoće u Brestovoj. Pozdravi mi i susjeda Pavla i Maru, i reci im, da mi je jako drago, da su odgojili Marijana tenentom ili poručnikom. Ovo ti pošiljam tri stotine, koje ćeš dati Pavlu, a on će ti kupiti, ako što trebaš, ali kad ga pozdraviš, reci mu, ako, mu je nevolja, neka se i sam posluži, kao da sam mu sin. Moja trgovina nije zla, ali sam tužan i ne mogu spavati, kad pomislim na onu noć, kako si mi pisala. Dajem ti još na znanje, da ću otputovati mjesec dana za ovim listom pa ću tako, ako Bog da, doći doma za svete božićne blagdane. Ne odgovori mi na ovo pismo, jer me tvoj odgovor ne bi ovdje zatekao. Ja sve nešto mislim o tebi, ali to ću ti reći, kada dođem doma. U Svitnu ću ostati najviše dva tjedna. Pozdravlja te, ako te i ne pozna, Andrijana Babić, ona udova, od koje sam kupio dućan. Baš sam zaželio, da vidim mjesto, gdje sam se rodio, ako i jest pusto i tužno. I gospodina Ružića želim vidjeti. Pozdravi mi njega i župnika, a najviše njihovu sestru, ako se još nije udala. Ona je mlađa od mene. I Ivana lijepo pozdravi. Ti mi pišeš, da je Ivan dobar, a ja ti vjerujem, jer su ono dobri ljudi. Draga sestro, znam, da me razumiješ, ako i malo drugačije pišem, nego li govorimo u Svitnu. Ja sam uvijek s Dalmatincima, bio sam pet godina na bokeškom brodu, a Bokelji govore čisto hrvatski, onako kao Kate Kirinova. Svaki dan čitam hrvatske novine u čitaonici, a uvečer uzmem i knjigu u ruke. Baš sam pred koji dan dobio iz Zagreba šest knjiga jako cijeno. Jedan Dalmatinac me na to naputio. Potrošio sam samo tri forinta i za poštu, a kad dođem doma i tebe ću upisati u ono društvo u Zagrebu, jer svaka bi naša djevojka dobro učinila, da čita hrvatski. Ali što ćeš, draga sestro, i ja sam počeo ljubiti svoj jezik ovdje u tuđini. Draga sestro, još te lijepo pozdravljam i ljubim te i molim te, da mi pozdraviš sve prijatelje. Ne zaboravi Ružićevu sestru. Zbogom, Julka. Bog budi s tobom i ne žalosti se previše.

Tvoj dragi brat

F i l i p S t a n i ć

Julka pročita više puta pismo na koje kapahu vrele suze. Kad ga opet stala čitati, začu Katičin glas:

- Julka, kamo ste se djeli?

Djevojka metne u džep i list i novce, pa istrči u vežu, pred kuhinju.

- Zar ste oglušili? Ne čujete li da vas gospođa zove? Što ste baš odmah... uh! I kasnije ste mogli pročitati to Marijanovo pismo! - ljutila se Katica dok je Julka uzlazila u prvi kat.

- Što ti je, Julka? Ti si plakala - reče joj ljubazno Albina.

- Brat mi Filip piše. Doći će kući o Božiću.

Albina se uščudi, pa joj reče nježnim glasom:

- Ali ti ćeš ostati kod nas.

- Ako brat...

- Ne, ne, dušo, ostat ćeš kod nas. Svi te ljubimo, svi...

Uto bane u sobu Anselmo. Bijaše crven i modar od gnjeva, rakije i vina. Njegova je stranka računala na pobjedu, a kad tamo nadbiše ih Ružičevci velikom većinom. Od dvadeset izabраниh općinskih zastupnika bila su samo četvorica za Marasa. Ti će zastupnici birati načelnika. Izabran je i Marko Ružić. On će sada biti načelnik, vele ljudi. Učitelj se zakleo da će preokrenuti mnoge zastupnike Ružičeve stranke. Marasovci se najviše bojahu Kuzme Kirina koga su ljudi rado slušali. I Kirin je član općinskoga vijeća.

- Anselmo, Julkin brat Filip piše da će za mjesec dana u Svitnu.

- Brat Filip? A, poznam ga. Vragometan mladić. E, ćorav? Da, da, al' Julka će ostati kod nas. He, on neće ostati u Svitnu, je li? - upita Anselmo i važno pogleda Albinu.

- Julka, ti se ne možeš potužiti ni na mene ni na gospodina, zar ne da ne možeš? - proguča udova slatko.

- Filip će mi reći što da učinim - odgovori Julka.

Anselmo upre mutne sure oči u Albinu, pozdravi je, pa naglo ispane iz sobe, udariv ramenom o vrata. Išao je k Marasu, gdje bijahu župnik Matovina, učitelj i još dvojica Jalšanaca pri objedu.

Toga je dana ostala Julka u Albininoj sobi. Gospođa je nije htjela pustiti, a bijaše s njom ljubazna kao nikada. Razabrala je iz Filipova pisma da mu neće biti drago što mu je sestra otišla od Stipetićevih. Julka bi uistinu bila voljela ostati kod Mare i Tonke, ali je obećala udovi Albinu da će k njoj doći jer ju je Marijan molio i namolio da mu ugodu, a k tomu mišljaše da je to i Pavlova želja. U predvečerje bilo se razvedrilo. Albina se šetala s Julkom u vrtu i pripovijedala joj o svojoj prvoj ljubavi. Djevojka je šutjela i gledala u zemlju zamišljeno i neveselo. Gospođa joj potanko opisivaše svoje prve ljubavne doživljaje, sa zanosom joj govoraše o tim zgodama. Kasnije, kad se vratiše u toplu sobu, uvjeravaše je da je život bez ljubavi tužan i pust.

- Ti, dakle, ne znaš što je ljubav? Oh, jadnice! Slušaj me, ne budi dijete, čemu se stidiš, ta i ja sam žena - dahne Albina i nagne joj se nad rame.

Djevojka drhtaše i zapanjeno gledaše sad udovu, sad u vrata.

Oko desetog sata sve bijaše tiho u Anselmovoju kući. Iz vrta čuo se šum vjetra. Julka opet pročita bratovo pismo i nasloni se o prozor u svojoj sobi, otkud se vidjela sva uvala. Bijaše tamna noć, mjesec je kasno izlazio, a mrki su oblaci sakrili zvijezde. Po žalu pred Svitnom razlijevalo se more. Tamo preko uvale na južnom rtu bilo je još rasvijetljeno pet, šest li prozora u prvom katu. Nad mjestancem se razabirala bijela crkvice posred groblja. I jedan se spomenik malko bjelasao. Tu je bila pokopana Ivanova majka. Malko podalje od toga spomenika bijahu dva crna križa, niska i bez natpisa. Julka, pokriv suzne oči rukom, vidjela je u svom srcu te križeve i uvenuulu travu na humcima pod kojima počivahu njezini roditelji.

Zatvoriv zatim prozor, legne u postelju, položi čelo na lakat, pa usne, nakvasiv suzama lijepu ruku.

Albina se zavalila i protegla po mekanu divanu u svojoj toploj sobi u prvom katu. Gospođa čitaše. Sjaj prikrite svjetiljke mirno se žutio po lijepom namještaju. Među zavjesama bijeljela se otkrivena postelja. Naslonjači su prevučeni svjetlom modrom svilom i vide se u velikom ogledalu što se diže s poda među prozorima. Po zidovima ima više slika. Jed-

na prikazuje noćni ljubavni prizor na mletačkom Canalazzu. Soba je prokađena mirisom sapuna i različitih vodica što se žute i crvene u malenim bočicama na ukusnu stoliću do umivala s mramornom pločom. Anselmo nije štedio kad je kupovao namještaj za tu sobu.

Oko ponoći pridiže se Albina, zatvori knjigu i osta sjedeći. Uspraviv se, napne uši. Pod na hodniku škripaše pod teškim stupajima. Njoj se pričinilo da je netko udario o zid njezne sobe. Umalo pokuca Anselmo. Gospođa se smrknu i pogleda ljutito vrata.

- Gle, još ne spavaš! - smrsi Anselmo s praga.

- Izvoliš? - - Sad ću leći. Laku noć... - otegnu Albina i zažmuri očima, ustavši s divana.

Anselmo je došao od Marasa. Lice mu je mrko, crveno i nabuhlo. Usne su mu se objesile; vide mu se crni zubi. Sjede na divan i reče udušeno:

- Albino, sjedni amo.

- Molim te, idi - - opet si odveć pio - omjeri ga udova, primičući se vratima.

- Ne! Što, odveć pio? Ha, Narcis! E, lopovi, da, mi znamo - - Ružić. Albino, sjedi, sjedi, ne idem - - sjedi! Albino, nemam nikoga, sve tvoje, da, sjedi! - mumljaše Anselmo.

- Molim te, idi u svoju sobu. - - Pio si... - zamuca udova i metne ruku na bravu vratâ.

- Ne! - - Sjedni! - A - - - a Julka? - izbulji Anselmo oči.

- Pismo je uzbunilo... Idi spavati.

Albina je i u ovakvim prilikama nastojala da se ne zamjeri Anselmu koji joj obećavaše da će mu bit baštinica, i to je bio razlog zašto je odgodila svoje vjenčanje s Kaluškovićem za koga je znala da je ljubi i da joj se neće iznevjeriti, premda ga ona nije ljubila, ali ga nije ni mrzila.

Anselmo se napokon nagovorom Albine otetura, natrušen kao što bijaše od vina, iz njezine sobe. Nešto mu sune u glavu, te ode klimajuć zamašljeno. Udova nije dugo mogla usnuti.

Negdje oko drugog sata najednom se Julka trže u svojoj postelji i probudi se. Netko lupnu silovito o vrata njene sobe koja se odjednom otvoriše. Djevojka se silno prestrašila kad joj udarilo svjetlo u sanene oči. Dok se ispravila u postelji, već je mamurni Anselmo stajao u sobi. Julka protrne, skoči u jedan mah iz postelje i gurne takvom snagom Anselma da se je srušio na pod i udario glavom o brid zida, a onda sve u tili čas, pobere ona svoje haljine, pa istrči iz sobe u vežu, i opazi kako je neki čovjek sunuo na kućna vrata u vrt. Julka se opet prepane, potrči k otvorenim kućnim vratima, obiđe kuću, pa bjež vrtom onako bosa. Onaj čovjek bijaše pandur Stipe Mikić. Na kraju vrta, na obronku brijega, obukla se Julka, a malo zatim sišla je stazicom na cestu.

Sva je drhtala od straha i studeni. Mjesec je izašao, ali ga sakrivahu veliki oblaci. Julka se žurila cestom, onim velikim zavojem nad pustom Brezovom uvalom, pogledavajući na dugi, bijeli prud. Sjene rastrganih oblaka vuku se morem, po otocima, po mrkim klisurama, lete prudom i prikrivaju crnu ribarevu kućicu pod pećinom rta. Julka gledaše te sjene kako lete s mora na obalu, kako se vuku strmim kukom do ceste, pa se povlače po brijegu gdje se trgaju, sastavljaju i nanovo dijele. Mjesečina se sjaji na stotinu mjesta, čas ovdje, čas ondje, samo jedan hip. Julka hrli i hrli mrkom gorskom dragom i sad se gubi u sjeni oblaka, sad je oblijeva blijedi sjaj mjeseca.

- Tko je božji? - ozva se Pave Stipetić, kad mu Julka pokuca na prozor.

- Ja, Julka. Otvorite, molim!

Mare i Pave brecnu se od čuda, pa ustanu i otvore vrata. Julka bijaše bosa i gologlava.

- Što je za pet rana božjih? - upitaju starci u jedan mah.

Julka uđe u kuću i` sve im ispriča.

- Dušo, ti se tresesh od studeni. Ah, patnice moja! Naložit ću oganj, ionako će Zdrava Marija. Čuješ, Pave, nisam li ti govorila da ono nisu pravi ljudi?

Dušo, srce mi se stezalo kad si od nas pošla. Oh, traga ne bilo onomu pijanomu bezbožniku! Da, da, govorila sam, jer znam da mlada djevojka ne razabira do kraja.

- Jest, stara, nije, ne, ono čovjek. Blago, blago izvan svetoga krsta! - križao se Pave.

- Dušo moja, lezi, lezi u postelju da se ugriješ pa ću ti donijeti zdjelicu kave.

Julka pođe u sobicu gdje spavaše Tonka kao zaklana, pa legne i stisne se pod pokrivalo. Stara joj donese zatim tople kave. Kad se malko ugrijala, počne se Bogu moliti i začas slatko usne.

X

Dva tjedna nakon izbora općinskih zastupnika šetaše načelnik Maras velikom sobom u prvom katu svoje kuće. Već se bilo posumračilo. Teodor, okrenuv leđa svom ocu, stajao do prozora i gledao u more, čarkajući i otežući prstima ono malo dlačica nad usnicom. U polumračnoj sobi bijeljelo se nekoliko čaša na okruglom, ovelikom stolu. Između načelnika i njegova sina bilo došlo do oštrih i krupnih riječi. Maras mahaše rukama, popostajao iza sina, povlačeći po njemu mrke poglede i ljuteći se prigušenim glasom. Izusti li Teodor koju u svoju obranu, otac mu je ne bi prešutio, nego obori što je grđe znao.

- Ništarijo, ja već ne znam kamo da skrenem glavom, a ti se klatariš svijetom. Da, rekao si da ćeš se za dva dana vratiti iz Rijeke, no bijes te odnio u Trst, pa mi još pišeš nakon osam dana da ti šaljem novaca. Oh, ala sam budala! A što si radio u Trstu? Gdje ti je odijelo? Protepao si, zaigrao si novac! - opsuje otac, pošto je već bio naduvan drugim neugodnostima.

- Odijelo sam naručio na Rijeci; dobit ću ga poštom. Molim te, prestani već jednom! - odbije Teodor.

- Da šutim! A tko će platiti odijelo? - navali otac srdito, uhvati ga za rame i okrenu ga k sebi.

- Tko će platiti?... Ti! Zar da besplatno pišem u tvojem uredu?

- Lopove! - ruknu muklo načelnik i opet uze šetati.

- Znaš li, što je? Mene općina plaća, ali moja plaća ide u tvoj džep - otkroji Teodor.

- A tko te hrani? Od gladi bi skapao da te nisam naprtio na leđa općini. Nosi se slobodno iz moje kuće! Neka te bijes nosi, neću za tobom plakati! Ti si najviše kriv što su Svitanci protiv mene; svuda mi sramotiš čestito ime...

- Molim te, bolje da šutimo o tom! - presiječe mu sin riječ.

Maras ga bijesno promjeri, stisne šake, sav uzdrhta, pa klonu i sjede do stola i poče buljiti u pod. Oba zanijemise. Soba se napuni mrakom. Izvana se čuo pljusak kiše. Po koja kaplja udarila bi o stakla prozora.

- Zovni Lindu da donese svijeću - zamrkoće načelnik nakon duge stanke, pa uze šetati naglim koracima.

Kad metne zatim Linda svijeću na stol, ošinu je otac mrkim pogledom i graknu:

- Nosi mi se ispred očiju!

- A što si me onda zvao? - otrese se Linda i iskesi zube, pa lagano izađe iz sobe. Otac je poprati očima.

Ne bi dugo, i začuju se teški koraci. Anselmo otvori vrata i odmah zapita:

- Je li već došao Peregrini?

- Doći će bez sumnje. Sjedni - ponudi mu načelnik stolac. Anselmo svuče sivu kabanicu, promjeri oca i sina pogledom, pljesnu rukom o ruku i promumlja:

- Govorio sam s učiteljem! Obješenjak, da mu nema para! Čut ćete kad dođe, Ružić je propao!

- A! - zinu načelnik, lice mu se razvedri.

- Kad ti velim! Učitelj je krasno spleo zamku onoj ptičici - mahne Anselmo rukom prema južnom rtu gdje stanuje Ružić.

Načelnik natoči čaše.

- Kako je, Theodore? Ti si bio u Trstu. E, e, pravo imaš, ta mlad si, a u Svitnu je dosadno. Jesi li se lijepo zabavljao? - osmjehnu se Anselmo lukavo i zaprijeti mu prstom.

- Govorio sam s našim prijateljima - odgovori Teodor i pogleda oca.

- Baš sam se na njega ljutio...

- Ha! molim te! I mi smo bili mladi!

- Anselmo, još nismo starci - kimnu načelnik.

- Izvrsno vino! Znaš, zadnji put me malko smelo - reče Anselmo, čelo mu se smrče.

Teodor zažmuri u njega, a zloradi posmijeh nakrivi mu usne.

- E, što me gledaš? Razumijem te! Theodore, okani se djevojke.

- Ja?... Molim vas! - mahnu Teodor.

- Proklete li djevojke! U Svitnu se bunca koješta, ali, vjerujte, sve je laž... - razvlačio Anselmo.

- No, no, poznamo se! - nasmije se načelnik i kucnu o Anselmovu čašu.

- Ti, dakle, vjeruješ što se govori? Djevojci se prisnilo. Čim sam došao kući, odmah sam legao - smrкну se Anselmo još više.

- Što da vjerujem? Znam da je djevojka pobjegla, no jedni vele da te je okrala - - nekakvu srebrninu, pa da si joj se zagrozio da ćeš je predati žandarima, drugi pako...

Teodor je Anselma sumnjivo pogledao... kao da je htio kazati: neće biti kao što ti kažeš!

U Svitnu se koješta naklapalo o Julkinu bijegu, ali nagađanje jednih razbilo bi se o razgađanje drugih. Marasova žena pripovijedaše da je Julka tatica, pa da ju je stoga Anselmo protjerao. Katica bajaše da je Julka čudna djevojka, jer otkad su joj ubili oca da je smutila sav svijet, da joj se svijetle crne velike oči, te da je bez sumnje vještica, ali da su i vremena prošla kada je djevojački stidak bio rumeniji. Katica je vidjela Julku kada je bježala iz kuće, ona je znala zašto je Anselmo bio povezane glave, ali se pričinjala u kući kao da se nije dovinula razlogu radi koga je Julka iščezla. Albina se ljutila na Anselma, te je sada žalila, što se nije vjenčala s Kaluškovićem i s njim odjedrila, jer Anselmo bijaše svaki dan sve nesnosniji. Pravi razlog Julkina bijega znali su i Stipetićeви. Stari je Pave opomenuo svoju ženu da nikomu ne kaže ni bijelo ni crno o tom bijegu ako bi tko došao da štogod načuka, jer bi tad njihov Marijan izgubio službu na Anselmovu brodu. Kako je Julka bila ozbiljna, mučaljiva i snuždena, nitko se nije usudio da je štogod zapita o toj stvari. Ljudi

nisu znali što da zapravo vjeruju kada su se pronosili tako različiti glasovi. Mare Stipetićeve uzdisaše i govoraše da je život siromaha od povoja do pokrova mučan i gorak, a Julki da nije bilo potrebno plesti se među gospodu, jer drač svakoga duži, koji ga se dotakne.

Opet netko pokuca.

- A, Peregrini! Dalje! - povika Maras.

- Nitko me nije vidio. Ružno vrijeme - reče učitelj banuv naglo u sobu.

Svi ustanu, opkole ga i porukuju se s njime.

- Kako si putovao? - upita ga načelnik, držeći mu ruku i gledajući mu u oči, kao da u njima traži neke radosne vijesti, svoj spas.

- Kako sam putovao? - Izvrsno! - odgovori učitelj i turne objeručke veliku crnu kosu nad zatiljak.

- Jesi li bio i u Trstu? - opet će načelnik.

Učitelj se osovi, pogleda svakoga važno i značajno, pa se prošeta sobom, a drugi, ustobochivši se svaki na svom mjestu, pratili su ga očima.

- Da, bio sam i u Trstu, i u Kopru, i u Piranu, i u Poreču. Sa svima sam govorio. O, o! Mudre su to glave! Oni, tamo, osvjedočeni su da je ovaj kraj od najveće važnosti jer je ovdje najviše šćava, a najmanje naših. O, tamo su mudre glave! - pokuca Peregrini kažiprstom sebi po čelu, pa mahne rukom prema zapadnoj Istri, otkuda se bio vratio onoga dana.

U Svitnu ne bijaše škole cijela dva tjedna.

- Ti, dakle, misliš da će Ružić propasti kod izbora? - upita Teodor.

- Dao sam vam poštenu riječ, a to je dosta! Sjednimo sada.

Svi sjednu. Peregrini ispije na dušak čašu vina, strese kosu na velikoj glavi, zasuče tanke duge brkove, te izvadi iz džepa nekoliko pisama. Počne zatim bubnjati dugim prstima po stolu, pa stegnuv guste obrve, stane gledati čas jednoga, čas drugoga, važno i naduto, ističući neku duševnu premoć nad ostalima. Zapaliv smotku odvali dva dima, pa nastavi:

- Da, mudrih ima tamo glava! Ovo je šćavonsko krdo u našim rukama. Čut ćete moju osnovu - snizi učitelj glas, obazre se, pa pridoda: - Povjerio sam je našima. Sporazumni posvema. Čestitali su mi. Već smo bacili iskru, ali sve to nije ništa; požar, požar valja da bukne, sve ćemo općine smutiti, pa kad budu izbori za Beč, sva će Istra biti naša. Čujte...

- Govori; ovdje smo sami - reče Maras prigušeno.

- Danas je četvrtak, u ponedjeljak je izbor načelnika. Dosta je još vremena. Samo oprezno i mudro! Posrijedi je jedno pismo koje će smesti sve općinske zastupnike koji su još danas za Ružića. Čekaj, čekaj, vidjet ćemo! Ova prostačina hoće škole u svojem jeziku, a, barbarski idiom da vlada u našoj Istri! Tko je znao u Istri za Hrvate, mada su oni šćavi i govorili hrvatski dok nisu narod pobunili popovi i ono nekoliko đaka, seljačkih i mornarskih sinova?

- Popovske kopiladi! - uleti mu načelnik u riječ.

- A, zar nije to strašno? Red nam je da osvjedočimo ove kopače da su Istrani, da su Slaveni, ali nikako ne smiju doći do uvjerenja da su Hrvati. Ako dopustimo da ih njihovi popovi osvjedoče da su Hrvati, prije ili kasnije mi propadosmo.

- Svemu su krivi popovi. Tko pjeva buntovničke pjesme ako ne oni? - pitaše Teodor.

- To amo ne spada! Ovdje smo sami, pa možemo priznati da su naše pjesme - - Ali, molim te, ne buni me! - reče učitelj i nastavi: - Ja vam velim, a o tome su i naši osvjedočeni, velim vam da smo propali ako ovi kopači saznaju da su im Hrvati braća. Ako ih osvjedočimo da su ih popovi prodali Madžarima i Hrvatima, Istra je naša, satrt ćemo ih. Valja da napregnemo sve sile da ih uništimo jer je njihovo svećenstvo bezobrazno, drzovito, fanatičko i buntovničko. Nešto se već učinilo, ali je to sve premalo. Treba šćavima lagati, mamiti ih dok ne izgube glave. Naši mi obećaše da će nas domala razveseliti, da su već zasnovali smrtni udarac nekim općinama u ovom kraju. Neke šćave, propalice, potkupit ćemo, pa će vikati da su ih popovi prodali, zahtijevat će naš jezik u školama. To će vikati i vaši dužnici. Ako se usprotive, odmah ih bacite iz kuće, nek zinu pod plotom od studeni. Uvjeren sam da je pobjeda naša jer se mi nikoga ne bojimo. Pisat ćemo, rastrubit ćemo da popovi siju razdor među pučanstvom, da je sav narod u Istri protiv Hrvata. Ako tri stotine više, da neće hrvatskoga jezika, pisat ćemo da ih je vikalo trideset tisuća. Treba da već jednom svršimo s tim kopačima! Sramota što ih još nismo satrli! - udri Peregrini bijesno šakom po stolu.

- Sramota! Valja ih satrti! - viknu ostali.

- Kad ove šćave osvjedočimo da smo im jedino mi prijatelji, nestat će Ružićevaca kao pljeve! - kliknu Teodor.

- Njihove će novine pisati da smo mi ljude pobunili, no mi imamo više novina i više prijatelja, pa ćemo ih lako nadbiti. Bit će smutnje... Ako baš i dospije u tamnicu stotina šćava, briga nas!

- Bravo Peregrini! Pij! - udari ga Anselmo po ramenu.

- A ono pismo?... - upita načelnik.

- Čujte! Ha, ha, ha! - nasmije se učitelj. - Čujte, evo kako ćemo predobiti za Marasa sve zastupnike! Veoma lako! A, što me gledate? Teodore, ti ćeš pisati onako na svoju pismo Marku Ružiću - reče učitelj i pogleda sve značajno, pa se nasmije.

- Pismo! - uščude se svi.

- Da, pismo - kimnu učitelj. - Teodore, donesi crnilo, papir i pero.

Teodor poslušne učitelja, sjede i uze pero u ruke. Učitelj mu govorio u pero. Maras i Anselmo pogledavahu se u čudu. Kad je pismo bilo gotovo, šapne učitelj:

- Teodore, baš si majstorski napisao; to pismo neće nitko prepoznati. Evo, još napiši na omotu: "Gospodinu Marku Ružiću, posjedniku u Svitnu, Istra."

- A sada? - raskolači Teodor oči.

Svi upru poglede u učitelja.

- To će pismo odnijeti sutra pouzdana osoba na Rijeku i baciti ga tamo u poštu. Pismo se ne smije preporučiti - reče mirno učitelj.

- Onda? - upita Maras, snébivajući se.

- Zar još ne razumiješ? - Pismo će stići amo u Svitnu prekosutra, a ti se dogovori s poštarom. Reci mu da ti pošalje ovo pismo u ured. Ako ustreba, poštar će se lako ispričati da se zabunio, da ti je nehotice poslao Ružićevo pismo s drugim listovima - razjasni učitelj.

- Ako pak u subotu ne dođe nijedno pismo na moje ime? - upita načelnik nestalnim glasom.

- I o tome sam razmišljao. Mi ćemo stoga prirediti još tri lista na tvoje ime, pa će i te listove ona ista osoba odnijeti na riječku poštu. U omote metnut ćemo čist papir. Kad stig-

nu pisma amo u Svitan, pozvat ćeš - no koga? gle, Jakova Šimunića u ured, te ćeš pregledavati pisma, a kad otvoriš ovo za Ružića....

- Bravo, Peregrini! Dosta, razumijem! Divna zamisao! - udari ga opet Anselmo po rame-nu.

- Načelnice, što veliš? - osmjehnu se učitelj, prekrstiv ruke na prsima.

- Jest, uviđam, prekrasno zasnovano, no valja da oprezno radimo. Vjerujte mi, naši će se pobuniti, bit će krvi:

- Pa neka se kolju! - sleže ramenima Anselmo i istrusi čašu na dušak. - Dao bih *Estellu* za vijest da su onoga tamo zaklali - mahne Anselmo glavom prema južnom rtu svitanske uvale.

- Pobjeda je naša! - udari Peregrini čašom o stol.

- Tko poživi, vidjet će - pritvrđi načelnik.

Gustim dimom zakadiše sobu. Još isprazniše litru vina, pa se rastaše veseli i zadovoljni. Oni su kao u ruci držali da će pobijediti kod izbora. Anselmo se divio učitelju i pogledavaše mu veliku glavu u kojoj se je zasnovala toliko lijepa i zamašna misao. Na njegovu nabuhlu licu već bijahu pomodrine crvene pjege. Već je bila kasna noć kad stupiše na cestu Anselmo i učitelj. Kiša je lijevala bez prekida.

Načelnik pošalje sina k poštaru, pa stade šetati sobom. Ne bi dugo, eto poštaru. S rukava kabanice i sa hlača cijedila mu se voda. Maras ga zamoli da sjedne, natoči mu čašu, i počne mu bez okolišanja govoriti o pismu. Poštar se neko vrijeme sustezao i plaho ogledavao, a kad ga načelnik osokolio, davši mu poštenu riječ da nema tu nikakve pogibli, obeća napokon da će mu ugoditi. Tom prigodom omaknu mu se riječ o siromaštvu. Načelnik mu posudi pedeset forinti na neopredijeljen rok. Poštar nije htio ni nagađati, a kamo li da raspituje načelnika radi čega hoće to pismo. Ta čemu zamotavati kuke u kućine? Poštar stavi novce u džep, i tu prekidoše, svako zadovoljan.

*

Sutradan oko osmog sata stajaše Stipe Mikić pred načelnikom u općinskom uredu, držeći svoj veliki modri kišobran pred sobom, kao vojnici pušku kad je dignu na počast.

- Stipe, drž ova četiri pisma. Spravi ih u džep, pa idi na Rijeku i baci ih u poštarnicu.

- Na... na Rijeku?

- Magare! Idi, da, na Rijeku. Pazi na pisma kao na svoje oči. Evo ti jedan forint na put. Listovi su uredovna tajna.

Mikić spremi listove, odjuri iz ureda, pa udari put Rijeke. Vrijeme se malko razvedrilo. Sunce provirivaše kroz oblake. Po gorskim stranama vukla se gusta magla. More bijaše tiho i blijedo, a pred dragama riđasto, zamučeno od gorskih potoka koji nanose u nj crvenkastu zemlju s rivina. Mikić dohljusta nad Brestovu uvalu, i tu izvadi pisma iz džepa te se nemalo začudi, razabravši da glase tri na Florijana Marasa, a jedno na Marka Ružića. Stade i poče razmišljati što da učini. Ne vjerovaše svojim očima, te obraćaše i obraćaše ta pisma, konačno pomisli da se je načelnik zabunio. Osmjehnuv se svojoj domisli, kimnu zadovoljno glavom, pa se vrati natrag u Svitan i bane u ured sav zapuren.

- Što je? Što zijaš? Još nisi otišao? - prodere se načelnik.

- Jest, molim, ja sam već otišao, ali ova su pisma već došla u Svitan. Vi ste se, gospodine...

- Ti si magare! Idi i učini kako sam ti rekao.

- Ali...

- Uh, hoćeš da poludim? Idi, ili ću pozvati Makarića, a ti traži službu gdje te volja. Idi! - gurne načelnik Mikića iz ureda.

Mikić stupi na cestu, potpraši nos, pa opet udari put Rijeke. Kad se malko sabrao, pomisli da je načelnik pomeo pameću. - Čudna li su ta gospoda! - uzdahnu općinski pandur. Uzalud je razbijao svoju jadnu glavu: Otkad je u općinskoj službi još nikad nije nosio na Rijeku pisma koja su već bila stigla u Svitnu. A ono pismo za Ružića? Zar su se sprijateljili gospodin Marko i načelnik? Uredovna tajna. - Čudnih li listova! Već su bili u Svitnu, sad idu na Rijeku, a kad opet dođu u Svitnu, kuda ću ih opet morati nositi - mumljaše Stipe.

Kad stignu nad Zelenu dražicu, jednim mu se mahom razvedrilo lice. U maloj uvali ispod Pavlove kuće bijeljelo se ubrano jedro Kirinove brodice. Nekoliko je djevojaka brzalo po strmoj stazici što se spuštala s ceste k moru. Djevojke se susretahu po stazici i smijahu se, dozivajući se i šaleći s mornarima kojima su se vidjele samo glave i nešto ramena jer stajahu u brodici među bačvama. Djevojke su nosile vino iz Pavlove pivnice, te išahu oprezno po mostiću, širokoj daski, na lađu. Kad bi stupile na palubu, lađa bi se malko zaljuljala, jedro bi zaklatilo.

Kuzma Kirin opazi Mikića na cesti, pa ga zovne na čašu vina. Na gumnu pred pragom pivnice stajaše brenta za mjeru na okrugloj i lijepo isklesanoj ploči. Pave se sagnuo nad tu brentu. U desnici je držao velik vrč i dolijevao vino, a ljevicom je tražio dva čavlića što su zabijena u takvim brentama naznačujući mjeru od po vedra. Pave je zavrnuo rukav ljevice do lakta. Njegova je žilava i rutava ruka tamnocrvena od krasnoga terana. Kirin je točio vino iz bačve, a kad bi ga prelio u mjernu brentu, pjena bi zašumjela i u isti hip iščezla.

- Kao krv! Bog blagoslovi i lozu koja ga je rodila i ruke koje su lozu posadile! Mrtvac bi ga pio! - mljaskaše Mikić, dragajući očima čašu. - Šteta, što sam natašte.

- Stipe, počekajte malo. Kupio sam dobar bakalar; počekajte, nabost ćemo dva, tri puta - ponudi Pave.

Iz kuhinje se širio miris luka. Bakalar je veselo cvrčao na ulju. Mikiću su se širile nosnice.

- A kamo ste se to uputili? - upita ga Kirin.

- E, neću daleko, ne.

- Ako vam se ne žuri, ručat ćemo zajedno. Lađa mi je odmah krcata - reče Kirin, pa upita Julku koja je baš došla od mora: - Jesu li već mornari veseli? Reci im, neka ne piju, jer ovo vrijeme nije stalno. Lako se može zavrći koja sotona, a Rijeka je dosta daleko.

- Nisu bogme žalosni - nasmiješi se Julka.

- Ej, Stipe, još jednu čašicu! - ponudi Pave.

- Ne mogu, natašte sam.

- Pijte, Stipe! Veselo! Nešto se čuje o vama i Katici - našali se mlada djevojka i potrča s gumna, noseći vino na brodicu.

- Jele, Jele! budi pametna! - povika za njom Stipe, porumeni i isprazni čašu.

- Dvadeset i dvije brente, to je jedanaest vedara! - reče Pave i ureže dvadeset i drugi križ na nekakvoj batini.

- Slaže se - potvrdi Kirin, pobrojiv križeve koje je napisao na vratima pivnice.

- Pave, jelo je na stolu - javi Mare, pomoliv se na kućnom pragu.

- Odmah, stara, odmah. Oh, već me bole kosti - potuži se Pave, pa se lagano uspravi.

Kirin skoči sada na zidici gumna i zovne iz svega grla: - Ej, Tone!

- Ola! - javi se stariji mornar s lađe.

- Vino smo istočili. Ukrcajte sada drva i uredite lađu. Slomite dva baškota, dok i ja poručam. Čujem da ste već nakresani. A tko će veslati?

- Dobro, dobro, *orajt!* - odviknu mornar, završiv engleski.

- Tone već mlati engleski! He, pjevat će on do Rijeke! - reče Kirin i skoči na gumno.

Sad uđu u kuću. Julka je prostrla stol u sobi.

- Stipe, gdje ste? - pozva ga Pave.

- Hvala od srca. Red mi je da idem.

- Daj, daj, komadić kruha i jedan zalogaj - jednu pirunadu! - ponudi opet Pave.

Mikić se odvaži. Zgotovljen bakalar preugodnim mirisom ispunja mornarevu kuću i podražuje presedlasti Mikićev nos.

Na čistom stolnjaku bilo je nekoliko ručica kruha, a na velikom, podubokom tanjuru od engleskog porculana pušio se bakalar. Čaše bijahu čiste, vino se crvenjelo u staklenkama, svačiji se želudac veselio. Snime kape, prekriže se i stanu blagovati. Mikić obara komad za komadom niz grlo. Jabučica mu u vratu poskakuje. Mare se čudi kako naglo lijeva u sebe vino. Pave mu natače čašu za čašom. Kad ih piće udobrovoljilo, otisne se govor o svačem.

- Stipe, nije lijepo da pušete u Marasovu tikvu. Budite vi s nama, pa se ne bojte za službu - reče Kirin pa oduši dva dima.

- A Makarić? Čujem da ste mu službu obećali kad Maras propadne kod izbora. Makarić! Moju službu! Ma ne može da stoji na nogama od starosti.

- Baš željno očekujem ponedjeljak. E, bit ćemo veseli. Ružić je duša od čovjeka, bit će bolje u Svitnu - klimaše Kuzma glavom.

- Ha, Gašpar! Da je barem pismen! Ja sam išao četiri godine u školu, a razumijem se pomalo i u zakon - pohvali se Mikić i iscijedi čašu.

Oči mu se krijese, glatko mu je lice pocrvenjelo, snebljivo se ogledava.

- Stipe, kamo ste se to danas uputili? Možda u Vratno k sudu? - zapita ga Pave.

- E, važan posao! - mahne Stipe i osmjehne se važno.

- Danas je hladno, pa ćete se kao prošetati - kimne Mare.

- Prošetati? - E, nije tako blizu Rijeka. Čujete, Kuzma, ja ću, dakle, ostati u službi?

- Tako neki govore. - Stipe, pa čemu da idete krajem na Rijeku? Možete i sa mnom - reče mu Kirin i pogladi svoju gustu bradu.

- Maras! Čudan čovjek. Ne, treba da idem krajem, ali ja bih volio da je Marko načelnik - - ne bi me grdio. Molim vas, nikomu ni riječi! Da, ne bi me grdio. Siromah sam, pa treba da svakom ugađam. Pave, ova je kapljica pravi med. Baš sam se okrijepio. Sad treba da idem, ali ima vremena, još se neće pošta zatvoriti - - - Izvrsna kapljica - med. Pave, ne bih htio da sazna Maras... Ne recite nikomu, da sam kod vas bio.

Mikić opet ispije čašu. Sad mu se razvezao jezik, pa poče govoriti o izborima, o Marasu, o pošti i o čudnoj gospodi. Umalo je zaboravio da mu treba poći na Rijeku. Vino bijaše jako, a teklo mu slatko u grkljan, dok ga nije posve razigralo. Isprva se smiješio, bilo mu je ugodno negdje oko srca, činilo mu se da ima krila, te će poletjeti poput goluba na Rije-

ku. Kasnije udario mu krvavi teran u glavu, zamaglio mu možđane, i Mikić uze kazivati koješta, ispretrgano, bez repa i glave, zavaljujući jezikom.

- Ja idem, jer pošta... ali što će pisma Makariću? Koliko? Da, četiri, ali Maras mi rekao, uredovna tajna ima oči u glavi - - Makariću? Zašto? Pisma su već bila u Svitnu, ali sada idem.

Mikić ustade, zanjiše se, pa sjede.

- Stipe, kasno ćete na Rijeku! - reče mu Kirin.

- Kasno? A pisma? Vi, da, vi idete - - hoćete li pisma? Znaite, kao oči u glavi, kao moje oči - - pisma - hoćete li?

Vino ga sasvim svladalo i okrenulo mu misli, a još bi svako malo pomiljušio čašu.

- Pisma? Za koga? Hoću drage volje - reče Kirin.

- Evo ih - - za koga? Kao moje oči - pazite na poštu - a Makarić - - pazite, uredovna tajna.

- Odmorite se, prijatelju - reče Mare Mikiću i metne jastuk na klupu, što bijaše među zidom i stolom.

Stipe se svali na klupu. Kirin obraća pisma, pa se čudi i veli Julki:

- Ma što je ovo? Tri su pisma za Marasa i jedno za gospodina Marka! Je l' tako?

Djevojka pogleda pisma i reče da je baš tako.

- Ej, Stipe, a što ste mi ovo dali? Na, držte ova pisma, odnesite ih u Svitnu. Vi ste se prevarili - čudi se Kuzma i gleda Julku.

- Ne, na Rijeku - nisam magare - kao moje oči - na poštu... - mumljao je Mikić.

Kuzma klima glavom, sliježe ramenima, pa veli: - E, kad baš hoćete, neka vam bude!

Brodar spremi pisma, zapali lulu i ode na svoju lađu.

Protegnuv se po klupi, Mikić tvrdo usnu. Na deset je načina hrkao; sad bi kvilio, sad pištio, pa hroptao debelo, a kadšto kao da je tanko zapjevao. Kad se probudio, već se bilo smrklo. Nađe se na čudu, protare oči, razabra se i snuždi. Uđe zatim u kuhinju i nagne u ispričavanje. Pave mu reče da je svemu krivo vino, a tu moć vinu da je dao dobri Bog. Stipe ih stane zaklinjati da im se ne bi omakla riječ kako je ostao kod njih i kako je dao ona pisma Kuzmi Kirinu. Kad se namakla tama, uputio se u Svitnu, te se neviđen ukrade u svoju kuću. Kasno je sklopio oči. Cijelu mu se noć snivalo o načelniku, o pismima, teranu i o bakalaru.

XI

Još se nije bilo ni pravo razdanilo, a Stipe je već pomeo i očistio općinski ured. Glava mu bila teška. Kad je obavio svoj posao, sjeo je k stolu, gdje je običavao pisati načelnik, zavezao se u žalosne misli, spustio glavu na stol i tvrdo zaspao. I Maras je uranio toga dana. Došav u ured, opazi pandura Mikića kako sjedi na njegovoj stolici i spava.

- Kad si se vratio iz Rijeke? - udari ga načelnik po ramenu.

Stipe skoči na noge, prestraši se, otvori oči, pa stane žmigati, a napokon se zablene u Marasa.

- Kad si se vratio iz Rijeke? - ponovi načelnik.

- Noćas.

- Jesi li sve izvršio kako sam kazao? Jesi li, a?

- Sve, gospodine - drhtne sluga.

- Što ti je? - omjeri ga Maras.

- Danas je studeno - smuti se Stipe.

Kasnije dođoše u ured učitelj i Anselmo, te dugo šaptahu s načelnikom i s Teodorom. Poslije devete osta Maras sam u uredu, a malo zatim začu se škripanje poštanskih kola, klimave kripice. Maras reče Mikiću: - Idi po Jakova Šimunića; neka odmah k meni dođe.

Mikić potrči u krojačev dućančić. Jakov je baš hranio svoje ptice. Kad začu da ga zove Maras, uzdigne glavu, namjesti naočale i zagleda se u Mikića, a onda reče nabusito: - Odmah. - U dućanu bijaše i Gašpar Makarić. Jakov navuče na se suri zimski kaput i zakopča velika puceta od žute kosti. Taj mu kaput bijaše čudno skrojen, veoma tijesan u rukavima i oko bokova, a krila što mu sezahu do lista nakrivljenih nogu, bijahu izvanredno široka. Jakov zamoli Makarića da ostane u dućanu, ako bi tko došao po duhan. Nasadi zatim šubaru na glavu, spusti je nad uši, uze svoju kvrgastu drenovaču, svrne okom po pticama, pa odlunja u općinski ured.

- Sjednite, Jakove - reče mu načelnik, namrštiv čelo.

Jakov sjede i položi ruke na koljena, te čekaše, skrećući glavom za načelnikom koji koračaše sobom.

- Zna li, zašto sam vas amo pozvao? - zapita Maras, ustobočiv se pred krojačem.

- Molim... - dahne Jakov i upre u njega sitne i okrugle oči.

- Ha, ne znate! - Jakove, vaš je dućan prava sablazan! Zar mislite da ne znam što se kod vas zbiva i govori?

- Kod mene? - zinu Jakov.

- Da, kod vas. Red je da to prestane. Ljudi se kod vas cijele noći kartaju za novac, da, i ista djeca!

- Molim, gospodine...

- Ne lažite! - prodere se načelnik.

- Molim... - zastrepi Jakov.

- Tužit ću vas, oduzet ćemo vam trafiku - zagrozi se Maras i zasuče brk. - U mojoj općini treba da bude red! Da, vaši prijatelji dat će vam trafiku! Ružić, Ružić će vam je dati! Niste li vi moj protivnik?

- Molim, ja ne govorim nikada o politici u svojem dućanu, a to ni ostali ne smiju. Ja sam sa svakim dobar, pa, hvala Bogu, lijepo.

Sad otvori vrata mala djevojčica, blijeda i žutokosa. U jednoj ruci, crvenoj od studeni, drži kus kruha, a u drugoj nekoliko pisama. To je poštareva kći. Načelnik uzme pisma, baci ih na stol, pa utisne dva novčića u ruku djevojčice koja se začudi toj neobičnoj darežljivosti.

- Jakove, ostanite, dok pročitam pisma.

- Na službu - reče Jakov, pa kihne i doda: - prostite! prehladio sam se.

- Vi ste, dakle, moj protivnik! Jakove, čuvajte se! Gle, pišu mi od suda. A, ovo je drugo pismo od trgovca iz Trsta. Javlja mi da će doći po vino. Jakove, u vašem dućanu nema reda; tužit ću vas. Ne šalim se. Jeste li čuli?

- Oprostite, ali ću vam reći...

- Tiho! Evo, još me jedan trgovac pita imam li vina. Ako saznam, da se ljudi - - tužit ću vas. Čuvajte se!

Načelnik čitaše pisma, šecujući sobom. Jakov ne skidaše s njega očiju.

- Što je ovo? Ne razumijem ni riječi! - začudi se Maras otvoriv jedno pismo. - Čudnovato... a! - udari se po čelu, pa reče: - Poštar je veliko magare; poslao mi tuđe pismo, a ja sam ga otvorio, a da nisam pogledao na koga glasi. Gdje, gdje je omot? A, evo ga! Jakove, čitajte? "Gospodinu Marku Ružiću, posjedniku u Svitnu, Istra." Vidite li? Čudno! Sad razumijem pismo! Jakove, čitajte, čitajte!

Jakov natakne naočale, a načelnik, držeći pred njegovim nosom pismo, poče čitati muklim, prigušenim glasom:

- Dragi Marko! Novac je stigao na Rijeku pred dva dana. Od novaca ćeš dati nešto i tvomu bratu župniku. Radite oprezno. Čuvajte se Marasa i Panella. Narod njima vjeruje, jer su, na našu nesreću, čestiti ljudi. Novaca će po potrebi doći jošte. Samo oprezno, jer smo inače propali; narod će nas punim pravom kamenovati, ako sazna, da mu radimo o glavi. Veseli nas, što ti je načelništvo osigurano u Svitnu. Poblize, kad dođeš po novac. Oprezno! Zbogom! Tvoji dobri prijatelji.

- Jakove, jeste li razumjeli? Vi znate bolje iliriko negoli ja. Jeste li razumjeli? - pitaše ga Maras, udarajući rukom po pismu.

- Dakle, istina? - drhtaše Jakov.

- Evo vam, crno na bijelom! Grozno! A, vidite, božje li providnosti! Ovo pismo slučajno mi je dopalo ruke. Jakove, grozno! Ah, lopovi, prodali su nas, o glavi nam rade, Jakove, o vašoj glavi!

Jakov zastrepi. Maras mu još nekoliko puta pročita ono pismo, a svaki put groznijim glasom. Kad mu začavlio u glavu svaku riječ, upitao ga: - A što ćemo sada?

- Spasite nas, spasite!

- Jakove, idite i ne bojte se ničega! Kažite ljudima, tko im je prijatelj - uzdahne načelnik, pa se spusti na stolicu, zamišljen i zabrinut za svoj jadni puk.

Jakov se plaho ogledavao. Kad je izašao iz ureda zirnulo je ispod oka Ružićevu kuću što se je bijeljela na južnom rtu među golim lipama, pa pobraza cestom u svoj dućančić. Sav se bio usopio.

*

Bijaše uoči Božića, jedne subote. Sunce se nagnulo k jugu, pa mu sada široka sara zlati more tamo pred Labinom. Čiča je studen stegnula: dan je bio vedar, da puče. Sjeveroistočnjak spušta se niz krš u Bakarsku dragu pred kojom se praši more. Vjetar šumi u golom drveću na rtovima svitanske uvale. Snijeg se sjaji po glavicama.

Već oko trećeg sata popodne opazalo se u Svitnu čudno komešanje, neobična žurba. Ta vreva bijaše sve življa. Ljudi brzaju od kuće do kuće, šapću, nagađaju i bajaju o nekakvu tajnom pismu. Svud se kupe, pa jedni tumače, a drugi slušaju, klimaju, blijede. Dozivaju se za uglove kuća, sakupljaju se u potaji iza crkve, a svatko hoće da zna više negoli drugi, pa domeće nešto onomu što je čuo od susjeda. Vijest se o pismu širi, povećava se i biva sve zamršenija od različitih pritruha. Ljudi su se smutili. Najvećma se spominje ime Jakova Šimunića. U njegov se dućančić došulja čas propali koji trgovčić, čas radnik s dilja, pa postolar, njegova žena i drugi. Jakov klima, priča prekinuto, natuca tajanstveno,

suproćuje se njihovoj radoznalosti ali pomalo popušta, podaje se napadačima, odmata i otkriva sve što je znao, i tvrdi da mu je dužnost upozoriti narod na pogibelj.

Po stazicama što se penju po izbočinama nad Svitnom, hrle ljudi u sela gdje su Marasovi prijatelji, dužnici. Ljudi se dozivaju po dolovima iza kukova, ostavljaju svaki rad, silaze s uljika koje je trebalo obrati, pa hite u mjesto da vide i čuju što je. Sat zatim eto i seljaka; pomalaju se iza svakog okuka, svud se smiču modre kape uz prekide što se vijugaju uz strme putove po obronku brijega. Muško i žensko vrvi za crkvu gdje se djeca stišću u zavjetrini uz bijeli zid pod visokim i uskim crkvenim prozorima. Djeca su pomodрила od studeni. Sunce osvjetljuje tu hrpu mornara, seljaka i nekoliko staraca i starica, što se sunčaju, čučnuv na požutjelu travu i nasloniv se leđima o zid crkve. To su većim dijelom Marasovi dužnici. Makarić ih obilazi i pogledom se na njih uzire. Kad se približio crkvenom uglu, digao mu vjetar onaj rukav u kojem nije bilo ruke, jer mu je sada ta ruka u njedrima. Marasovi ga ljutito omjeraju, jer vide da hoće da što god načuka. Gašpar se nikoga ne boji, pa i on kosi očima. Svijet se zgrće. Već je pritisnuo cijelu tratinu. Još nije graje, nego sve bruji, mukli se šapat čuje i ugušuje u vjetru. Neki grbavi trgovčić pripovijeda Fuski i Justini o tajnom pismu. Te se žene stišću u šarenim rupcima. Justina cvokoće zubima, a njenoj je majci pocrvenio nos, tanke su joj usnice pomodrile, vjetar joj uzdiže raščepurene pramove ričaste kose. Ružićevi se prijatelji sakupljaju na žal, ali najmudriji ostaše u kući. Žene plaču i ne puštaju svoje muževe preko praga, nego ih zaklinju da se ne miješaju među ljude koji da su se otpustili od Boga, koji da će smutiti sav svijet. Seljaci još pridolaze k crkvi. Sad se već čuju grožnje i psovke. Žagor i buka rastu. Onaj grbavi trgovčić i jedan postolar podjaruju ljude. Stipe se Mikić pristranio i dršće od straha. Svi viču, mašu rukama, udaraju se šakama u prsa, grde Ružića i zaklinju se da će se osvetiti lupežu koji da ih je prodao Hrvatima.

- Što je, zaboga? Jesu li poludjeli ti ljudi? - zapita Pave Stipetić Gašpara Makarića.

- Ovo je pomahnitalo. Čujete li graju? Ovdje ima sotona svoje prste. Idem Ružiću da mu javim. Tako mi duše, bit će krvi! - protegne Gašpar desnicu i osovi se.

- Idem i ja s vama. Brao sarn uljike oko kuće, pa gledam na cestu i čudim se. Ljudi idu u mjesto, sad dva, sad više njih, hrpa za hrpom, kao da zvoni na blagdansku misu. Pitam ljude što je, a oni šute i kose me očima, kao da sam im ugrabio očinstvo. Pomislih: kamo svi, onamo ću i ja - pa sam evo došao da vidim što je.

- Bit će zla, Pave.

- Jeste li gdje vidjeli Julku? Otišla je od kuće prije negoli sam ja...

- Bit će pô sata kako je ovud prošla. Išla je s nekom ženskom koja je nosila vino.

- Poslao sam pô vedra terana gospodinu Marku.

Ne bi dugo, Pave i Gašpar stupe u Ružićevu vežu.

- Gdje ti je gospodar? - upita Gašpar Vida, čovjeka jaka i krupna tijela, ošišane glave i obrijana crvena lica. Vid je u muževnoj dobi.

Sluga pokaže prizemnu sobu.

U velikoj blagovaonici šetaše Marko. Bijaše tu i nekoliko mornara, njegovih privrženika. Brat mu župnik tješio je Sofiju koja je tiho plakala. Mornari dojavije Marku kako se Marasovci groze da će ga ubiti. Julka stajaše do vratâ. Snuždila se i oborila glavu. Mornari nisu znali zbog čega se puk buni, no Makarić iskaže što je čuo kod crkve.

- Pismo! Kakvo to pismo? Kada? Zar danas? - čudio se Marko.

- Da, danas. Tako luduju ljudi - omahne Gašpar ljevicom prema crkvi.

- Jučer sam primio pismo od Ivana, ali danas niotkud ni slova. To je nečija spletkatka! - kriknu Marko prigušeno i oči mu sijevnu.

Marko pošalje slugu po poštaru i po Jakova Šimunića. Iz Svitna se čula graja. Već je sunce bilo zašlo. Svi izađu u vežu, a Marko i Pave stanu na kućni prag odakle se vidio cijeli Riječki zaljev. Jednu milju od kraja jedrila je brodica s polovicom jedra.

- Eno Kirina iz Rijeke. Jučer je krcao vino kod mene. Ala se pred njim praši more! E, nije Kuzma pametan; zaboga, ovakvim vjetrom iz luke! - klimaše Pave.

Julka se zamislila i primakla Ružiću i Pavlu. Sva se uzrujala, te je nešto zaustila, ali ne reče ništa jer se baš u taj mah primakoše Vid i Jakov Šimunić.

- A gdje je poštar? - upita Marko.

- Rekao mi da ne može doći jer ia posla - odgovori Vid.

Marko stane pred Jakova koga ostali opkoliše.

- Jakove, kakav ste to list čitali? Govorite istinu ako ste pošten čovjek. Kada ste ga čitali? - navalili Marko oštro.

- List?... Ja ne znam ništa - propenta Jakov.

- Lažete! - zakrči jedan mornar. - Kazivali ste o tom listu mnogima.

Šimunić se prestraši i stane kazivati podrobno i istinito što je čitao. Julka ga slušala, ras-klopiv svoje velike crne oči. Sve više je blijedila. Konačno reče Marku uzdrmanim glasom:

- Gospodine, ja sam vidjela, da, vidjela sam taj list.

Svi se usupnu. Julka uhvati Marka za ruku, pa doda naglo, grozničavo: - Da, vidjela sam ga. I vi ste ga, Pave, vidjeli, i vi i Kirin. Sve ću vam reći... - zašuti Julka.

Svi se skamene. Užasna se buka čula u vrtu. Navalili su kamenjem na kuću Marka Ružića. Razbijena stakla padaju i razletaju se na sitne komade.

- Ubijmo ga! Zapalimo mu kuću! Prodao nas je, prodao! I brat je kod njega, ubijmo i popa! - vikahu Marasovci.

Marko prvi izleti na vrata, a za njim Julka, Pave i ostali mornari. Sofija se stisla u veži, Šimunić se sakrio u sobi među dva ormara.

Oni prevareni nesretnici reže na Ružića, kao da su pomjerali pameću, kao da su pobjesnili. Psuju i groze se, ali više ne bacaju kamenje. Bit će ih do tri stotine, a Ružićevih ni polovica, jer njegovim prijateljima seljacima nije bilo javljeno što se zbiva u Svitnu. Nekoji su mornari, ako i u manjini, navalili na prevarenu braću, pa je nastala strahovita tučnjava. Krupne mornarske šake nemilo krvave seljačka lica, već je dosta razbijenih glava i razmrskanih nosova. Žene plaču i jauču i brane svoje muževe, odstranjuju ih, vuku ih, al tko da zaustavi grom kad je munja sinula? Svud psovke, grozne kletve. Dvije se stranke bore, sve se zaplelo, da imaju noževe, raznesli bi se na komade. Nitko ne sluša glasa mudrijih, koji zamukivaju mlađe i mahnitije. Čim dođe do gustih riječi, eto već teče krv, već su zubi u grkljanu. Ljudi pridolaze, raspoznaje svaki svoje, koliko bi okom mignuo, već se uhvatiše u koštac. U tornju zvone zvona u sav mah, kao da je došao biskup u Svitn. Cijela je već župa smučena, sve što ima zdrave noge trči u mjesto. Zaglušna se vika ori pitomom svitanskom uvalom. U prvom se onom mraku crvene lica, oči bijesno plamsaju, željezne se pesti dižu, ljudi se ruše i valjaju pred kućom. Župnik ih moli i zaklinje da se umire, ali sve uzalud. Marko dršće za bratov život, sam srće u najveću pogibelj: - Ljudi, umirite se! Prevareni ste, zavedeni ste! Čujte me, ako vam je stalo do spasenja duše, čujte me, pa mi sudite! - Ne čuju ga.

Ivanov Moro doletio je među ljude, no Marko, bojeći se da koga ne zadavi, zapovjedi Vidu da donese lanac. Kad je svezao psa, odveo ga Vid za kuću.

- Eto, svezao je Mora da ne rastrga koga, a vi ste navalili na ovu poštnu kuću kao razbojnici! - viče jedan mornar.

- Ti si razbojnik! - zakriješti postolar.

Mornar se obori na njega, ščepa ga za vrat gvozdenom šakom, zdrma ga, pa zavije njime naglavce.

- Ubio mi muža! - zapomaže postolareva žena.

Ljudi se mlate i obaraju. Ružićevci jurnu na gustu hrpu protivnika, probiju se šakama i opkole Marka i brata mu. Marasovci nasrću, ali je teško prodrijeti živi bedem onih kršnih mornara.

Fuska se i Justina pristraniše.

- Idi, nitko te neće vidjeti - nukaše majka Justinu, lukavo gledajući Ružićevu kuću.

Justina strugnu za kuću i hitro se ušulja u nju na mala vrata. Moro bijaše do tih vratâ, ali na jakom lancu. Nitko nije čuo njegovo lajanje. Justina otvori dva ormara u blagovaonici i ukrade nešto srebrnine, pa suknu iz sobe na hodnik, a odavle u vrt i bjež k svojoj majci. Moro malda nije prekinuo lanac, kada je izletjela iz kuće, tako se bio silno trgnuo.

Pred kućom se čuju zdvojni povici: - Ubio mi sina! - Ubio mi oca! - Zadavio mi brata!

Julka, blijeda, grozničavo uzdrhtana, miri ljude i moli ih sklopljenim rukama da se ne ubijaju. Leti od jednog do drugog mornara, rastavlja ih, hvata im ruke, zaklinje ih da prestanu.

- Čujte, vidjela sam pismo, prevareni ste! - vapi djevojka.

Neke žene nasrću na nju, ali je brane mornari. - Ubijte je! - viču žene. - Ubijte taticu! Okrala je Anselma. Zatucite je! - To je vještica! Draga Anselmova! - Jedna žena zaurliče: - Ubijte je kao kuju! Sama je ubila svog oca i okrala ga sa stražarima.

Julka uzdrhta, problijedi, ali se odmah osovi, crne joj oči sijevnu, sva se preobrazi i zava-pi jakim, čvrstim glasom: - Ljudi, Bog vas čuje! On će suditi i vama i meni! Sve ću vam kazati. Gospodin je Marko nedužan, vidjela sam pismo, čujte me, ah! - zajaukne Julka i sruši se.

Ovelik ju je i oštar kamen pogodio u čelo. Sad nasto grozno urlikanje. Ružić priskoči k djevojci i podigne je u naručaj. Topao mlaz krvi teče joj s čela niz lice. Uz Ružića su Pave i župnik. Mnogo ih je mornara opkolilo. Marko je drži u svom naručaju, a glava joj se spustila na njegovu ruku, nad lakat. Na zapadu je već zablistala velika zvijezda. Vjetar zavija oko kuće i šumi među golim granama krošnjastih lipa, a sjene visokih čempresa miču se po šarenoj hrpi ljudi što su se sjatili pred kućom. More buči grebenastom obalom. Moro bez prekida laje u vrtu.

Marko otare Julkino čelo svojim bijelim prstima i okrvavi ih. Blijed je, tužan, usne mu se tresu. Graja se malko utišala. Ružićevi su potisli Marasovce od kuće.

- Julka, dobra Julka! Oh Bože! - uzdahne Marko. Šešir mu je pao sa glave, vjetar mu uzdiže sijedu kosu nad visokim čelom.

- Onesvijestila se - reče župnik.

Julka otvori oči i milo ih svede na Marka, pa na Pavla koji jecaše.

- Odnosimo je u kuću; oprat ćemo joj ranu. Pomozite mi - zamoli Marko mornare.

- Mogu hodati - šapne Julka, opet zatvori oči i klone mu na ruku.

Marko i mornari odnesu Julku u kuću, u prvi kat. Većina ljudi opkoli župnika.

- Neka mu Bog oprost, jer je veliko zlo počinio onaj koji je ovome kriv. Sad vidite što ste uradili! - reče župnik.

Žene traže svoje muževe i nariču. Podalje od kuće sjedi na zemlji Gašpar Makarić. Žena mu povezuje glavu. U vrtu bit će pet stotina ljudi. Marasovci se udaljuju, ali ne mnogi, nego oni najžešći.

- Draga braćo, vi ste žrtve zločestih ljudi koji su vas jadne prevarili... - prestane župnik za hip, jer je zazvonilo pozdrav Majci božjoj. - Ljudi! - nastavi župnik - kleknite i pomolite se Bogu, da vam oprost ova današnje krvoproliće.

Oni siloviti i ljuti protivnici snime kape i svi kleknu. Nasta tišina. Čuo se šum vjetra, pljusak morski i lavež Mora. Prozori su u prvom katu rasvijetljeni. Mnogi gledaju u jedan prozor gdje se naslonio Marko i sklopio ruke. Mjesečina mu pala na blijedo i tužno lice. Marko se molio i gledao svoju jadnu braću. Vrele su mu suze potekle niz obraze.

Zvono utihnu. Ljudi ustanu. Sad bane među njih Kuzma Kirin i zagrmi:

- Dakle, istina! Evo, ovud ima krvi! Da sam prije na kraj skočio, mnogomu već ne bi sunce osvanulo! Ha, zar ste vi ljudi? Crn vam obraz! Tko vam je mozak ispio? Marko i njegov brat, evo ovaj časni starac, ovi čestiti ljudi koji su nam bili u svakom jadu jako zaleđe, oni da su vas prodali Hrvatima! Dajte se uputiti, a ne odmah u rebra, odmah po zatiljku! Zar mogu ja svoju bačvu vina sebi prodati? Prodali da su vas Hrvatima, ta kako da se Hrvati sami sebi prodaju? Čija je ova kuća? A, Ružićeva? Dobro! Tko mi se od vas ne bi nasmijao da mu rečem: Ružić će ovu kuću sebi prodati? - Vi, koji ste lukavo zavedeni od naših bezdušnih protivnika, vi vičete da niste Hrvati, a u kojem to jeziku trubite, ako ne u svojem, u hrvatskom? Da zna ptica galeb govoriti, pa da vam reče: ja nisam galeb, nego sam gavran, ha, što biste vi na to? Da vam veslo reče: ja nisam veslo, nego sam jedro, ej, ne biste li popucali od smijeha? A sad čujte, braćo! Zašto je danas potekla krv? Zašto ste se ovako grdno obrušili? Zna li vi što ste uradili? Koliko ste razdora posijali između sebe, između porodica koje su se odvajkada ljubile i štovale? Ljute su se i nevidovne rane otvorile! Kad se stalo naklapati o pismu, što sam ga ja odnio na Rijeku, trebalo je počekati dok se stvar razbistri. Vi ste odmah povjerovali zlotvorima kojima nije no do svoga džepa, te koji će nam i trag zatrti, ako se ne omudrimo - udari se sad Kirin po čelu. Zatim sve razjasni o onom pismu, pa završi: - Slutio sam da je to pismo nečist posao, ali da sam znao kakvo će se zlo izleći, ja bih ga bio uništio. Jučer, čim dođoh na Rijeku, potrčah k nekome gospodinu koji me dobro pozna. Njemu pokazah ona pisma. Kad mu razjasnih stanje naše općine, reče mi da su ta pisma neka lopovština, te neka ih bacim na poštu, jer da će se Maras zaplesti sam u svoju zamku. Učinih, kako mi reče onaj gospodin, jer tko bi samo pomislio da je u Svitnu toliko ludih glava! Pa ja nisam znao što je u pismu, dok mi to nije Jakov Šimunić kazao, kad smo se susreli na cesti, malo prije negoli sam amo došao. Prekrižio sam se od čuda kad sam čuo što se tu zbilo. Dok se čovjeku omakne po koja krupna, što ćeš, ljudi kao ljudi, ali sada krenuste stranputicom, pa udri po glavama, kao da su šuplje tikve i raspucani lonci. Eh, da me je sreća ili nesreća prije među vas donijela!

- Da nas je trista, opet bez tebe ništa! Svaka ti ima mjesta! - doviknu mu Gašpar Makarić.

- Gašpare, ako i lažeš, slično kazuješ - osmijehnu se Kirin, poposuču brk, pa nastavi: - A, i tebe su krstili, Gašpare! - Braćo, čujte! Sve vas znam u dušu. Niste zli ljudi, nego vas nevolja nagoni na nedjela. Da, ljuta nevolja! Bezdušnici koji su krivi da je potekla nedužna krv, najprije su vas ogulili da uzmognu s vama raditi kako im se hoće, kad ustreba. Ta tko se pribio uz Marasa? Ljudi kojima se kuća iskopala, rastrošnici koji bi obrnuli svoju kuću na dimnjak da mogu. Čuvajte se Marasa, opametite se! Tko je pošten, neka pokuca na ona vrata, jer je Markova kesa debela, no i ja imam par groša, ali za trijezne i radine

domaćine. Ružić je domaći čovjek i od srca pomaže mudrim ljudima, jer nam je od davnine poznanik i prijatelj, a dobar je sam po sebi. Da je s neba pao među dobre, živio bi s nama kao među rođenom braćom. Oni koji su u šakama Panellovim i Marasovim, ako se i razvuklo i mnogo otišlo bez traga, naći će još štogod da ih isplate, ma prodali sve svoje suho i sirovo. Svoj gazda, svačiji prijatelj, a ničiji rob! Svaki od vas neka stječe, a nitko neka ne rastječe, pa evo glave, ako ne bude među nama bratske sloge! Tako je, ljudi! Gospoda će se sada smijati, a vi ćete mnogi razmišljati u tamnici kako ste se danas osramotili. Stid vas bilo!

Kad Kuzma svrši, nastaje mrmljanje, pa opet vika i graja. Mnogi se groze Marasu. Jedan mladić viče da mu se kuća zapali. Župnik, Marko i Kuzma umiriše ljude.

- Doći će, braćo, djelo na vidjelo. I sud će reći svoju. Platit će Maras i glavom ovu krv! - zaklima Gašpar Makarić.

- Varaš se, Gašpare! Platit će za njega ovi koji su se izlemali. Brate, u debelom se moru pravica utopila! - omahne Kirin rukom.

Ljudi se razidu.

Marko uzađe u prvi kat i napiše dugi list Ivanu. Oko ponoći pođe u sobu gdje je bila Julka, tiho hodajući po mekanu sagu. Ona soba bijaše prostrana i prekrasno uređena. Sa sredine stropa visjela je ružičasta noćna svjetiljka. Njen je tihi i nježni sjaj padao na bogati namještaj. Stol i ormar bijahu crni i sjajni te ukrašeni rezbarijama, a divan i naslonjači prekriti bijelim platnom, jer Ivana nije bilo u Svitnu. Sudeći po jednom otkrivenom naslonjaču, valjda bijahu i ostali presvučeni svijetlopepeljastom svilom, a takve boje bijahu i zidovi. Slike prikazivahu prizore iz povijesti.

Na balsaku spavaše Sofija, odjevena, a na Ivanovoj postelji Julka.

Marko potrepta sestru po ramenu. Sofija se probudi.

- Nije se još probudila? - upita Marko tiho.

- Nije. Čuj, kako mirno diše.

- Jadna! - Sofija, hajde ti sad u postelju. Ostat ću ja ovdje. Čitat ću štogod. Ako se probudi, zvat ću te.

- I ti si umoran. Idi, ja ću ostati. - Nitko, dakle, nije ubijen?

- Nije, ali ranjenih bit će dosta. Sofija, molim te, idi u postelju. Ja ne mogu spavati.

Sofija ode u svoju sobu. Marko donese naslonjač k postelji i sjedne. Pred njim bijaše uzglavlje. Nasloni lakat o postelju, spusti glavu na ruku, pa se zagleda u milo i spokojno Julkino lice. Markova je glava baš nad njenim srcem. Lice joj je kao zadahnuto blijedoružičastom bojom noćne svjetiljke. Leži nauznak, jedna joj ruka leži na grudima. Čelo joj povezaše bijelim rupcem, no vide se guste i crne obrve. Duge su joj trepavice pale na podočnjake i dotiču se nježne puti, gdje je tanka kožica nešto malo naduta i žućkasta od boli i straha.

Lice joj je spokojno kao u djeteta kad slatko usne na majčinu krilu. Krasna usta, malko otvorena, kao da se smiješe. Marko je gleda i gleda, a velika mu tuga obuzima srce.

U sobi je toplo. Bura šumi oko kuće, te kadšto strese stakla na prozorima. Čuje se kako more buči pred kućom, kako se razlijeva po žalu. Krasna joj se glava malko utisla u bijeli jastuk po kojem se crni sjajna kosa.

Marko se sagne nad njeno lice, no namah se pridiže. Bojao se da bi je mogao probuditi. Težak mu se uzdah izvine iz grudí, obuže ga mučna tjeskoba, a zatim ga svlada sumornost. Zapanjeno gledaše djevojku. Napokon drhtne, obuhvati objeručke sijedu glavu, neizmijerna mu pečal i neko gorko kajanje preobrazi lice, i sagnu se opet nad njenu glavu

i poljubi je u lice, između jabučice i ustâ. Julka se gane, skrene glavom, ali se ne probudi. Marko upre oba lakta u postelju i pokrije oči rukama.

Dok je ona spavala, na njegovu se licu sustizahu suze. Sjećao se minulih dana. Djevojka je tiho spavala i milo se smiješila, a taj ga posmijeh tješio, blažio mu bol i sjećao ga na posmijeh žene koju je on pred mnogo godina ljubio.

XII

Pave Stipetić pogledavaše na kućni kameni prag gdje bijaše uklesana brazda koju je Mare zvala meridijan. Sunčano svjetlo, uzmičući lagano iz kuhinje, bilo se već povuklo do one brazde na pragu.

- Na, već je podne! E, bit će plećat, ljudesina? - pitaše Pave Kirina koji mu je sjedio nasuprot na velikom i oniskom ognjištu.

- Ma evo ovakav! - uskliknu Kirin, uzdignuvši lakte u visinu svojih ramena.

- Bio je, hvala Bogu, uvijek krepak. Očekivali smo ga oko Božića, a zakasnio je mjesec dana - javi se Mare iz sobe gdje prostiraše stol.

- Dalek je put iz Amerike - razjasni Julka.

Lice joj se ožarilo, vadeći kruh, velike bijele hljebove, iz peći. Po čelu joj izbijahu sitne kapljice znoja. Kad se prignu pred vratašca peći, sjaj joj se žeravice prelio po crnoj kosi.

- Ah, Jamerika, Jamerika, nigdje te ne bilo! Bog zna gdje su sada ona moja djeca! - hukne Mare.

- Ne jadikuj, stara! Dok su mladi, neka mlate more, a kad ostare, onda će k pepelu kao i ja. E, Kuzma, je li tako? - kimnu Pave, uze prstima desnice ugljen i prebaci ga na dlan ljevice. Ugljen skakaše po nažuljenoj koži dok ga ne namjesti na lulicu. Pave otpuhne dva dima, pa proslijedi:

- Dakle, plećat, plećat! Kad se odbio od ovih strana, bijaše već i tada čvrst momak. Zdrav je i mlad, kesa mu nije prazna, al što ćeš, kad mu se kuća iskopala! - Pave na čas umukne pa završi tiho, tužnim glasom: - Da se je otisnuo iz Amerike pred pò godine, zatekao bi bio oca živa i zdrava. Zlo, zlo! - omahne mornar glavom.

Julka se snuždi na te riječi, a suze joj potekoše niz obraze. Mare prekori muža da ne žalosti Julku, a on reče djevojci:

- Umiri se, te dočekaj brata vesela lica. - Na Julkinu čelu još se vidjela mala brazgotina.

- Da vam ga nisam najavio, ne biste ga prepoznali! Jučer stojim na lađi i gledam jednoga gospodina na kraju kako ispituje ljude da li je u luci koja lađa iz Svitna. Gledam i gledam, pa pomislim: on je! Srce mi naglije zakuca i skočim na kraj. - Ola, Filipe, evo ti Kirina! - Pogleda me, suza mu skoči na ono jedno oko, pa se izljubismo. Ljudi se oko nas čude: tko se to ljubi s Kuzmom! I ljudi s naše strane i Boduli, svi se zablenuše, što me grli onakav gospodin. Ma da ga vidite! He, nije to, svetoga mi Kuzme, mornarina, nego kapetan, principal! Debeo prsten s pečatom sjaji mu se na prstu, a po prsima mu se razvalio lanac od suha zlata, mogao bih njime privezati svoju lađu za najvećega juga! Odvede me u neku krčmu, pa mi reče: sjedi da te se nagledam i s tobom narazgovaram... Pave, i u vaše smo zdravlje pili.

Kirin i Filip, brat Julkin, sastali se prošloga dana na Rijeci. Filip nije mogao odjedriti u Svitani s Kuzmom zbog nekoga posla, pa je umolio brodarka neka obavijesti Stipetića da će k njemu sutradan oko podne.

Pave je nagovorio Kuzmu da ostane s njim na objedu: - Pojest ćemo zajedno komad mesa i popiti čašu vina.

Velik je plamen buktio, obilat se objed zgotavljao. Filip je poslao iz Rijeke dobre govedine i svakoga božjega dara. U dimnjaku bi kadšto zašumjela bura i potisla dim u kuhinju. Kuća bijaše čista i uređena kao nikada, kao da će k Pavlu ne znam tko. Julka je oprala i pod, a Mare je mrmljala da se ne treba toliko mučiti i gospoditi, da nisu sve te gospoštine za mornarsku kuću, a Filip da se nije zibao u zlatnoj zipci.

Mala je Tonka istrčala na izbrežak da prva vidi kočiju. Djevojčica se popela na povisoku stijenu i gledaše na cestu što se bijeljela na zavoju po udaljenom rtu. Sva se zarumenjela od studeni. Ruke je stisla pod pregačicu. Sad upiraše oči u onaj rt, sad bi prevrgla pogled po moru. Sredinom zaljeva križahu talijanski ribari, Čozoti, jedreći koso prema vjetru. Šarena su im jedra naduta i nagnuta. Među njima praši parobrod dug i nizak, jer je jako krcat. Crni dim što mu suklja iz utrobe ne zaostaje za njim, jer ga vjetar u krmu brže tjera negoli para samu lađu. Tonka dotrča na gumno i poviče da je kočija na Šilu, na rtu.

Julka se uzrujala, pa se smiješi, otire suze, glas joj radosno igra u grlu. Uzme malo zrcalo i počešlja se hitro da sakrije kosom onu sitnu brazgotinu na čelu. Tonka ogledavaše Filipovu škrinju koju je donio Kuzma iz Rijeke, te nagađalaše što bi sve u njoj moglo biti, pa govoraše Julki: - Brat ti je sigurno donio kakvu lijepu suknju i svilen rubac, a možda i zlatni lančić što ćeš ga nositi oko vrata.

Pave i Kuzma pođu u pivnicu s bukaletama, trbušastim vrčevima. Na svakom je vrču ispisan napis: "Živjela Tonka!" - "U zdravlje svima!" - "Živjelo prijateljstvo!" Natoče vrčeve. Pave se pohvali da su mu pune još dvije bačvice, pa se vrata u kuhinju.

Sad se začu topot kopita. Svi izađu na gumno. U Zelenoj dražici stane kočija, a iz nje skoči srednjega stasa, širokih pleća. To je neki gospodin. Odijelo mu je crno.

Pave, Kuzma i Tonka već su na cesti. Julka i Mare ostaše na gumnu.

- A, evo me, tu sam! - kliknu Filip smijući se i jecajući, pa se izljubi s Pavlom. - A čija je ovo djevojčica?

- To je moja Tonka - odjavi Pave uzjecano.

- A gdje mi je sestra?

- Eno je na gumnu do moje stare.

- Ono, ono je Julka! - uščudi se Filip uzdrmanim glasom i suza mu se izvane na desno oko.

Lijevo mu je zatvoreno. Kao dječarac ranio se nožem u lađici, pa mu isteklo.

- Filip pokupi svoje stvari i poda jednu torbu Tonki koju sada poljubi. Djevojčica je porumenjela i onda protrlala rukom oko usta i nosa, jer su je zaškakljali Filipovi brci, oštra brada. Filip plati kočijaša, pa ga upita:

- Prijatelju, ne biste li čašu vina?...

- Za kaj pa ne, gospod? En glaž to pač ne bi škodilo.

- Vi ste, prijatelju, iz gornjih strana - kimnu Kuzma.

- Sem še deset let vu Fiumi.

Sad se svi upute na gumno. Kočijaš pristrani konje pod zid. Bijaše to čovjek srednje dobi, crvena i obrijana lica. Crn je i mastan šešir natukao na uši. Po debeloj zimskoj kabanici

ima još samo gdjegdje po koja duga zelena dlaka. Puceta su na kabanici različite veličine, od različite tvari i različita oblika. Ima ih i bijelih limenih kao na vojničkim kabanicama. Kroz jednu je rupicu provukao maleno drvce.

Kad je Filip bio posred gumna, stane i zagleda se u sestru. Julka se naslonila o kućna vrata i prekrila lice rukama. Brat joj se približi i reče drhtavim glasom:

- Sestro moja!

Julka mu pade u naručaj i sklone glavu na njegovo rame.

- Sirote! sirote! - jecaše Mare.

- Julka, a što plačeš? Daj, sestro, daj, umiri se - - nisi dijete. Gle, kolika si! Ne bih te ja prepoznao...

Suze mu se sustižu na licu i upadaju u crnu gustu bradu. Obasiplje sestru cjelovima, smije se, jeca, grli je i opet je cjeliva. Ne može da se je nagleda. U srcu mu se prelijevaju i miješaju radost i tuga, crno mu oko suzi, smiješi se i draga sestrino lice. Čas po čas odmiče se od nje, pa je mjeri od pete do glave, i čudi se da je to ona mala djevojčica koja se igrala na prudu u Brestovoj uvali kad je on pošao u veliki svijet. Julkinim bi zaplakanim licem preletio radostan smiješak, sva bi porumenjela i prosinula milim ganućem, pa bi tužno sklonula poglede k zemlji da ih opet svede na brata, pune čemera i boli. Filip je opet zagrlji, a ona se uzjeca od mučna plaća. Brat je počeo tješiti, pa koriti, a napokon malo što se nije razljutio na nju. Djevojka se napokon smirila i osjetila neku olakšicu u srcu.

Filip se poljubio i s Marom. Malo zatim sjednu k stolu. Kočijaš ne htjede s njima blagovati, jer da ga čeka u Vratnu neki gospodin koji će s njim na Rijeku. Janez uze komad kruha i mesa, pa udri da čupa, sjedeći na ognjištu uz vrč vina.

Kod stola pripovijedaše Filip o svojoj trgovini i o svom putovanju. Svi ga pažljivo slušahu. O pokojnom ribaru nitko da bi riječ poveo. Govorilo se o svačemu, a Filip sve na prvašnju, o svojoj trgovini. Šalio se zatim s Tonkom, te joj pokazivaše, namigujući okom, svoju škrinju, kao da je u toj škrinji nešto i za nju, za Tonku. Opaziv radoznalost djevojčice, poda sestri ključ i reče:

- Otvori škrinju. Na vrhu - - tu - taj, taj omot - daj amo.

Julka donese omot k stolu, a Filip ga preda Tonki i reče joj da ode s njim u drugu sobu i tamo neka ga razmota. Tonka posluhnu i zamalo se vrati crvena od radosti i stida, noseći dva krasna svilena rupca.

- Toga nije trebalo, dragi Filipe - omahne Mare.

- Da ne dođem praznih ruku - sleže ramenima Filip.

Kad ih vino malahno razveselilo, razveže im se jezik. Mare se upletala u razgovor, kazujući svoje i tuđe jade. Julka ne skidaše očiju sa svoga brata koji joj se smiješio, gladeći kratku crnu bradu, pa i lomatajući rukama, dok pripovijedaše svoje doživljaje i na moru i na kraju. Kad bi se kućna vrata otvorila, dunuo bi vjetar u sobu, a u tom zraku bijaše nešto što mu je godilo i razblaživalo ga. Sad mu jedan sad drugi kazivahu svitanske novosti. On sluša i ne sluša, naslonivši lakat o stol i turiv prste svoje čvrste ruke u crnu i rudu kosu. Zagledao se u sestru. Opazio je njenu krasotu i milotu, pa snuje neke osnove, misli mu lete u daleki svijet.

- Žandari?... - upita Filip, prenuv se iz svojih misli i uzvrnuv oči na Maru.

- Nikad takve graje u Svitnu, kao kad su došli žandari onaj prvi dan. Oh, svijet je pošao naopako! - zamoli Mare.

- Kakva to graja? - u čudu će Filip.

Mare mu stala kazivati kako je Linda, načelnikova kći, ubila dijete u Fuskinjoj kući. Načelnikova kuća da je pravi pakao; muž da tuče ženu, ova da njemu skube kosu, djeca proklinju roditelje, a u takvoj kući nema božjega blagoslova, veli Mare. Načelnik se počupao sa ženom svake večeri zbog kćeri, izlemao je nekoliko puta i Lindu, pa je onda protjerao iz kuće. Linda ne zna, kud će ni kanio, pa skloni glavu kod Fuske. A gdje da se skući? Ma krštena je duša. Načelnikovi su lagali kako je djevojka pošla u Trst nekoj rođakinji, ali Makarić, ako i nema dvije ruke, ima dva oka. Obilazi on kuću i tako je vidio što se u njoj zbiva. Sve je naćukao i nanjušio jedne noći. Sutradan javi Gašpar nekim ljudima što je vidio i čuo. Već u cik zore evo ljudi u Fuskinu vrtiću. Svaki su hip novi nadolazili. Sav se Svitan smutio, staro i mlado trči k Fuski. Nasta graja, da se čulo preko mora. Nikad nije ovuda bivalo takvih sramota. Ljudi iskopaše djetesce, omotano šarenim rupcem. Jadni taj crvić bio modar u licu i crn oko vrata, reče Mare. Ljudi uzmu dijete da ga odnesu k župniku, i hoće da raznesu Lindu na komade. Neke žene vikahu na Lindu, gurajući je po cesti sve do kuće njezina oca. Maras zatvori vrata i prozore, a, Bože nas čuvaj, leti kamenje! Otac je neće i neće. Sad dođe župnik, umiri ljude i odvede k sebi djevojku. To je sve doznao sud, pa pošalje žandare. Ovi odvukoše Fusku i Justinu u Vratno, a Linda bogme u kočiji.

- E, načelnikova kći! Ali su sve tri u zatvoru - priglavi Kirin.

- A znaš li, tko je krivac Lindina grijeha? Onaj stražar koga su zatvorili, jer da ti je oca... - ne doreče Pave, jer mu riječ zamre na ustima.

Filip drhtnu i pogleda sestru. Sad počnu razgovarati o pokojnom ribaru, pa stanu nagađati tko ga je ubio. Kirin mu pripovjedi da nije onaj stražar koga su bili zatvorili, jer da je Linda priznala pred sudom da su bili one večeri zajedno, pa da su ga stoga pustili na slobodu.

Na ovome prekinuše i umukoše.

S ceste se čulo pjevanje. Janez je otišao k svojim konjima, pa se nije htio vratiti u kuću, uvjerivši se da mu noge klecaju. Nekako se popeo na svoje mjesto na baku, pa ošinuo konje bičem.

Pri stolu se zatim govorilo o izborima općinskih vijećnika i o pobuni. Filip udaraše šakom o stol. Ono jedno oko živo mu se krijesilo, svaki bi hip zasolio svoje riječi nekom španjolskom kletvom. Kirin mu potanko kazivaše kako su općinski zastupnici izabrali Marka Ružića za načelnika s osamnaest protiv dva glasa, ali da gospoda neće da potvrde taj izbor, a općina da propada, sve da ide po vragu.

- Što? Takvi ljudi da nam zapovijedaju u kući? - ljutio se Filip. - E, da su naši ljudi!... - zaljulja se Filip i svrši onom španjolskom kletvom.

- E, kad bi se svi naši ljudi opametili! Da nije tih prokletih izjelica, svaka bi se sreća kod nas po sebi, snovala. Ja velim: na ljutu ranu ljutu travu, a pravo da ti kažem teško je s našima, jer već zdvajaju, pa još k tomu sumnja i pribojavanje, a otud ne prima sloga pomoć nego odmoć. Ružić je učinio dosta dobra puku, ali - - znaš, čini dobro, meći ga u more, neće potonuti! A ljudi kao ljudi! - smignu Kuzma ramenima.

Filipovo se lice osulo rumenilom. On klimaše glavom kao da mu odobrava.

Po večeri opet pripovijedaše Filip o svojoj trgovini. Kirin se vratio za vidjela u Svitan. Mare još nije bila istresla iz torbe sve svitanske novosti, no Filip se zaveo u misli, pa pogledavaše sestru. Vidjelo se na njegovu licu kako mu se neka tajna premeće u glavi. Otpuhne gust oblak dima i reče da će se s teškim srcem otrgnuti od svoga kraja, ali da se vraća u Ameriku za osam dana, jer da ga čeka posao. Julka se snuždi i svede tužne oči na bratovo lice. Filip umukne, pa pogleda sestru i nastavi otegnuto: - Da, bit će kako sam

odlučio. Ma vidio sam ja bogatih gospođa kako putuju cijelim svijetom, a Julka zna što je more.

Svi upriješe oči u njegovo žilavo i crnomanjasto lice. On odvažnije pridovrgne: - Julka, a, ti se ne bojiš mora? Hoćeš li - za osam dana?... - protegne desnicu, kao da pokazuje neke daleke krajeve.

Stipetićevi se osupnu. Julka rasklopi lijepe velike oči.

- Da, za osam dana. Ne, neću da idem sam. Odlučio sam. Hoćeš li? Nećemo tamo ostaviti kostiju.

- U Jameriku! - zalomi Mare rukama.

- Bit će joj lijepo kod mene; nitko je neće pojesti. Julka, priredi se. Hoćeš li?

Djevojka se nasmiješi i kimne da hoće. Tonka brizne u plač. Mare poče nagovarati Filipa da ne vodi sa sobom sestru, a Pave se na staru razljuti:

- Ne niči, gdje te ne siju!

- Julka zna i čitati i pisati, a govori i talijanski, pa će brzo naučiti španjolski i bit će mi od velike pomoći u dućanu. Znaš, Julka, sjedit ćeš, kao župnik na propovjedaonici, kad se odmara, kada se ljudi u crkvi iskašljavaju, ali ne onako visoko. Pred tobom bit će cvijeće, a iza tebe veliko zrcalo, pa će moji kupci tebi plaćati, a ti ćeš sve lijepo bilježiti da se zna svaki dan koliko smo primili novaca - govoraše Filip, mašući rukama kao da kaže gdje će biti cvijeće, a gdje zrcalo.

Rano legoše. Filip odmah usnu, ali Julku oblijetahu različite misli, a najviše ona: za osam dana! Kad je napokon zaklopila oči, počne snivati o sjajnom prudu, o lađici što se je zibala u tihoj Brestovoj uvali, a velike se Ivanove oči pred njom svijetle, veseli se smijeh gospodskog sina razliježe dragom, dok je Marijan čučnuo na krmi i mrko je gleda. Ona čuje samo radosno Ivanovo kliktanje, ona je obajana samo njegovim pogledom.

Filip se probudio u zoru i jedva jedvice dočekao dan. Kad popiše kavu, reče sestri: - Uzmi ključ; poći ćeš sa mnom u Brestovu.

Julka se snuždi.

Izađu iz kuće i šutke stignu na sjeverni rt Brestove uvale. Bijaše krasan zimski dan. Prud se sjajio na suncu, valovi pljuskašu po njemu. Vjetar je jenjao malne posve. Sađu strmom stazicom i dođu pred svoju kućicu. Filip je probljedio. Domala će se navršiti trinaesta godina, otkad ga nije tu bilo. Na tom pragu zagrlila ga majka, pred vratima je plakao otac, braća ga bijahu opkolila, i on je jecao i nadao se skorom povratku. Sad je pusta i uvala i kućica, sam je pred njom sa svojom sestrom. Majka je umrla, braća su mnoga umrla, oca mu ubiše, a on se vraća bogat. Julka otvori vrata i stupe u kuhinju obliveni suncem. Tu je sve pusto, vlažno i zagušljivo. Filipa poliše suze. Julka se nasloni o žrvanj i jeca. On pomišlja kako bi sretan bio da su mu otac i majka u toj kuhinji, da se po njemu vješaju braća, one male djevojčice i oni crnomanjasti dječaci kojima je već zaboravio lica. Sve pusto, nitko ne pita kruha, nikomu ne može pomoći, a pun je zlata! - Stupe u sobicu.

- Ovdje je otac na podu ležao - briznu Julka u glasan plač. Filip gledaše pod gdje je sada titralo sunčano svjetlo. Dugo stajaše posred sobe, nijem od boli, a onda padne sestri u naručaj. Kad se isplakaše izađoše na prud.

- Nećemo prodati kućice; ostavit ćemo ključ kod Pavla - reče Filip.

- Ali mogli bismo odnijeti k Pavlu sve što je u kući.

- A, neka ostane, neće nitko odnijeti - mahne tužno Filip.

Sad se rastaše. Julka se vrne u Zelenu dražicu, a Filip ode po prudu na kuk južnoga rta, pa na cestu i tuda u Svitan. Kad bijaše na rtu svitanske uvale, odakle se vidi groblje, stane i počne roniti suze. Prođe zatim mimo načelnikovu kuću i mrko je pogleda.

U Svitnu se znalo da je Filip došao iz Amerike. Čim opaziše djeca kako ide neki gospodin u mjesto, odmah počеше šaptati: - Amerikan ide, Amerikan! Umalo se smuti sav Svitan; ljudi se dozivaju, radnici na diljama gledaju na cestu, svi govore: On je! Amerikan! Mornari mu lete u susret, ljube se s njim, žene ga pozdravljaju s prozora: - Oh, Filipe, sretno nam došli! - Neke starice otiru suze od ganuća. - Ah, jadan! nema se čemu veseliti! - uzdišu te starice. Filip raspoznaje ljude, pita mlade čiji su, da li im živi otac, gdje im je brat, pa se smije i ogledava se za svakim. Pokazuju mu nove kuće što su se sagradile otkad ga nije bilo doma. Ima ih sedam. Zvonar Svilić pripovijeda mu da je u crkvi novi križni put, krasne slike iz Ljubljane, a to da je Marko Ružić darovao crkvi. - A toranj! Filipe, zar ne vidiš tornja? - pita zvonar. Filip se čudi tornju, jer su ga podigli za pet hvati. Makarić mu pripovijeda da imaju i čitaonicu, pa ga odvede k Jakovu Šimuniću. Hrpa ih djece prati. Jakov se zagleda u Filipa, pa mu opipa lijepo sukнено odijelo i ustvrdi da je to engleska roba. Još mu pokaže i svoje ptice i poče mu tumačiti kako ih hrani. Filip nadari mnoge cigarama, pa se svi upute na južni rt, pričajući mu kako su se tukli i gdje su se tukli. Makarić mu rastumači cijelu pobunu i pokaže brazgotinu što je zadobio na čelu. Kad dođu pred željezna vrata Ružićeva vrta, rastanu se s Filipom. Ružić čekaše Filipa pred vratima svoje kuće. Izljubiše se kao da su otac i sin, pa uđu u vežu. Tu se sastaje sa župnikom i sa Sofijom koja poda Filipu bijelu gospodsku ruku. I župnik ga poljubio. Gospođica popitav Filipa i ovo i ono, udalji se da vidi što se zgotavlja za objed. - Filipe, danas si moj gost. Šime, ostani i ti - reče Marko.

Filip pomišljaše da je Sofija lijepa i zdrava, ako je i malo šepava. Kad je odjedrio u svijet, govorilo se da će se Sofija udati za nekoga liječnika na Rijeci, Kasnije mu javiše da je zaručnik umro, a Sofija da je odlučila ostati djevojka.

Za objeda Filip pripovijedaše o svojoj trgovini, pa kad spomenu da će Julku povesti u Ameriku, Marko se uščudi i nešto uzruja. U hip se pribere i reče da je ta namisao pametna, jer da će Julki biti taj put od velike koristi, da će vidjeti svijeta i mnogo naučiti. Sofija pomno slušaše Filipa, upirući mu u lice lijepe plave oči.

Do kasne se večeri razgovarahu.

Filip je dolazio svakoga dana k Marku. Često je razgovarao sa Sofijom nasamo. Zapne li mu riječ, ne da Sofija da je proguta, nego ga ljubazno gleda i sokoli da kaže što je namumio. Ona se s njim umalo sprijateljila, ali kad je opazila kamo on smjera, postala je nešto hladnijom. To ga rastužilo. Sofija, videći tu njegovu tugu, često se puta zaniжела u misli. Marko je opazio njihove poglede pa se samo smiješio.

Julka se, međutim, pripravljala za put. Šivalo se i pralo, a Mare klimaše i uzdisaše da nije za žene more.

Jedne večeri reče Pave Filipu:

- Sinko, moj Marijan - - ali što ću?...

- Što je s Marijanom?

- Kako sam vidio, Julka mu prirasla k srcu, pa će mu teško biti kad se vrati - - Stara me nagovara neka ti rečem da bi ti sam pošao u Ameriku.

- Tako, tako! He, znam ja to; pisao mi Marijan. A znate, što je? Kad se vrati, recite mu da mu je neće drugi preprostiti. Julka je mlada, a za tri, četiri godine dovest ću mu je u Svitan. Sestra će vidjeti svijeta, naučit će što god, a Marijan je neće ni prepoznati kad se vratimo iz Amerike. Ma i ja sam mislio da bi Julka i Marijan - - - ali ne sada. Što će sirota?

On kapetan, a ona.... Srce bi me boljelo da se Marijan pokaje... Čekajte, kad se vratimo, moći će Julka stupiti u kolo prvih kapetanica.

- Kad je tako, Bože daj ispunila ti se! - kimnu Pave.

*

U Svitnu se govorilo samo o Julki i o bogatom Amerikancu. Dan njihova odlaska već je bio tu. Dan prije sjedila je Mare već rano ujutro snuždena na ognjištu i poticala oganj oko dva lončića. I Filip je bio uranio i odjenuo se u najljepše odijelo te šetaše po gumnu. Bijaše uzrujan, nigdje nije mira nalazio.

- Julka, hajdmo, da ne zakasnimo u crkvu - povika u kuhinju Filip.

- A hoćete li k nama na večeru? - upita ga Mare.

- Hoćemo, hoćemo. - Julka, gdje si?

Djevojka dođe iz sobe. Sva je u crnini. Odjevena je na blagdansku.

- Mare, ja ću se vratiti do objeda - reče Julka i pogleda letimice brata.

- Julka, ne budi dijete! Obećao sam gospodinu Marku da ćeš i ti doći, i sad nema druge. Koga da se sramiš? Ono su dobri ljudi.

- Ja ću s tobom da ih pozdravim, ali ne k objedu...

- Molim te, nemoj me ljutiti! Hajdmo da ne zakasnimo.

Uto dođe na gumno stari Pave i baci s ramena breme kolja. Starac se uznojio.

- Pave, koje dobro? - upita ga Filip.

- Bogme, bole me kosti - odgovori puneći lulicu, a onda doda, svrnuv okom po moru: - Bit će nam lijepo vrijeme!

- Večeras ćemo popiti čašu najboljega, a treba da mi oprostite što sam se za danas obećao gospodinu Marku - kimnu Filip.

- Žao mi je, ali kad je tako....

Julka i Filip pođu na cestu. Starci ih preprate očima do rta Zelene dražice. Na kuku je Tonka pasla svoje ovce i veselo pjevala, a tanki joj se glas razlijegao u Zelenoj dražici i u Brestovoj uvali. Opaziv Filipa, zašutje i rumen joj podudari licem.

Julka i Filip stignu u Svitan, zakrenu s ceste na široku putinu i stanu uzlaziti k groblju po obronku brijega. Putem se susretnu s Makarićem i sa zvonarom Svilićem. Bilo je tu i djece.

- Dobar dan, Filipe! Već je svaki na svojem mjestu - reče mu Makarić.

- Neće ih bura slomiti. Dok bude svijeta, znat će se gdje vam počivaju vaši - mahne zvonar rukom.

Filip ih gospodski nadari, pa pođe sa sestrom na groblje. U prvi mah zapnu im oči o dva velika željezna križa sa zlatnim napisima. Filip ih je naručio na Rijeci, a Kuzma Kirin donio ih je pred koji dan u Svitan. Zvonar i Makarić zakopali ih u humke.

Brat i sestra pristupe k grobovima svojih roditelja i kleknu na požutjelu travu. Ona se dva križa lašte u sunčanom svjetlu. Po groblju se zeleni ružmarin, dulje se sjene čempresa, svuda se žuti povaljena trava. Kad se isplakaše na grobu roditelja, pokaže Julka bratu druge grobove gdje su im zakopana braća. Idu od humka do humka, a djevojka mu pripovijeda gdje koji počiva od rodbine, od susjeda i poznanika. Još jednom pogledaju ona dva nova križa, pa izađu tužni i zaplakani na putinu i počnu lagano silaziti u mjesto.

U Svitnu je zvonilo srednje zvono na mrtvačku pjevanu misu koju je dao služiti Filip za svoje pokojne. Vedar bijaše zimski dan, zrak tih, more mirno. Sunce je odskočilo od Velebita za dva vesla. Na diljama blijedi je plamen lizao bokove jedne lađe, dim se ravno uvis dizao, a tihom se uvalom širio miris pakline. More se svjetlucalo oko jedne lađice što je veslala u uvalu.

Malo zatim odzvoni na misu. U crkvi bijaše mnogo ljudi. Julka je tiho plakala kad je sijeđi župnik spominjao imena njezinih roditelja, a neke mornarske udove otirahu suze, slušajući njezino jecanje. I Filipu navru suze kad počne Jakov Šimunić moliti mrtvačke litanije. Puk mu glasno odgovaraše.

Po misi pođu Julka i Filip k Marku Ružiću. Pri objedu reče Marko Filipu da mu češće piše iz Amerike, a što se tiče vrta, neka se ne brine, jer da će mu drage volje prodati južni dio. Filip je, naime, nakanio graditi kuću u Svitnu kad se vrati iz Amerike, pa promišljaše gdje bi bilo najzgodnije mjesto za tu kuću, jer nije htio biti na osami u Brestovoj uvali. Otkrivši svoju namjeru Marku i popitavši ga za savjet, reče mu Marko da može sazidati kuću na južnom kraju njegova vrta koji da je dosta velik.

Sofija bijaše do skrajnosti ljubazna s Julkom. Šalila se s njom kao da joj je rođena sestra, sokolila je i stavljala joj na tanjur jelo, moleći je da se ne stidi. Filip joj zahvaljivaše na dobrotu koju iskazivaše njegovoj sestri. I župnik se trsio da razveseli Julku.

- Dakle, sutra na Rijeku? - klimaše Marko, zaokupiv ljubaznim pogledom Julku. - Čuj, Filipe, momu će Ivanu biti žao što te nije vidio. On je sada u Milanu. Danas sam mu pisao da ćete u Ameriku za koji dan - - Da, Ivanu će čudno biti... - zašuti Marko i zamisli se.

Julka sklone oči. Sofija je živo promatraše.

Kad ustanu od stola, pozva ih Marko u svoju sobu. Na stolu bijaše više slika. Marko dađe Julki zlatan lančić na kojem je visio krasan medaljon. Djevojka je zahvaljivala i rume njela, rekavši da već ima jedan takav lančić, da joj ga je donio Filip.

- A zar nećete meni ništa u spomen dati? - našali se Filip, gledajući slike na stolu.

- O, drage volje! Evo ti fotografije moje i Ivanove. Na, evo ti i Sofijine. Bratove nemam - sleže Marko ramenima, pa doda: - Brat neće...

- E, e! nije to za mene! Filipe, ja se nisam nikada dao slikati - nasmije se župnik.

Dođe i čas rastanka. Dugo se vremena rastajahu i pozdravljahu. Filip stisnu ruku Sofiji i nasmiješi joj se, a ona malahno pocrveni, pa mu zaželi sretan put i još sretniji povratak.

Župnik ih blagoslovi i otare suzu, a Marko reče da će ih pratiti do pô puta.

Bijaše krasna noć. Pun se mjesec pomaljao iza otoka Krka, kad stigoše nad Brestovu uvalu. Marko i Filip razgovarahu o kući što će se sagraditi na južnom rtu svitanske uvale. Julka ih je slušala i gladila Mora koji hodaše uz nju.

Marko poljubi Filipa i umoli ga da čuva sestru kao oko u glavi, a Julki reče da bude dobra i neka ga ne zaboravi. Glas mu igrao od ganuća.

Julka uhvati objeručke Markovu desnicu i htjede je poljubiti.

- Ne, dušo! Amo, na moje grudi, amo! Ti nemaš oca - reče Marko i poljubi je u čelo. Pokrije oči, okrene se naglo i pozdravi ih jošte; - Zbogom, zbogom!

Brat i sestra ostaše ganuti i gledahu za njim. Njegov se visoki stas sve većma gubio u mjesecini. Kad im je iščeznuo iz vida, nastave svoj put u Zelenu dražicu.

- Marko je dobar kao da nam je otac - reče Filip tiho.

- Da, on je dobar - dahne Julka i obori oči, sjetiv se svega onoga što je u posljednje vrijeme doživjela.
- Julka, što ti je? - upita je brat, opaziv njeno mučno disanje.
- Meni? - - Ništa - šane i prijeđe rukom preko čela.

XIII

Još ne bijaše sunce ogranulo, a Pave stajaše već na gumnu pred kućom. Stegnuv obrve, zamišljeno je zurio u more. Na istočnom obzorju sivi su se oblaci sakupili u velike hrpe čudnih oblika, kao neke plosnate gore koje se micahu i rastavljahu, te se pretvarahu u gromade nalik na otoke po kojima kao da se dižu klisure i kule. Sunce, krijući se još za Velebitom, već im zlatilo rubove, probijalo ih na tanjim mjestima, prelijevalo se u svim bojama, sad kao da ih liže plamen po vrhuncima, sad kao da su im se skutovi digli iz mora žežena zlata. Iza oblaka planulo je nebo u divnom žaru što se je lagano prelijevao u rujni prosjev, pa onda u najnježnije blijedo rumenilo, a na zapadu kupala se istarska gorska kosa u ružičastom plavilu. U dragama je čuio jutarnji lahor i nanosio nad more tanku maglu koja obavijaše neke rtove otoka poput zlatne i prozirne koprene. U Zelenoj dražici sve bijaše tiho, samo se čulo kako Mare melje kavu.

Pave svede oči na južni rt Zelene dražice. Za klisurama se čuo pljusak vesala. Prođe hip, pa se začu i smijeh. Sjajno je sunce ogranulo. Iza rta pomoli se vrh jedrilja koje se sve većma otkriva, pa još dva zavešljaja i eto ubrana bijela jedra gdje se sjaje na suncu, ljuljajući se lagano. Za hip se ukaže i crna prova brodice, a onda veslači i Kuzma Kirin koji se upirao o dugo veslo, gurajući nogom ravnalo krmila nadesno da tako okrene lađu u dražicu.

- Ola, ola, Filipe! Ustan!, srce, rodilo se sunce! - povika iz svega grla Kuzma Kirin.

- Ej, koje dobro? Ustali smo, ustali! - odazove mu se Pave s gumna.

Brodica zapuzi u Zelenu dražicu i sjeknu uz kraj. U Stipetićevoj kući nastaje žurba. Dva Kuzmina mornara dođu u kuhinju i naprte na se svaki po jednu škrinju. Ostali poberu pomanje stvari, pa se svi upute k moru.

Julka bijaše nevesela i plačna. Tonka je pitaše čas ovo, čas ono, i ne smetaše s nje očiju.

- Filipe, ako mi se namjeriš gdje na onu moju djecu, reci im da se čuvaju svakoga zla i neka nam pišu - jecaše Mare. Okrenuv se Julki, uzdahne: - Da si mi barem ti ostala! Kako ćeš, siroto, po moru?

Sad se svi izljube. Tonka je glasno plakala za svojom dobrom Julkom. Pave ne mogaše govoriti.

- Ala, ala, homo ća! Odveži konop! - povika Kuzma mornaru.

Filip i Julka skoče na palubu i pođu na krmu da se tu namjeste. Filip porazdijeli nekoliko cigara mornarima koji ih spraviše u džep za nedjelju. Mornari upru veslom o kraj, otisnu se, pa zaveslaju i ispuznu iz dražice.

Stipetićevi se vraćahu malom stazom k pustoj kući. Julka ih pratila suznim očima.

- Bog s vama! - povikne Julka drhtavim glasom.

- Bog te pratio, siroto! - odazva se Mare, zaljulja glavom, zalomi rukama te ih sklopi pod bradom i zgurena prosljedi naprijed, mičući usnama kao da moli.

Lađa se lagano zibala pod zamahom veslača, a jedro je klatilo. Sunce je obasjalo Julku. Njezina duga sjena pratila je lađu, mičući se po tihom površju modroga mora u kom se naglo lamahu sunčani traci. Julka je pokrila oči rupcem, pa tiho plakaše.

- Julka, gledaj Tonku, maše ti rupcem s kuka - reče Filip.

Djevojka pridignu glavu i svrne oči na obalu. Zaleprša dva, tri puta rupcem, pa se nasloni na bratovo rame.

Filip pripovijedaše Kuzmi da će mu ono malo polja obdjelavati Pave, mreže da su sagnjile, a kućica u Brestovoj da nije nizašto, nego da će sagraditi baš malu palaču kad se vrati iz Amerike gdje da ne želi ostaviti svoje kosti. Razgovarahu i o Marijanu. Kuzma reče da je mladi Stipetić momak od oka, da je pravi mornar. Prignuv se, šapne Filipu u uho: - Šteta što je odviše zagledljiv u ženske glave.

Kad su bili na pô puta razgrnu na krmi ručak. Mare im spekla purana. Svi se lijepo najedu i još im preteče. Kad su mornari dobro založili, nategnu čuturu, pa udri da opet veslaju. Mali Pićo veslajući na provi, još se dugo oblizavao. Filip se šalio s ribarskim dječakom i pitao Kuzmu, da li mu je mali potreban na Rijeci, jer ako nije da bi ga on trebao.

- Treba da koješta nakupujem, a Pićo će ići sa mnom, pa će nositi u gostionicu nakupovane stvari.

- Ej, mali, poznaš li Rijeku? - pitaše Filip.

- Poznam, šior.

- Dobro, kupit ću ti lijepu kapu - obeća mu Filip.

Pićo od radosti pocrvenio do ušiju. Premda još dječak, znao je već da je među rečenim i stečenim gora po srijedi, ali je Filipu vjerovao.

- Neću ga trebati na lađi. Dala mi ga majka da štogod nauči i da se najede baškota - nasmija se Kuzma.

Julka se često okretala prema Svitnu gdje se nisu više razabirali ni rtovi, ni uvala, nego se duljila nad morem ona siva i sura obala. Još nije bilo podne kad je brodica unišla u riječku luku. Tihi lahor nanosio je iz luke onaj osebujni vonj ugljena, pakline i lanena ulja. Čulo se zviždanje, udaranje batova, pljusak vesala, topot konja, pa povici u muklom žagoru, čudna vreva i graja. Pred jednom palačom sjatilo se mnogo svijeta, a iz jedne kućetine izlazili su ljudi kao mravi. Čuli su se bubnjevi i vojničke trublje. Neke se lađe mica-hu, iz parobroda sukljaše dim, kroz jedrila i križeve bijeljele su se palače, nanizane na obali. Prolazeći među velikim brodovima, dovuče se Kirinova brodica u istočni kut luke. Kad se utisnu među ostale brodice, iskrcu se Filip sa sestrom koja se svemu čudila.

Julka nije bila na Rijeci od svoje pete godine. Onda je bila oboljela, pa ju je pokojna majka, uvjereni da su djevojčici uroci naškodili, odvela na Trsat, jer je i tako imala da tamo izvrši jedan zavjet. Sijedi je fratar blagoslovio djevojčicu, a majka se na to veselo vratila u Brestovu, te se dosta načudila što joj nije Julčica odmah ozdravila. Kad majka vidje zlu i goru, na svu sreću nađe se neka mudra kuma koja joj pripovjedi, da se trsatski fratri ne razumiju u uroke, nego neka ode na Rijeku k časnim kapucinima, a tamo ne treba da Julku sa sobom vodi. Dostajat će Julkina haljinica. Pokojna ribareva žena pohiti na Rijeku, uzev sa sobom haljinicu svoje kćerke. Tu haljinicu je prostrla na jednom prozoru u hodniku manastira, a neki otac kapucin, mlad kao kaplja, lijepo je blagoslovio Julkinu haljinu. To je pomoglo, jer je djevojčica nakon mjesec dana ozdravila, štoviše, otada nije joj moglo nauditi ničije zločesto oko. Julka bi dapače odmah bila ozdravila da nije ribar bio dozvao liječnika, po nagovoru Marka Ružića.

Kuzmini mornari iskrcaju škrinje, a Filip pođe u "Gostionicu k zvijezdi", i tu najmi dvije sobe.

- Hoćemo li ostati dugo na Rijeci? - zapita ga Julka.

- Prekosutra polazimo parobrodom u Trst - reče joj brat i zamoli je da ne bude stidljiva kod objeda, ako bude mnogo gospode oko njih.

Julka mu obeća da se neće stidjeti i da će biti vesela. Brat je radosno pogledavaše.

- Julka, po objedu ćemo u grad. - - Hoćeš li me slušati? Znaš, lijepo si i čisto odjevena, ali nismo više u Svitnu, a ja imam, hvala Bogu, par krajcara.

Djevojka se osmjehnu i obeća da će ga slušati. Nije slutila što misli Filip. Kod objeda bijaše vrlo uzrujan, razmišljajući što da joj kupi. U gostionicu je došlo mnogo gospode na objed, ali se Julka nije nikoga stidjela. Iako ribarska kći, znala se lijepo ponašati. Mnogo je naučila kod Ružića gdje je vidjela kako gospoda sjede pri stolu. Njoj bijaše prirođena neka mila otmjenost i u kretu i u domjenku. Divotni se sklad njezina tijela crtao i pod jednostavnom crnom haljinom. Ruke joj nisu bile kao u težakinje, nego čiste i lijepe, makar i nešto pocrnjele od sunca. Njeno izrazito lice, svaki pogled, svaki smiješak, sve to bijaše više negoli gospodsko.

Po objedu pođu k luci i uzmu sa sobom maloga Pića. Sad se upute na "Corso", pa uđu u velik dućan gdje se prodavahu i gotove ženske haljine. Filip reče trgovcu da izabere lijepu suknenu kabanicu za njegovu sestru. Julka se sada zastidjela i šapne bratu da ona neće toga nositi. Brat je tiho ukori. Trgovac zamoli Julku da obuče kabanicu. Bilo joj teško pri srcu, ali popusti, jer se Filip mrgodio. Primjere više kabanica, i napokon klikne trgovac: - Ha, ova kao da je salivena na gospođici! - I uistinu krasno joj pristajaje ta crna kabanica, duga do koljena, s lijepim crnim krznom oko vrata i oko rukava. Julka je svučje pa je zamotaju i predadu Piću. Filip upita trgovca gdje bi mogao naručiti par haljina za sestru.

- Gospodine kapetane, odvest će vas jedan od mojih mladića k Marietti. Dobra šilica! - reče trgovac tarući ruku o ruku.

Sad pođu ka gospođi Marietti. Kod te Mariette radilo je pet, šest li mladih švelja koje se čudahu Julkinoj jedroj ljepoti. Filip umoli gospođu da bi sašila dvije crne haljine za njegovu sestru i da bi te haljine zgotovila do sutra popodne. Marietta sluša i strogo pogledava jednu blijedu švelju koja se porugljivo smješkala.

- Gospodine kapetane, ja bih vam preporučila crni terno - reče Marietta.

- Gospođo, terno ili ambo, učinite kako vi znate - nasmiješi se Filip.

Marietta izmjeri krasno Julkino tijelo i obeća da će sama donijeti haljine "k Zvijezdi". Filip izbroji na račun trideset forinti, pa umoli gospođu da sama sve potrebno nabavi.

Od švelje pođu opet na "Corso" u dućan gdje se prodavalo rublje za gospođe. Od svačega kupi Filip po dvanaest komada. Kad baci trgovac na klupu neku čudnu stvar, pocrnje Julka i reče da ona toga neće.

- A zašto ne? - upita je brat.

- Neću; vidjela sam to na gospođi Albini.

Trgovac, vremešan čovjek, preleti pogledom po divotnim joj grudima, pa odrinuv rukom corset, našali se, smiješeći se otmjeno: - Toga baš i ne treba gospođici!

Filip kupi u tom dućanu i dva crna vunena rupca da Julka, kad ustreba, omota njima glavu. Ti rupci bijahu kao mreža mekani u Julkinoj ruci. Trgovac joj jednim obavije glavu, a okrajke prebaci joj preko ramena, podučiv je da se ti rupci tako nose.

Iz toga dućana vratiše se u gostionicu. Pićo je sve to nosio u naručju. Putem bi svaki čas zastajao, jer bi mu opao sad jedan zamot, sad dvije kutije, a dječarac se mučio, sramio, pobirao i potrčavao, dok mu opet nije štogod spuzlo iz naručja. Ne bi dugo, eto ih opet na "Corsu". Sad će k postolaru. Filip kupi dva para cipela sestri. Julka obukav jedan par, gleda svoje malene noge, pa misli da nisu njezine, nego Tonkine. Cipele je tište malko. Brat veli da će koža popustiti. A Pićo, gdje je Pićo? - A, eno ga! Stoji kao da se ukopao pred nekim dućanom. Zablenuo se u kape i šešire. Filip kupi kapu malomu. Pićo je suknu u njedra.

Sutradan bane Marietta u gostionicu. Jedna djevojčica, njezina naučnica je nosila haljine. Filip ode u svoju sobu, a švelja uze oblačiti Julku, ogledavajući je sa svih strana.

- Izvrsno! Pristaje da ne može bolje? Sada da vidimo kako je skrojena ova druga. Koja vam se bolje sviđa?

Julka ne zna što da kaže. Već je izmučena; brat je nagnao u velik tjesnac. Švelja je okreće, diže joj ruke, gladi joj ramena, ravna joj haljinu po njedrima. Julka podnosi strpljivo sve te muke da ne razljuti brata. Marietta veli da je i druga haljina majstorski skrojena i sašita.

- Gospodine kapetane, dođite, dođite! - vikne Marietta.

Filip uđe u sobu, stane, nakrivi glavu, ogledava sestru onim jednim okom i zadovoljno se smiješi.

Djevojci se čini, kao da ju je nešto sapelo oko pasa. I rukavi joj sapinju oblu ruku od lakta do ramena, ali haljina baš kao da ističe dražest te ruke, stišćući mladu i čvrstu mišicu.

Marietta primi novac, pa izađe iz sobe, klanjajući se.

Julka je obnemogla, lice joj se žari, čelo joj se znojem orosilo, lijepe joj se grudi nadimlju, sapete u crnoj ukusnoj haljini. Sve je steže, ne može se ganuti.

- Filipe, ja neću nositi...

- Ne budi dijete! Viš je, sad plače! Julka - - molim te - - ti ćeš me razljutiti.

Filip sjede do nje, poljubi ju, pa uze svjetovati kako treba da ga u svemu sluša. Svoj život dao bi za nju. Ta zar mu nije ona sve na svijetu? On, Filip, koji ima pedeset tisuća, a i više, pa on da ne potroši koju krajcaru na svoju sestru? Što! njegova sestra da ne bude odjevena kao što su djevojke u gradu, djevojke koje same zaslužuju svoj kruh iglom? Pa što zato, ako su se rodili u Brestovoj? Zar nije na Rijeci brodovlasnika koji su bili u mladosti mornari, sirotinja? A njihove žene, njihova djeca? Ma sve u svili i zlatu!

Prođe sat. Julka i Filip prolaze "Corsom". Ljudi se obaziru za nepoznatom krasoticom. Nagađa se: bit će mu žena, možda sestra, a što je da je, divota! Dražesno joj je obavio crni rubac lijepu glavu. Kabanica joj sapinje vitki i gipki stas oko pasa, pa se čini da je ponarasla, da se izdiže na polet. Krasna je i mila, te čila i jedra, kao da si je odsjekao od onih njezinih klisura, a hod joj je naravan, lagan, bez prenavljanja ili - kako bi Pavlova Mare rekla - nije ta djevojka prečupija. Svaki kret odaje nježan i dražestan sklad njena strojna tijela. Na grudima joj se sjaji zlatni lančić. I sat joj je kupio Filip. Ruke je utisla u lijepu rukovnicu. Burin duva "Corsom" na rijetke zapuhe i uzdiže joj na ramenima vuneni rubac i miče duge crne dlake na rukovnici, kao kad duva vjetar po mekanoj i povaljenoj travi. Julki je drago što joj je brat kupio tu rukovnicu, jer da ima od nje neku korist, da može u njoj ugrijati ruke, ali drugo... one gospoštine...

Domala stigoše pred Kirinovu brodicu. Filip se smiješi od velike radosti, godi mu što je Kuzma raskolačio oči. I mornari se Kirinovi čude. - Ma je li to Julka! - E, nema ovakve ni

u Anverši! - reče jedan mornar. - Iz lađe viri i jedna nova kapa. Julka je sklonila oči k zemlji. Živa je plamenica oblila.

Filip, dogovoriv se s Kuzmom da će zajedno k večeri, pošao je dalje. Kuzma pripovijedaše gospodarima nekih brodica o ribarevoj djeci, o njihovoj nevolji i o sreći što ju je našao Filip u Americi.

Oko desetoga sata noću rastaše se s Kuzmom koji skoči u svoju lađu. Filip i Julka odšetale se još na kraj velikoga ključa, što zatvara luku, da je brani od juga. Noć bijaše sjajna. Vjetar bi kadšto zašumio u oputu jedrila velikih lađa. Te lađe, nanizane jedna uz drugu, crnjele su se kao kakve velike nemani. Sjaj svjetiljaka, postavljenih na obali, duljio se morem u luci. I po koji okrugli prozorčić na parobrodima sjajio se u noći. Julka se naslonila o bratovo rame, te gledaše prizor koji joj do tada ne bijaše poznat. Kirinova je brodica puzila sredinom luke. Kad im se malko približila, stali se dozivati i pozdravljati s Kuzmom. Začas brodica odmakne i dojedri do jedne velike lađe, privezane za plutaču pred lukom, na radi. Brodica se sakrila za lađu kao za kakav otočić, pa se opet pokazala s druge strane. Njeno se jedarce sjajilo u mjesecini i lagano odmicalo prema istarskoj obali što se razabirala u tankoj srebrnastoj maglici. Julka ne smetaše očiju s bijela jedarca. To se jedarce primicalo k obali gdje se je ona rodila. Njoj se činilo da vidi svoju zabitnu Brestovu, svoj prud, klisure, grebene, te kao da razabire pljusak gorskog slapa. Julka pomišljaše kako se sada sjaji mjesecina po suroj vrleti iza njezine kuće, kako ulaze traci u malu sobicu gdje joj je otac mrtav ležao, pa se sjeti svega, i jedarca, i ribarice, i mreža, i toplih noći kada je slušala uz prozorčić šapat usnule prirode. Sad je pusto u onoj kućici i oko nje, a tamo nad Svitnom, iza bijele crkvice sjaje se ona dva križa sa zlatnim napisima...

Oko Julkina srca svije se tuga.

- Hajdmo doma. Sutra treba da uranimo, pa sretno u Ameriku - reče Filip.

XIV

Ivan Ružić doprhnuo je iz Beča u Svitani negdje oko Uskrsa, tri mjeseca nakon Julkina odlaska. Svijet se još bunio protiv Marasa, pa bi svake nedjelje došlo do izgreda. Ljudi se pozivahu hrpimice k sudu, revno se vodila istraga protiv buntovnika, a kad je došlo do konačne rasprave, eto bruke i sramote! Oko dvadeset seljaka baciše u tamnicu, osudiv koga na dva mjeseca, koga na pet, pa i na više. To da su bili začetnici pobune. Talijanski istarski listići malo su pisali o toj konačnoj raspravi, ali su zato tri mjeseca trubili kako je sav narod vikao da neće hrvatskih škola.

Maras bivaše sve bješnji, videći da ga štite neka gospoda, a svijet se bunio i protiv njega i protiv njegovih zaštitnika, jer još nije bio Ružić potvrđen za načelnika, pa tako još ne bijaše ni reda u općini. Od dvadeset općinskih zastupnika dalo ih je osamnaest svoj glas Marku Ružiću. Seljaci i mornari svi se sada pribiše uz Marka, a Marasovi stupovi bijahu dva postolara, dva propala trgovčića i učitelj Peregrini. Stipe Mikić još je vršio službu općinskog pandura, jer se nije našao čovjek koji bi bio htio stupiti na njegovo mjesto.

Općinsko zastupstvo zahtijevaše račune od Marasa, no on se tom zastupstvu isprva smijaše u brk. Kasnije je došlo i do gustih, te se u uredu bučilo, psovalo i grdilo, a svijet se sakupljaše, misleći da se kolju općinski oci. Maras napastovaše ljude za svaku malenkost, globio ih radi paše, radi lova, dozivao ih u ured, grozio se, srnuo u svakojake nepodopštine. Općinari ne mogahu više podnositi rugla da im načelnik psuje i majku i oca, i Bo-

ga. Mornari mu se ne klanjahu, nego odbijahu krupnu još krupnijom. Neki se mornar bio posvadio s Marasom, psovka mu puknula iz ustâ, pa omjerio i smjerio ga u nos. Tuži Maras mornara koji ga okrvavio. Mornar bi osuđen na pet mjeseci. E, nije šala, udario ga u uredu, u tom skrovištu marasovske općinske oblasti.

Općinsko zastupstvo optuži načelnika da pazari općinskim imutkom, da je pronevjerio silu novaca. Ružić ga je tužio zbog onoga krivotvorenog pisma, a neki ga mornari prijavio da ih je na vjeru prevario. Istrage se otežu, a Maras se koči i bani u općinskom uredu, sam podaje izvješća pravici o tim istragama, sam šalje službene podatke, sve je još u njegovim rukama, pa mu gospoda za to i vjeruju. Maras po starom običaju krpari spise, briše, zapleće, trga, zameće sudu trag, pravi je goso. Njegove zapovijedi s načelničke stolice sve su objesnije, unatoč tome što mu narod u lice spotiče da je okrao općinu, da je prevario stotinu ljudi, a i svi potvrđuju Kuzmi Kirinu kad on kaže da je Maras najveći obješenjak pod kapom nebeskom.

Svitanci zdvajaju i vele da se je pravica udavila u moru. Kada dođu u Svitane gospoda od suda da vode istragu protiv Marasa, on im zna stvari tako prikazati da ne mogu bjelodano otkriti njegova bezakonja i nasilja. Marko Ružić ne zdvaja, nego govori o boljoj budućnosti i miri ljude. Ivan tvrdi da budućnost ne nosi Svitancima u svojem krilu pečene purane, nego da treba raditi iz svih sila da se što prije skrha vrat nametniku. - Narodu treba pomoći, veli Ivan svom ocu, treba ga izbaviti iz lihvarskih šaka dotepenaca, treba buditi u narodu otadžbeničku svijest i narodni ponos, i to bez prekida, svakom prilikom, neumorno, sve dok se lav ne probudi, dok ne uvidi da mu se je tuđinac ušuljao u kuću, da ga gazi, robi, grdi i prezire. - Otac dršće za svoga sina koga bi mogla žestina upropastiti.

- Što, ove propalice da nam zapovijedaju? - ljutio se Ivan. - Teodor Maras, takvi ljudi da gule naš puk? Ovo da su Talijani? A zar se ne bi sramili pravi Talijani ovih naših nametnika, kad bi znali u kakve svrhe upotrebljavaju talijansko ime? Pravi su Talijani slobodouman narod, ali ovo, ovo je izmet komu je domovina džep.

- Ivane!... - opomenu ga otac - daj se primiri.

- Ali molim te, kako da se ne žestim? - Čuj me, dragi oče! Vidiš, ti si dobar, ti svakomu pomogneš - - ali to sve nije dosta. Ti možeš spasiti narod i naše općine i jašanske, jest, možeš. Narod će odahnuti kad plati lihvar. Pa da i izgubiš polovicu imutka, nećemo umrijeti od gladi. Oče, to nije žrtva, to je tvoja dužnost. Oprosti!

Marku se orosile oči i zagrlili svoga sina.

*

Maras se baš u to vrijeme bio posvadio s Anselmom Panellom koga je umolio da mu uzajmi novaca. Anselmo ni da čuje, nego se razljuti i stane ga psovati. On se često opijao, pa bolje da se sukobiš s nečistim negoli s njim kad je mamuran. Maras bijaše u velikoj stisci zbog općinskih novaca. Toliko je godina varao ljude puneći džepove, ali je i mnogo toga pošlo netragom. Kirin je više puta pripovijedao kako Maras troši tisuće i tisuće na neku nevrijednu ženu na Rijeci. Jednoga se dana sav Svitane osvjedočio da je Kuzma istinu govorio. Kad su okolnosti prisilile Marasa da stisne kesu, došla je ona žena sa dvoje mališana u tihi Svitane i potražila načelnika. Bijaše to velika sablazan. Sila se svijeta bilo načetilo na sjevernom rtu oko Marasove kuće. Žena zahtijevala mnogo tisuća i nije se dala iz kuće, a Barbara bijesno nasrnu na nju, pa se do krvi izgreboše, gurajući se dućanom. Maras je umirio svoje zlato, otvoriv kesu. Barbara je oboljela od gnjeva. Gašpar Makarić dokazivaše da joj se žuć razlila oko slezene.

Načelnik bijaše ogorčen; sto ga briga trlo. Isti ga Anselmo ostavio na cjedilu. Peregrini ih htio pomiriti, govoreći da se treba okaniti svih osobnih razmirica kad se radi o spasu Istre. Anselmu nije bio pred očima spas Istre, njegove misli baviše se neprestano s lijepom Albinom koja ga nije mogla više podnositi. Otkad se razbio njegov brod *Estella*, Anselmo se još češće opijao. Kadšto bi buljio do ponoći u čašu, sam, zamišljen, mrk, a kad bi pomislio da se Albina na njega ne obazire, oči bi mu se zakrijesile, sav bi uzdrhtao od grozničava bijesa.

Estella se razbila. Stara se Mare zavila u crno. Koliko li suza i naricanja! Kalušковиć bijaše dojedrio u Bristol. Kad je iskrcao žito u tom gradu, odvede tegleća parnjača *Estellu* u Cardiff što leži nasuprot Bristolu, na ušću iste rijeke, Severna. Taj je put prevalio Kalušковиć za jedan dan, te je odmah našao tovar posredovanjem poznatoga Bokelja conte Lukovića. *Estella* se nakrca ugljenom za Carigrad, odjedri iz Cardiffa i dojedri za tri dana u blizinu pogibeljnih otoka Scilly. Noć bijaše mračna, a vjetra sila. Brod naleti na greben. Pet se mornara izgubilo. Od Svitanaca našao je smrt u valovima jedini Luka Stipetić. Engleski su ribari spasili ostale u osvitak. *Estella* se gotovo raspala. Ribari sretno dojedriše u Cardiff s jadnicima koje bjehu ugrabili moru. Kalušковиć obavijesti Anselma o brodolomu. Anselmo se opio. Tri dana poslije prve vijesti stiže iz Cardiffa pismo. Kalušковиć javljaše kako se namjerio na veliki američki brod koji bijaše na prodaju. Brod da je jošte dosta čvrst, a zove se "Niagara". Cijena pedeset tisuća. "Ako kupimo tu nav", piše kapetan, "krcat ću ugljen za Rijeku. Dat ćemo svaki dvadeset i pet tisuća. Odgovorite brozjavom." - Anselmo odgovori da pristaje. To se zbivalo oko Uskrsa.

Krasan bijaše lipanjski dan. Maestral je veselo duvao. Neobično velik brod jedrio je sredinom tijesna Velikih Vrata. Malko se približio istarskom kopnu. Nad krmom lepršala je velika zastava. "Niagara" pozdravljaše Anselma Panella.

Stari Pave reče ženi, zureći u brod:

- Marijan će do noći u riječku luku, ako vrijeme ne okrene.

- A Luka, moj jadni Luka! Nikad ga više moje oči neće ugledati! - plakaše starica.

Sjedila je na kućnom pragu i gladila glavu maloj Tonki koja također jecaše za bratom.

- Oh jadni moj Luka! Što bih dao da mi jedriš na tom brodu! - zajeca Pave.

Ostaviv ženu i kćerku, ode u vrt iza kuće gdje se dosita isplače. Kroz guste grane velike trešnje poškopilo je sunce starca mornara, naslonjena o deblo. Sijeda mu je glava pognuta, narovano lice suzama nakvašeno, a u rukama sklopljenim pred sobom, drži modru mornarsku kapu i gleda u zemlju, kao da je pred njim grob sina.

Tjedan dana poslije toga došao u Svitan Marijan s malim Franom, Julkinim bratom. Mare ne mogaše da se nagrli svoga sina. I ona i Pave zahvaljivahu Bogu, što im je barem njega očuvao od zla. Starci plakahu, a sin im pripovijedaše o brodolomu i kazivaše da nije vidio kada i kako se je utopio brat, jer da je bila noć mračna. I mali Frane opisivaše sve strahote brodoloma.

Marijan posjeti Marka Ružića i župnika. Ivana nije više bilo u Svitnu. Dugo razgovarahu o Filipu i Julki. Nitko nije htio govoriti o Julkinu bijegu od Anselma Panella.

Marko reče Marijanu, kad ostaše sami:

- Marijane, ti ljubiš Julku.

Mladić se zbuni.

- No?... - nasmiješi se Ružić.

- Da nije otišla s bratom...

- Vratit će se.

- Mislite?

- Bez sumnje. Ako je ljubiš, bit će ti žena - reče Marko i živo ga pogleda.

Marijanovo lice sinu od radosti, no umalo se snuždi.

- A tko bi znao što će Julka?...

- Jesi li s njom govorio?

- Jesam.

- Ljubi li te?

- Ne znam - - - valjda...

- Vidjet ćemo. Da, to će biti moja briga, moja - kimnu Marko i potrepta ga po ramenu.

- Još ste mladi; dok se ti vratiš s puta, vratit će se i Julka.

Marijan se bio sastao s gospođom Albinom na Rijeci kamo je došla s Anselmom onoga dana kada je "Niagara" dojedrila u riječku luku. Lijepa se udova na njega malo obazirala; prenavljala se kao da ga ne vidi, a s Kaluškovićem bijaše ljubazna kao nikada prije. S najvećom ga nježnosti susretala, pažljivo ga slušala, veselo se iznenađivala, milo na njega uzvraćala oči, pa ih stidno k zemlji sklanjala, kako je već kada trebalo. U svaćem mu je ugađala i svaku mu riječ odobravala kretom glave, posmijehom i pogledom.

Udova se nakon deset dana vratila u Svitan, ostaviv Kaluškovića u najvećoj uzrujanosti. Kapetan je čeznuo za krasnom udovom. Čim mu dopustiše poslovi, doletio je u Svitan na krilima ljubavi. Najednom pukne glas o svatovima.

"Niagara" je, međutim, zobala dužice za Bordeaux. Još mjesec dana, pa će odjedriti.

Anselmo se ljutio i mrgodio kada se je osvjedočio da se Adam Kalušković ne šali, nego da se uistinu kani ženiti. Jadovan i mrk bez prekida mumljaše i prigovaraše udovi za svaku sitnicu, ali ona, domišljata i hitra, svaćemu je nalazila kraja. Slatkim riječima znala je oplesti Anselma. Nikako se nije htjela posve s njim raskrstiti, jer njene se misli ne mogahu otrgnuti od Anselmova imutka. Anselmo bijaše od neko doba osobito blag i ponizan prema Albini; ona se smiješila i čekala da dođe do jasna razgovora. Napokon joj u nekom slabom času obećao da će joj zapisati polovicu imutka prije vjenčanja. Udova se bila zamislila i podala mu ruku, smiješeći se ljubazno.

Anselmo nije prevrnuo vjerom. Lijepo se prijateljski o svemu sporazumješe. Vjenčanje se obavilo u Svitnu, bez buke i sjaja. Sretnike je blagoslovio Narcis Matovina, župnik jalšan-ski. Pobjedonosno ponosnim krokom izašla je Albina iz crkve.

Kada doručaše, upita Albina svoga muža:

- Adame, ti, dakle, misliš da ću se ja lako priviknuti mornarskom životu?

Anselmo se trže, kao da ga je grom ošinuo. Albina ga prevarila.

- Dušo, lijepo je na moru; u dva mjeseca bit ćeš pravi mornar - odgovori joj muž.

- Ti ćeš, dakle, na put? - promuca Anselmo prigušeno.

- Sveto pismo veli da žena ima poći za svojim mužem - odjavi Albina spokojno.

- Tako je! - potvrdi Narcis Matovina.

- Da, idi, ti si mi već o tome govorila - istisnu Anselmo kroz zube i bijesno je pogleda.

- Oh kako će vam biti lijepo na brodu uz svoga ljubljenoga muža! - uzdahnu Narcis Matovina, osmjehnuv se Albini.

I Marasova žena pripovijedaše svojim dobrim prijateljicama da će Albini biti ugodno na brodu.. Razgovarajući o toj ugodnosti, spominjahu i ime Marijanovo. Justina se sve tresla

od bijesa, slušajući te razgovore. Mrzila je tu gizdavu Albinu, zadavila bi je samo da može.

Justina i Fuska bijahu puštene iz zatvora, jer se dokazala njihova nedužnost pri onom čedomorstvu. Linda Marasova preselila se iz zatvora u tamnicu na deset godina. Makarić je tvrdio da je trebalo spaliti načelnikovu jedinicu.

Albina haje i ne haje za svitanska naklapanja; ta njezinu sreću nisu mogli pomutiti zli jezici. Ona je najbolja ženica; Kalušковиć se dovinuo blaženstva, pa bez prekida prebire po pameti kako da joj što bolje ugodi. Svakojakih je sitnarija nakupovao da što ljepše uk-rasi sobice na brodu. Na "Niagari" bijaše više kabina, jer je ta lađa bila isprva uređena za putnike. Kapetan veselo promjeraše brod, krasnu mu palubu, visoka jedrila, pa pomišljaše na svježiji morski zrak, tečna jela, izvrsna vina, na lijepe kabine u kojima će kraljevati Albina, ta kraljica njegova srca i svih mora i oceana.

Potkraj mjeseca kolovoza odjedri "Niagara" iz riječke luke. Oko zapada sunca primaknu se k Svitnu. Stipetićevi gledahu brod i razgovarahu o Marijanu.

- Tko bi znao što radi kapetanica - reći će Mare, zureći u more.

- Bog je očuvao od svakoga zla, ali bi bolje bila uradila da je doma ostala - omahnu Pave glavom prema Svitnu.

- Ako i je gospođa, bit će im kadšto od potrebe. Zakrpat će im hlače, prišiti gumbе; svuda se mogu zabaviti poslene ruke - klimaše Mare.

I Marko Ružić promatraše taj brod iz svoje sobe. Neizmјerna ga tuga obuze kad pomisli na slobodne narode i na blagostanje zemalja u kojih će luke dojedriti "Niagara". Dvadeset je godina putovao svijetom, svašta je vidio, sabrao je mnogo iskustva, a čemu sve to? - Marko se jače zadube u misli i sjedne uz otvoren prozor.

Uto se navukla noć. More se pjenilo pod oblačnim nebom i šumjelo obalom. Mjesec trećak dizao se na istoku, provirivajući iza oblaka. Soba se punila mrakom. Mjesečina ju je rasvjetljivala na mahove.

Marko se zagledao kroz otvorena vrata u drugu sobu gdje se je u kutu bijeljela postelja na kojoj je ležala Julka kad joj raniše čelo kamenom, pa mu se pričinjalo da vidi onu lijepu glavu, omotanu bijelim rupcem. Gorka ga spomen šine u srcu, digne se i stade šetati sobom. Da se otrgne od te uspomene, uze razmišljati o istarskom puku, pa mu umalo krv uzavrije, mozak mu se svijje, popostane i uzdahne: - Zašto je čovjek tako zao? Gdje je pravica? Koliko je tih naših gospodara? Šačica! Pa nas ipak tlače i preziri. Zar će ovaj jadni puk i nadalje podnositi krnjelska nasilja? - Ah bezdušnici! - I ti ljudi o slobodi trube! Da, oni hoće da nas slobodno gaze, da slobodno pazare s našim imutkom, da nam slobodno grde jezik, da nas slobodno krste barbarima. To, to je ta njihova sloboda! - Ah pravo ima moj Ivan! Malo se žrtvujemo za svoj ubogi puk. Treba da ga izbavimo od tih lihvara? Kako? - Zar se ne bi moglo naći novaca... da, novčani zavod, pa da otkupimo patnike, da ih spasimo od propasti. Ta za čim idu naši protivnici, nego da naš imutak posve upropaste, pa da nas istisnu gole i bose iz ove stare hrvatske zemlje!

Marko sjede opet kraj prozora i sjeti se one pobune. Ta mu pomisao požesti krv. - Kako će se sve to rasplesti u Svitnu? - Maras je još načelnik, istrage se otežu, Peregrini spletkari, Teodor je na opću sablazan puka, o svakoga se zadijeva i svakomu se grozi. Maras javno pripovijeda da će se uzdržati na svom mjestu do budućih izbora, a ti da će biti onakvi kakve bude on htio.

Marko legne u kasnu noć. Dugo ne mogaše trenuti okom. Oko kuće pljuštala je kiša, u daljini je tutnjila grmljavina.

XV

Sunčani su već traci sinuli u Filipov dućan, lagano se pomiče na podu zlatno svjetlo, odsijevajući s rumenih, žutih i surih staklenki što su nanizane po policama. Julka tucka olovkom po velikoj mramornoj ploči blagajne. Pred njom leži knjiga, otvorena od rana jutra do kasne noći, za njenim leđima diže se golemo ogledalo, a na mramornoj ploči stoje sa svake strane dvije krasne posude sa cvijećem. U prostranu i veoma ukusno uređenu dućanu širi se miris različitih mirodija i cijele hrpe boca svake veličine i svake boje sjaje se omotane krasnim etiketama. Blagajna je do vratâ, a baš njoj nasuprot uredio je Filip Stanić svoju malu pisarnicu. Vratašca su pritvorena, zeleni im zastor nije prevučen preko cijeloga stakla, pa se vidi kako Filip nešto piše. U žutom je platnenom haljetku, prste je ljevice zabo u gustu crnu kosu, osloniv se laktom o stol, a crnu je svilenu i okruglu kapu potisnuo nad zatiljak. Filip se teško zadubao u svoje račune. Dva su čovjeka zabavljena u dućanu. Kad navali svijet, probija ih znoj, jer četiri ruke ne mogu da obave sve. Filipovi pomoćnici vrsni su ljudi. Jedan je Francuz, drugi Bokelj.

Ulicom vrvi svijet. Čuje se vojnička glazba. Julka siđe s blagajne i stane na prag dućana. Četu vojnika vodi sijedi časnik. Konj mu trese grivom. Časnik pogleda u dućan i pozdravi Julku sabljom koja sijevnu na suncu. Taj je časnik rodom iz Trsta, te često dolazi u Filipov dućan gdje se prodaje i istarski refosko. Julka izađe pred dućan, prošeta se od jednoga do drugoga izloga, vrati se na prag, pa svrne okom po krasnoj ulici. Velika se dizala graja među palačama ove ulice, ali se Julka nije na to obazirala. Sasvim se već bila udomila, u veselom Buenos-Airesu. Ulica koja teče ravno k moru, puna je svjetla, sjaje se krovovi, bliješte se pozlaćena slova na golemim cimerima. Jutarnje povjetarce zamahuje zastorima kavana i gostionica, a u hladu se pod tim zastorima odmaraju ljudi iz svih krajeva svijeta.

Uto banu u dućan dva čovjeka. Srednjega su stasa, lice im je zarašteno gustom bradom i opaljeno suncem. Govore hrvatski, čakavštinom. To su pomorski kapetani. Jedan je Bakranin, drugi Lošinjanin: Već su dva mjeseca u Buenos-Airesu, a rijetko mine dan, da se ne navrnu u Filipov dućan.

Kapetani popiju čašu malage, pa zabrazde u šale. Julka se smije, šali i ljuti, jer joj vele da joj nije premice ni u Bakru ni u Lošinju.

- Oè, oè! što je to, kapetane? Zvane, dajte mira mojoj sestri! - javi se Filip iz svoje sobice.

- Filipe, amo! Popit ćemo čašu malage - zovne ga kapetan Mate, Lošinjanin.

Filip stupi na prag svoje sobice, prekriži ruke na prsima, nakrivi glavu i upita ih:

- A što bi rekle vaše žene, da vas čuju, è?

- Moja pozna dobro svoga muža - nasmije se Zvane.

- I moja svoga - kimnu Mate.

- Olà, mosiù, tri čaše malage! - povika Filip pomoćniku Francuzu, pa onda pridometne: - Oči mi se od sna zatvaraju. A gdje ste vi sinoć bili? Zašto niste došli u čitaonicu?

- Zvane, kaži ti gdje smo sinoć bili - našali se Mate, pa se svi nasmiju.

- U čitaonici bilo je mnogo svijeta. I noćas se plesalo - pripovjedi Julka.

- Ah, dao bih pò Bakra da se s vama okrenem! - kliknu Zvane.

- Ali ja ne znam plesati - - ne, ne znam - malo. Filipe, ti si blijed. Nisam li ti govorila?...

- Da, mogli smo ranije doma. Od lanjskoga Božića nisam bio veseo kao noćas.

Malo zatim rastaše se. Mladi kapetani pođu za svojim poslom.

- Filipe, ti si uvijek zamišljen, a vidiš kako su drugi ljudi veseli. Idi gore, legni - namoli ga Julka.

Stanovahu u istoj kući, nad dućanom.

- Leći ću poslije objeda. Ti misliš da su oni kapetani uistinu veseli? - Nisu, Julko, ne. Šale se da zaborave svoje brige. Ako ovako potraje, dobro će učiniti da provrtaju svoje brodove. Poslovi zapinju, parobrodi su nas uništili, pomoći niotkuda - kimnu Filip, pa uđe u sobicu gdje nastavi računati.

U Buenos-Airesu živi mnogo Hrvata. Imaju svoju čitaonicu, izdaju svoje novine, žive kao braća i ponose se svojim hrvatskim imenom koje je veoma poštovano u onom gradu. Julkin dolazak u Buenos-Aires bio je velik događaj. Hrvati iz Istre i Dalmacije još češće stadoše posjećivati Filipov dućan i svi se natjecahu u ljubaznosti prema Julki, svi su se trsili da joj omili nova postojbina.

Julka nije htjela isprva posjećivati zabave u čitaonici, no napokon privoli i na to, samo da bratu ugodi. Neka je mlada hrvatska gospoda neprestano oblijetahu, kao pčele mirisav cvijet. Sve se divilo Julkinoj krasoti. Francuzi, Španjolci i Talijani dolažahu u njezin dućan da se s njom razgovaraju, da srce nakrase.

Malo pomalo iščeznu Julkina plahost, ono tjeskobno čuvstvo djevojke sirote i progonjene, čuvstvo koje je obuzimaše, koje ju je gušilo kad je stupila među nepoznate ljude. Svaki njezin kret postade slobodniji, srce joj se više ne stiskaše čim bi joj se natakla na oči kakva gospodska prilika. Privikavši se na društvo, zaboravila je sve muke pretrpljene kod Anselma, te usvoji lijep način govora i neko ljubazno i srdačno ponašanje. Mnogo je gospode upoznala, ali samo po udvornom i površnom domjenku. Ljudi se rado s njom zabavljahu, jer je bila bezazlena, nevina i umna, jer nije ni znala da ima žena koje hoće da budu na silu duhovite. Njezin je govor imao onaj mili čar iskrenosti, prirodnosti i dražesne bezazlenosti, a glas joj bivaše sve zvučniji, topliji i puniji najnježnije umiljatosti. Bila se upoznala i s nekim gospođicama iz boljih kuća trgovačkoga staleža. Mnogo je dobrih knjiga pročitala u dvije godine, mnogo je naučila i zapamtila svaku bolju. Francuski je još slabo razumjela, no španjolski je dosta pravilno govorila. Filip je trebao cijelu godinu i pô dok je sestru nagovorio i namolio da nosi šešir. Bilo došlo i do suza. Ne, u tome nije mu mogla popustiti! Filip joj kupio lijep šešir, pa joj ga stavljaše na glavu, ali sav mu trud bijaše uzaludan. - Što će reći ljudi u Svitnu? Julka iz Brestove pod šeširom! - Filip je uvjeravaše kako je neće nitko siliti u Svitnu da nosi šešir, ali u Buenos-Airesu takav je običaj i tomu se valja pokoriti. U Londonu sve žene nose šešir, pa i one koje pobiru kosti po smeću. I Filip bijaše tvrdoglav. Julka mu napokon popusti, da mu ugodi.

- Filipe, idi, počini do objeda - viknu mu opet sestra.

On kimnu iz sobice da ne ide. Imao je mnogo posla. Trgovina mu cvala, zlato mu se točilo u džepove kao nikada, a srce ga vuklo preko mora. Povlačio je rukom po čelu i prebira prstima po njem, kao da premeće misli, da traži jednu, pa da se odluči. Teško mu je napustiti lijepu trgovinu.

Julka se oslonila o ploču blagajne, pa gleda u vrevu ulice i nagađa i pogađa bratove misli. Rumenim usnama približuje se jednoj ruži što se rumeni u vazi na blagajni, kida joj listiće zubima i otpuhuje ih preko praga. Dva-tri listića pala su joj na grudi i zaustavila se na ficheu od bijelih čipaka.

Julkina tamnosmeđa haljina ukusno je skrojena. Rukavi su joj široki i sežu do lakata. Ruke su joj oblije i bjelje negoli su bile u Svitnu. Ponarasla je, sva je ubavija, no u pasu je vitka i gipka kao i prije. Domala će joj se navršiti dvadeseta. Njena je krasota dostigla vrhunac savršenstva. U Svitnu bijaše dražestan pupoljak, a sad je ruža, bajna i mirisava. Svaka žilica hoće da zadršće novim životom, mlado srce, u najžešćem prosjevu mladosti, žudi, čezne i izgara joj u njedrima. Kad preleti tu ružu dah ljubavi, jače će mirisati, njene će dražesti opajati, bljesak mladosti i krasote svu će obasjati, prosinut će kao žarko sunce. One slatke nade, zakopane u dubini srca, sijevnu kadšto u njenim zjenicama. Julku obavija duševna plemenština, umiljata je čednost krasi, blaga joj nevinost tinja u očima i puni dušu ganućem.

Visoka, krupna vremešna gospođa sune u dućan i baci nekoliko zamotaka na blagajnu.

- Julka, dobar dan. Uf! vruće, vruće! A gdje je Filip? - naglo će gospođa, razveže pod tustim podbratkom svilenu vrpču šešira i poče se hladiti lepezom.

- Koje dobro, gospođo Andrijana? E, vruće - javi se Filip iz svoje sobice, otvoriv nogom vrata.

- A bila sam u dva-tri dućana. Evo što sam nakupovala - reče i pokaže zamotke, pa nastavi: - Noćas ste kasno kući došli, ja... - ne doreče gospođa Andrijana Babić od koje je Filip u svoje vrijeme kupio dućan. U tom se trenu stvorio pred njom mlad i nepoznat čovjek koji je pitaše talijanski: - Jesam li pravo došao?...

Mladić, unišav ravno u dućan, nije opazio Julke za blagajnom, a s mjesta gdje je stao pred Andrijanom, nije mogao vidjeti ni Filipa koji je još uvijek pisao.

- Koga tražite? - upita Andrijana.

- Oh! Marijan! - viknu Julka.

Marijan se naglo okrenu i stane, kao da se skamenio.

- Kad ste došli? Gdje je Frane? - navali pitati Julka, poletiv k njemu, u sredinu dućana.

- Sinoć... - izmuca Marijan dok mu Julka stiskaše desnicu.

Marijana zagrle sada dvije jake ruke.

- Ho, ho! Gle, kakva si mi čovječina! - viknu Filip i opet ga poče cjelivati.

- A gdje je Frane? Zašto ga nisi doveo? Gle, ovo je gospođa Andrijana Babić iz Vratna. Od nje sam kupio dućan, a, ti to već znaš? Čuj, koliko se godina nismo vidjeli? Čekaj - deset, više, vraga! četrnaest! Vidiš, ondje pišem, pomalo, kako znam. He, he, a ti poručnik! Gospođo Andrijana, ovo je naš...

- Ta dosta smo o njemu govorili? A ja, gospodin Marijan! Ma svi smo iz jednoga kraja! Joj meni, a koliko je od Svitna do Vratna? A zar nije možda vaš sud u mojem mjestu? Pisali ste da imate, da imate kapetanicu na brodu. Kakva je ta ženska?

- Kapetanica? Dobra, dobra gospođa - zbuni se malko Marijan koji ne smetaše očiju s Julke.

- Mislio sam da ćeš amo dojedriti za kojih petnaest dana. Dobio sam tvoj zadnji list iz Anverše. Vjetar povoljan, à? A moj Frane? Bio je u zipci kad sam otišao. Tvoj se brat uto pio! Povero diavolo! E, jedanput za uvijek. A kako u Svitnu - pitaše Filip.

- Prošle su dvije godine otkako sam otišao od kuće. Pisali su mi da još nije reda u općini - reče Marijan brišući znoj sa čela.

- Mi znamo što se zbiva u Svitnu; gospodin Ružić piše sve potanko bratu. Ali, Marijane, zašto nisi doveo Frana? - ukori ga Julka.

- Na brodu je mnogo posla.

Marijan je ojačao u posljednje dvije godine. Lice mu je izgoreno od sunca. Gornja polovica čela nije crna kao donja. Brada mu je izvanredno gusta, oči prava žeravica.

- Hoćete li ostati dugo u Buenos-Airesu? - upita gospođa Andrijana.

- Tko bi to znao, možda i dva mjeseca - sleže Marijan ramenima.

- Ako se nakrcate za Trst, mogle bismo Julka i ja s vama odjedriti - reče Andrijana.

- Kako! zar će?... - uščudi se Marijan.

- Da, ona čezne za onim klisurama, pa kad već kuću gradim...

- Tko ti veli da čeznem? - prekine Julka bratu riječ i malko pocrveni.

- To znam ja bolje negoli ti. A zar me ne pitaš svaki dan kada ćemo u Svitnu?

- Vidiš ga! Gle, svaki dan! Zašto tako govoriš?

- Dobro - dakle, svaki drugi - nasmiješi se Filip sestri.

- Mjesta bi bilo na brodu i za deset putnika - reče Marijan. - Sada još ne znamo za kamo ćemo krcati.

- E, to je ono! - mahne Andrijana, pobere svoje zamotke pa pođe kući, budući da ima pune ruke posla.

Filip pripovijedaše Marijanu da je Florijan Maras još načelnik i da je u Svitnu bilo grdnih nereda. I Teodor da je još u službi. Teodor i učitelj da su krivi svim izgredima. - Sad će biti bolje, govoraše Filip, jer je Ružić mnogo novaca dao seljacima i mornarima koji su bili zaduženi kod Marasa i Anselma Panella. Vidjet ćemo što će se dogoditi kada dođu na red novi izbori! - Vjeruj, Marijane, više ima pravice... à - htio sam reći među divljacima, ne znam kojima! Grozno što rade oni Krnjeli! - Ti znaš, gradim kuću. Da, pisao sam ti. Kako bilo da bilo u Istri, vratit ću se doma, jer imam par krajcara, pa ću štogod pomoći i ja siroti seljaku. Jest, sveca mi, čovjek ne bi vjerovao! Ružić mi piše kako je neki seljak molio Krnjela vreću kukuruza, a kad mu ga nije htio dati, molio je pô vreće, pa napokon pregršt. Silan da je glad u nutrašnjoj Istri. Onaj seljak već je umirao, te kupiv za posljednji groš kukuruza, uputio se kući, ali putem nije mogao da odoli gladu, pa je stao gutati kukuruz, znaš, zrnje, i zadavio se. Piše mi Ružić da je taj seljak bio imućan još pred deset godina dok nije došao u njegovo selo neki Krnjel koji ga je do kože ogulio. Kako vidiš, zlo! - A kako tvoji starci?

- Čekam pismo od kuće. Kad smo bili na polasku iz Anverse, javiše mi da mi je otac bolestan.

Još se razgovarahu o svojem zavičaju, a onda pođu Filip i Marijan na brod "Niagaru".

- Marijane, posjeti nas češće. Zbogom! Znaš, dođi! - rekla mu Julka, pišući neke brojke po onoj velikoj knjizi na blagajni.

Mladić ju je gledao i smiješio se, ne znajući što da joj kaže.

Filip joj obećao da će dovesti Frana, da će ga ugrabiti, ako ustreba, kapetanu Kaluškoviću. On se tako samo šalio.

Julka je čeznula za časom da što prije vidi i zagrli svoga maloga brata. Nigdje nije mira nalazila, podizala se na prste, pružala je vrat i pogledavala ulicom prema moru. Dok je ona tražila glavu svoga brata među onolikim glavama, stane kočija pred dućanom. - Eto ih! - Julka potrči preko pločnika i ogrli Frana koji plače, smije se, jeca, pa gleda sestru u oči i ne opaža na njoj gospodске haljine. I Frane je lijepo odjeven. U pô sata kupio mu Filip odijelo, ovratnik, šešir, cipele i sat sa srebrnim lančićem. Hlače su mu žute, prsluk modar s bijelim zvjezdicama, haljetak od crnoga orleansa. Jedno je tijesno, drugo preširoko, a sve je tvrdo i bridasto. Po rukavima i nogavicama teku oštre crte kako je već što

bilo složeno i zaležano. Jedan ga je mornar ošišao na brodu sve na stepene i zaravanke. Sad mu pokriva glavu žut slamnat šešir bez vrpce. Frane je ostao sitan.

- Žuljaju li te još cipele? - pitaše ga Filip, držeći ga za ramena i okrećući ga posred dućana.

- Žuljaju; na brodu sam bio bos - odgovara Frane i pogledava cipele, brata, sestru i dućan.

Njemu je čudno što mu je Filip brat, pa sve pomišlja: - To je, dakle, taj Filip! - Julka mu se čini velikom, no njezino mu je lice dobro poznato, kao da ju je jučer vidio. Da nije Julke, pobjegao bi iz dućana na brod, bacio bi u more cipele, pa bi odahnuo na velikoj palubi "Niagare". Dok je uza sestru, lijepo mu je, kao da je u Brestovoj uvali.

Julka ga odvede u svoju sobu, sjede uz njega, pritisne mu glavu na svoje grudi, pa se sjeti minulih dana. Opet je grlila nekoga iz svoga zavičaja, cjelivala je svoga mlađega brata uz koga je prepatila najstrašnije časove svoga života. Gladeći bratovo lice, gledaše u sjajno nebo što se plavilo nad palačama s druge strane ulice. Oči su joj suzama zalivene, posve rasklopljene, kao da nekoga izglédaju. Ona kao da sniva, pa vidi skrovnu uvalu, na prudu se igra dijete uza starca koji krpa mrežu, lađica se lagano ziblje na plavom i blistavom moru, sivi se dim diže iz kućice i penje se po klisuri rta. Dragom odjekuje veseli smijeh, Ivan je škropi morem, kapljice se krijese i na njegovu licu, a mali Frane plače na prudu, jer neće da mu Ivan polijeva sestru morem.

- Frane, ti si bio u Svitnu pred dvije godine, kad sam ja već ovdje bila. Što veli Tonka?

Frane hoće da odgovori, no Julka odmah proslijedi:

- A koga si još vidio u Svitnu? Jesi li bio u mjestu?

- Jesam i mnogo...

- A jesi li bio i kod gospodina - - Ružića?

- Bio sam.

- A što ti je rekao gospodin - - Marko?

- Što?

- Gospodina nisi?...

- Župnika? Je...

- Ne? Da? gospodina - - - Ivana?

- Nisam ga vidio, nije bio u Svitnu.

- A njegova Mora? Je li te prepoznao? Je li lajao?

- Nije lajao, odmah je došao k meni, a ja...

- Moro je dobar. Jesi li ga pogladio?

- À, à, je.

- Zar ne da mu je dlaka mekana? Ti si ga, ti si ga, dakle, gladio! On je u tebe mirno zurio, je li? - pitaše Julka naglo i primi brata za ruku, gledajući je s nekom zavidnosti.

Julka pošalje brata u dućan, pa uzme iz ormara jednu sliku i nekoliko pisama. Bila su to Markova pisma. Dva bijahu napisana Ivanovom rukom. Ivan je u svakom srdačno pozdravljaše, a taj srdačno bijaše Julki najslađa, najzvučnija riječ. Ona je nikada ne izgovaraše, ali joj je uvijek bila pred očima, svaki potez, svako slovo, svaka riječ. Dugo vremena čitaše pisma, a još dulje promatraše sliku. Kad je začula Andrijanine korake, brzo je poljubila sliku i spremila je s listovima. Andrijana uđe u sobu i odmah joj stane kazivati kako bi mogle domala otputovati, jer da će ona brzo sve svoje poslove obaviti.

Frane se umalo pripitomio u bratovu dućanu. Bijaše poslušan i dobre glave i hitar kao vjeverica. U tjedan dana naučio je gdje je koje vino, te se vješto penjao po ljestvicama da dosegne staklenke s najviših polica. Imena je mirodija učio napamet.

Kapetan Kalušковиć posjeti Filipa s Marijanom. Filip otčepi staklenku najboljega refoska. Kalušковиć jadicovao da će teško naći teret uz dobre uvjete, a pri tom se obazirao na Julku, zabavljenu kod blagajne. Bijaše ozbiljna lica, rijetko se šalio. Oči su mu izgubile prvašnju veselost, postarao se i oslabio. Jednoga dana doveo je k Filipu svoju ženu. Albina sune u dućan kao vjetar. Opaziv Julku, kriknu prigušeno, stane malko kao da se našla u velikom čudu, a onda zagrlj djevojku strastveno. Julka se usupnula. U dućan bane i gospođa Andrijana i raskolači oči kad joj reče Frane da je to gospođa kapetanica. Andrijana se odmah uplete u razgovor. Albina kazivao kako joj se Buenos-Aires silno sviđa.

- Ah, Julka, ti si sretna! - uzdahnu Albina. - Čula sam da kaniš - - ne vjerujem!

- Ne vjerujete?...

- Da, ne vjerujem da ćeš u Svitan, među one klisure - reče Albina i upre joj pogled u lice.

Kad sazna kapetanica da će Julka u domovinu - nastavi razgovor s pritajenom zlovoljom.

Koji dan poslije toga stupi u dućan Marijan. Bio je snuđen. Julke nije bilo kod blagajne. Otišla u neki dućan s Andrijanom. Filip računao u svojoj sobici. Kad spazi Marijana, mahnu mu rukom da dođe k njemu u sobicu. Marijan sjede.

- Jesi li primio kakvo pismo iz Svitna? - upita Filip tužnim glasom.

- Jesam - kimnu Marijan i suze mu poliju lice.

- Evo, i ja sam dobio list. Piše mi stari Ružić. E, što ćeš? - Pokoj mu vječni! Starac! - - Znam, teško ti je - uzdahnu Filip.

- Majka i Tonka same... Ne znam, što ću.

Dugo razgovarahu o Pavlovoj smrti. Bijahu sami u sobici. Umuknu. Filip prekine tišinu.

- Majka ti je nemoćna.

Marijan ga pogleda suznim očima.

- Čuješ, ženi se. Tvojoj majci treba zamjena. Govorimo - - kao braća. Marijane, ti znaš što bih ja želio. Govorio sam s tvojim pokojnim ocem, a ti? Nisi li još ni riječi kazao Julki? Što veli sestra? Znaš, ja je neću siliti... ali neće ni trebati, je li?

Marijan se zagledao u pod. Uzdahnuv reče:

- Prištedio sam par stotina, mogao bih štogod pregraditi u kući, dozidati...

- Pustimo to! Govori s Julkom. Ja sudim... da, nema sumnje, bit će ti žena.

Malo potraja i Julka uđe u dućan. Brat je zovne u sobicu i poda joj Ružićevo pismo. Ruke joj drhtahu dok je čitala. Pogleda brata i Marijana i suze joj grunu na oči. Pošto se malko smirila, reče joj brat:

- Julka, žao mi je starice. Ti ćeš joj biti od pomoći kad dođeš u Svitan.

- Ah, da ih mogu utješiti! - Sirota Tonka!

- Čekaj, jest, za godinu dana možete se vjenčati. I ja ću biti tada u Svitnu - reče Filip.

Julka obori glavu.

- Julka, moja će te majka ljubiti kao rođenu kćerku, a i ja ću te...

- A što da i govorimo! Dosta; imam posla. Julka, što se stidiš? Ne budi dijete! - ukori je brat.

Djevojka ne mogaše istisnuti nijedne riječi. Sapelo je u grlu. Filip i Marijan mišljahu: šuti, pristaje.

Od toga dana Julka bijaše tužna i često bi se zamislila. Kad bi došao Marijan u dućan, ona nije nikada otišla sa svoga mjesta. Mladić bi natuknuo koju o svojim osjećajima, a ona bi brojila novce, križala po knjizi ili bi dozvala Frana da ga štogod zapita.

Gospođa Andrijana podsjećala Filipa na odlazak njegove sestre, govoraše mu svaki dan kako je već sve svoje stvari uredila, pa da će samo još koji dan pričekati, ako on uistinu kani poslati Julku u Svitlan.

Kapetan Kaluškić nađe nakon duga zdvajanja teret za svoju "Niagaru". Došav u dućan s Marijanom, pripovijedaše tu novost Filipu koji ga upita:

- Za kamo krcate?

Kapetan mu reče da krca prah od kostiju i kože za Marsilju ili Genovu, pa će s toga u Gibraltaru stati i čuti zapovijed u kojem gradu da iskrca teret. Takvo što zbiva se često. Trgovačko je društvo imalo svoja skladišta i u Marsilji i u Genovi, pa nije znalo kada je kupilo onaj prah od kostiju u kojem će mu gradu donijeti više koristi.

- Eto sreće! Kapetane, ima li na brodu mjesta i za putnike? - upita Filip.

- Ima dosta.

- Moja će sestra s vama do Genove ili Marsilje. S njom će i gospođa Andrijana. Vi je poznate? Izvrsno! Bolje da pođu s vama, s domaćim ljudima negoli same parobrodom, znate, dvije ženske glave! Potrošit će manje. Jedri li dobro vaš brod?

- Kao galeb!

- E, pa dobro! Kad ćete dignuti kotvu?

- Do dva tjedna.

- Baš dobro!

Filip zovne brata Frana i pošalje ga u prvi kat.

- Reci gospođi Andrijani da je molim da bi sišla u dućan.

Čas zatim eto gospođe Andrijane. Pogode se. Marijanu se razvedrilo lice. Filip nije pitao sestru da li radije putuje u Evropu "Niagarom" ili kojim parobrodom. On samo govoraše - Ženske glave, same, nije skupo, domaći ljudi, susjed Marijan, divota!

Andrijana kazivaše zatim Julki kako će im biti lijepo na "Niagari" među poznatim ljudima, te kako bi im bilo neugodno na parobrodu gdje sve smrdi po ugljenu i gdje ne bi mogle uživati slobode, jer da su mnoge žene uvijek odjevene kao da će u kazalište. - Moglo bi nam se svašta dogoditi na parobrodu. Dušo, po svijetu ima svakojakih ljudi, a na "Niagari" znamo tko je. Ja se neću bogme u svilu oblačiti radi kapetanice.

Julka joj se smiješila sad radosno, sad sjetno, kakve bi joj se misli motale po glavici. Čeznula je za časom da odjedri iz Buenos-Airesa, srce je vuklo među sure klisure njena zavičaja, a hoće li je onamo odvesti jedrenjak ili parobrod, to joj nije mučilo glavu. No ipak se nije veselila preko mjere svom odlasku, pomišljajući na društvo s kojim joj je bilo putovati. Silila se da zaboravi sve zlo i napasti koje je bila pretrpjela kod Albine.

Kad je saznala Albina od svoga muža da će Julka s njima, odmah se zavrže bračna oluja. Kapetanica se ljutila, zadihavala, grudi joj drhtahu od prigušena bijesa. Oštrim je pogledom kosila muža, stiskala usne, pa onda siktala kroz zube da njoj ne treba na brodu žena.

- Ti si čudan čovjek! Ja hoću slobode i mira.

Što ti hoćeš, to je glupost! - ljutila se Albina.

Kapetan je s prvine šutio, a kad mu dozlogrdilo, odvratio joj odrešito: - Ja sam gospodar na brodu! Ne zanovijetaj mi! Već sam se pogodio s Filipom Stanićem i s gospođom Andrijanom. Ako ti nije pravo, eno kraja, iskrcaj se, pa kud te put nanese!

Albina protrnu. Kapetan ode na kraj, a kad se vratio na brod, još je oluja tutnjila. Među njima često bi došlo do gorkih riječi. Ona ga je bez prekida dražila i mučila, nikada nije imao mira. Mrgodila se i ljutila na sve, a on da se oduši govoraše joj da je sotona u nju ušla. Prošla bi kadšto tri dana i više da nije ni jedne riječi izustila. Čitala bi od jutra do večera, kod stola zirnula bi u Marijana i sva se uzrujala, pa bi se opet zatvorila u svoju kabinu, ljutita i ogorčena. Nebo Kaluškovićeve braka bijaše vedro samo mjesec dana, a kasnije malone bez prekida oblačno.

XVI

Osvanu i dan odlaska. Filip i Frane doprate sestru i gospođu Andrijanu na brod "Niagaru". Bilo je i plača i suza kradomice otrtilih.

- Pozdravi Ružića, Sofiju, sve. Čim dođeš doma, piši mi, znaš, odmah. Pozdravi Sofiju. Pazi na novac. A što plačeš? Julka, znaš, Sofiju, zbogom! - govoraše Filip uzdrhtalim glasom.

Poljubi još jednom Marijana i šanu mu u uho: - Govori s Julkom, da, do godine. - Pozdravi se sa svakim, pa siđe s bratom u lađicu, i udalji se od "Niagare", Rupci lepršahu. Lađica umalo iščeznu među velikim brodovima.

"Niagara" odjedri iz Buenos-Airesa. Vrijeme bijaše lijepo, vjetar povoljan. Kad sjedoše za stol da objeduju, grad se već gubio u daljini. Kod stola govoraše najviše gospođa Andrijana. Kapetanica bijaše mučaljiva, a njezin se muž tužio da mu ništa ne ide u slast, da je prošle noći zlo spavao, da mu je glava oteščala. Bio je neveseo, veoma sumoran. Po objedu uđu Julka i Andrijana u svoju kabinu. Tu bijaše sve čisto i lijepo uređeno. Na "Niagari" bijahu dva salona, a oko njih više kabina. U prednji omanji salon silazilo se stepenicom s kasara, s palube. U tom je salonu bila kabina Julkina i Andrijanina, a njima nasuprot kabina poručnika Marijana. U većem salonu, u koji se ulazilo iz manjega, bijahu kabine za kapetana i kapetanicu. Posred toga salona bijaše velik stol gdje blagovahu časnici broda i putnici. Pod salonom bila je sv. Barbara, prostor gdje se drži prah i oružje.

Julka i Andrijana popeše se u suton na palubu da se malko prošeću. Na krmu je sjedila Albina i čitala nekakvu knjigu. Opaziv svoje suputnice, nakloni im se tek primjetljivo, pa nastavi čitati.

- Čini se da joj nije pravo što smo na brodu - prišapne Andrijana Julki.

Djevojka se usiljeno osmjehnu.

Marijan bijaše zabavljen poslom, te je letio s krme na provu, jer još nije bilo sve uređeno na palubi. Kadšto bi stao časak uz Julku i pošalio se da je razveseli. Djevojka je šetala i upirala oči u udaljenu obalu gdje je ostavila braću.

- Ah, tri mjeseca do Svitna! - uzdahnu Julka.

- Proći će i to, dušo! - tješila je Andrijana.

Na "Niagari" bijaše mornara Istrana, Bakrana i Dalmatinaca, ljudi dobri, poslušni i mirni, i vješti pomorci. Svi čvrsti kao dren, zažarena lica, rutavih prsiju, gvozdениh šaka, soko-

lova oka. Privikli su žegi i mrazu, i gladu i žeđi, ne boje se ni vihora, ni groma, ni crvljive vode. To su djeca hrvatskoga krša, srčani, razumni, plemenita srca i mila obličja. Oni ne znaju što je strah; dok se njihova braća kopači pokrivaju preko glave toplim gunjcem kada im gromovi ore oko kuće, oni se penju po jarbolima u mračnoj noći, a oko njih bjesni ocean, križevi pucaju, trgaju se jedra, munje sijevaju, brod se tresu i valja na golemim valovima. Na brodu su sve domaći ljudi, osim kuhara koji je Talijan iz Jakina. Kad nema posla i kad mu dopusti kapetanica, zabavlja se harmonikom, sjedeći u fogunu, kuhinji što je na palubi posred broda. Kuhar je prosijed čovjek, nešto pognut. Zove se Keko. Ne nateže li harmoniku, pjevuļi nabožne pjesme na čast svomu svecu sv. Franji i sv. Nikoli, zaštitniku mornara. Mornar Ive iz Vrška svira mijeh da je milota.

Kad se navukla noć, stao se brod valjati. Žene nisu marile za večeru. Smučilo im se. More je užasno lužilo oko broda. Julka je slušala šum valova i stenjala od velike boli. Andrijana se svijala i vikala da će umrijeti. Marijan je došao k njima dva, tri puta da ih osokoli. - Ne bojte se, priučit ćete se domala, uvjeravaše ih.

Jak je vjetar duvao. Kalušković, došav na kasar, svrnu okom po moru i nebu, pa reče svomu poručniku: - Lijepo vrijeme. Dobro mastimo.

- Deset milja - odgovori mu Marijan.

- Nije mi dobro, leći ću. Stipetiću, pazite.

- Nema straha! Počinite.

Četiri je dana duvao svjež vjetar. Ni Julka ni Andrijana ne izađoše iz svoje kabine dok se nije more malko smirilo. Brod bijaše daleko od kraja. Kapetan nije izlazio iz svoje kabine, jer je teško obolio. Tresla ga groznica. Marijan obavljaše sada i svoju i kapetanovu službu.

Prođe pet dana i opet se zavrže žestok vjetar u krmu. Najviša mu jedra svezana. Brod se uzdiže na goleme valove, sad zaroni provom, sad zamasti krmom, pa se valja s boka na bok, a pjena se praši, more škropi jedra i zapljuskuje palubu. Ljuljavina je uvijek ista. Kad malko popusti vjetar, pokažu se Julka i Andrijana na kasaru, pa oprezno potrče na krmu, držeći se za konop. Sjednu i gledaju napeta jedra i uzburkano neizmjerne more. Albina se ne vidi. Kamarot, podvornik, Tončić pripovijeda da se ne miče od uzglavlja svoga muža. Podvornik je rodom iz Kostrene. Kuhar Keko vari čas ovo, čas ono za kapetana, a Julka i Andrijana pomogle bi rado Albinu, ali im ona rekla da ih ne treba.

Vjetar je jenjao. Sva su jedra razapeta. Sve gori od silne žege, užas je vrućina na brodu. Već su dva tjedna prošla otkako je "Niagara" odjedrila iz Buenos-Airesa. I gospođa Andrijana ne miče se iz svoje postelje; cijeli se božji dan tuži da je teško bolesna. Djevojka je dvori, bdije, sve podnosi strpljivo, svaku joj želju ispunjuje. U kabini je zagušljivo i sparno. - Ako i ne umrem od bolesti, umrijet ću od ove vrućine; skuhat ću se u ovoj rupi - jadicu Andrijana.

Jedne se noći popne Julka na palubu i pođe u fogun da svari čaj za bolesnu pratilicu. Keko snijeti oganj, a ona se vrne na krmu, rekavši kuharu da je zovne kad zavre voda. Kad je bila na krmu, približi joj se Marijan. Vjetar je opet šumio u jedrilju i zviždao u oputu, valovi su bučili oko broda, pjena se svuda bjelasala. Dva mornara stajahu do kola krmila, a nekoliko ih je pušilo blizu srednjega jarbola. Ferali, svjetiljke, bacahu svoje zeleno i crveno svjetlo na rastrganu pjenu.

- Kako je gospođi? - upita Marijan drhtavim glasom.

- Nije dobro.

- Nismo u sretan čas otputovali. Kapetan je opasno obolio. Ja već ne mogu od umora. - Julka, jesi li barem ti posve zdrava?

- Dosada se ne mogu potužiti.

Malko umuknu.

- Ustrpi se. Stignut ćemo i u Sredozemno more, a tada eto nas kod kuće. - - Julka, tebi je žao...

- Žao?...

- Reci mi istinu, nije li ti žao što si otišla od Filipa?

- I Filip će doći u Svitlan.

- Ali još te ne vidjeh veselu, otkad si na brodu - reče joj Marijan gorko.

- Kako da budem vesela kad su svi bolesni.

- Svi?... Nije to, ne. - Julka, sad smo sami... - ne doreče mladić, jer mu njezin pogled uguši riječ u grlu.

Keko dotrči na krmu i upita Julku:

- Hoću li amo donijeti čaj?

- Donesite! - zapovjedi Marijan, pa se sagnu k djevojci i reče prigušeno:

- Julka, ti nećeš sa mnom da govoriš.

- Što?...

- Da, ti me izbjegavaš. Čuj, treba da ti kažem dvije riječi nasamu.

- Evo čaja - javi se Keko.

- Odnosite ga gospođi Andrijani - zapovjedi Marijan.

- Ali... - prekine Julka.

- Keko! - reče časnik oštro.

Keko metne kapu pod pazuhu, pa se spusti pod kasar.

- Julka, ja ti se čudim, ti znaš - - - nije li ti Filip ništa govorio? - Ne, nije lijepo da me se kloniš. Uvijek šutiš - - Zašto nisi sa mnom iskrena?

Julka je i sada šutjela i gledala u mrku noć. On je primi za ruku.

- Julka, ne muči me! - - Ne - ti me ne ljubiš. Ah, da znaš, koliko trpim!

Djevojka uzvrnu na njega oči, pune miline i sućuti. Ruka joj zadrhta u njegovoj.

- Julko moja, govori, ne muči me. Ah! Zar ne, da, ti ćeš biti moja, da, ti samo mene ljubiš, pa zašto mi to ne kažeš? - - - Julka, čemu te suze? Jest, dušo, ti me...

- Marijane...

- Što! ti me odbijaš, ti me ne ljubiš? Govori!

- Kao svoga brata, da, ja te...

- Brata! - - Zar tako? Ti si me varala!

- Ja? - - Varala?...

- Bolje, da si mi nož u srce... Ti me, dakle, nećeš? Ti za drugim čezneš? Reci mi njegovo ime, njegovo ime! - istisne Marijan kroz zube.

- Njegovo ime?... Čije ime?...

- Ja ne znam. Njegovo ime reci! Ubit ću ga! - škripnu mladić zdvojno, oči mu jarosno sijevnu.

- Ubiti?... Koga? - protrnu Julka.

- Onoga, koga ljubiš, na koga uvijek misliš...

- Ivana?... On je dobar - šapnu djevojka u najvećoj stravi i uhvati mu objeručke desnicu, kao da se već u njoj nož blista.

Marijan se trgnuo za dva koraka. Krv mu udarila u glavu, zanjihao se i prihvatio za jedan konop.

- Marijane, reci mi, obećaj mi, ne, ne, ti ga nećeš ubiti! Molim te, smiluj mi se, reci mi, da nećeš. Ah ti ne znaš, kako je Ivan dobar! Smiluj mi se - molila ga prestrašena djevojka.

- Ivan?... Jest, ubiti? - - I ti, ti si mene ubila! - - Ne, moja ili ničija! Da, ubit ću ga, njega i tebe, bacit ću te u more, ti prokleta zmijo! Zagušit ću te! - škripnu zubima i pograbi je bijesan svojim gvozdenim rukama.

Julka užasno vrisne i sazove u pomoć. Dotrči pet, šest li mornara, te je izbave iz njegovih šaka. Djevojka uteče u svoju kabinu.

U Marijanu bješe uzavrela krv. U glavi mu šumjelo, oči su mu izbuljene, usta su mu se pjenila, stiskao je pesti i škrgutao zubima. Mornari se poplašiše videći ga onako bijesna, pa ga opkoliše, da ne počini zla. On nasrne na dvojicu iznenada i obatali ih na palubu. Ostali ga zaskoče, deset ga željeznih šaka stisne. Marijan se bori kao lav, udara šakom u prsa, u trbuhe, hoće da grize, ali se zgrči ono deset mišica, i njegove žile popuste, kao da su popucale. Sav klone. Oči mu bijesno sijevaju. Mornari ga mole da se umiri. Svi ga štuku i ljube, pa znaju da bi propali bez njega, jer je kapetan bolestan. Marijan viče da ga puste, psuje, proklinje, grozi se nekome. Mornari se zgražaju i mole ga da se utiša, ali on opet bjesni. Mornari stisnu jače. Marijan opet klone, glava mu se objesi, onesvijesti se. Svi dršću od užasa. Kapetan bolestan, a poručnik kao da je pomahnitao, pa usred oceana! - odnesu ga k fogunu, polože na palubu i operu mu lice octom. Bolesnom kapetanu nisu ništa htjeli javiti, jer se nadahu da će se umalo osvijestiti.

Marijan je ležao cijeli jedan sat na palubi a kad je ustao, omjerio je mrko mornare i pošao na krmu. Bio je posve skršen. Zovne noštromu, starješinu mornarâ, i reče mu:

- Mate, ja ću malko leći. Ako što ustreba, zovnite me. Vjetar je dobar. Ne zatvarajte jedra.

- Dobro, šior! - odgovori Mate Jalšanac.

Marijan uniđe pod kasar i baci se na postelju.

Iste noći kazivaše kamarot Tončić mornarima kako je kapetan opasno obolio, te da neće preboljeti. Mornari se pogledavahu. Njihove su misli letjele k onim kućicama što se bijele nad obalama hrvatskoga mora.

U rasvanuće popne se Marijan na palubu, pa gleda jedra i more, a mornare kao da i ne vidi. Požutio je i problijedio, pod vjeđama nabreknula mu kožica i pomodrela. Julka se zabola u svoju kabinu.

Sunce granu. Vjetar je slabije duvao. Kuhar Keko pomoli se na vrhu stepenica salona i pritrči k Marijanu, te mu reče da ga zove kapetan. Marijan siđe u salon i tu se sastane s Albinom koja mu okrenu leđa. Uđe u kapetanovu kabinu.

- Kakvo je vrijeme danas? - upita ga Kalušковиć slabim glasom.

- Vjetar je popustio. Ne jedrimo više od dvije milje.

- Stipetiću, meni je slabo. - - Ne bojim se smrti, još se osjećam jak, no ako mi se... Da, vi ste pametan čovjek, ne bojte se ničega, brod je dobar, a i mornari su ljudi od oka.

- Ozdravit ćete - reče mladić, upiljiv oči u kapetanovo upalo i požutjelo lice.

- Stipetiću, zar ne bi dobro bilo da načinim oporuku? - upita tiho kapetan.

- Ako mislite...

- E, znam da još neću protegnuti pete, ali za svaki slučaj... Stipetiću, čujte, dođite bliže - kimnu kapetan, pa nastavi što je tiše mogao: - Da, načinit ću oporuku radi Albine. Ona me je to i molila. Ah, zlata vrijedna žena, pravi anđeo! Dok sam bio zdrav, nisam poznao njezinih vrlina, njezine požrtvornosti. Jadna moja ženica! Cijele noći, bdije uza me. Jest, u nevolji se pozna plemenito srce. Dragi Stipetiću, da nije Albinine požrtvornosti, mene već ne bi bilo, ja bih bez sumnje umro.

Jedan sat zatim bijaše oporuka gotova. Napisao ju je Marijan, a svjedoci su bili neki mornari. Kapetan je ostavio sav svoj imutak Albini, ne sjetiv se svoje siromašne rodbine, nekoga višega činovnika i njegove mnogobrojne obitelji.

Oko podne prestao je vjetar. Brod se valjao na valovima, nasađivao se na njihove široke vrhunce i puzao i upadao u jazove. Jedra su se tresla. Mornari objedovahu raštrkani oko foguna. Svaki je vješto držao svoju zdjelu da mu se sama ne isprazni. Čulo se kako čvrsti zubi grizu i melju tvrdi mornarski kruh. Kad su doručkovali, dođe k njima kamarot Tončić i reče:

- Umro!

- Umro? - dahnu u čudu svi u jedan mah.

- Još je topao - slegnu ramenima Keko koji je došao odmah za kamarotom iz salona.

- Djeco, skinite kape da mu se pomolimo za dušu - reče Mate, sijedi starješina.

Mornari ustanu i skinu kape. Mate klekne kraj jarbola. To učiniše i ostali. Jedan se nasloni na kuhinju, drugi na jarbol, a mnogi o veliku lađu što je ležala posred palube. Svaki je za se tiho molio.

- Tko je bio blizu njega kad je ispustio dušu? - upita Keka jedan mornar.

- Žena, poručnik i ona gospođica.

Starješina Mate zapovjedi da se izvjesi zastava na pò ašte, a mezza asta, što znači, ne onako visoko gdje se obično vije, nego u pò visine. Tako izvješena zastava znak je tuge. Marijan pošalje Keka i još dvojicu mornara k mrtvacu da ga preobuku. Zatim prirede barkaču, najveću lađicu na velikim brodovima. Šestorica mornara uzmu jednu dasku, dugu koliko čovječje tijelo, pa siđu u veći salon. Dignu mrtvacu s postelje, polože ga na onu dasku i dobro ga za nju svežu dugim lanenim pasom. Teškom ga mukom iznesu na palubu i podignu na barkaču, na one klupčice gdje sjede veslači, a dasku svezaše za klupčice, jer je ljuljavina još trajala.

Pokojnik je posve protegnut i leži nauznak. Keko mu je zatvorio oči, ali jedno se je oko napò otvorilo i malko nakrivilo. Duga smeđa brada seže mu do tamno požutjelih ruku, složenih na prsima. Lice kao da je od stara voska s mnogo crnih pjega. Nad njim su razapeli zastor da ga sunce ne sažeže, da ne okuži zrak. Mrtvac ostat će na barkači dvadeset i četiri sata. Tako je propisano.

Mornari tiho obavljahu svaki svoj posao. Bosonogi se žurili po vrućoj palubi. Albina se zavukla u svoju kabinu. Andrijana drhtaše, slušajući glasove i stupanje mornara kada su se miješali i kretali pred vratima njezine kabine, noseći mrtvacu. Pri dnu stepenica ne bijaše mnogo prostora, pa je daska udarila o vrata njezine sobice, a njoj se pričinilo da je pokojni kapetan zove. I Julka je zapanjeno pogledala u vrata kabine. Bila je blijeda i izmučena od boli, užasa i nesanice. Kadšto bi upala u mrtvilo, u bešćutnost, te ne mogaše ni o čemu razmišljati, nije imala nikakve želje, za ničim nije čeznula. Bilo joj je kao da se strovalila u najmračniji bezdan, kao da se primiče još crnijim danima, negoli bijahu oni kada joj ubiše oca. Spasa niotkud ne očekivaše. Sjetila se kadšto velikog i veselog grada gdje je ostavila svoju braću, ali je taj grad daleko, neizmjereno je more rastavlja od njega. Tek se mogla sjećati sretnih dana koje je proživjela uz Filipa, dana prošlih i rasvijetljenih

nadama i slatkim čeznućem. To vrijeme kao da je nešto davno, kao neko udaljeno svjetlo u mračnoj noći, svjetlo što bi ugasilo, čim bi ga spazila.

Kad je zanoćalo, nastala je grobna tišina na brodu. Do pokojnikove glave upališe malen ferô. Žuto se svjetlo micalo po licu i rukama pokojnika, već kako bi se brod zaljuljao. Nad mrtvacem stršili su uvis silni jarboli, jedra su se crnjela na najvišim križevima kao da su tu sjele neke crne ptice golemih krila, ptice pratilice smrti što kosi svoj plijen po oceanima. Čulo se muklo pljuštanje mora oko broda, trvenje križeva, a kadšto bi zaškripalo što god i među jedriljem. Mornari se tiho šuljahu palubom, prolazeći što dalje od mrtvacca, uz obor, mrtvu bandu. Pogledavaju pokojnika, a on kao da im namiguje onim napô otvorenim okom. Marijan šetaše na kasaru, zamišljen, pognute glave.

Svanulo je. Veliko, plameno sunce dizalo se iz valova i krvarilo nepregledno more. Plamen je u feralu do mrtvacca pobljedio i puši se. Na dalekom obzorju dizao se dim parobroda kojega se korito još nije vidjelo. Dvojica mornara šivahu na "Niagari", na palubi do kasara, veliku vreću od čvrsta platna. Vonj mrtvacca zaudarao bi čas na provi, čas na krmu, kako bi zanjela jedra i ganula zrak.

Oko podne sakupiše se svi mornari kod barkače, dignu s nje pokojnika, pa ga odnesu na kasar i polože ga na palubu pred kolom krmila. Sad javi Keko kapetanici da je sve priređeno. Albina se popne na kasar, ne pogleda nikoga. I Julka je među mornarima, a Andrijana je ostala u postelji. Svi kleknu. Marijan otvori molitvenik i počne moliti? *De profundis*. Mornari pjevaju tiho za poručnikom.

Glatki se valovi iz daljine valjaju, brod se lagano ziblje, jedra podrhtavaju, sjena im se miče po moru što bliješti u sunčanom žaru. Niotkud ćuha. Paluba gori i peče na mjestima gdje je obasjana suncem koje probija kroz rupice zastora, kao da se prosulo s neba žarko ugljevlje. Mrtvac je pocrnio. Oči su mu sada otvorene, staklene, ukočene. Albina se skamenila pred slikom smrti koje dah obavlja nju i mornare.

Kad su izmolili molitve, metnu u drugu vreću nekoliko teških komada kamenog uglja, zatim mrtvacca, privezana o dasku. Odnese ga tada na kraj krmu, polože ga na obor broda, ali ga ne porinu odmah u more, nego čekahu, po mornarskom običaju, da se brod zaljulja, pa da se mrtvac spuzne s obora pod krmu. "Niagara" se zaziblje. Ona se duga vreća nagne i strovali u valove. More muklo zapljuska, zapjeni se, zaiskri se bisernim rasprahom, poškropi brod, pa se sleže i utiša.

- Pokoj vječni daruj mu, Gospodine! - reče Marijan.

- Amen! - odgovore svi mornari.

Za brodom ljujula se još pjena na valovima. Albina je gledaše, osloniv se na obor. Stisla je usne i stegnula obrve. Kad nestane pjene, svrne okom po moru. Nigdje kraja, svuda valovi, a nad njima nebo, golemi pokrov od rasijana željeza. Na brodu sve je tiho. Mornari se zavukli u hlad. Brod se ne miče, stoji kao da se je usidrio posred Atlantika; nedaleko po krmu spušta se ona teška vreća u neizmjernu dubinu. Već su nad njom cijela brda slane vode, već je tisuće stopa pod morskim površjem, a još tone i tone, i tko bi znao kada će leć na zemaljsku koru, u šumu resina kamo ne dopiru sunčani traci.

Na "Niagari" nije se više čulo Kekove harmonike. Kapetanica nije izlazila iz svoje sobe, a Julka bi se rijetko makla od Andrijanine postelje. Ona je sada jela u svojoj kabini. Otkad je na nju Marijan onako nasrnuo, još im se nisu pogledi sastali.

Pet dana po kapetanovoj smrti opaze mornari parobrod koji je jurio po krmu i naglo se primicao "Niagari". Marijan odmah zapovjedi da se izvjesu znakovi, barjaci različitih boja kojima se i udaljene lađe mogu dogovarati i tačno sporazumjeti. Znakovi javljaju da je kapetan umro. Nad krmom je visjela austrijska zastava, a na jednom barjaku bijaše broj

broda koji je bio osiguran kod riječke mutue. Parobrod se na svu sreću približio na dvije tri stotine koraka. Časnici parobroda stanu gledati "Niagaru" i opaze znakove. Parobrod se malko zaustavi. Na njemu bijaše mnogo ljudi. Marijan skoči na obor krme i poviče iz svega grla engleskim jezikom:

- "Niagara", Austrija, kapetan umro.

Časnik odgovori s mosta parobroda:

- "Niagara", Austrija, kapetan umro.

- Tako je! - potvrdi Marijan.

Onaj se časnik nakloni i položi usta na cijev što vodi glas do ljudi kod parostroja. Parnjača umalo odjuri, ostaviv "Niagaru" u tišini da se valja na mrtvim valovima dok joj vjetar ne dune u jedra.

Bibavica bivaše sve jača. Treći se dan pokaže daleko za krmom, na kraju obzorja, crvena i gusta magla. Oko podne svjež alizej, jugoistočnjak, napuni jedra, a brod veselo zabrusi. Jedrilo se sada više dana bez prekida istim pravcem. More se pjenilo na doseg oka, valovi se sustizahu kao maleni brežuljci, mrki, zeleni, crvenkasti, rastrgani. Jedra škripahu, križevi se uvijahu, oputo nategnuto, svud lomnjava, šum, zviždanje. Brod je mlatio more provom, dizao se, nasadiavao se, lomatao i grabio vodu koja mu praskaše po palubi. Pjena je letjela strelovitom brzinom preko broda i škropila jedra što su bila čudno pocrvenjela u maglovitom i groznom zraku. Vjetar bivaše sve žešći, more se dimilo, silno se uskopalo, valovi gruvahu o brod, korito se treslo i pucalo. Jedne večeri odletješe dva jedra i u hip se izgubiše u tmuši i magli što se vitlala nad morem. Na golim križevima ostalo je nekoliko krpetina.

Dva su tjedna prošla otkad su spustili kapetana u more. "Niagara" se oporavila od oluje. Mornari su popravili oputo i svezali nova jedra na križeve. Brod jedri da ne može ljepše. Marijan još nije progovorio riječi s Julkom. Bio je mučaljiv i svakoga gledaše mrko. Mornari su se čudili i nagađali što li mu je to sunulo u glavu.

Jedne noći stajaše Albina u kasaru. Oslonila se na obor. Vrijeme bijaše krasno. Udova se zamislila gledajući veliki parobrod koji je brusio po valovima nedaleko "Niagare". Iz dimnjaka suknulo bi kadšto mnogo iskrice. Kad se malko parnjača odmaknula, nanio je vjetar njezin dim baš na "Niagaru". Uto prođe mimo Albine mladi poručnik. Udova ga tiho zovne.

- Marijane, je li vrijeme stalno?

- Ne znam - odgovori Marijan hladno.

- Osjećaš li dim parobroda?

Mladić onjuši zrak, slegne ramenima i ne reče ništa.

- To je vonj od ugljena - da, ugljena. Oni komadi u vreći - - bili su teški. Siromah Kaluš-ković... Ali, što ti je da se uvijek mrgodiš? Zar misliš da te ja ne volim, zar ti nisam uvijek naklona bila? - - Ti si umoran... danas ćeš leći. Mate neka pazi. Vrijeme je lijepo.

Udova mu stisne ruku, pogleda ga milo, pa siđe pod kasar u svoju kabinu. Marijan joj kimnu i osta naslonjen na obor. Snužden gledaše u mrku noć. Mjesec je već utonuo u more.

Svi su mornari na "Niagari" veseli, Evropa nije daleko. Svjež vjetar duva u jedra. Bijaše krasna večer. Julka se popela na palubu da se naužije zraka. Andrijana bila usnula; bolest joj okrenula nagore. Julka zamišljeno gledaše neki udaljeni otočić oko koga se pjenilo more. Bila je tužna. Kad se smrklo, htjela je sići u svoju kabinu, ali se sastala na vrhu stepenica s Marijanom koji je ulazio. Malo da ne udariše glavom o glavu.

- Ti! - uščudi se poručnik.

- Idem...

- Čekaj da izađem. Kako je gospođi Andrijani? - upita Marijan plaho i stupi na palubu.

- Gore.

Čas zatim reče Marijan tiho:

- Za koji dan smo u Gibraltaru, a onda - - još ne znam, kamo ćemo. - Julka - - ti - u Svitnu...

- A ti?

- U Ameriku. - - Da, u Svitnu me nitko više neće vidjeti - izgovori naglo posljednje riječi. Julka ga tužno pogleda. Dva tjedna nije s njim progovorila ni riječi.

- Ne, nikada! - istisne Marijan prigušenim glasom, pošutje, pa nagne gorko: - Mislio sam... prevario sam se... Ti, Julka, ti sa mnom tako! A šta će tvoj brat? - - Ah ružno si me prevarila!...

- Prevarila!

- Da. Zašto mi nisi odmah rekla...

- Što?

- Da me ne ljubiš.

- Marijane!

- Ružno si me prevarila!

Djevojka drhtne, sva se zažari, oko joj sijevne, gorak joj posmijeh preleti usnama. On je htjede primiti za desnicu, ali ona opet uzdrhta i odrine njegovu ruku od sebe.

- Julka!

Djevojka mu upre oči u lice.

- Julka, ti me ne ljubiš.

- Ne, ne ljubim - odgovori ona oštro i gordo.

- Što, ti me ne ljubiš? - plane mladić i uhvati je za desnicu.

- Ostavi me! Da sam te i ljubila.

- Ti si me varala!

- Ja? Kada? - Jadna ti majka!

- Što to govoriš? - protrne mladić.

- Ona tebi ti veli, a tako i ti njoj - porumenje Julka.

- Ona?...

- Gospođa Albina.

- Nije istina! - smrsi kroz zube mladić.

- Jest. Čula sam na svoje uši. Kako smiješ meni reći da govorim neistinu? Sram te bilo! - odsjeknu mu oštro Julka.

- Ja i tebi ti velim - šapne mladić i obori glavu.

- Jer me poznaš od djetinjstva. Ostavi me! - reče ona srdito i istrgne mu desnicu iz ruku.

Marijan zadrhta i klone, kao da mu je srce puklo. Krv mu navalila u glavu, pred očima mu se zamaglilo, malo da se nije srušio na palubu. Julka je naglo sišla u svoju kabinu.

*

Tjedan dana poslije toga pomoliše im se bregovi južne španjolske obale. Mornari gledahu kopno i srce im se širilo od radosti. Na brodu se zbivahu čudne stvari. Mladi je poručnik mrk i goropadan. Zamišljeno šeće palubom, uvijek nešto snuje; vidi se, teške mu misli kopaju mozgom. Često bi se povukao na kraj krme, lice bi mu se tad namrgodilo, pa bi gledao, upravo buljio u more. On naginjaše i amo i tamo. Ljubi Julku, umire za njom, a udova ga ne pušta iz svojih šaka. Lica su mu upala, svaki je dan bljeđi, zlovoljniji. - Od jada i gora vene. Srce mu palo među malj i nakovanj - veli mornar Dalmatinac, razgovarajući s kamarotom Tončićem.

"Niagara" dojedri napokon pred Gibraltar. Bilo to u suton. Brod je lagano puzio pred lukom, a lađica na četiri vesla naglo mu se primicala. Marijan je htio povikati mornarima da puste kotvu na dno, kad se začu glas iz one lađice:

- "Niagara", o!

Marijan skoči na obor broda, uhvativ se za sartije.

- Ne puštajte kotve! Orca! - vikaše čovjek iz lađice da okrenu provu u vjetar, pa da tako zaustave brod.

- O, vi ste to? - povika Marijan u čudu, pa zapovjedi mornarima da spuste ljestvice po boku broda.

Zamalo se pomoli na barkarizu na vrhu ljestvice golema ljudeskara. Mornari se čude. Albina se užasno namrgodila i pogledava Julku koja je probljedila.

Anselmo Pannelo siđe s barkariza na palubu.

- E, dobar večer! Ha, Kalušковиć umro. Koje dobro? Da, sve zdravo. Čekam vas već deset dana. - - A ova gospođica? Pisao mi Kalušковиć - Julka. Ha, narasli ste! Kako si, Albino? A vaš brat? Čujem, da će i on u Svitan. Jest, Stanić, Filip, poznam ga. A vi, Stipetiću? E, dobro, dobro! Brod u redu; bravo, bravo, moj Stipetiću! A, a ona gospođa? Na brodu je još jedna gospođa?

- Već je dugo bolesna - odgovori Marijan.

Anselmo pitaše svakoga nešto. Dok mu jedan odgovarao, on se već k drugom obratio.

Kad je onaj parobrod koji se bio primakao "Niagari" posred oceana stigao u neku englesku luku, dao je vijest o brodu bez kapetana u novine "Shiping-Gazette". Iz tih novina pretiskao je vijest "Osservatore Triestino" i donio je u Svitan. Anselmo je odmah otputovao u Gibraltar. On je znao da će "Niagara" taknuti to mjesto da dobije zapovijed gdje da se iskrca. Anselmo nije htio da mu bude brod bez kapetana, a otišao je iz Svitna zbog općinskih izgreda i zbog drugih razloga.

- Gospodine principale, vi već valjda znate zapovijed? - upita Marijan Panella.

- Za Marsilju - kimnu Anselmo.

"Niagara" je plovila sada uzduž španjolske obale koja se nije gubila iz vida. U tri dana dojedre do rta Gata. Bijaše krasno vrijeme. Vjetar duvaše s kraja. Anselmo se po običaju opijao svake večeri, Albina je pako čeznula za Marsiljom. Odlučila je da će se iskrcati, čim stignu u luku, pa da će krajem na Rijeku. Anselmo nije htio nikada govoriti o pokojnom Kalušковиću.

One noći kad dojedriše izvan rta Gata, čvrsto se Anselmo napio. Dugo nagovaraše krasnu udovu da ostane s njim kod stola. Albina ga nukala da pije, pa kad se Anselmo svalio

na divan, popela se ona na palubu gdje se sastala s Marijanom. Dugo razgovarahu. Noć je bila vedra i sjajna.

- Ne, ti nećeš ostati na "Niagari". Poći ćemo zajedno na Rijeku, Trst, kamo hoćeš. Kako sam ti dala srce, dat ću ti sve. Bit ćemo sretni; imam, kako znaš, sav Kaluškovićev imetak: polovicu "Niagare" i jednu kuću na Rijeci. Marijane, kupit ćemo brod, ti ćeš biti kapetan, skupa ćemo putovati. Ti znaš, koliko te ljubim...

Marijan je šutio i slušao njene slatke riječi koje mu ona već dulje vremena ponavljaše.

- Marijane, zar mi ne vjeruješ da te ljubim? Bi li te znala - - Julka - ili koja druga ljubiti, kao što te ja ljubim? - proguča udova, stišćući mu ruku.

Naslonjeni na obor kasara, gledahu more koje se živahno pjenilo. Brod se nagnuo na desni bok, te je lagano puzio. Maleni valići pljusku pod drugim bokom. Sva su jedra bila otvorena. Vjetar je ugodno šumio među jedriljem i donosio miris iz perivoja i šumica grada Almerije. U bajnom sjaju mjeseca titraše španjolska obala.

- Marijane, ti nisi sretan, tvoje je srce ledeno. Ljubiš me, jer nisam ružna - - jer sam žena. Reci, reci, zar ne da je tako?

Marijan joj utisne cjelov na ruku.

- Tebe ne ljubi Julka - - ali ti, ne, ti je više ne ljubiš. Marijane, koliko nas blaženstvo čeka...

- Da, idi, idi spavati. Ostavi me sada. Treba da pazim, kraj nije daleko. Idi, molim te, idi! Glas mu drhtaše.

Albina mu stisne ruku, pa siđe u salon. Anselmo je hrkao na divanu. Ona uđe u svoju kabinu.

"Niagara" dojedri u more što se stere među španjolskom obalom i otokom Ibizom. Oko podne nastala tišina. More bijaše glatko kao staklo. U njem se odsijevahu planine i rtovi. Zrak se ukočio, jedra mirno vise, ni ćuha; tišina. Sunce se obavilo maglom. Anselmo šetaše na kasaru i proklinjaše vjetrove koji nisu htjeli duvati u "Niagarina" jedra. Odmah po objedu počeo lijevati vino u svoj široki grkljan. I Marijana je silio da pije. Mladić nije htio, a on ga stao psovati. Anselmo bijaše mrk, otresit i mučaljiv. Najviše bi govorio, mumljao sam sobom kad bi se napio.

U predvečerje posivi nebo, zrak postade težak, olovan, "Niagara" se ne micaše; stajaše kao da je prirasla uz dno. Na sjevernoj je strani potamnijelo nebo, crni se oblaci dizahu iz mora kao goleme klisure. Pred njima se prašilo more. Malo potraja, a tama se navuče, mrka, siva, tamnocrvena, zrak se jače ukočio, zgusnuo se, zasitio nečim. U crnom oblaku sijevnu prva munja, grom iz daljine zatutnji. Opet nastala tišina. Mornari silaze s jarbola na palubu. Čekaju. Hip zatim strese se "Niagara", kao da je na nju naletjelo jato sotona. Prova se zakopala u more, pa se naglo nasadila. Silovit je nasrtaj vihora zaurlao među jedriljem i oputom, te preletio brod koliko bi okom trenuo. Odmah na to udari drugi nasrtaj, deset munja sijevnu, zrak se potrese od grozne grmljavine, kiša stane lijevati, kao da se je nebo prolomilo. Vjetar gruva, tuče, obara, a more se dimi kuha, buči, pakao se pod njim otvorio. Jarboli se uvijaju, brod roni, puca i škriplje. Sjevernjak se izasuo kao iz vreće, zavrгла se vijavica, debeo je mrak nastao, ne vidi se prsta pred očima. Brod se valja kud ga goni vikor. Vrhovi se jarbola lome. Mornari preporučuju svoje duše Bogu.

Ta sila vjetra trajaše pet, šest li sati. Mornar nije znao za mornara. Gdje su sada? Kamo se dovaljao brod? Nitko toga nije znao. Svi bijahu u najvećoj stravi jer se bojahu obale. Ako tresnu o klisure, tko da se spasi? Julka se stisla u Andrijanin naručaj, čekajući tako posljednji čas. Anselmo bijaše sam u većem salonu, a pred vratima, podno stepenice, drhtaše Albina.

Časnici i mornari svi su na palubi. Brod se malko umirio. - Što je? Gdje smo? - pitaju se. Vjetar ne gruva prvašnjom žestinom, valovi ne lomataju brodom, ali se čuje kako praskaju negdje o klisure. Svi se zgražaju. Još nema ni mrve razgale. Klisuru, toga strašnoga neprijatelja, čuju, ali kako da mu se ugnu, to ne znaju. Stalni su da ih je vihor zagnao za neki otok, u pojamu. Mnogi mornari lete na provu k svojim škrinjama, da spase barem svoj novac. Na sve su spremni. Brod još jedri. Cijela su mu samo dva jedra.

U rasvanuće odlanu svima. Vjetar je jenjao. Mornari, mokri, izmučeni, pogledavaju se, kao da čestitaju jedan drugome što ih nisu valovi progutali. I Julka je na palubi. Sad se već razabire jedan pusti rt otoka Ibize, blizu koga su prošli. Na istočnoj se strani crne maleni otočići. Spašeni su. Sad je trebalo štošta urediti i popraviti na brodu.

Anselmo ne mogaše stajati na nogama, pa siđe u salon gdje se napio ruma. Albina, blijeđa od straha, sjedila je na divanu.

- Je li minula pogibelj? - upita Anselma, sjedeći na svom mjestu.

- Minula - odsiječe Anselmo.

- Ja još dršćem. Molim te, umiri me.

- Kad ti velim da je minula pogibelj - - ali, ludorije! Šteta za jedra. Albino, ne boj se. Da, i ja sam mislio da će nas vrag odnijeti. Studeno je, studeno! Hoćeš li čaja? Gle, ovaj je rum izvrstan! - govoraše Anselmo prekinuto i pogledavaše udovu. Opet nagne staklenku, strese se, pa zapali cigaru i sjede nasuprot udovi.

- Albino, jesi li pospana?

Nisam.

- Već je zora. Idi u kabinu da počineš. Ne boj se, spašeni smo.

- Sada ne bih mogla usnuti. Strašne li noći! - reče udova dršćući.

- Ha! - slegne Anselmo ramenima i opet nagne bocu s rumom.

Nasta stanka. Anselmo je gledao udovu, a ona njega zapanjeno. On ustane, htjede hodati, otetura do vratâ, pa opet sjedne nasuprot udovi. Lice mu bilo crveno, oči mutne i plahе. Dugo kimaše glavom, buljeći u stol. Napokon reče:

- Albino, idi spavati, umorna si - - - ne, ostani, tu, gle, vidiš, dakako, treba da govorimo. Da, Albino, treba, treba. Čuj, što kaniš kad prispijemo u Svitnu?

- Što kanim?

- Ne, znam ja, ti ga ljubiš...

- Ali molim te, dragi Anselmo...

- Dakle, vjenčanje! Marijan, Marijan! Njega, njega! Reci mi istinu, zar si zbilja nakanila - mumljaše Anselmo.

- Molim te, sada nije vrijeme da o tome govorimo.

- Da, baš sada. Tko je gospodar na ovom brodu? Ja! Tvoj je život u mojim rukama - reče Anselmo groznim glasom, pa udari staklenkom po stolu.

Albina protrne.

- Ti ljubiš Marijana, a ja? Da, ja ću se s tobom vjenčati u Svitnu. Albino, govori! - krikne on prigušeno, ustane i osloniv se o stol rukama, upre joj oči u lice. - Govori! Hoćeš li mi biti žena? - konačno je upita muklim glasom.

- Anselmo, molim te, to ne mogu, ne mogu. Marijan...

- Nikako?

- Ne, molim ne ljuti se?

Anselmo zareži nešto i naglo se spusti na stolicu, promjeriv krvavim pogledom udovu. Nju prelete trnci od glave do pete, ustane i hitno izađe iz salona, zatvori za sobom vrata, pa se tad nasloni o stepenice u predsoblju.

Anselmo skoči sa stolice, stane posred sobe, stisne pesti, škrine zubima i sav se strese. Otvori zatim svetu Barbaru, spremište za prah i oružje, upali svijeću, pa pokleknu držeći je u ruci. Pred njim u sv. Barbari zasjalo se oružje. Otvori desnicom naglo željeznu škri-njicu u kojoj bijaše prah, pa se zagleda u nju. Svijeća mu dršće u ruci, lice mu se ožarilo grozničavim žarom. Sve su žile na njemu nabrekle, oči su mu krvlju zalivene, vlasi mu strše, uspuhao se od bijesa, naduo se da pukne... Najednom rikne poput ranjene zvijeri... teško ustane sa svijećom u ruci... noge mu klonu... ruka mu zadrhta... zatetura i svijeća odleti u sv. Barbaru... Anselmo se sad prene... hoće da ugrabi svijeću... ali prekasno... "Niagara" se već užasno potresla, silan prasak ispunio je zrak. Albina vrisne i sruši se na pod pred stepenice. U taj par izleti Julka iz svoje kabine da vidi što je. Albina očajno rukne. Julka, ne videći je nehotice joj skočila na prsi pa sama pala, ali je odmah ustala i pope-la se na palubu gdje je od strave i užasa protrnula. Iz krme suklja plamen, kasar puca, svuda prasak, dim, iskre, groza, smrt. Julka potrči na provu. Mornari lete već oko barka-če, razvezuju konope oko nje, dižu je na obor broda, pa s njom pljus u more. Jedni se već spuštaju u tu lađu, drugi trče s prove, dozivaju se, sokole se. Marijan zapovijeda što da se učini, i opasuje Julku konopom, diže je na obor i spušta nad more. Julka se zgraža i sluša ga. On drži konop dok osjeća da ona na njem visi. Mornari na barkači uhvate dje-vojku. Barkača skače na valovima pod bokom broda. Još se nisu svi spasili. Marijan leti na krmu i dozivlje Albinu, Andrijanu i Anselma. U brodu sve puca i praska, silan se stup plamena diže i svija nad palubom, jedra već gore, oputo pada, paklina kaplje, vjetar raz-nosi dim i iskre. Marijan viče, dim ga zagušuje, ruke su mu opečene. Nigdje nikoga. Bježi prema provi. Sad začu krik iza sebe. Za njim trči Albina, haljine joj gore, na licu joj je očajnost. Marijan je uhvatio za ruku, vuče je na provu, na kaštio, i zove mornare. Barkača je baš pod provom, kakvih pet koraka od broda.

Već je polovica "Niagare" u plamenu. Marijan stoji na kaštilu, do njega Albina. Još se nije sasvim razdanilo. Udova je u plamenu. Zajedno skoče u more. Udova tresne glavom o barkaču, jedan je mornar uhvati za pram kose, htjede je oteti moru, ali mu kosa ostane u ruci. Albina iščezne pod lađom. Marijan je sretno pao u more, zaronio malko, isplivao i uhvatio se za veslo, a mornari su ga pridigli k sebi. Čas zatim opaze uz bok lađe bijelo Albinina tijelo pod samim površjem uzburkanoga mora. Njezine su se podsuknje raširile i preokrenule. Htjedoše je spasiti, ali bijaše prekasno. Jedna joj noga bila provirila iz mo-ra i zapljuskala na valu, a tada sve iščeznu. Samo se još na jednom valu među bijelom pjenom crvenjela krv iz njezine glave.

Sva su već jedra gorjela na "Niagari", plamen se svijao; silan smrdljiv i crn dim vitlao se nad valovima. Mornari se udaljiše od "Niagare", veslajući k jednom otočiću koji ne bijaše od njih ni po milje. Valovi bijahu dosta veliki, barkača se nasađivala po njima, ali je ne mogahu zaliti. Vjetar je gonio "Niagaru" put juga! Svaki hip čuo se samo prasak, iskre su vrcale uvis kao u snopovima i razlijetale se nad morem u onom tužnom svjetlu. Još se nisu udaljili sto koraka, a "Niagarina" krma potonu, prova se uzdignu malko, pa sve iš-čeznu, i za čas nije bilo traga ni brodu ni dimu. Svuda pjena, valovi u veličanstvenom poređaju, mutno nebo i po koje jato galebova.

Julka drhtaše na krmu barkače povezujući Marijanove opečene ruke, rastrgavši jedan ru-bac. Marijan je mramorkom šutio i plaho pogledao Julku i mornare. Spasilo ih se sedam-naest. Trojica zaglaviše. Julka plakaše za Andrijanom.

Za pô sata doveslaše k otočiću, pa zaveslaše u malen zaton, opkoljen pećinama, gdje se svi iskrcaše i privezaše lađu. Nekoliko se mornara udaljilo od obale da razvide na kakvu su otoku, a kad bijahu na jednom vrhuncu, opaze na drugoj strani maleno seoce, pa se odmah vrnú na obalu da kažu ostalima što su vidjeli. Istoga dana doveslaju pod ono seoce. Bijahu na jednom otočiću među Formenterom i Ibizom. Mornari su imali novaca, te kupiše nekoliko janjaca, vina i kruha. Tu se okrijepiše, a sutradan prebaciše se u grad Ibizu. Julka kupi sada nešto haljina, jer je već sve izgubila, osim Ivanove slike i novaca što je uvijek imala uza se. Bijaše silno tužna. Marijan je ukočeno gledaše, a ni da bi joj na jedno pitanje odgovorio. Kad bi izustio koju riječ svi se čudom pogledavahu. On hodaše za mornarima plaho, kao izgubljen. Sve su moguće činili da ga razvesele. - Peti se dan ukrcaše na parobrod za Barcelonu, i tu se prijaviše kod austrijskoga konzulata. Konzul ispita sve i sastavi zapisnik. Začuđeno promatraše Marijana koji nije htio odgovarati na pitanja. Konzul zovne starješinu mornara u drugu sobu i reče mu: - Meni se čini da je poručniku potamnijela pamet. Ako mislite da nije pogibeljan, neka slobodno oputuje s vama. - Starješina odgovori da će on i drugi mornari paziti na njega do Rijeke.

Iz Barcelone otploviše u Genovu. Marijan još uvijek neće da govori. Pogled mu je plah, često ukočen. Kadšto se nasmije. Julka se zgraža kad se on smije. Iz Genove odjure željeznicom. Svi su uzeli mjesta u trećem razredu. Julka ne nosi više šešira. Kad se vlak maknuo, počeo se Marijan smijati i govoriti o gumnu, o puški u moru i koješta nerazumljivo. Julka je za njega sve plaćala, molila ga da jede, a on govoraše samo o gumnu i puški, kao da snatri. Bila je noć. Jedni mornari spavahu, drugi razmišljahu kako će prehraniti svoje obitelji. Julka uzme iz torbe naranču i metne je na krilo. Marijan je ugrabi i baci kroz prozorčić vagona, pa se drveno nasmije i reče da će naći pušku u moru. Djevojka protrne od strave i odmakne se od njega. Gorka joj se tuga savila oko srca. Vlak je jurio, a kiša udaraše o stakla. Julka je tiho plakala u polumračnom kutu vagona.

XVII

U riječku je luku ulazio parobrod. Ivan Ružić stajaše na obali i upiraše oči u krmu gdje se mnogo putnika komešalo po kasaru. Parobrod se zamalo prikuči k molu Adamićevu. Ivan opazi među putnicima djevojku s crnim rupcem na glavi. Srce mu zakuca, pa se protura na lađu i potrči na kasar k djevojci koja se bila sagnula nad klupu da pokupi svoje stvari. Djevojka se pridiže, drhtne i rasklopi svoje velike crne oči.

- Vi! - dahne i rumen je oblije.

- Julka! - - Čekam te već - svaki put kad parobrod - - - a ti tek danas...

Djevojka se radosno smiješila i rumenjela, a on joj stiskao ruku, čudio se, promatrao je od pete do glave. I ona ga gledaše presenećeno, jer nije više sličio onoj fotografiji koju je bila dobila od njegova oca. Veći je, ojačao je, mekana smeđa brada ukasila mu lijepo lice, brk mu je puniji, oči sjajnije, dublje i krasnije, te radosno sijevaju. Julka tone u njegove blistave zjenice, ganuta je, milim mu smiješkom zahvaljuje što ju je dočekaó, što joj je obasjao dušu.

- Gdje je ostao Marijan? - upita je kad stupiše na kraj.

- U Trstu - u bolnici - odgovori djevojka tronuto.

- Već te čekam cijeli tjedan, bio sam ovdje svaki put kad je parobrod došao iz Trsta. Danas će mi otac na Rijeku. Znaš, gradimo kuću, eno tamo - reče joj Ivan i pokaže rukom veliku kuću što se zidala na obali. - Marijan je, dakle, jako bolestan?

- Nije; jedan mi je liječnik rekao da će ozdraviti.

- Bože daj! Dobro jutro, gospodine Ružiću! - uplete se sijed čovjek u razgovor.

Ivan ga pogleda, prepozna ga i stisne mu ruku.

- O, Mate! Ovaj ste put vidjeli i...

- I vruga i sotonu! - kimnu starješina mornara. - E, na čudo se spasili ljudi! Ali - - jedan onaj mladić!...

- Stara Mare ne zna još... što se... - uzdahne Ivan.

Sad se približe još trojica "Niagarinih" mornara. Malko se porazgovore, zažele Julki sretnan put, pa se rastanu.

- Julka, ostanite vi lijepo u Svitnu, na tvrdom, i ne zaboravite, da su tri najgora zla: more, oganj i... - ne doreče mornar Bakranin.

- A koje je treće? - zapita ga starješina Mate.

- Žena - odgovori Bakranin, odilazeći s drugima.

- A kad je "Niagara" gorjela, naricao si: oj slatka Katice, joj, draga ženice, nikada te već vidjeti neću! - poviče za njim Mate.

Bakranin se okrene, pa reče, smijući se:

- Mate, znate li koja je? - Bez pameti koji je ono prvi rekao, a bez pameti i ja koji opetujem. Bog s vama! Čeka me Katice! - mahne Bakranin glavom i udalji se.

- Pamet u glavu, pamet! - nasmije se Mate.

Bakranin se okrene, podiže ramena, pa pobrza za ostalim mornarima veselo tarući ruku o ruku.

- Tako vam je, gospodine Ružiću! Španjolci vele da je mornaru kopno, što je ženi novo-rođenče. Kad on na kopno, zaboravi sve što je pretrpio; kad djetesce zaplače, zaboravi žena na sve boli poroda. - Julka, ne budi zamjere! - našali se Mate.

Ivan opazi oca i zovne ga. Marko pritrči k njima, problijedi, drhtne i poljubi djevojku.

- Julka, koje dobro, drago dijete? O, o, kolika si! A brat?

- Pozdravlja vas, Sofiju, da, i Sofiju - dahne djevojka, oboriv oči.

- Došao sam pred koji čas na Rijeku. Kad zahladi, vratit ću se u Svitan. Hoćeš li sa mnom? A Marijan? Dakle, istina?...

Julka mu sve pripovjedi, a on se silno ražali kad je uvidio da su mu se snovi rasplinuli. Njegova je želja bila da se Marijan vjenča s Julkom. Žalio je mladića i staricu mu majku. - Mare će svisnuti od boli, reče Marko, zamisli se, pa, doda: - Čujte, mi ćemo joj reći da je Marijan u bolnici, jer da ga je napala groznica. Tko zna, Bog sve može; Marijan bi mogao i posve ozdraviti. Strašno, strašno!

Oba Ružića objedovahu s Julkom koja im potanko odgovaraše na svako pitanje o Filipu i njegovoj trgovini. Marko se čudio njezinu lijepom pričanju. Kad se sunce nagnulo k zapadu, sjedoše u gospodsku Ružićevu kočiju.

Od Rijeke do Svitna teče cesta ponajvećma uz more, bijeli se po rtovima, svijeta se u dražice, gubi se među kukovima pa se opet izvija na jezičine, ispružene u modro more. Nad cestom se zelene vinogradi, na mjestima se razgranio nad njom kesten, sad odmiče kočija uz šumice uljika, sad uz vrtove gospodskih ljetnikovaca pa opet masline, lovor, lijepa

mjestanca i malene luke, krš i rivine crvenkaste zemlje. Sunce je uminulo za Učku. Ružići opet ispitivahu Julku o putovanju, o Albinu, Anselmu, pa kako joj bilo na brodu. Julkin glas podrhtavaše i zapinjaše, vidjelo se kako prebire po pameti što da kaže, a što da zašuti. Ona promatraše zatim sve one ljepote svoga zavičaja. Poznati je miris opajaše i sjećanje prošlih dana; iz prodola je čušio lagan vjetroc i dražio modro more i gibao sijedom kosom staroga Ružića koji je stavio svoj bijeli slamnati šešir na koljeno. Oko mora pasle su koze, pastirice pjevahu, a dječaci, pastiri, u crvenoj košulji i modrim hlačama naganjahu se po cesti s ovčarskim kudrovom. Pred udaljenim šiljastim rtom crnjela se lađa ribarica. Julka je opazi, pa joj se oči orose, grudi joj stanu podrhtavati. Marko i Ivan opet je pitaju čas ovo, čas ono, a ona im odgovara zvonkim glasom koji se potresuje srdačno i ganutljivo. Na svačijem se licu rastiru različni osjećaji. U Markovu se oku vidi i tuga i zabrinutost, a ipak mu radostan smiješak igra oko tankih usana. Na Ivanovu se licu zrcali tiha radost, slatko ganuće i osvjetljuje ga odsjev dubokih osjećaja. Glas mu zvuči milom sućuti, oči se još nisu nagledale krasne djevojke, ali se sjaje i smiješe, blaženstvo sijeva u njima, orajile su se već, dragajući dražesno Julkino lice. Marko sjedi uz nju, a Ivan njima nasuprot. Mladić je veseo, nešto lagodna milji mu oko srca, pretače se u žile i slatko ga uzrujava. Osjeća se mlad, zdrav, sretan i dobar, svakoga bi ljubio, svi su mu ljudi plemeniti i iskreni, svi se raduju njegovoj sreći, sva narav otkriva i ističe neviđene krasote kad se njegov pogled sastane s Julkinim. I ona i on porumene tada, smute se, nasmiješe se, a otac Ivanov opaža to crvenilo, pa se uznemiruje i otire čelo modrim svilenim rupcem, uzdiše i gleda u daljinu gdje se na južnom obzorju načičkalo more večernjim rujem.

Kočija se izvije na rt Zelene dražice, a među zelenim sadom zabijeli se Stipetićeve kuća. Julki skoče suze na oči i naglo ih se nekoliko odroni niz krasno i tužno joj lice. Zamalo kočija stane. Svi izađu i zapute se prema kući. Mare stajaše na vrhu staze, na rubu guma, raskriljenih i drhtavih ruku. Gleda starica i prepoznava Ivana. Mišljaše da joj Marijan dolazi.

- Gdje si, slatki sine? Gdje si mi, Marijane? - zarida Mare i pokrije oči.

Ono joj se troje približilo. Julka se svije starici oko vrata.

- Sinko, rano moja, gdje si? Ah u moru, u moru mi gnjiješ! - zakuka opet starica, pa poče cjelivati Julku, gladeći joj glavu, pritisnutu na svoje grudi.

- Ne, ne, nije se Marijan utopio - jecaše Julka.

- Mare, umirite se; Marijan je ostao u Trstu - prehladio se - nešto groznice. Umirite se - tješio je Marko.

Tonka se pomoli na kućnom pragu. Djevojčice se zavilo u crno za pokojnim ocem. Lijepo je ponarasila. Julka poleti k njoj i zagrlila je suznu i plačnu.

Kad utješe malko staricu, pođu Marko i Ivan u Svitani. Već se bila noć namakla. U Brestovoj uvali ljeskala se srebrna mjesečina na valićima što brecahu od pruda, a sjaj toga ljeskanja, mjesečeve sare odrazivao se s mora i titrao na suroj pećini rta. Otac i sin razgovarahu o smutnjama u svitanskoj općini. Ivan se ljutio na neku gospodu i zgražao se nad njihovim postupkom koji kao da su hotimice gazili zakon umjesto da ga poštuju, koji kao da su htjeli bez potrebe pobuniti onaj radini i miroljubivi puk.

- Ivane, okrenut će na bolje, puk se osvijestio, ne da da ga gaze.

- I ja se nadam da ćemo se otresti ovih nametnika, ali misliš li ti da bi naš puk bio ovako ustrajan u očajnoj borbi da ga nisi po mogućnosti izbavio iz šaka bezdušnih lihvara? Što da očekuješ od prezadužena seljaka? Ako i ljubi ovu grudu zemlje gdje se rodio, ako i najvoli svoj jezik, je li čudo da pljuje u svoj obraz kad mu se lihvar grozi da će ga istjerati iz kuće, da će mu prodati djedovinu? Oče, naš je narod uistinu strpljiv. Ja sam često puta

razmišljao o toj njegovoj strpljivosti ili, kako neki pjesnici vele, golubinjoj čudi. Čuj, dragi oče, evo: Gospodin Bog, u svojoj mudrosti i svemogućnosti, stvorio je i jedan strpljiv narod, a to smo, po božjoj volji, baš mi. Da nas nije ovako stvorio, u svemiru ne bi bilo sve potpuno. Rekoh: po božjoj volji, jer tko da od nas pronikne ciljeve božje providnosti? Ali ni mi ne smijemo ostati prekrštenih ruku, nego neka nam bude najpreči posao da spasimo sav istarski narod iz tuđinskih šaka, da mu platimo dugove koji su narasli silnim kamatama i prijevarom, pa vjeruj ti meni, vjeruj mi, dragi oče, spasili smo i narod i njegove svetinje i njegovu budućnost.

- A što, ako nas spoje s općinom jalšanskom? To se čuje i čita, ali ja još ne vjerujem da bi oblasti mogle pristati na to. Ne, ne vjerujem. Što, kako, našu općinu koja je uvijek bila sama za sebe, da nas stope s drugim općinama, nas da podvrgnu Jalšancima? Sinko, to ja ne vjerujem!

- U ovim nemirima sve je moguće. Naši protivnici uviđaju da se Svitanci ne daju slomiti, uviđaju kako im već ništa ne koriste sva nedjela i sve sljeparije, pa hoće da nas oblast utopi u Jalšu, u to tobožnje talijansko gnijezdo. Da, tamo ima biti naš općinski ured, naš načelnik, kakva šarenjačka propalica. A tko su ti Talijančići u Jalši? Tko su ti predstavnici drevne naobrazbe... dell' avita coltura? Jedan postolar, jedan trgovčić, dva ribara Čozota, pa petorica kapetana i brodovlasnika. Ovi potonji, svi domaći ljudi, najgori su neprijatelji svojem narodu. Kao što je poturica gori od Turčina, tako je šarenjak gori od Krnjela. Ovdje, među čistim hrvatskim narodom ugledali su ti kapetančići božje svjetlo, do desete, do petnaeste godine nisu znali nego svoj jezik, hrvatski jezik kojim treba da i danas govore sa svojim majkama, sa svojom rodbinom, jer da govore talijanski, ne bi ih razumjele ni majke, ni sestre, ni tetke koje im na njive nose gnoj, đubre u koševima. Što su, tko su ti principalčići? - Sinje kukavice, odmetnici od svoga roda! Oče, gledaj ovo more, gledaj kako je krasno ovo hrvatsko more! Oni kapetančići, oni principalčići na njemu su naučili veslati, a kad su bosonogi primili veslo u ruke, nisu još znali kako se kaže veslo u talijanskom jeziku. Kad su se uputili ti kapetančići u svijet, slatko im je zvučilo materinji pozdrav, jer ih je tada majka Hrvatica haljinama protiv leda i mraza opskrblijvala, jer im je hrvatskim jezikom zaželjela zdravlje i sreću i sazvala nad njihove jadne glave božji blagoslov. A sada? Eto ih gdje šeću oholo i naduto na trgu u Jalši, gdje se rugaju seljaku kad govori svojim jezikom. Jadnici! Ono nekoliko tisuća forinti pokvarilo im je srce i um. Srame se svoga jezika, srame se svoje rodbine, srame se svoga naroda. Oni hoće da budu nešto više negoli su drugi, pa misle da su izvanredno pametni, da su svu mudrost pozobali po svijetu kad se rugaju svakomu koji ne zna onako loše talijanski govoriti, kao što oni govore. Oče dragi, ja sam duboko uvjeren da je svaki čovjek koji se srami svoga roda i prostak i bluna, čovjek praznih možđana, neznalica, zaveden i prevaren. Pomisli na nesretnika Matovinu! Stid ga bilo! Na sramotu je i Bogu i ljudima. Jalšanci ga svi proklinju, velim svi, naime, oni pošteni. Je li ono župnik? Čuo sam da je velik prijatelj s tamošnjim općinskim tajnikom koji je neki dan rekao u uredu: "Svaki Jalšanac koji veli da je Hrvat, nitkov je". - Da, tako je govorio jalšanski općinski tajnik! Hvala Bogu, Jalšanci su čestiti ljudi, a ako je tko među njima nevaljan, to može biti samo drug tajnikov, jer svaki sudi druge po sebi.

- Nema sumnje, bit će tako - kimnu stari Ružić, pa doda: - Sinko, nije ti hasne! Čemu da se ljutiš!

- Kako da se ne ljutim? Vjeruj, u meni kipi kad sam u Jalši. Oni me bezobrazni kapetančići omjeraju, namiguju jedan drugomu, pa još one njihove gospođice... šinjorine koje misle da su izvanredno odlične dame kad mogu po koju izustiti talijanski, ali kakvim talijanskim jezikom? Bog nas sačuvaj! Njihovo je gospodstvo u tome što ne znaju nijedan jezik i

što se znaju bestidno rugati seljaku koji zna svoj jezik. Da, širijorine! Glupih li ženskinja!
- nasmije se Ivan.

- Evo nas u Svitnu - reče Marko. Vide, stani pred Šimunićem.

Domala siđe Ivan s kočije i reče ocu da će odmah doma. Kočija odjuri na južni rt.

Kod Jakova Šimunića sastalo se desetak ljudi. Puše i živahno razgovaraju. Kad stupi Ivan u dućančić, svi skinu kape. Svitanci poštivahu veoma mladoga Ružića.

- Dobar večer, prijatelji! Pokrijte svoje čestite glave. - Svi u jedan mah odzdrave, a Gašpar Makarić reče:

- Bit će sve ove glave čestite, ali nisu sve pametne. Gospodine Ivane, pogledajte ovu! - pokaže Gašpar glavu Mića Svilića, staroga zvonara.

Svi se nasmiju. Zvonar nešto zabrboće.

- I ta je pametna - osmjehne se Ivan i stisne zvonaru ruku.

- Varate se, gospodine! - omahne glavom Gašpar Makarić.

- A zašto? - zapita Ivan.

- Svilić veli da će ona naša tužba protiv onoj sotoni, protiv Marasu, biti od hasne, a ja ve-
lim da neće. Kad nismo ništa obavili u Trstu, nećemo ni u Beču. Taru ministre druge bri-
ge!

- A što biste vi, Gašpare, u Trstu obavili? - poviče Kuzma Kirin koji bijaše vođa deputaci-
je mornara i seljaka.

Općinari su pred koji mjesec zaključili da će neke pametnije ljude poslati k oblasti u Trst
da se potuže na načelnika Marasa.

- Što bih ja? Ja sve u brk! - krikne Makarić i ushoda se dućančićem.

- Gašpare, vi mislite da je gospodin namjesnik u Trstu Jakov Šimunić! E, treba da imaš
rutavo srce kad hoćeš da onakvim ljudima istinu kažeš! Znam ja što su velika gospoda! -
kimnu Jakov Šimunić, napuni svoj kukasti nos duhanom, snimi naočale, pa kihnu i nas-
miješi se blaženo.

- Istina! - vikne stari zvonar.

- Kakva istina? Da nije nos potprašio, ne bi bio kihnuo! - slegne ramenima Gašpar.

- Mislite li, Gašpare, da nisam gospodinu namjesniku istinu odsjekao? - mahaše Kuzma
Kirin. - Zar sam ja kriv što nije onako kako nam bijaše obećano? Vjerujte mi, ljudi, ja mis-
lim da je drago gospodi što su i nas čuli. Obećano nam je... pak ja mislim da neće poreći.
No ipak meni se više neće obijati gospodske pragove. E, ne maste lijepe riječi kupusa...

- E, Mićo, jesi li čuo. - Kad su obećali oni u Trstu, neće poreći ni oni u Beču... Ali teško je
gladnu čekati... Drukčije je to bilo dok sam ja bio na općini! - ustvrđi Gašpar.

Ivan kupi cigara, poda svakomu jednu, pa izađe veselo. Ljudi zadime dućančić i nastave
svoje razgovore.

Puk se još uvijek bunio. Nesretna općina nikako ne mogaše da se izvuče iz meteža i mu-
teža. Već je po drugi put bio objavljen izbor općinskih vijećnika. Unatoč stranačkom na-
silju i strahovanju mornari i seljaci rekoše i po drugi put muževnu riječ. Svi su zastupnici
bili Ružićeve stranke. Marasovci ne nađoše nijedne kukavice da je zastraše; nijednog be-
zumnika da ga kupe, ali na načelničkoj se stolici još uvijek znao držati Florijan Maras. I
kod ponovnog izbora bacale se iskre među puk da plane požar, mutilo se i izazivalo s
protivničke strane da dođe do meteža, do pucanja, do krvi, do tamnice, do zgnječenja.
Narod bijaše oprezan. Mirno je podnosio sve uvrede, ništa ga s puta zakona ne mogaše
odvrnuti. Protiv Marasa digla se tužba za tužbom. Dvije se već godine vuku te istrage, a

on maže i zabašuruje. Umjesto da se odmeta klupko njegovih pronevjerena i nedjela, strančari, prijatelji njegovi, sve zapliću i zamrsuju. Teodor, načelnikov sin, još je općinski tajnik, brani se u uredu, bijesno grdi i napada ljude koje nesmiljeno sili na plaćanje globa. I ljudi se neki ražestili i udarili u grožnje, a Teodor tuži, i kod suda slijedi ročište za ročištem. Oko trideset, što mornara, što kopača čami već u tamnici. Učionica je zatvorena, ljudi se dogovorili, pa neće da šalju svoju djecu u talijansku školu, stoga ih općina globi. Teodor veli da se zakon ima strogo vršiti protiv buntovnicima, da bi trebalo vješati sve hrvatske popove, straši ljude da će doći u Svitan satnija vojnika, jer da je pogibeljno za čestite ljude živjeti među barbarima i lupežima. Peregrini se smije, pije, karta se, spletkari, zameće kavgu i tuži sad ovoga sad onoga, jer da mu je uvrijedio poštenje. Trojica doklaćenih smutljivaca kojima nije nego do svoga džepa, hoće da gaze, da gule tisuće istarskih Hrvata, a stotina stranačkih novina tvrdi da je to u redu.

Dva dana po svojem dolasku u Zelenu dražicu pošla je Julka u Svitan da preda list za brata Filipa na poštu i da posjeti Sofiju i župnika. List je pisala do kasne noći, pa ju je Mare opominjala da legne. Starica je cijele noći uzdisala za Marijanom i oplakivala pokojnog muža. Mnogi se porazgovoriše s Julkom i radovahu joj se što se je spasila kad je brod izgorio. Julka nije više nosila gospodskih haljina. Najprije je posjetila župnika koji joj pripovijedaše da je onemogao i da se je već davno odrekao svijeta. Od župnika uputi se k Marku. Čim je ušla u vrt opazi je Moro koji je ležao pred kućom, zalaje veselo, zaleti se k njoj, pa maše repom, oblizuje joj ruke i poskakuje oko nje. Kad Julka stupi u vežu, on opet veselo zalaje, kao da je hoće najaviti.

Sofija zagrlila Julku, pa je odvede u hlad pod lipu. Sto je stvari ispitivaše. Odmah je bila opazila da joj Julka želi nešto reći, te malo pomalo svede govor na njezina brata. Djevojka porumenje i reče joj tiho da je Filip pozdravlja. Sofija se malko zbuni, ali joj se odmah razveže jezik, pa navali pljusak pitanja, a sva se ta pitanja lome oko Filipa. Djevojke se zatim prošeću i dođu nakraj vrta gdje se zidala Filipova kuća. Tu se sastanu s Markom i s Ivanom. Stari razjasni Julki kako će pročelje biti na carskoj cesti. Ivan otrgne krasnu ružu i umoli Julku da je zadjene za njedra. U suton reče Julka da će kući, da je već kasno.

- Jesi li došla sama u Svitan? - upita ju Ivan.

- Nisam, čeka me kod Šimunića jedan mornar iz našeg susjedstva.

- Ispratit ćemo je zajedno do pô puta - javi se Marko spokojno.

Sofija se namrgodi na te riječi i sleže ramenima, pogledav Ivana.

Sad krenu iz vrta. Moro iđaše pred njima. Kad bijahu pred Šimunićevim dućanom, približi im se onaj mornar. Lagodan se suton spuštao. Lagano došeću nad Brestovu i tu se rastaše. Moro potrči za Julkom.

- Uzmi ga, neka te prati. Kad dođeš doma, vratit će se on sam u Svitan - povikne Ivan.

- Moro! - zovne tiho djevojka.

Pas joj se približi, takne joj koljeno, a ona ga pogladi po hrptu. Ivan se okrene. Julka je odmicala u posivjelu sutonu. Moro lagano hodaše uz njezinu nogu.

XVIII

Julka bijaše od velike pomoći staroj Mari. Pripazila bi i u kući i na polju, njezine su rade ruke svuda bile. Navečer bi sjedile pred kućom na gumnu. Julka i Tonka pletu, a stara

suče pomalo kudjelju s preslice, slini je i omotava na vreteno koje vrti žučkastim prstima. Nastale su ugodne proljetne noći. Sad ih uštap oblijevao blijedim zlatom, sad ih srebrnio mlađ. Mare tiho plače, a kad se zamisli, zureći u more, ispuzne joj vreteno iz prstiju. Julka je tješi, a sama premeće nevesele misli. Danju se obično razilaze, Tonka za ovcama, Julka na polje s težacima, a Mare kuha i uzdiše za Marijanom.

Tako prođe tjedan i osvane nedjelja. Stara Mare odmili u Svitnu k misi. Kad svrši misa, sastane se obično s kumom Martom Barušićkom koju je okrao Tito Tara pred tri godine. Starice idahu obično neko vrijeme istim putem, a kad bi stigle do jedne stazice što se penje uz brijeg, sjele bi na rub ceste. Onom stazicom išlo se k domu Marine kume. Starice razgovarahu o svojim pokojnicima, o djeci, a jednoga dana Marta poče nešto natucati o Marijanu. Mare je nije s prvine razumjela. Ne zna Mare, što znaju i djeca u Svitnu.

- Ah, draga kumo, neka Bog očuva svakoga! Što ćemo, na? Nevolja ide redom. A komu da se pamet ne pomuti? Pomislite, Mare, noć, vjetar, more, oganj! Siromak Marijan! Kumo, moglo bi biti... a ja... na svijetu ima nas svakojakih. - - Ne, ne, nije svako oko jednako. A što nije i moj mali Matić umro od uroka? Vašega je ženska glava začarala - - potamnila mu dušu, ali su neke trave, a s božjom pomoći sve se može.

Mare je gledaše zapanjeno, pa počne drhtati, protrne, mrzao je znoj oblije i vrisne pod teškim udarom:

- Kumo, što to govorite?

Čepne pred Martu, podigne drhtave i raskriljene ruke, i upilji oči u kumino lice.

- Mare, svako je dobro i zlo od Boga. Umirite se! I ja sam se već dosta naplakala, ali nije mi koristi. Ne plačite, Mare, ne. Stisnite srce i počujte. Kad dođe Marijan, pokušat ćemo... U Svitnu govore kako je došlo iz Trsta na općinu da će vam Marijan domala doma, jer da je miran, a da će, ako, ako Bog da, i ozdraviti. Općina će nekoga poslati u Trst da ga amo doprati.

Mare se svijaše od boli, kao da joj srce puca. Naricala izgubljenu nadu i glasno oborila u plač. Kuma joj obeća da će je posjetiti.

Mare se uputi u Zelenu dražicu, roneći suze, pognuta, lamajući rukama i naričući za sinom. Kad je bila na rtu, pogleda svoju kuću, vrisne od ljute boli i jače se pognjuri k zemlji. Pođe malko dalje i srvana sjede na kamen uz cestu, pa gorko zaplače.

- Sinko mili, što čujem? Marijane, crni sam doživjela dan! Oh, pusta moja kućo!

Julka začu te riječi i protrnu. Slutila je već ujutro da će starica štogod u Svitnu dočuti. Poleti s Tonkom na cestu i počnu je moliti da ide u kuću.

- Julka, ti si znala! Dobri moj Marijane, rano moja! Julka, znala si, a nisi mi rekla! Julka, djeco moja, Tonko! - zapomagaše starica i trostruke je suze poliše.

- Da vas ne žalostim...

Mare je slučajno pogleda u oči, u one crne i duboke i velike oči, zasjenjene gustim obrvama, pa se malko zapanji.

- Umirite se! Hajdemo doma. Marijan će ozdraviti - - a što me gledate? - upita Julka u čudu.

Julquine oči bijahu u taj par još veće, još crnije, dublje i čarobnije.

- Što me gledate? - upita opet djevojka presenećeno.

Starica je uhvati za ruke i jače joj upre pogled u oči. Julka se još više zapanji, obrve joj se stegnu, te plaho i prestrašeno gledaše Maru, misleći da je sišla s uma.

Mare se trže, ispusti ruke, skloni glavu na prsa, pa poče jecati.

- Majko, hajde kući - moljaše je Tonka plačući.
- Starica klekne pred Julku, sklopi drhtave ruke i zavapi:
- Julka, ozdravi mi Marijana!
- Svake se noći molim za njega - šapne Julka i suze je obliju.

*

Iduće nedjelje sjedila je Mare na gumnu. Tonka i Julka bile su u kuhinji. Sunce je zapadalo. U šest dana nije Mare progovorila šest riječi s Julkom. Dva puta posjetila ju je kuma Marta. Starice se oba puta bijahu zatvorile u sobi, pa nešto šaptahu. Julka, tužna i rascvijeljena, nije znala ni slutila što se oko nje zbiva.

Tonka zovne majku k večeri. Uto se začu topot konja, a domala stane kočija na cesti.

- Ej, Mare, Julka, dođite na cestu! - vikaše nečiji glas iz kočije.
- To je Mikić - šane Tonka.

Sve siđu na cestu. Kočija bijaše zatvorena.

- Doveo sam Marijana iz Trsta - reče Stipe Mikić i skoči na cestu.
- Sinko! - vrisne Mare.

Julka i Tonka drhtahu.

U kočiji sjedio je Marijan nepomično i ukočeno gledaše majku.

- Marijane, izađite; doma smo - umoli ga Mikić.

Obrativ se k Mari reče joj pod glas: - Ne bojte se; miran je i dobar.

Majka ga uhvati za ruke i počne mu ih cjelivati. On se naglo trže, nasmije se grohotom, skoči iz kočije, pa odbjegne na gumno.

- Ne bojte se; sve od Trsta bio je miran. A sad ću ja u Svitani da javim gospodinu Marasu da smo došli. I žena me čeka - reče Stipe Mikić i sjede u kočiju.

Mikić se oženio Katicom, Panellovom kuharicom.

Mare i djevojka dođu na gumno i opaze Marijana. Čučnuo je pod grane smokve i upiljio ukočene oči u prozor sobice gdje je Julka spavala prije negoli je bila otišla u Ameriku. Majka klekne do sina i zagrlji ga. On uzdrhta i promuca nekoliko nerazumljivih riječi.

- Marijane, slatki sine! Marijane, zar ne vidiš, ne čuješ svoje majke?

Marijan opet zadrhta, zažagri očima, trže se još jače, pa se zguri i proiznese udušeno:

- Tiho! - - Gle, vidi nas - tiho - čuje nas - - majko, eno je!
- Da, ja sam uz tebe; čuj me, sinko!

- Tiho! Eno je! tiho! - - On! puška! - krikne muklo, skoči na noge, preleti gumnom, jurne na cestu, pa se zatrči do rta gdje stane na klisuri, zagledav se u more.

Mare i djevojke drhtahu i plakahu pred kućom, misleći da će se sunovratiti pod klisuru. Marijan domala dotrči na gumno i opet sjedne pod onu smokvu, nasuprot prozoru. Majka ga grlila i dozivala najslađim imenima, ali je on nije čuo, nego ne smetaše očiju s onoga prozora!

Izenada odrine Marijan majku od sebe, sav se svije, prikuči se k uglu kuće, pa idući tiho i prezavo po prstima, sve uza zid prozora, stane, uspravi se i raskrili ruke, kao da će nekoga zagrliti, zatim sklopi ruke, rukne nešto, nagne se na prozor, pogleda u sobu i prebaci se u nju. Za čas skoči kroz isti prozor na gumno i ustoboči se posred njega, uprijevši

crne i plahe oči u majčino zaplakano lice. Mare mu se približi raskriljenih ruku, uzdrhtana i uzjecana. Sin ju dugo promatraše. Lice mu se umekšalo, svaka se crta na njem ras-trgnula, ukočenost je u oku popustila, glava mu klonu na prsi. Kad se opet uspravio, svrne okom po moru, pa po Zelenoj dražici, obazre se na kuću i grozničavo se uzdrma. I opet upilji oči u majku.

- Marijane, dođi na prsi koje su te dojile! - krikne majka očajno.

- Otac? - - Otac? - ozva se Marijan mekim glasom.

- Otac je umro. Pisali smo ti u Ameriku - zajeca Tonka.

- Sinko! - šane Mare i pritisne njegovu ruku na svoje srce.

- A majka. - - Ti! - Ja ga neću ubiti. Tonka - neću, na. - - Albina - vatra - ovdje - eno prozora! - govoraše prekinuto, pa sniziv glas zguri se, nastavljaajući: - Eno je, eno! Puška u moru. - - Ti! - Albina - - Ubiti, ne - - ne.

- Marijane, dođi u kuću, dođi, sinko! - molila ga majka.

- Julka? - rukne on prigušeno. - Eno je! tamo, eno! - hukne, gledajući plaho prozor.

- Julka je ovdje. Evo je, Marijane. Dođi u kuću - reče mu sestra i uze ga za ruku.

Marijan se osovi, oko mu se ukoči, usne mu se grčevito stisnu, pa skoči k Julki i obuhvati je objeručke za glavu. Dugo je gledaše. Zjenice mu divlje sijevnu, ali za čas upane opet u tupu zapanjenost.

- Dođi - amo! - dahne Marijan i odvede Julku k prozoru.

Julka osta pred prozorom pognute glave, a on potrči pod smokvu i skuči se pod njenim granama. Sad je opet ukočeno gledaše. Poče se zatim lagano dizati, i sav uzdrhta. Kosa mu se ježila. Prestrašeno, poput ranjena risa, varkne k majci i sestri i rukne muklo: - Julka!

Uhvati i majku i sestru za ruke, snizi se, ispruži vrat, pa istisne kroz zube: - A, eno je, ha, ha, ha! - nasmije se grozno.

Mare se tresla od boli i užasa. Motrila je svaki Marijanov kret pogledavajući Julku, kao da stoji pred njom nekakva neman.

- Julka, ozdravi ga! - zavapi starica i pane na koljena pred djevojkom.

Marijan izgovaraše sada neke engleske riječi, naglo, zadihavajući se.

Julka je protrnula.

- Slatki sine, što si to popio? A tko ti je to naudio? Ah, ubilo ga moje uzdisanje, ubile ga moje suze! - krikne starica zdvojno.

- Majka? - - Gibraltar - Austrija, kapetan umro, vatra, umro otac? - mumljaše Marijan.

- Otac je umro! Marijane, što si to popio? Julka, ozdravi mi ga, da te Bog ne kazni! Djevojko, u što si to uprla? Ozdravi ga, da ne strepi pred tobom! Ah, djevojko, pogiban si posao naumila! Gledaj ga, gledaj, nakrasi to svoje zmijsko srce! - vikaše Mare, svijajući se od boli.

Julka pogleda suznim očima nebo i pritisne rukama srce. Krv joj stinula u žilama.

- Mare, Bog vas čuje! Jadne li mene! - zastenje Julka i ojačena klone na jedno koljeno, a na drugo spusti glavu.

- Otac? - - Otac umro? - šapne Marijan.

- Da, umro, umro! - jecaše majka, ustajući s gumna.

Marijan kao da se čudi, raskolači oči i gleda majku, ruke mu se šire, sagiblje se k starici koja se sva trese.

- Sinko!

- Umro?... - drhtne Marijan i pane majci u naručaj.

Staricu obliju vrele suze. Nada da će joj sin ozdraviti osvijetli joj dušu. Marijan je dugo ostao u njenu naručaju.

Majka i sestra odvedu ga u kuću, a Julka ostane pred prozorom na gumnu, slomljena i potištena od tuge. Marijan se bacio na postelju, ne izustiv više nijedne riječi. Tvrdo je usnuo. Majka mu sjela do uzglavlja. Još u kasnoj noći tješila je Tonka Julku pred kućom.

Marijan spavaše sve do u suton drugoga dana, a čim je ustao, pošao je na gumno i zagledao se u prozor Julkine sobice. Majka ga nuđala jelom, no on ne htjede ništa okusiti. Bijaše tih i mirno je sjedio pod onom smokvom.

Isprva se nije udaljivao od Zelene dražice, a kad bi se maknuo s gumna, pošao bi na rt, pa bi tu čučao i zurio u more. Jeo je vrlo rijetko, a govorio još rjeđe. Odjeven bijaše čisto. Nikako nije dao sa sebe svući crno sukнено odijelo. Nosio je bijelu košulju, a vrat je povezivao velikim rupcem od crne svile. Prsluk uopće nije oblačio.

Treći dan nakon dolaska sjedio je na gumnu i zurio u prozor. Tonka mu češljala crnu kosu. On kao da to nije znao. Bijaše pred podne. Na okuku rta stajale skupina dječaka na cesti. Dotrčali su iz Svitna. Jedni sjede na kupu šljunka kojim se cesta posipa, a drugi stoje raširenih nogu i straga prekrštenih ruku. Na svakome se crveni košulja, modre su im hlače zavrnutе do lista, jedna nogavica više, druga manje. Svi upiru oči u gumno. Došli su da vide "nēmoga". Dječaci počnu nešto šaputati, i začas ih nestane sa rta. Idući jarkom uz cestu tiho i pognuto, dođu pod zid vrta. Sad se razdijele. Jedni se šuljaju trsjem, drugi voćnjakom, sve po dva, po tri, pa se dovuku za kuću. Dva se oka svijetle među lozom, jedna se glava pomalja iza ugla kuće, tri vire među stogovima, u grašku se žuti nečija raščupana kosa. Sve su oči uprte u Marijana komu sestra češlja kosu u hladu pod smokvom. Sunce veselo sije. Tih je i jasan dan. Mare spazi one glave među stogovima i grakne na djecu. Oko kuće nastaje šušanj. Za čas se sve utišalo. Glave su opet izvirile. Neke su obasjane suncem. Mare nikako ne mogaše rastjerati djecu, pa se cijeli dan ljutila na male skitaoce.

Marijan bijaše sve mirniji, šetao je od gumna do rta, smijao se i puštao sestri da ga redi i češlja. Kad bi se susreo s Julkom zadržtao bi i odbježao u kuću ili u vrt. Mare je opazila kako joj se sin boji djevojke i to ju je uvjerilo da ga je Julka očarala, da mu je dala neko otrovno, urečeno piće. Nikada više da bi pogledala tužnu djevojku koja se žalostila i skončavala. Starica ju je molila i zaklinjala da joj ozdravi sina, a kad je uvidjela kako Marijan ne može k pameti, pomisli da mu Julka baš neće pomoći i počela je gledati prijekim okom, omrazi joj se, zamrzi je.

Župnik, Marko i Ivan već su više puta došli u Zelenu dražicu da utješe staricu i da vide kako je Marijanu. Svaki put su otišli rastužena srca. On se samo smijao, govorio neke engleske riječi i tupo ih gledao.

Marijan se stao udaljivati od kuće sve više i više, a napokon je osvanuo u Svitnu. Kadšto bi čučao na obali ili gledao kako su zidali Filipovu kuću. Sofija bi mu dala i objed i večeru i trsila se da izmami iz njega koju pametnu. Kad bi sjedio na obali, nabralo bi se oko njega djece. Isprva bojahu se ta ribarska djeca "nēmoga", no kad vidješe da im ništa neće, počehše ga ispitivati i šaliti se s njim. On im se drveno smijaše. Domala govorahu odvažniji dječaci: Ala da ću mu taknuti ruku! - A ja ću mu dići šešir s glave. - To su i radila djeca. Ne potraje dugo i počeli ga hvatati za bradu. Jednoga dana pripovijedaše Marijan o nekakvoj puški. Zvao je dječake da pođu s njim. Djeca su trčala za njim do Brestove, a

onda se vratiše u mjesto. Svi su ljudi žalili Marijana i uzalud su karali djecu da ga ostave na miru.

Vraćajući se iz Svitna kući, Marijan bi se svake noći sreo s Justinom na cesti, nad pustom Brestovom uvalom. Ljudi su saznali kako ga ta djevojka čeka pa se čudili. Justina bi ga pratila do rta Zelene dražice i čudne bi ga stvari ispitivala o Julki i Albini. On se smijao i mumljao o puški, prozoru, vatri. Jedne se noći do kasna zadržao u Svitnu. Već bijaše ponoć kad ga Justina opazila. Uzela ga za ruku i gladila je, a on je zapanjeno gledaše. Kad koraknu nekoliko puta, reče mu djevojka neka sjedne uz nju na zid ceste. On to ne htjede, ali ga ona povuče za sobom. Noć bijaše tamna i tmurna, crni oblaci vukli se nebom, a nad Rijekom već je sijevalo. Rijetke i debele kaplje praskahu po cesti i dizahu prašinu. Justina plakaše, nasloniv mu se o rame. On se trže, ustane, te htjede odbježati. Djevojka mu savije ruke oko vrata i strastveno ga poljubi u usta. Kiša već jače praskaše po cesti i kršu, s mora se čuo šum vjetra, grmljavina se već orila u kvarnerskoj kotlini. Marijan se istrkao iz njezina naručja, pa stao bježati. Iduće noći opet ga Justina čekala i dočekala. I tako bivaše svake noći. Kadšto nije htio s njom razgovarati, nego bi jurnuo mimo nju kao strijela. Ona bi za njim trčala dok bi se usopila, pa bi onda od gnjeva plakala.

Udova Marta Barušić često je posjećivala Maru i donosila joj pod pregačom čudotvorne trave. I neke druge starice dolazahu k Mari da je požale. Kume šaptahu, lamahu rukama, čudeći se i omahujući jedna drugoj glavom. Kuhale su trave, a Mare sakrivaše zelenu i žutu vodu, pa ulijevaše po koju kaplju u kavu što je pio njezin Marijan. Julka je slutila i pogađala kao da očima gleda što rade starice, pa nagovaraše stoga Maru da se okani tih čarolija, a Marijanu da će već Bog pomoći. Molila ju je da je sluša, uvjeravajući je da je Marijan pamet izgubio od straha kada je brod izgorio. Iz Julkina srca nije bila ispirila ljubav za staricu koja joj gorko odvrćaše na svaku riječ. Jednoga dana, razdražena i ojađena, krikne na djevojku: - Prokleta bila! Proklet bio čas kad si se rodila!

Julka se na te riječi rastužila do skrajnosti. Zamišljena i ucviljena obavljala svoj posao. Oči joj bijahu krvave od plača i nesаницe. Opet je molila Maru da ne ogrešuje svoju dušu, uvjeravajući je kako bi dala i svoj život za Marijana, kako bi mu rado pomogla samo da može. - Što sam ja jadna kriva, te mu je Bog potamnio pamet? Dobra Mare, mislite malo kako bih mu ja mogla nauditi? A da je i istina da može čovjek čovjeka tako unesrećiti, recite, bih li ja to učinila Marijanu koga ljubim kao brata? Mare, kad vam dođe u kuću ona luda žena, protjerajte je, a mi ćemo se moliti...

- Vještice, komu ćeš se moliti, a, nečistomu, sotoni? Neće mene, ne, zaslijepiti tvoje slatke riječi. Ti, ti, idi iz moje kuće! - graknu starica.

- Mare! - vrisnu prigušeno Julka i pokrije oči rukama.

Udova Marta donosila je trave, ali Marijanu neće da okrene na bolje. Mare se čudila, ta svakoga mu je dana ulijevala one čudotvorne vode u kavu!

- Kumo, ne tugujte, obezumit ćete! A plaši li se još nje? - pita Marta.

- Kao nečistoga, Bog nas sačuvaj! - prekriži se Mare. - Kad je vidi, muči se i strepi. Ah, svemu je ona kriva. Sina, jedinoga mi sina zatravila i uništila! Kuga je ubila!

- Kumo, odmah sam vam rekla, odmah sam ja pogodila da mu je to ona dala - pohvali se Marta.

- Govorilo se da joj je pokojni otac bio vukodlak. A Bog zna kako je ono poginuo! Vaj meni, kakva me to nesreća na nju namjerila? - jadikovaše Mare.

- Vukodlak! A što niste vi to znali? - Kad je ono poginuo, nisam ja deset noći spavala od straha. Dakle, vi ne znate da su ga deseti dan po smrti izvaditi iz groba? A kumo! Ja sam to valje znala! A jesu, jesu ga iz groba izvadili, obrnuli u lijesu na trbuh i čavlina pribili

mu ruke i noge o dno lijesa. Ali to sve ne bi bilo pomoglo, jer bi on još bio izlazio iz groba i strašio ljude i rompao po kućama da ga nisu proboli crnim glogom.

- Kumo, za rane božje, govorite li vi istinu? - ljušaše Mare glavom.

- A da što! Ma to mi je pripovijedao sam Mićo Svilić koji ga je probo. U! Bog vas očuvaj! To da je smrdjelo, smrdjelo! Prava kuga! - Kumo, vaš će Marijan ozdraviti, samo ako hoćete - snizi glas Marta.

- Pomozite, ako vam je do spasenja duše!

- Za malo će vremena ozdraviti, ali Julka...

- Julka? - hukne Mare, protegnuv vrat.

- Ako ostane u vašoj kući, sve uzalud.

- Neka je sotona nosi! Svaka se nevolja pribila s njom mojem domu.

- Prije negoli ode - kumo, jeste li joj vidjeli na vratu, nad zatiljkom... - zamukne Marta i zažmiga očima.

- Što to? - prekriži se Mare i brecnu.

- Da, na zatiljku, lijevo, oni zafrknuti vlasici... među njima je jedna vražja dlačica - šane Marta kumi u uho.

Mare drhtne, zine od čuda i zablene se u kumu.

- Govorila sam sa Svilićem. Mare, niste li čuli za knjigu koju ima Svilić?

- To da je neka sveta knjiga.

- A sve je u njoj! Ni župnik ne zna sve one stvari!

Neki je mladi svećenik pred mnogo godina dao knjigu o pučkim predrasudama zvonaru Sviliću koji je vrlo slabo čitao. Kad bi župnik Ružić nagovarao puk u crkvi da se okani praznovjerja, Svilić se smijuljio i pomišljao da se neke stvari ne smiju kazivati puku.

- Kumo - šapne Marta - kad Julka tvrdo usne, u pô noći, ostrižite joj one vlasice na zatiljku, a vaš će Marijan ozdraviti. Vlasice ćemo skuhati u blagoslovljenoj vodi, ali treba da donesete iz crkve malo voska s jedne svijeće sa velikog oltara. Dat će vam ga Mićo za cvancigu. Dosta je jedna mrvica. Najbolje da se olupi vosak, koji se je skrutio na svijeći, cijedeći se po njoj, a najveću moć ima ona svijeća koja je najbliža presvetoj monštranci. Još ćete uzeti jedan list od posvećene uljike, tri kamenčića pred crkvom, komadić platna od Julkine košulje, pa ćete sve to staviti u lončić. Kad uzavrije voda, uzet ćete u ruke kronicu. Ako začujete kakvo r o m p a n j e , štropot u kući, to će biti nečisti koji će tražiti svoju dlačicu. Draga Mare, kad uzavrije voda da mi se ne približite k pragu. Sutradan ulijte jednu kapljicu te kuhane vode u Marijanovu kavu. Odmah će mu odlanuti. Ako me ne posluhnete, Marijan će vam ozdraviti tek onda kad bude Julka rodila sina...

- A još nema muža! - zalomi rukama Mare.

- Da, ako se uda; kad bude rodila sina, i kad je uvede župnik u crkvu četrdeset dana poslije poroda. Je, kumo, onaj će dan pasti s njezina vrata ona dlačica čim korakne preko crkvenog praga. E, zna to sve Mićo! - osu Marta, a disaj joj se utrudio.

- Joj, meni! Teško ću ja protjerati toga zlog duha! - zdvajaše Mare, a koža joj se ježila od straha.

- Hoćete, hoćete, ako niste u smrtnom grijehu.

- Teško, kumo! To mogu činiti samo redovnici. Moj je Marijan pripovijedao da su u crkvi, u kuru, neke knjige u kojima da je on čitao molitve kako se nečisti tjera iz čovjeka.

- Ej, drugo bi to bilo da je u Marijanu nečisti, ali on je samo začaran njegovom dlačicom. Nije druge, nego učinite, kako vam rekoh.

- Sve ću uraditi, sve, pa nek se vrši božja! Samo da mi ozdravi! - uzdahne Mare i ne pomisliv na posljedice koje bi se dale lako naslutiti iz kumina savjeta.

Kad je Mare uzaznala što ima Julka na vratu, još ju je više zamrzila. Sad se i sama bojala djevojke i strepila je za Tonku, jer da bi i njoj mogla nauditi.

Za Julku bijahu to gorki dani. Komu da se istuži, komu da otkrije svoje jade? Ivan Ružić bi kadšto došao u Zelenu dražicu da vidi djevojku, a kako je bila tužna, on je po svoju shvatio njezinu tugu. Nije mogao naći prilike da se s njom nasamu porazgovori, pa ga stoga obuzimahu mučne slutnje. On mišljaše da mu se Julka uklanja, da joj nije drago što dolazi k Stipetićevoj Mari.

*

U Zelenoj dražici bijaše sve tiho. Sjajna se mjesečina ljeskala na moru, po staklu Julkina prozora i po klisurama vlažnim još od kiše što je lijevala do kasne noći. Julka je usnula jecajući mučno i bolno. Bijaše ponoć kad je unišla Mare u njezinu sobicu. U jednoj je ruci nosila svijeću, u drugoj škare. Starica je pognuta. Julka se okrenula licem k zidu. Ramena su joj otkrivena. Mare metne svijeću na stolić, približi se k postelji i sagne se nad Julku. Na krasnom vratu do zatiljka dražesno se savio malen pramenčić mekane i sjajne crne kose. Mare uze taj pramen među palac i kažiprst ljevice, a desnicom mu primakne škare. Starica trne od straha, ruke joj se tresu.

Julka se trže iza sna, pridigne glavu, okrenuv se naglo, pa jaukne. Na zatiljku ubola se na škare. Krv poteče po bijelom joj vratu. Djevojka skoči s postelje, pa se skameni, opaziv pred sobom uzdrhtalu staricu.

- Što hoćete? - viknu Julka, osjetiv pod prstima toplu krv na vratu.

- Što hoću. Daj mi onu dlačicu! Sama si se nabola... - zašutje starica kad joj se pred očima zacrvenjela krv što je Julki potekla kao grimizna nit s vrata na rame, pa na snježne, čedno nabujale grudi.

- Mare! Bog vas očuvao! - dahne Julka prestrašeno, pomisliv da je starica pomela pomeću.

- Ozdravi mi sina! Idi, idi iz moje kuće! Idi, kud te oči vode!

U sobu sune Tonka.

- Majko! Julko!...

- Idi, upropastila si me i skončala.

- Julko... krv! - prestravi se Tonka.

- Idi onamo gdje si se rodila! Idi, vražje sjeme! Ili ti iz kuće ili ja sa sinom i ovom - ogleda se Mare na Tonku.

- A što je gledaš? - grakne starica na Tonku.

- Majko!

- Da te više ne vidim pod ovim krovom! - zaprijeti starica Julki. - Ah, slatki moj Marijane! Idi! - brekne starica, mahne drhtavom rukom, pa odmilji iz sobe.

Tonka odvede Julku u kuhinju, opere joj vrat i pregleda ranu. Škare su ranile samo kožu.

- Julka, ne boj se, rana nije ni za nokat duga. A kako si se ranila? - jecaše djevojka.

- Što? - Ne znam. Idi spavati - proiznese Julka teškom mukom.

- Julka, ne, ti nećeš otići!

- Idi u postelju. - - Neću. - - Oh Bože! Oh, grozno! Vaj meni! - briznu Julka u strašan plač, mučan, žestok; sva se tresla.

- Julka! - dahne Tonka i suze joj opet prsnu iz očiju.

Tonka namoči zatim krpicu platna, metne je Julki na ranu i poveže joj sav vrat bijelim rupcem. Julka je dugo molila djevojku da legne, ali je ona nije htjela poslušnuti. Da je osvjedoči da neće otići, pođe u svoju sobu i legne. Tonka spavaše kod majke. Kad se isplakala, tvrdo je usnula, slušajući hrkanje svoga brata.

Julka je sat zatim ustala i obukla se. Otvoriv prozor, gledaše more. Nije više plakala. Oči su joj bile suhe, ali je u srcu stezalo i mučilo. Kasnije je upalila svijeću, svezala u velik šaren rubac nešto haljina, pa sjela i zagledala se u Ivanovu sliku koju je držala u molitveniku. Sad joj se oči orosile, poljubi sliku, zatvori molitvenik i metne ga u rubac među haljine. Sjaj mjeseca već je blijedio u prvom razbliješću. Julka otare suze, izađe tiho iz sobe u kuhinju, a odavle na gumno. Sad drhtnu, preplašiv se. Neka je žena odskočila od Marijanova prozora i suknila za ugao kuće. Julka pobrza na cestu, stane na rtu i zagleda se u more. Zatim se pope na klisuru i nasloni se na povišku stijenu. Pod klisurom pljuskahu valovi. Ona opet promatraše Ivanovu sliku. Kad ciknu zora i kad je dobrano zarudjelo, zaputila se na cestu, odakle siđe strmom stazom u Brestovu uvalu. Već je sunce ogranelo. Julka je sjela na prag puste kućice, pokrila lice rukama i tiho zaplakala. Sunčani su traci pozlatili more, sjajni bijeli prud uvale, krov kućice i Julkinu krasnu i pognutu glavu.

XIX

- Do jeseni?

- Da, do jeseni bit će kuća pod krovom - odgovori Marko Ružić sinu.

- Filip će biti zadovoljan; Kirci dobro ziđu - reče Ivan i zapali cigaru.

- Sobe će biti prostrane - primijeti Sofija i zirne u Marka. Ružićevi su doručkovali pred kućom u vrtu. Na tornju je ura odbijala sate.

- O, o! već je osma! - opazi Marko.

Uto zalaje Moro i otrči prema vratima vrta.

- A, eno Julke! - usklikne Sofija.

Djevojka je lagano pridolazila hladovitim drvoredom. Kadšto bi je obasjalo sunce kroz grane lipâ. Moro je opskakivao.

Svi je ljubazno pozdrave. Bila je blijeda i tužna.

- Julka, koje dobro? - upita je Marko i ponudi joj stolicu do sebe.

- Došla sam do vas...

- Želiš li što god? - uspravi se Marko i živo je pogleda.

- Jest - - gospodine, vi imate novaca moga brata...

- Pa... ako trebaš?...

- Ja imam nešto, ali nije mi dosta - - put...

- Što?! - uščude se svi.

- Vratila bih se k bratu - dahne i obori glavu.

- Komu? Kamo? - smuti se Ivan.

- U Buenos-Aires. Muka me nagna... - zamukne i pogutne riječ.

Svi se zgledaju. Taj ih glas sneveseli, začudi i rastuži. Stanu je ispitivati, a ona im pripovjedi kako ju je Mara zamrzila, pa protjerala iz kuće. Marko se tužno nasmiješio. Isprva ju je žalio, zatim je stao sokoliti.

- Lude li ženske glave! Tko bi u snu pomislio da je Mare takva! - nasmije se Ivan gorko.

- Neuki svijet - reče Marko tiho i ukori sina pogledom.

- Julka, ti nam nisi nikada kazivala da te starica... - čudila se Sofija.

- Stidjeh se o tome i riječ povesti - uzdahne djevojka.

- Vrzi te sanjarije! Što ti je u glavu sunulo? Gle, u Buenos-Aires! Zar nema mjesta u našoj kući. Daj amo taj rubac! Ja ću ti urediti sobu - - čekaj, koju? - - A, znam, onu veliku, prizemno. Dok dođe - - Filip, bit ćeš kod nas - razveseli se Sofija.

- Sama u Buenos-Aires! - ljuljaše Ivan glavom i ne smetaše očiju s krasna i tužna Julkina lica.

Nije mogao sakriti svoje radosti. Julka se smutila. Marko odobravaše nakanu svoje sestre, kimajući lagano glavom, ali ne reče ništa.

Julka se nastani kod Ružića.

Sofija joj odvezala rubac s vrata, pregledala ranu i rekla joj da će za tri, četiri dana zacijeliti.

- Noćas te je, dakle, ranila?

- Da, baš sam bila usnula.

- Julka, oprosti joj! Starica ljubi svoga sina, a uvjereni sam da su joj drugi napunili glavu...

- I jesu. - Žao mi je jadne Mare; sama je s Tonkom, ali kad je tako... - uzdahne Julka.

U Ružićevoj kući osvanuše Julki sretniji dani. Rijetko je izlazila; samo nedjeljom k misi. Neke seljakine šaptahu kad bi unišla u crkvu i dugo se na nju obazirahu. Julka nije znala za sve što se je o njoj naklapalo. Pomagala je Sofiji pri svakom poslu. Šivajući uz nju u vrtu, sjećala se u zaklonitu i milu razgovoru svoga brata Filipa. Sofiji bijaše kao rođena sestra, a Marku kao kakva mila rođakinja koja mu je došla u posjet. Često se u nju zagledavao, a kad bi se prenuo iz misli, svrnuo bi očima oko sebe, kao da želi saznati da li su ostali opazili njegov pogled. Sofija je već primijetila osmijehe Ivanove i stidno Julkino rumenilo. Svaki njihov pogled, svaki njihov smiješak punio je kuću nekom radosnom svjetlosti, svuda je titrala neka ljubavna struja, glas im je zvučio u vrtu, u stubištu i u sobama veselo i srdačno, i svakoga obuzimaše ljubavnost, prijazna susretljivost, radost i lagoda, svakoga, osim - Marka. Ona dva krasna i mila lica, njihova mladost, zdravlje i tiha sreća ne mogahu, a da ne razvesele cijeli gospodski dom, da mu ne podaju neku proljetnu dražest, radosnu živahnost.

Lipanj je bio na domaku. Dan bi za danom osvanuo, a ne znaš koji je ljepši i radosniji. Svaki je pun mirisa cvijeća lipe, lovora, zemlje i mora, svaki je pun sjaja i plavila, protkana sunčanim zlatom što titra nad rumenim parama udaljenih obala. Sure, riđaste i zelene obale zrcalile su se u modru i bistru moru, ljubili se valovi s plavim nebom, miješao se i prepletao cik galeba s pojem ševe. Sve je čeznulo za blaženstvom ljubavi, sve je drhtalo u sunčanom žaru, velebna se priroda probudila i pjevaše stotinu svečanih ljubavnih pje-

sama. Veličanstven se sklad dizao k nebu, k suncu koje ga je izmamilo iz svih glazbala prirode. Zuj pčele i ljetni trijes groma, cvrkut lastavice i šum mora, romon potoka i pljusak valova, šapat šuma i žubor ptica i pljaštenje riba pliskavica, sva su se ta prirodna glazbala i ostala, na tisuće, svako svojim glasom, zvukom, šumom, praskom i zukom stopila u veličanstvenu pjesmu. Ta je pjesma prodirala i u Julkino srce, budila u njem žarku ljubav, nijetila u njem to čuvstvo i mamila ga iz nutrašnjega čarobnoga svijeta. Julka je u naponu života, a to mlado i povodljivo srce hoće da pukne, da se prelije u drugo srodno srce. Bolna ga već uzrujanost obuzima, raskošne se već slutnje u njega slijevaju, čudne ga žudnje stežu, slatke ga nade šire.

Marko Ružić je pošao na Rijeku da vidi napreduje li što god gradnja kuće. Već je Julka dva tjedna kod Sofije kojoj je Ivan otkrio tajnu svoga srca. Sofija mu se osmjehnula i rekla: - Zнала sam. Njezin je posmijeh bio utješljiv. Ivan je zagrlio i stao cjelivati.

Julka, Ivan i Sofija, šećući jedne večeri vrtom, stignu na stazicu koja bijaše najbliža moru. Tu sjednu na klupu. Noć bijaše vedra, sjajna, noć ljetna, bajna, puna raskoši, što opaja i zatravljuje. Iza njih sterao se vrt, tajanstven, hladovit, obliven mjesečinom, a pred njima ljeskalo se more, veliko, rastegnuto prema jugu. Dugo razgovarahu o Filipu.

- Julka, je li tebi hladno? - upita tiho Sofija uzdrhtalim glasom.

- Nije.

- Ja osjećam ovaj vjetrić. Idem kući po rubac...

- Ostanite, ići ću ja. Molim vas...

- Ne, ne; odmah ću se vratiti - reče Sofija i udalji se od njih.

Ivan sjede uz Julku.

Oboje zanijemše. Valići mrmore oko grebena, nad njihovim glavama šušti i treperi lišće granate lipe. Pun je mjesec prevalio polovicu svoga puta. Lijepo se razabiru sve obale Kvarnera. Sredinom zaljeva jedri ribarica, kao da je umoran leptir pao na more, te izdiže još jedno bijelo krilce da ga povjetarac približi obali.

Ivan se okrenu k Julki. Oborila je glavu. Mjesečina joj oblijeva crnu kosu, krasno svedeno čelo, dražesne i uzburkane grudi i ruke na krilu. Iz vrta struji noćno povjetarce i donosi svjež zrak iz hladovitih skrovišta i miris cvijeća, trave i vlažne zemlje. Među lovorom u vrtu bjelasaju se kipovi; ovdje se vidi glava lijepe božice, ondje ramena nekoga boga, po dalje jedna noga, a na kraju drvoreda kočje se ponosne ruže, obavite srebrnim sjajem mjesečine. Svuda nešto bruji, šušti, treperi i gubi se u šumici uljika po obronku brijega. Nad tratinama vrta niže se prozirna maglica.

- Julka, vidiš li onu ribaricu?

- Zategnut će vjetar. Ribarica je već u njem. Lijepo jedri - reče Julka i snuždi se, sjetiv se svoje Brestove i svoje ribarice.

Djevojka je oborila glavu i tiho disala.

- Što si se zamislila? - upita Ivan tiho.

Ona ga mило pogleda.

- Jesi li sretna, otkad si kod nas? - hoće Ivan nakon kratke stanke.

- Jesam, gospodine - dahne i opet svede na njega svoje sjajne oči.

- Ti si, dakle, sretna - kimnu Ivan i zamisli se, te nije ni čuo kad mu je ponovila da je tako.

- Gle, još nema Sofije. - Julka, ovo povjetarce uistinu godi. Vjeruj, ja sam sretnan kad sam blizu mora. Tebi je hladno.

- Nije.

- Sjećaš li se kad smo bili maleni, znaš, u Brestovi... Onda nas nisu trle nikakve brige...

- Vas brige?...

- Da, radi tebe.

- Radi mene?...

- Ja uvijek na te mislim.

- I ja...

- Što?

Djevojka skloni oči k zemlji. On joj uze desnicu, pa umukoše...

- Julka, jesi li vidjela kako je pala ona zvijezda, na, u taj čas?

- Jesam; zar je ono uistinu zvijezda pala?

- Znam i ne znam; što da ti odgovorim? Već se ne vidi lađa ribarica.

- Ni ja je ne vidim.

- Ali tebi je hladno. I ruka ti je hladna - reče Ivan tiho, podigne njenu ruku pred svoje lice, ogleda je, pa je poljubi.

Julka drhtne i ustegne desnicu.

- Još nema Sofije. Zar ne, Sofija je dobra?

- I vi ste dobri - hukne djevojka.

- Misliš?

Julka se milo osmjehnu.

- Sutra ću govoriti s ocem. Reći ću mu...

Djevojka ga čudno, malko zapanjeno pogleda.

- Ne čudi se. Otac će se veseliti, ta znaš, da te... da si mu mila. Julka, uzdigni glavu, molim te.

- Gospodine...

- Još mi nisi rekla da me ljubiš...

Ona skloni lijepu glavu na njegovo rame da sakrije suze koje joj bijahu na omaku. Izdubljen, dubok joj uzdah izleti iz grudí. On joj pridigne glavu sa svoga ramena, a ona sine divna kao vila. Suze joj blistahu u očima, blažen joj se smiješak izvio na usne, te kao da sije s onoga rumenila i da baca svoje radosne trake po cijelom premilom joj licu. Grudi joj se nadimaju prepune sreće. Na njezino lice spuštaju se mjesečevi traci, bajno ga osvjetljuje tihi sjaj. Smiješe se, topao dah od nekud struji, more veselo mrmori, ruže se jače rumene na mjesečini, šušte lovorove grane, dršće sjajni zrak, a oni se smiješe, obajani su...

- I tamo preko mora uvijek sam, Ivane, uvijek sam mislila... na vas... na sve vas - šapne tihano Julka.

Mjesec se sakrio za lipu.

- Ivane, već je kasno, hoćemo li u kuću? - javi se Sofija iz vrta.

Malo zatim svi se sastaje na glavnoj stazi. Ivan je vodio Julku za ruku. Sofija im se nasmiješila. Moro je veselo oko njih skakao.

- Julka, krasne li noći! - reče Sofija.

- Da - pod glas će u isti mah Julka i Ivan.

Kad bijahu pred vratima kuće, Julka ih pogleda, uteče u vežu i uleti u svoju sobu. Sjede na divan i vrele je suze obliju.

Julka je legla u postelju. Soba se punila mjesečinom, tihi se sjaj lagano micao po šarenu pokrivalu, po bijelim jastucima, po krasnom joj ramenu. Ona gledaše kroz prozor s postelje kako se vršci drveća lagano giblju u prozirnoj srebrnoj maglici. Na kraju vrta ljuljahu se grane lipa, a po njima kao da vise silne čipke, protkane čarobnom mjesečinom. U Julkinim se grudima talasalo nešto mila i slatka, ona osjećaše nepoznatu lagodu, neizmjereno je blaženstvo obuzimalo, tonula je i tonula u moru miline i ugodne uzrujanosti. Kad je sklopila oči, kao da se preselila u čaroban kraj, pun sunčanoga svjetla i mirisa mora i odsjeva rasijanih klisura. Mjesečina se jošte ljeskala na staklu prozora, tihi je sjaj pao na milovidno, radosno i spokojno Julkino lice, na vranu joj razvezanu kosu, na duge trepavice, na rumena i poluotvorena usta što su se blaženo smiješila. Po živom rumenilu usana kao da pliva srebrna nit, laka, nestalna, a iza nje sjaje se bijeli zubi. Julka snivaše. Oko nje sve cvate, sve dršće od miline, krasne se slike ređaju. Pred njom kao da je pukao na dvoje zastor koji krije sve ljepote, svu raskoš, svu razbludu svemira, sve najplemenitije i najsitnije tajne i slutnje vječne ljubavi. Ona se uzdigla visoko nad modro more u plave visine i tu se njiše, ležeći na mekanim i mirisavim ružama. Oko nje u sjajnom zraku praskaju i raspršuju se velike zlatne kugle, prozirne i maglovite, te prskaju, šume i zuje, pretvarajući se u kišu najnježnijih boja, žutih, zelenih, plavih, rumenih. Te zvijezde padaju oko nje, omiču se, rune se, iskre i razbludno zuje, a ona tone i tone, oko nje bruji, obavlja je miris ruža, opaja je, sve se iskri i blista. Već pada u naručaj Ivanov, već njegova ruka počiva na njezinu čelu... Julka se gane, zadrhta i okrene se na drugi bok. Još sniva. Tamo iza lipa prostire se veliko more, sunce će uminuti, ruj se prolio oko udaljenih obala. Iz skrivene uvale piri lagano povjetarac, mlada joj krv milji raskošno u ubavom tijelu, prelijeta je srh ljubavi; zemlja i more, i nebo, sva priroda pjeva pjesmu svete ljubavi, zanosno, svečano, zamamno, ali... eno dva križa tužno zveče na groblju iznad Svitna. Među njima šušti noćno povjetarce u grančicama ružmarina.

XX

Ivan ustade u cik zore i pođe odmah u vrt k onoj klupi gdje je sinoć neko vrijeme bio sam s Julkom. Od prevelike uzrujanosti cijelu noć nije okom trepnuo. Dugo je razmišljao što da kaže ocu. Ivan bijaše uvjeren da će otac na sve pristati. Ta zašto da rastuži svoga jedinca, zašto da mu uništi budućnost?

- Bih li ja mogao živjeti bez Julke? - pitao se mladić. - Ne, nikad nisam druge ljubio, nikad ne bih mogao drugu ljubiti! Moj je otac dobar, on ljubi mene i Julku, pa sam uvjeren da će mu srce od radosti zaigrati kad mu rečem... ali, čudno, on je ipak... jest, meni se čini da mu nije drago bilo kad sam htio pratiti sam Julku. - - Ne, varam se, otac je dobar, razveselit će se - umovaše Ivan.

Marko je došao iz Rijeke oko desete i odmah počeo pisati u svojoj sobi. Bio je zamišljen. Netko pokuca na vrata.

- Slobodno! - reče Marko i uspravi se.

U sobu uđe Ivan. Otac opazi da je zbunjen, pa se odmah i sam smuti. Ustane i usili se da svlada svoju zabunu.

- Što radiš, oče? Dobro jutro! - pozdravi Ivan i poljubi ga.

- Računam. A gdje si bio kad sam došao?

- Gdje? A da, u vrtu.

- Što želiš, sinko! - upita otac, zirnuv u sliku pokojne žene.

Ta je slika bila u naravnoj veličini. Visjela je nasuprot stolu na kojem je Marko pisao.

Ivan porumenje i milo pogleda oca.

- Sjedi - reče otac, i sjede sam.

- Oče, bi li ti meni dopustio da se ženim? Ne još - kad svršim nauke, za pò godine - izreče Ivan odvažno.

- Da se ženiš? - uščudi se otac i probljedi.

- Jest. Zar mi nećeš još dopustiti? Dobro, čekat ću i godinu dana.

- A koju?... Julku?

- Ti znaš, dakle, da je ljubim? - upita smeteno i obori oči.

- Sinko - - neću ti...

- Nećeš mi?... - prepane se Ivan, videći blijedo očevo lice.

- Da - - to ti ne mogu dopustiti.

- Ne sada...

- Nikada.

- Oče! - osupne se Ivan i sav zadržta.

- Sinko, umiri se. Nikada...

- Jer je sirota, a ja?...

- Ivane, zar tako malo štuješ svog oca? - ukori ga Marko i ražali se.

- Oprosti... - dahne Ivan, pokloni se u znak pokornosti i poljubi očevu ruku.

- Sinko, imam razloga; ne pitaj koji su. Daj mi ruku, pogledaj mi u oči. Tako. Ti trpiš. Budi čovjek! Ivane, pregori svoju bol, i znaj da svaka rana - - - zacijeli. - - Da, malne svaka... Ti si bio uvijek dobar i poslušan. - Još danas ćeš otputovati u Beč. Kad svršiš sve ispite, vrati se kući. Slušaj svoga oca, a sada daj da te poljubim.

Marko ustane, zagrli sina i pritisne njegovu lijepu glavu na svoje grudi. Dugo ga držao u naručaju, gladio mu sjajnu smeđu kosu i pogledavao sliku pokojne žene. Na slici titraše sunčano svjetlo. U Markovim se očima zaiskriše suze. Jedna se odronila po bijelom licu i pala na Ivanovo tjeme.

- Dobri moj Ivane, ti ćeš me poslušnuti, zar ne?

- Hoću - šapne sin.

- Danas poslije objeda, da, danas, odvest ćeš se na Rijeku. Sada idi, idi, dragi sinko.

Ivan uzvrne suzne oči na očevo lice, poljubi ga u ruku, pa izađe iz sobe tužan, rascijepa-na srca, skršen od boli.

Otac gledaše za njim dok je zatvorio vrata, a zatim je naslonio glavu na dlan ljevice i upro pogled u sliku pokojne žene. Tuga mu se razastrla po bijelom licu, usne mu podrhtavahu. - Jadni moj Ivane! - Olgo, oprosti! - šanu tihim i uzdrmanim glasom. Suze mu navru na oči, sijeda mu glava klone na prsi.

Kad sjedoše za stol, svi bijahu neveseli, nitko ne mogaše isprva da zametne riječ, a i kasnije im zapinjaše govor, bilo im tjeskobno oko srca i svakomu se činilo da taj objed traje čitavu vječnost. Julka se gušila svakim zalogajem, a i Ivan se mučio da obori štogod niz grlo.

Oko trećeg sata zagrli Ivan oca i Sofiju, poda drhtavu ruku Julki, pogleda je tužno, pa sjede u kočiju i odveze se na Rijeku zamišljen, ojađen, čemeran.

Oko Julkina srca svila se tuga. Kuća, vrt, more, Svitani, sve joj bijaše mrtvo, pusto. Sofija se trsila da je razveseli, da joj izmami smiješak na usne, ali ona bijaše turobna i mučaljiva. Obuzela je čama, nehajnost, mrtvilo. Vrijeme je prolazilo jednolično, pusto i prazno. O Ivanu se rijetko govorilo, a kad bi stigao njegov list, rekao bi joj Marko: "Pozdravlja te". - I ništa više. Šivala je u vrtu, radila u kući, te kadšto razgovarala sa Sofijom o bratu Filipu. Umukla bi iznenada, pouzdahnula, pa nehajno štogod upitala. Lijegala bi umorna, san joj bio težak, olovan, a kad bi ujutro ustala, osjećala se neispavanom, kao isprebijanom. Neka vruća gorkost pekla je u grudima, teško je disala, na očigled je venula, a nikada da bi joj se suza izvila na oko. Sasvim se bila podala svom udesu. Ivan joj vazda lebdio pred očima, no to bijaše kao uspomena na nekoga pokojnika. I na Filipa je često mislila. On joj je pisao kako će prodati dućan pomoćniku Bokelju, te da će u Svitani oko Božića. Julka se nadala i Franu. Ona pomišljaše: - Imat ću posla u kući, sve će biti čisto i lijepo uređeno, ljubiti ću braću, sretno ću živjeti uz Filipa. Sofija nije znala kako da upita brata, zašto je Ivan onako iznenada otprhnuo iz Svitne. Nagađala je čas ovo, čas ono, ali nije pogađala pravo. Marko razgovaraše s Julkom spokojno i udvorno i malne hladno, no opažalo se kako se usiljava da ga sestra ne pronikne. Kad bi se zanio u misli, sveo bi lagano oči na Julkino lice. Pogled bi mu bio pun milosne dobrote i duboke sućuti. Julka bi tada oborila glavu i zanijemila. To se rijetko zbivalo. Markovo ponašanje bijaše čudnovato i zagonetno, no uvijek isto, spokojno i udvorno. I Marko i Julka osjećahu mučnu tjeskobu oko srca kad bi se nasamu sastali. Toga se bojahu oboje, pa se dugo vremena uklanjahu jedno drugom; Marko manje negoli djevojka. Jednom joj htio nešto reći, sav se bio snuždio, primio je za ruku, a ona drhtaše. Sofija je uto baš nadošla i ostala zapanjena, videći ga blijeda i uzrujana.

Julka osjećala za Marka čuvstvo štovanja i bojazni, ali potonje bijaše jače. Znala je da je on poslao Ivana u Beč, da ih je rastavio, da je i njega i nju rastužio, no nije stoga u njemu nazirala okrutnika. Njezina sreća trajala je jedan čas, rasplinula se, bio to samo san. Njoj se činilo da je Ivanov otac razborito postupao, jer kako da bude ona, ribareva kći, žena Ružićevu sinu?

Nasta studen. Po glavicama prši snijeg, bura gruva, more se pjeni, a kad jače vjetar zapali, krije mu valove dimljavina. Prestane li bura, navali snijeg pomiješan s kišom, pa ne možeš iz kuće, jer svud pljuskavica, a u veži su zidovi vlažni, ploče skliske, sve tmurno i tužno. Ali još je gore kad popusti studen, kad se more jugom uskopa. Zrak je tada težak, zagušljiv, a ako zirne sunce kroz oblachine, ovdje smeđ, ondje crven, svuda maglovit, zasićen vrućim sitnim praškom koji ti se hvata lica, usnica, ruku, koji te davi i guši kao mōra. Taj se zrak uvaljuje u druge i zatone, zbija se i tišti, a zemlja puca i puši se. Jenja li pako jugo, pljus! eto ti kiše dva dana, tri, mjesec, pa svud voda, svud kaljuža, vlaga ti probija kosti, uvijek ti pljušti oko kuće, uvijek praska o stakla, lijeva i lijeva, kao da se oceani pretaču, dižući se pod nebo. More se valja mutno, ričasto i zelenkasto, pljuska oko grebena, nanosi resine na žal, mrtvo se nadima, lijeno se razlijeva i razdražuje i konačno dosađuje. Marko Ružić sluša taj šum, to pljuštanje, šeće sobom, čita, piše, ali sve nehajno. U kući je sve tiho, kao u grobu. Brat ga župnik posjećuje često i pripovijeda mu kojekakva svitanska naklapanja. Marko se gorko smiješi; sve ga razdražuje. U Svitnu zlo i zlo da ne može gore. Ljudi zdvajaju, nitko ne vjeruje da ima još pravice za Svitance. Maras kao Maras, smije se svima u brk, ruga se, grdi, psuje, grozi se. Još je na čelu općine, a kad nastupi nova godina, vele, neće više biti svitanske općine, jer da će se Svitani spojiti s Jalšom. I doista bijaše proglašen neki novi zakon o ustrojstvu općina, pa se govorilo da će se po dvije, po tri stopiti u jednu, ali se još obznanilo, ako koja općina želi ostati

sama, neka to javi u roku od mjesec dana. Svitanci sastaviše predstavku koju su svi prvi ljudi potpisali, ali ju je Maras zabašurio, pridržao je desetak dana u uredovnom putu, pa je stoga zakasnila. Pripovijeda se da su sve istrage protiv Marasa obustavljene, a to da su isposlovali neki Marasovi prijatelji kao nagradu za njegova nedjela u svitanskoj općini. Pronio se glas da se Maras sprema iz Svitna, da već nuđa svoju kuću na prodaju. Neki ga proklinju, a drugi vele: nećemo za njim plakati, ne našle mu kosti nigdje mira! Katica, žena pandura Mikića, pripovijeda susjedama da joj je muž rekao kako se Maras hvali da će dobiti nekakav orden. Brodar Kuzma Kirin, saznav to, reče u Šimunićevu dućanu: ni božji sin, hvala i čast mu budi, ne bi htio na križu visjeti do Marasa. - Neki su Svitanci klonuli duhom, ali se oni najpametniji, koji su se nanosili glave po svijetu, čvrsto nadahu boljoj budućnosti. - Kad će prestati ta nevolja? - pitao se Marko Ružić. - Već ne možeš da mirno spavaš pred lupežima! - Jadna Mare.

Pred tjedan dana zavukao se tat u Stipetićevo kuću po bijelom danu i odnio sav novac što ga bijaše poslao Marijan još iz Buenos-Airesa udovi majci. Mare je bila otišla k misi s Tonkom, a kad se vratila kući, našla je otvorenu škrinju. Vrativ se u Svitna, naricaše kod župnika i kod Marka za svojim sterlinzima. Ljudi se čudili, i stali paziti na svoje kuće. Prijavilo se odmah sudu ali tatu ni traga ni glasa.

- Jadna Mare! Pet stotina forinti! - klimaše Marko, šecući po sobi na prvom katu. Marko upadaše u sve veću zabrinutost i nespokojnost; što god sluša i vidi, samo zlo, jad, nevolja. Nešto ga razdražilo, drugo ljutilo, treće žalostilo, a sve to skupa bijaše gorka tuga. Njegov naporan pogled kazuje da su ga teške misli spopale. Sin mu je u Beču, svaki njegov list odiše sjetom, iz svake se riječi vidi da Ivan trpi. Oko Marka sve je pusto; Julka je bolesna, općina je u rasulu, ljudi se rano zatvaraju u svoje kuće, vrijeme je kišovito i tmurno, svuda vlaga, u veži se tupo smije Marijan, samoća, neizvjesnost, pa kako da bude Marko veseo?

Sjedi na divanu i razmišlja, zureći u prozor gdje udaraju kaplje o staklo. Teško uzdiše, skreće glavom, pa ustaje. Opet se ushodao. - Da, ne varam se, ako i jest sad još kojekako, ali zora već rudi - pomisli Marko. - Ova nasilja Talijančića, ova bezakonja naših nametnika očiti su znak da se naša Istra budi, očiti su znak da naši tlačitelji strepe pred lavom koji se je prenuo iz dubokoga mrtvila. Ti hulitelji našega imena uviđaju da nas ne mogu satrti, da im više nećemo robovati, pa se stoga laćaju najskrajnjih sredstava. - Marko se sjeti bolesne Julke, pa uzdahne: - Kad se vrati Ivan, sve ću mu reći. A s njom, kada ću s njom govoriti?

Marko siđe iz svoje sobe u vežu i opazi Marijana. Stisnuo se u jednom kutu podalje od kućnih vrata, čuču tu, plaho se ogledava i cvokoće zubima. Zidovi promaču, vlažna se studen širi. Sofija mu govorila da ide u kuhinju, da se ugrije, ali je on nije htio slušati. Marijan se ne plaši Julke; svaki je dan kod Ružića. Kosa mu je raščupana, brada raščepurena, obrazi su mu upali i požutjeli. Sav je omršavio. Šuti i šuti, i bulji ukočeno preda se, a kad začuje kakav štopot, vrkne se, zadrhta, pa se opet zguri u koji kut i više suhim, promuklim i izderanim glasom: - Oganj! Albina! Puška!

Marko će k svomu bratu, a Kuzma Kirin sune u vežu.

- O, Kuzma! Kad ste dojedrili?

- Danas. Sila vjetra!

Kuzma, pametan čovjek ne uzima na vrat ovakvo vrijeme.

- E, nije lako sa svetim Nikolom, da mu je na slavu, trešnje zobati, ali što ću kad imam doma posla! Gospodine Marko, ako je moguće... na jednu riječ?

- Dođite amo.

Uđu u prizemnu sobu.

- Sami smo. Koje dobro? Izvolite? - upita Marko, gledajući mu u oči.

- Nije čuda! Čujte! Jučer oko podne idem ja k Mandelu, da razbijem nešto zlata. Kad ja na prag - ha, znate li s kim se sastadoh? Čudim se ja - natakla mi se na oči ona ništarija - Teodor.

- Teodor bio na Rijeci?

- Da, sin onoga... - E, otišlo općinsko blago - digne Kuzma ruku pred usta, pa puhne u dlan. - Da, sad će u Jalši biti naši računi. Reći će se: sve u redu! Ali da, čujte! Sastanem se s njim baš na pragu, omjerim ga, on se zbuni i pobrza. Pita mene stari Mandel - e, pozna me, dosta sam zlata razmijenio kod njega za naše mornarske žene - pita me, da li poznajam onoga gospodina, koga da sam ljutito omjerio. Velim da poznajam, a stari će Mandel na to: "He, he! taj ima punu kesu! Bit će kapetan. Je li s vaših strana, Kirine?" - Meni odmah nešto sune u glavu, pa onda mudro: "Da, kapetan. Zar ga poznate?" - pitam ja, a Mandel meni: "Da znam tko je, ne bih vas pitao. Čekajte, Kirine, da - kako? - da, bit će oko tri godine otkad ga nije bilo kod mene. Onakvo se lice lako zapamti. Da, oko tri godine. Promijenio je i onda nekoliko sterlinga, koliko se sjećam, dosta lijepu svotu. E, kapetan! Ovi su vaši ljudi štedljivi. Danas sam mu razmijenio četrdeset i pet sterlinga, komad po jedanaest forinti i trideset i sedam novčića. S vaše je, dakle, strane?"

- Ah, lopove! - istisne Marko i probljedi. Slušajući Kirina, sav se bio uzdrhtao.

- Biste li mogli potvrditi svoje riječi prisegom? - zapitam ja Mandela. To mu bilo začudno, ali reče da bi. Sad ga ja stanem ispitivati, pa onda ja njemu sve podrobno i potanko; kako ovo, kako ono, a Mandel žmiga očima i miče čeljustima, ne može da se prečudi.

- Kuzma, oprezno! - dahne Marko.

- A što sada? - Gospodine, evo glave, ako nije Teodor okrao udovu Maru - reče Kirin i prignuv se, pogladi se rukom po zatiljku. Sniziv glas pridoda: - E, cijelu noć nisam spavao! - Čujte, Teodor će znati, tko je ubio ribara Petra i tko ga je okrao.

- Jeste li komu kazali što vam je Mandel...

- Ni živoj duši! Zaboga! - huknu Kirin i pokrije usta rukom.

- Nema sumnje: on je! Otkud njemu toliko zlata? Kuzma, ne budi vam u zapovijed, idite odmah k sudu; sutra, uranite. Kažite sve - reče Marko uzdrhtalim glasom.

Na tom prekinuše. Kirin pohiti doma, a Marko pođe u Julkinu sobu.

Kad god zanoći, spopane Julku studen, usne joj i prsti oko nokata pomodre, sva se tresu od studeni, zatim upane u vrućicu, oznoji se, pocrveni, ožari se, pa govori o Ivanu, o bratu, o moru. Napokon usne izmučena. Sutradan osjeća se gotovo zdrava, kaže da se je samo prehladila i hoće da ustane. Marko i Sofija joj to ne dopuštaju. Drugi dan uvečer opet navali studen, pa vrućina. Marko posjećuje bolesnicu, sjeda joj uz uzglavlje i pita je da li štogod želi. On je često zamišljen, pipa joj bilo, drži je za ruku i dugo je ne pušta, a oči su mu rasklopljene i nekamo gledaju kroz prozor, u vrt, u nebo, gdje lete sivi oblaci nad golim drvećem. Kadšto je pita štogod o njezinu pokojnom ocu, ne čeka odgovora, nego joj stišće ruku, pogledava je tužno, a ona se boji toga pogleda. Na mahove Marko bi se naglo prenuo iz misli, drhtao bi, oči mu sijevnule, kao da se je na nešto odlučio. Jače bi joj tad stisnuo ruku, a ona bi protrnula. Jednom kad su mu čudno oči bile zaplamsale, sunulo joj iznenada pitanje u glavu: - Zašto li je otpravio Ivana od kuće? - Pomisliv na to, trgla se u postelji, sjela i uprla plahe oči u njegovo lice.

Sofija ljubi tu djevojku i dijeli s njom njezinu tugu. Dala bi, ni sama ne zna što, da je vidi veselu i zdravu, ali se ipak čudi svom bratu. Marko bijaše dobar, milostiva srca, no nje-

gova zabrinutost i njegova uzrujanost bila je neobična, prekomjerna. Otkad je Julka obo-
ljela, brine se samo za nju, zaboravlja na sve poslove, moli sestru da pazi na bolesnicu,
da joj ispuni svaku želju. Kad dođe liječnik, dugo ga ispituje da li su joj i pluća bolesna,
pa kad će ozdraviti, hoće li preboljeti? Liječnik se i sam čudi toj velikoj brizi, pa ga tješi
da je Julka zdrava, ono malo groznice da će domala proći.

- Kako ti je, Julka? Jesi li mirno spavala? - upita je Marko čim je otvorio vrata.

- Jesam - javi se Julka tiho.

- Čuje se da se je ušlo u trag tatu koji je okrao Maru, ali ja ne slutim, sumnja se ne ističe
tko je taj zlikovac - reče joj Marko.

Nije joj htio kazati sve što mu je povjerio malko prije Kuzma Kirin. Čemu da je uzrujava?

- Je li ti studeno? Julka, čuvaj se, čuvaj.

- Nije. Večeras će me napasti zima - šapne bolesnica i svede na njega oči kojima bijaše sjaj
potamnio.

Obrazi su joj malko upali, a kosa joj je da ne može crnija oko blijeda i bijela čela. Cijelo joj
je obličje izmučeno i tugom obavito.

- Julka, čuješ li kako bura šumi? Za koji dan eto Božića. Ivan će doći - - a ti si bolesna.

- Ivan?... - makne djevojka glavom, usne joj zadržću.

- Da, danas sam primio njegovo pismo. Sad će ostati u Svitnu. Svršio je sve nauke.

- I Filip će...

U sobi se čulo samo tiho Julkino disanje. Nakon kratkoga muka zametne Marko:

- Da, i Filip će doći. - - Ti ćeš ozdraviti, bit ćeš sretna uz svoga brata, a kad se vrt zazeleni,
u proljeće, preselit ćete se u svoju kuću, da, sretna ćeš biti... blizu nas. - - - Julka, ti si tuž-
na - - znam - - ne mogu ti pomoći, ne mogu...

Marko se zamisli, malo zatim stisne joj ruku, drhtne, živo je pogleda, oči mu sijevnu.
Htjede nešto reći, već mu se ganuše usne, već se sagnuo nad njenu glavu, ali se ona trgla
i pomakla k zidu. Opet bi tiho u sobi. Marko pridigne glavu i reče uzdrmanim glasom: -
Julka, ti si nesretna. - - - Ivan?... Znat ćeš - - oprosti!...

Pritisnuv rukama srce da mu utaži udaranje, pogleda je tužno, pa izađe iz sobe oborene
glave. Julku obuže velik neizvjestan strah.

Kad se stala približavati noć, navali vrućica žešće negoli obično. Oko desetog sata bila je
kod bolesnice Sofija, te je pazila da se ne bi otkrila. Julkino se lice bilo ožarilo.

- Popušta li vrućica? - upita Marko sestru, došav tiho u sobu.

- Popušta.

- Je li štogod govorila?

- O Ivanu.

- Jadna! - uzdahne Marko, sjede i zamisli se.

Oko jedanaeste šapne sestri:

- Gledaj, tvrdo je usnula. Sirota, sva je izmučena. Sofija, idi spavati, ja ću ostati ovdje, či-
tat ću. Idi, toliko si noći probdjela!...

Na stolu pri podnožju postelje gori svijeća, zastrta s jedne strane, tako da je bolesnica u
sjeni. Vjetar šumi oko kuće. Julka leži nauznak i diše nejednako. Otkrivena joj je samo
krasna glava. Lice joj je još rumeno. U sobi je toplo. Sjaj ugljena što je još tinjao u velikoj
bijeloj peći titra po daski postelje.

Marko kao da je naglo ostario i očajao. Blijed je i satrven. Neka neizmjerena gorkost, jetka, mučna i goruća zavalila se u njegovo srce što se steže kao da je u posljednjim trzajima. Takve gorke boli, takve sumornosti još nikada nije osjetio. Tužan i skršen pogledava Julku, a na oči mu proviruje bolna sućut. Poniknuo je glavom i nagnao se u crne misli. Teško mu je, hoće da se na nešto odluči, ali ne može, obrvala ga klonulost. -----

Već sviće. Julka spava. Marko se sagnuo nad njezinu glavu, dršću mu bijeli rašireni prsti podignutih ruku, sijedi su mu prami pali na čelo, usta su mu poluotvorena, oči ukočene i rasklopljene, licem mu se razastire tuga i oćajanje. Dršće kao da preda, na sad će izdahnuti Julka. Bolje osluhuje njezino disanje, srce mu se silnije ushlaptalo, mućan odisaj, dugo sustegnut u prsima, protisnuo mu se iz zapeta grla. Jaće se sagnuo nad postelju, već osjeća vrući Julkin dah, još je više poniknuo sijedom glavom, usne su mu na njezinim usnama.

Julka se probudi, trže se i upita u stravi:

- Tko je?
- Julka!...
- Majko moja! Ostavite me!
- Čuj me, Julka, ti...
- Ubijte me! ubijte me! - zgrozi se i sjede na postelji.
- Umiri se, ćuj me...
- Oh, majko moja! - zajaukne prigušeno, pokrije lice rukama i svije se nad svoja koljena.
- Čuj me...
- Ubijte me!
- Julka, umiri se. Čuj me - ne - sutra - ne znam - - - kad ozdraviš...
- Idite, ostavite me, ubijte me!

Marko izađe iz sobe poražen i slomljen. Julka sva u vrućici, preplašena s Markovih rijeći, uspravi se na postelji, plaho se ogleda po sobi, hitro se obuće, otvori prozor svoje prizemne sobe i popne se na njega; spusti se u vrt; pa otrći na cestu. Pobrza kroz Svitan, zakrene na sjeverni rt svitanske uvale, i domala stiže nad Brestovu. Stane i pomisli kuda će, kamo će. Trže se. Što je, tko joj liže ruku? Moro. Sad ga tek opazila. Jaka bura duva, gruva oko klisura, šumi oko krša, trese borovicama.

Julka se uputi u Zelenu dražicu.

Iz dimnjaka Marine kuće dizaše se već dim. Vjetar ga baca o krov.

Djevojka pokuca na vrata. Sva dršće od studeni.

- Tko je božji? - ozva se Mare.
- Otvorite. Ja, Julka.
- Dalje od moje kuće! - grakne starica.
- Otvorite, smilujte se!

Mare nešto zamrmlja.

Moro sluša i gleda Julku, dignuvši glavu.

- Otvorite, Mare, u božje ime! - - Dajte mi barem ključ. - Starica pootvori vrata, mahne rukom, a ključ ribareve kuće pane u blato posred gumna. Mare je tresnula vratima i zamumljala nešto u njedra. Julki se smračilo pred očima. Nasloniv se drhtava i ojaćena na vrata, gorko zaplaće:

- Mare, primite me sirotu - - bolesna sam.

- Hoćeš, da te metlom?... - prodere se starica u kuhinji.

Moro srdito zalaje.

- Mare, u ime božje! - zavapi djevojka.

- Prokleta vještica, nosi se s moga praga! - zakriješti starica.

Julka tužno uzdahne, studen je vjetar probije, trnci je žicnu od pete do glave, sva se strese. Digne oči k tmurnom nebu i udalji se od kuće, oboriv u glasan plač. Moro pogleda vrata s gumna, zareži, pa potrči za djevojkom.

XXI

Marko se bio popeo u prvi kat u svoju sobu. Sjedeći na divanu, čas po čas pogledavaše sliku svoje pokojne žene. Gorke se uspomene izvijahu iz njegove duše. Napokon zadrijema, pa mu se prisnije, kao da se odbija od zida slika Ivanove majke, te mu se primiče i prijekim ga okom kara. Ona ga tako gleda, a sav se Svitan zaorio od graje i buke. Neke ženetine spominju njegovo ime i blebeću sramotno...

Marko se naglo trže iza sna. Sofija mu banula u sobu i vrisnula:

- Julka u vrućici!...

- Što je, zaboga?

- Utekla!

Marko se prestravi, skameni, pa klone i spusti se na stolicu, kao da su mu popucale sve žile. Mrena mu zastrla oči. Sofija ga gledaše prestrašeno. Lice mu je blijedo, usne su mu pomodrjele, tuga mu se udubla po čelu u duboke bore. Marko uzdrhta.

- Pošla je u Zelenu dražicu - - možda u Brestovu, ako se nije u vrućici... ne, nije...

- Utopila! - zgrozi se Sofija.

- Sestro, ne boj se, umiri se!

- U vrućici ne zna čovjek što čini. - - Marko - tvoja slutnja - grozno!

- Ne, nije bila u vrućici. Ne boj se!

- Ne bi bila otišla da nije vrućice. Oh jadna Julka! Marko, što da?...

- Umiri se, sestro. Zbogom! Pošalji za mnom Vida. Idem u Zelenu dražicu - muklim glasom reče Marko, navuče kabanicu, uzme šešir i sunu iz sobe.

Kad dobrza na zavoj ceste što se svija u poluluku nad Brestovom uvalom, opazi na protivnoj strani drage, na drugom kraju zavoja kako netko hrli cestom. Zamalo zamakne ona ženska za okuku na rtu koji je između Brestove i Zelene dražice. Bijaše to Julka. Marko pohita za njom, prkoseći studenoj oštrini žestoke bure. Iđaše pognuto, držeći rukom šešir. Vjetar mu dizao vlasi sa sljepoočica, raščupao ih i tresao njima. Oči su mu suzne od vjetra koji mu svom žestinom udara u lice. Pocrvenio je i pomodrilo, kao da ga je obrijala tupa britva. Po glavicama prši snijeg, i more buči pod onom strašnom obalom. Prasnu li nabreknuti trećaci o klisure, misliš, top je ruknuo, zvona zvone, lome se šume, čuješ jauk, cvil, tutanj, a pjena leti daleko od mora i škropi onaj sivi krš.

Marko pokuca na Marina vrata. Osluškuje. Nitko. Lupi šakom po vratima. Iz Marinih ustâ pukne psovka:

- Ah, još si tu, kuga te ubila. Pođi s Bogom, sa sotonom, kako te volja!

- Otvorite! Ja sam! - povika Marko.

- Vi!? A kuda ovako?... - zamre joj riječ na ustima, pa otvori.

- Gdje je Julka?

- Došla je po ključ svoje kuće...

- Zašto je niste zadržali?...

- E, znate, što mi je od sina...

- Mare, sram vas bilo! Zar se ne bojite Boga? - ukori je Marko i ispadne iz kuhinje.

Mare zatvori vrata, sjedne na ognjište, srkne crne kave, pa zaklima: - Reći ću ja kumi Marti, neka skoči do Marka. I njemu ne bi škodilo da mu skuha Marta one trave...

Julka je bila sišla iz Zelene dražice u Brestovu preko rta po stazi. Došav u svoju kućicu, osjeti se posve skršena. U kućici nije bilo postelje. Uzev u kutu napola sa gnjilu mrežu, bacila je na pokrov velike stare škrinje, pokrila je jednom vrećom i tako priredila uzglavlje. Povukla je zatim iz drugoga kuta zakrpano i vlažno jedarce ribarice i pokrila se njim, ležeći na škrinji. Od studeni drhtaše, cvokotaše zubima. Moro se protegnuo po jedarcu uz Julku, iza njenih leđa. Njegov joj dah toplo vrat po kojem se ježila koža. Vjetar je hujao i užasno zavijao oko kuće, gruvao na njezin krov, odbijajući se od klisure rta. Kroz trošne i rasklimane vratnice ulazilo je u sobu više vjetra negoli svjetla. Bura živo zviždaše i fijukaše kroz rupice i pukotine sad veće, sad manje, sad uže, sad šire, bez prekida sa svih strana. Prudom se razlijevalo uskopano more, pjena se trgala s valova, dimljavina je punila dragu mutnom slanom maglom.

I Marko je znao za svaku stazu svitanske obale. Po vratolomnoj putini, hvatajući se za oštre grebene da ga vjetar ne svali u ponor, spustio se u uvalu, pred ribarevu kuću. Uzalud lupa po vratima. - Julka, otvori! ja sam! - viče. Glas mu se gubi u šumu i lomljavini vjetra i valova. Moro laje, muklo, tužno, grozno laje. - Julka, otvori! - vapi Marko i tresne vratima, diže ih, pa ih rasklima i sruši u kuhinju, Moro laje, zavija i gleda Marka.

Julka se pridigla na škrinji i uprla oči u starca, prestravljeno, ukočeno. Marko joj se primakne. Glava mu je pognuta i otkrivena. Šešir mu spao u kuhinji. Sav dršće.

- Majko moja! - vrisne Julka, očajnim kretom pritisne srce rukama i svali se na mrežu.

Marko pristupi k škrinji, klekne na pod, glava mu klone na njezino rame. Vrele mu suze obliju blijedo lice.

- Julka - - mila kćeri!...

Kad izusti Marko posljednju riječ, silno se strese, sav uzdrhta.

Julki je stao isprva dah. Čula je silovite kucaje njegova srca. I ona poče naglo disati, staro se jedarce uzdizalo i padalo na njezinim grudima, ali jednim mahom prestane disati, ruke joj se spuznu s lica, probljedi kao smrt. Premrla je od straha.

Marko je ustao, strepi, srce mu se skamenilo. Pomisli: mrtva! - Zove je. Ona leži spokojno. Položi joj ruku na srce. Još tuče. Ogledava se, oko mu nešto traži po podu, potrči u kuhinju, podigne svoj šešir, pa poleti na prud. Nabreknuti val suče se, vjetar mu trga pjenu, uspinje se, već se strovalio na pijesak. Već se šumeći povlači natrag, kotrlja se kamenje. Marko je do članaka zagazio u more i napunio šešir. Dotrčav s vodom u sobu, škropi Julkino lice, tare joj čelo, a Moro tužno zavija i svija se do nogu bolesnice.

Julka otvori oči i prestravljeno se zagleda u čađave grede tavanice. Marko opet klekne do škrinje. Suze mu naglo rone po tužnom i blijedom licu.

- Julka, gdje te boli? - upita je bolno i tiho.

Djevojka svede na njega oči, drhtne i opet pokrije lice rukama.

- Zašto si otišla iz moje kuće? Znaš li da si otišla? Znaš li gdje si sada?

Ona mu ne odgovori. Neizmijerna ga tuga obuze.

- Julka, što se bojiš? - Odgovori mi, molim te, odgovori, zaklinjem te uspomenom tvoje majke -- Ti je ne poznaš - - - nikad je nisi vidjela...

Djevojka rasklopi oči i pogleda ga zapanjeno i prestrašeno.

- Zašto si otišla? - - Ti nećeš ovdje ostati - - umrla bi od studeni.

- Pustite me...

- Ne, dušo. Kočija će odmah doći po tebe nad Brestovu. Do ceste ćeš moći, ako ne, nosit će te...

- Majko moja!

- Zašto dršćeš? Koga se bojiš?...

- Ostavite me... pustite me na miru...

- Julka, dijete moje!

Marko protrne i skameni se. Sad im se pogledi sastaše.

- Jadno dijete! - - Mila Julka, ti se mene bojiš? A znaš li ti?... Ti si se mene prestrašila - - moga cjelova! Ja misljah da si u vrućici kad sam te... Nisam mogao odoljeti... Moja krv... Julka, znaš li tko te je noćas poljubio? - Tvoj otac - tvoj jadni otac, tvoji... - ne doreče i previje se na njezine grudi.

Julka se stresla, zgrozila i skamenila. Pred njenim očima, na njezinim grudima leži sijeda glava, a to, ta glava, te sijede kose?... Ne! Njezin je otac ležao na podu, eno ondje, ona mu oprala krvava usta, ona mu zaklopila oči, da, ondje je ležao, plakala je nad njim cijelu noć, ona i Frane... Grmjelo je, jugo je zavijalo oko kuće, a ona je gledala oca, njegovo lice, sijevalo je... a onda je vidjela bijeli onaj lijes... čavle su zabijali... bila je na grobu... tutnjile su grude po pokrovu - - - a ta sijeda glava! To da je njezin otac? - - - Ne - ne - ne! Frane je njezin brat i Filip je njezin brat - - bila je kod njega tamo, daleko. - - Ova kućica, ovaj prud, ona se tu rodila. - - Bile su joj dvije godine kad joj umro brat, bio malen, veći od nje, imao je crne kovrčaste vlasi, igrala se s njim, umro je kasnije i onaj drugi brat, pa sestra i ostali, ona ih sve vidi - - a majka? I ona je umrla, tu u ovoj sobici, evo ona sada leži na njezinoj škrinji, ona ju je vidjela - - mrtvu, blijedu, i nju su - - odnijeli - - - a ta sijeda glava, to da je njezin otac? - Ne - ne! A Ivan... Ivan? On, on, moj brat - - Ivan? - Ne - ne - ne!

- Julka, dobra moja kćerko - oprost! oprost! - uzdahne starac i sagne se da je poljubi.

Ona ga odrine.

- Niste vi - - moj je otac umro...

- Saznat ćeš - - a sad se umiri - dok kočija dođe.

- Kočija?... Ostavite me jednu!

- Dijete moje, kćerko moja!

- Ja vaša kći nisam... - - moj otac je umro.

Marko sjede na škrinju, obori glavu i pokrije suzne oči rukom. Julka ga prestravljeno gledala, pa se iznenada trgla, sjetiv se Marijana i pomisliv da je i Marku pamet potamnje-la. Njezino nježno i dobro srce provre suzama, te uzdahne: - Ah, jadni Ivane!

Čas zatim stupi u sobicu Vid, Ružičev sluga, pa se obazire, iskašlja i omahuje glavom. Čudi se svemu.

- Vрати se kući, zapregni konje, čuj, zatvorenu kočiju, nađi četiri naša čovjeka, pa dođi do staze na kuku, nad Brestovom. Reci mojoj sestri da ti dade dva, tri topla pokrivala, vrzi ih u kočiju, pa da si odmah ovdje. Reci mojoj sestri da će Julka odmah...

- Ostavite me! Ja se ne dam odavle živa! - vrisne bolesnica.

Marko je počne nagovarati da ga posluhne; dugo ju je molio, ali se ona branila i grozila se da se voli utopiti negoli u Svitan. Starac zdvajaše. - Idi letom, izvrši sve kako sam ti rekao. Idi! - zapovjedi Vidu.

Sluga sliježe ramenima.

- Idi!

Vid sažme očima, ispane iz sobe, pa odbahta u Svitan.

Marko je opet poče moliti da pođe u Svitan, ali sve uzalud. Nije mogao suspregnuti svoje boli, pa se skrutio u sebe. Spomen ga za spomenom šine, znao je za sva Julkina stradanja, a svima njezinim jadima tko da je drugi kriv, negoli on? Ta nesretna djevojka kojoj je on dao život, naletjela je na tolike nevolje i muke zato što se je on bojao da bi mu se ime okaljalo. Zbog zlobnih jezika, zbog svijeta pustio je svoju krv u ribarskoj kućici, svoje dijete zanijekao. Savjest ga peče, puca mu srce od boli što je nije priznao svojom kćeri, strogo osuđuje sama sebe, no opet pomišlja kako ju je uvijek ljubio i za nju se brinuo. - Djevojčica bijaše zadovoljna, sretna i zdrava kod pokojnoga ribara Petra koji ju je ljubio kao svoje dijete. Pa zar nije bila u mojoj kući malne svaki dan. Nisam li je milovao? Kad joj bilo deset godina, da, već onda pomišljah na njezinu budućnost, već sam onda svrnuo oči na jadnoga Marijana. Pomagao sam ribaru i Stipetiću kao da su mi rođaci. Julka mi bila uvijek pred očima, kud sam hodio u srcu sam je nosio, bila je uvijek moja, a da je nisam uzeo k sebi - - to se eto tako dogodilo. Svijet nije znao za moju tajnu, djevojka bijaše sretna, ljubila je ribara kao svoga oca, pa čemu da otkrivam svoju brigu? Zar ne bih bio i samu Julku ražalostio da je saznala istinu? Eto Justine! Ne više li za njom dječurlija: ej, mulla! gdje ti je otac? Gdje ti je majka? A koliko li sam čemera iskusio, otkad je počela stradavati? Nije li Julka sva moja tuga, sva moja bol? Koliko sam noći zbog nje probdio! A sad ova nesretna ljubav! Ah, zašto se sve to tako dogodilo? Eto i meni je dotužilo, očajao sam! Da su mi se želje ispunile, da me je Bog uslišao, Julka bi i Marijan bili sretni mladenci, a Marko ih ne bi bio ni u oporuci zaboravio. Svijet bi se tomu čudio, ljudi bi promišljali, ali se ne bi domislili uzroku, a meni je opet malo stalo do svijeta. Julka sretna, Ivan sretan, legao bih u grob sa svojom tajnom i stupio s njom pred lice božje. A sada što ću? - Prihvati volju za nevolju, pa nek se vrši božja. - - Žalosne li naslade!... Očajao sam, očajao! - teško je Marko uzdisao.

Kad stupiše zatim četiri mornara u sobicu, ležala je Julka mirno, kao da je pala u mrtvilo. Mornari su donijeli dva jastuka i više pokrivala. Kočija je čekala na cesti. Marko je opet uze za ruku i poče moliti da pođe s njim u Svitan. Ona odricaaše kretom glave da ne ide. Starac ne zna što da učini, uvidjevši da je nikako ne može sklonuti. Mornar mu jedan reče da bi se pričekalo dok joj bolje bude. Metnu jastuke pod glavu bolesnici, pa je dobro pokriju. Marko zamoli dvojicu mornara da ostanu kod Julke i reče im još da će Vid donijeti hrane, haljina, posteljina, sve što ustreba. Mornari primijetiše kako bi dobro bilo da se nađe koja žena, susjeda, možda Mare Stipetićeva, da bi dvorila i pazila na djevojku. Marko kimnu da će se odmah i za to pobrinuti, pa izađe iz sobe slomljen i čemeran. Izvere se na cestu, sjedne u kočiju i domala eto ga u Svitnu.

U Svitnu se već u sav mah čavrljalo kako je Julka od Marka nestala. Kad se je u zoru spustila s prozora u vrt, vidjelo je to nekoliko ljudi, a među tima i Katica, Mikićeva žena. Katica je dobro znala kako je Julka bila odbjeglja u noćno doba iz Anselmove kuće, pa je

odmah na onu zgodu nadovezala i ovu. Stipe Mikić, njezin muž i općinski pandur, pribio se čvrsto uz načela načelnika Marasa. Katica je puhala u istu tikvu, bila je u taboru neprijateljske manjine, svuda je branila Marasa i svaki dan sve više smučivala susjede. Ime te junakinje nespasene Istre spominjalo se valjda među nekom gospodom s osobitim poštovanjem. Katica je svuda dokazivala da su Jalšanci kudikamo pametniji ljudi negoli Svitanci, a Gašpar Makarić da je veliko magare i pravo zabadalo, te da nije dostojan da svuče cipele njezinu mužu koji da se razumije i u "zakoni". Čim se malo razdanilo, poče Katica bubnjati o Julkinu bijegu, te podrobno opisivati što se je kod Ružića zbililo, onako kako mišljaše da se je zaista dogodilo. Ona govoraše kao da je sve na svoje oči gledala.

- Ako zna ona djevojčura što je stid i poštenje, odmah treba da tuži Ružića. Meni je rekao muž da je to pravi kreminal - kazivaše Katica.

- A zašto je pobjegla? - čudila se kramarova žena.

- Zašto? - - Zašto? - - Vražja vještica! - začarala i staroga! - kimnu postolarica.

Još nije sunce bilo poskočilo ni za dva koplja, a neke se žene sakupljahu, šaptahu, a napokon stanu se dozivati i dovikivati jedna drugoj preko puta kako je ovo, kako je ono Julka učinila. Izmisli se, okroji i ovako i onako da se druge čude, prišij, krpi, pa sve viču kako svijet propada, da već poštene žene ne mogu ni na kućni prag, da je to nečuvena sramota, pa tko je razlog sablazni... župnikov brat. Preklinju se da neće više u crkvu, i neka je slobodno zatvore, a ionako da se sve moli hrvatski, in šćavo, da i kopači pjevaju u crkvi, a kako da je lijepo, veli kramarica, blizu Pirana gdje se je ona rodila, jer da je tamo sve latinski. Žena postolarova, debela i crvena, čupava i dronjava, žmiga malim očima i kvrči da ni ona neće nikada više u crkvu. Maras da zna koliko i popovi, pa kad on veli da je raj na ovom svijetu kad imaš novaca, a pakao kad ih nemaš, da i ona baš tako misli. Ona kvrči u lice Mikićevoj ženi, koja je ne sluša, nego namiguje kramarici, da je postolarica pijana, da joj zaudara rakija iz ustâ. Otrcana, pokvarena i otrovana djeca tih žena slušaju mudre razgovore svojih majki... Naklapanja njihovih matera podražuju im maštu. Mali Beppo, postolarov sin, vodi dječake pred vrata Ružićeva vrta. Gledaju kroz željeznu rešetku kuću na rtu, te razgovaraju, da se Bog smiluje, pogledavaju se i slušaju Beppu. Postolarov sin, taj mali apostol dell' avita coltura, tumači dječacima kojekakve stvari. - Pametniji ljudi poštuju Marka i ne misle na zlo, jer znadu da je Marko uvijek stavan u govoru, pravan u svakom svojem činu, te dobar i svakomu milostan. Gašpar Makarić ne trpi nepravde i ljuti se na one žene koje bacaju blato na čestito Markovo lice. I njemu da bi žao bilo da ga tko onako prlja, pa se raspaljuje i zbog bližnjega svoga. Obraz je svakomu svoj mio kao i caru njegov - veli Gašpar. Čim začu što se naklapa, zatavri na žene i okrsti ih svakojako. Još veća graja. Razdražio se osinjak. Jedna zakviči, druga zakriješti, treća zabreči, sve vrište, grde i psuju Gašpara. Stranka Marasova začas bude u manjini. S pragova, s prozora, iz vrtova, od svuda lete krupne riječi Makariću u pomoć. Smijeh, cijuk, grohot poklopi bijesno graktanje manjine, i tako završi prvi prizor, prva provala osjećaja i mišljenja o Julkinu bijegu.

Maras bijaše već u uredu. Stajao je do prozora i slušao graju. Znao je o čemu se radi. Katica mu je sve razjasnila. Peregrini je slušao pri drugom prozoru, a Teodor je šetao sobom. Veoma je pokunjen, potulio je glavu; teške mu se misli po mozgu vijuju. Svaki čas napada ga misao: - Je li Kirin s Mandelom o meni govorio?

- Peregrini, dozvat ću Julku Stanićevu - reče stari Maras.

- Bravo! - poviknu učitelj.

- Teodore, kada da je pozovem? - upita ga otac.

- Koga? - zinu općinski tajnik.

- A što je tebi da ne čuješ? Julku - omjeri ga otac sumnjivim pogledom.

- Kad god hoćeš - - kad hoćeš - nakrivi Teodor usne.

- Gdje je Mikić? Ej, Mikić! - viknu Maras u hodnik.

Stipe uđe prezavo u sobu.

- Idi, potraži Julku Stanićevu. Zapovjedi joj da odmah amo dođe. Ha! ha! - veselio se Maras.

- Julka je... - zamuca Stipe.

- Nosi se, glupane! - prodere se Maras.

- Ali... - dahne Mikić.

Maras ga bijesno omjeri i pokaže mu prstom vrata...

- Julka je bolesna, leži u Brestovi - osu u jedan mah Mikić.

- Zašto nisi to odmah rekao? Kako bi bila bolesna, kad je jutros skakala kroz prozor?

- Govore da je jako bolesna - usitni opet Stipe.

- Peregrini, ako je bolesna, mi ćemo k njoj. Sastavit ćemo zapisnik. Ti ćeš biti svjedok. Da, pozvat ćemo i onu blunu, poštaru. Ja se nadam da ćemo Ružiću skuhati poparu. A što si se ti u mene zablenuo? - prodere se načelnik opet na Mikića.

- Ja sam...

- Ti si magare! Van!

Mikić se makne iz sobe.

- Hoćeš li, dakle, sa mnom? - upita načelnik učitelja.

- Hoću, poslije objeda.

XXII

Kad se Marko vratio kući iz Brestove uvale, saletjela ga sestra da joj kaže što je s Julkom. Sofija bijaše veoma uzrujana.

- Bolesna... kasnije - odgovori Marko.

Sofija se prestraši tih riječi, izušćenih tajanstveno. Rasklopiv oči, gledaše usupnuto brata.

- Idem...

- Ali molim te! Marko, meni je zagonetno...

- Idem k bratu. Odmah ću se vratiti. - Znade li Šime da je Julka?...

- Zna; bio je ovdje, kazala sam mu.

- Priredi sve za Julku. Gledaj da bude njezina soba topla. Pošalji Vida u Brestovu. Zbogom!

- Molim te!... - dahne Sofija i poprati ga očima do vratâ.

Marko pođe k župniku. Putem susrete neke ljude koji ga začuđeno pogledavahu. Brat mu stanovaše do župne crkve. Nađe ga u velikoj prizemnoj sobi gdje je običavao pisati.

- O, Marko! Dobro jutro!

- Zlo jutro, Šime.

- Što to čujem? - Sjedi! - nasmiješi se župnik spokojno i pogladi objeručke kosu.
- Slušaj! - - Ti znaš da je Julka?...
- Znam, ali molim te, ti se tresesh! Što je, dragi brate? Umiri se! - potipka mu prstima po koljenu, ne skidajući s njega svoje spokojne, svijetle, plave oči.
- Da, Julka je otišla... da, pobjegla. Čuj! Bolesna je - - ljubi Ivana, on ljubi nju, a to je - - grozno - jer...
- Govori, brate, govori! - snuždi se župnik i složi ruke na prsima.
- Šime, kad mi je Olga umrla...
- Bit će tomu dvadeset i četiri godine. Već je istrunula.
- Kad je umrla, porodiv mi Ivana, bio sam u najboljim godinama. Dvije godine nakon njezine smrti upoznah se na Rijeci s djevojkom. Bila je sirota. Onda nam je još otac bio na životu. Ti se sjećaš kako mu nije drago bilo kad je saznao da se kanim vjenčati s onom sirotom.
- Sjećam se.
- Znam da se sjećaš jer si me zagovarao kod oca, no ti ne znaš sve. Ja sam iskreno ljubio onu djevojku, pa bi bilo došlo i do vjenčanja, ali je udes drukčije htio. Ona djevojka - zvala se Ida - kazala mi da će postati majkom. Dok je ona bila u toj brizi, ja nisam htio ništa govoriti o piru našem ocu koji je onda teško bolovao. Čemu da ga žalostim? Nadošlo, međutim, vrijeme poroda. Ja smišljam i smišljam što da učinim. Ida imala teških neprilika u svojoj obitelji. Koji dan prije poroda bio sam na Rijeci, te je smjestih kod neke primalje. Dijete nisam htio dati među nahode, a Ida nije mogla zbog braće da ga pri sebi zadrži. Što ću? Odlučim, dat ću dijete na selo za koje vrijeme da ga kasnije uzmem k sebi. Otac bio naš na umoru kad je Ida legla u postelju. Jedne večeri, zaokupljen tom brigom, stojim do prozora i opazim ribara Petra Stanića gdje nam nosi ribâ u košiću. Siđem pred kuću da vidim kakve su ribe. Platim Petru i pitam za zdravlje, a on meni da se ne može potužiti na zdravlje, ali da more mrtvari, da se riba zatrla, ono malo polja da mu nije od hasne radi nerodice, a djece kao pljeve. Jedno da već vesla, drugo nosi veslo, dvoje vuče veslo, dvoje da mu se vere uz koljena, jedna da guče u zipci, pa opet nešto na putu, ma zapištit će za koji dan. Ja se zamislim, pristranim se s Petrom, pa ga zapitam, da li mu je žena zdrava. On mi reče: - Moja Vicka kao riba. Voli ona roditi, negoli speći peč kruha!
- Marko! - - Idino dijete... je li moguće? - uhvati ga Šime za ruku.
- Čekaj, da ti kažem ukratko. Ja i Petar uglavismo kako će se reći da je Vicka bolesna, te da će stoga k liječniku na Rijeku. Kad dođe na Rijeku, nastanit će se kod primalje gdje je Ida, pa kad rode i jedna i druga, uzet će Petrova Vicka svoje dijete i Idino, i odnijet će tu djecu u Brestovu. Petar i Vicka kazat će da im je Bog dao dvojke. Ribar mi se zakleo da neće ma ni pisnuti o tom, a ja mu se zavjerih da ću mu davati toliko i toliko da uzmogne lijepo prehraniti svoju obitelj i moje dijete. Petar bio veseo i blagoslivljao me...
- Dakle, Julka tvoja - - tvoja!? - snebivao se župnik.
- Marko se zadihavao, glas mu igraše od ganuća. Nakon kratke šutnje nastavi:
- Vicka pođe na Rijeku i nastani se kod one primalje. Idući tjedan rodi Ida djevojčicu, a tri dana zatim rodi i Vicka djevojčicu. Vicka donese djecu u Brestovu. Ti si krstio djevojčice. Vickinoj dadoše ime Marica, a Idinoj - - mojoj - - Julka.
- Bože sveti! Tko da i u snu pomisli! Dašto, ja sam ih krstio. - - Julka, tvoja kći! Ta mi je baš nenadna. Čekaj, evo knjige, da vidim - reče župnik i pođe k stolu, ljuljajući glavom. Otvori veliku knjigu, poče premetati listove, udari dlanom po jednom i pridoda: - Jest, evo ih! Julka Stanić - - Marija Stanić. - Marica je umrla dva tjedna po krštenju.

- Jest, dijete je Vickino umrlo, a moja Julka živi. - - Jadna Julka! Ne vjeruje da sam joj otac. Ida, njezina majka, umrla je mjesec dana pošto ju je rodila.

Šime ne može da se načudi. Marko mu pripovjedi kako je bio u Brestovi.

- Brate, da vidiš sada tu njihovu kućicu! Umrla bi od studeni, da...

- Ali ti si Petru pomogao?...

- Jesam, pa bih bio i više da je on htio. Djeca su mu s vremenom pomrla, ostadoše samo Filip i Frane, a on mi kazivaše da mu mnogo ne treba. Svoje ribarije nije htio napustiti.

- Žena je Petrova umrla - - da, bit će tomu pet godina, i više. Je li tako? - Sad razumijem... Vicka je nešto natucala - - mišljah: - - u ognju - - bunca - da o Marici, tebi, Julki - - nije mogla - izdahnula - šaptaše župnik sebi u njedra.

- Vicka ti, dakle, htjela nešto reći prigodom posljednje ispovijedi?

- Marko, ne pitaj! - zapečati župnik i ogradi se strogim pogledom protiv daljnjeg ispitivanja.

*

Marijan je i toga dana došao u Svitna. Šuljao se oko Ružičeve kuće, trčao zatim po cesti s dječurlijom, a kad začu govoriti o Julki i o Brestovi, odbježi iz Svitna. Djeca trčahu za njim do rta. Sav zadihan bane u kuhinju ribareve kućice. Njegova majka bijaše već tu i razgovaraše s Gašparom Makarićem. Mara je slutila da će Marijana naći kod Julke, pa se dovukla u Brestovu da ga odvede kući. Čim on u kuhinju, uhvati ga za ruku i htjede ga odvući. Marijan joj se istrgnu, sjede na ognjište, pa upilji oči u vrata sobice gdje je ležala Julka. Nasuprot njemu sjedila je Justina i pogledavala ga. I Tonka je došla u Brestovu. Bila je kod uzglavlja bolesnice, tješila je i molila da štogod okusi. Vid je donio juhe i sva-kojake hrane i pića. Julka je šutjela. Rijetko bi izustila koju riječ. Gašpar se ljutio u kuhinji na Maru, mahao onom jednom rukom i skretao glavom: Mare, sijedi ste, s jednom ste nogom u grobu, pa su vas spopale takve misli, ludorije! Stid vas bilo! Da sam ja župnik, iz crkve bih vas protjerao. Kako, toliku moć da ima jedna sirota djevojka? Mare, vrzite te misli od sebe!

Zimsko se sunce bilo nagnulo k zapadu. Marijan je buljio čas po čas u vrata sobice, oganj i Justinu, ali odanle nikud ni makac, nego reži na majku koja ga sili da ide kući. Makarić bi još bio uvjeravao Maru da neće nikada vidjeti nebeska vrata, dok vjeruje u čarolije, ali se usupnuo i naglo zašutio kad banuše u kuhinju načelnik Maras, Peregrini, Teodor, poštar Szetz i Stipe Mikić.

Gospoda odmah uniđu u sobu. Julka i Tonka presenečeno ih pogledavaju. Szetz se uspravio, uvidjevši svu važnost ovoga trenutka. Gospoda su proniknuta nekom hladnom ozbiljnošću. Teodor pogleda mrko Julku, čelo mu se namršti, usne mu se nakrive. Maras zapovjedi Tonki da izađe. Bolesnica se prepala. Teodor je sjeo i položio na koljena daščicu što su je našli u kutu sobe, pa odmotao list hartije i uzeo pero u ruke.

Načelnik poče ispitivati. Kad svrše prva pitanja o imenu, godinama, vjeri, začu on:

- Vi ste danas pobjegli od Marka Ružića?

- Jesam - šapne Julka.

- Eto, istina, pobjegla je! - pohitje poštar i gurnu laktom učitelja.

Svi se članovi povjerenstva dostojanstveno pogledaju i zinu jedan u drugoga. Teodor ustade i kimaše glavom... kad najednom nastane neka buka pred vratima kuće. Svi upru

oči u vrata. Peregrini problijedi... Teodor umakne u kut. Svjetina je već vičući i psujući unišla u kuhinju i otvorila vrata sobe.

Općinski je sluga povjerio svojoj ženi Katici kako će gospoda poći do Julke i kako će Marka Ružića baciti u tamnicu, barem na deset godina. Katica povjeri tu tajnu susjedi postolarici, ova kramarici, pa tako zakola glas od usta do usta. Kad su gospoda silazila kukom u Brestovu, bio se već sav Svitan uzvrpoljio. Neki čovjek pripovijedaše da je vidio Marasa, Teodora i onu drugu dvojicu kako su se odšuljali iz mjesta, jedan za drugim. Sad se sjati dvadesetak mornara, toliko žena i sva svitanska djeca, pa udri put Brestove, vičući i dozivajući se. Hrpa je rasla, pridolazili su mornari i seljaci. Eto ih već na kuku, silaze, motaju se među sivim kršem po lomnoj stazi. Djeca lete pred njima, skaču s kamena na kamen, ljudi mašu rukama, klikću, podvikuju jedan drugomu, sokole se, povorka se uvija čas desno, čas lijevo i silazi, silazi. Miješaju se šarene košulje, lepršaju modri rupci na ženskim glavama, tresu se sijede kose nekih crnomanjastih starica. Ruke su im ispružene, vrat nategnut, usta otvorena, oči uprte u ribarevu kućicu. More buči pod klisurama, oblaci lete nad golemim valovima što suču k uvaljenoj, izdubljenoj i grebenastoj obali. Kad zirne sunce, padne crvenkasto i mutno svjetlo na povorku, sad na žene, sad na djecu, čas obasja one u sredini, čas zasvijetli na one koji se zadnji spuštaju po kuku k moru. Već su na prudu, brzaju po pijesku, hitajući jedan za drugim tko će prvi k ribarevoj kućici. Trče hrpimice, po dva, tri, pet, naglo, kao mahnuti, pun ih je prud, svijaju se, ugibaju se valovima. More je uzgragoreno, uskuhalo je, vri i kipi pusta pučina, sve dimljavina, valovi treskaju, razlijevaju se po prudu, ustežu se, tače se kamenje, a vjetar da uguši, trese, te baca na ljude pjenu i vodu, što strelovito leti u dragu i zamagljuje golo drveće. Već su dotrčali do kuće, već su nahrupili u kuhinju. Makariću se zasjalo lice kao vojskovođi kad mu iznenada dohrle neočekivane čete u pomoć. Vrata se sobice otvorila, a sama soba se naskoro nabila svijetom. Julka se skamenila. Sad vidi poznate žene, a još nije razabrala ni jedne riječi, i već je povjerenstvo junački izletjelo na prud. Zapisnik rastrgan na sitne komadiće, gubi se već u dimljavini mora. Gospoda strugnuše u dragu, u šikarje, u gloginje, pa zaderi se ovdje, hljusni ondje u blato, ustani i preskoči jarugu, zavalali se opet, a kamenje leti i leti. Ljudi klikću, cijuču, viču, a sva ta graja i grohot, sve se to gubi u lomljavi vjetra i prasku valova.

Već se bilo smrklo kad se Maras i sin mu vratiše u Svitan. Poštar i učitelj dođoše doma u kasnu noć, drhtavi od straha i studeni obrsnutih ruku i razderanih haljina. Načelnik Maras bijaše bijesan, grozio se vješalima.

- Neću da živim među ovim lupežima! Sad mi je drago što sam zemlju prodao i što je Ružić dao novaca ovoj marvi, a sti animali, da mi plate dugove. Čim predam općinu u Jalšu, spremiću sve što imam i odselit ću se u Trst. Ah lupeži! E, platit će to meni Ružić, onaj lopov! Čekaj, pasji skote!

Teodor ne sluša oca. Maras je pomahnitao, škriplje zubima, prevrće očima, psovka za psovkom puca mu iz usta: - Ah, ti prokleti šćavi, ti barbari, ta popovska kopilad, ti lupeži da nam zajašu na vrat. Nikad! - kriještao je Maras.

Teodor ga pogleda. Otac se oborio sad na njega da iskali svoju bjesnoću.

- A što ću s tobom? Sad ćeš izgubiti službu! Što! ja, ja da te hranim? Hajde, kud te oči vode! Svijet je širok, živi, kako možeš, varaj, kradi, ionako si se rodio za vješala. O, baš si dostojan svoje sestre! A Peregrini? Zar neće vratiti ono sedam stotina forinti što ste zajedno ukrali iz općinske blagajne? Ah, ala sam bio luda! Da sam pametan bio, sjedili biste obojica u tamnici! Dašto, trebalo je da zabašurim vašu krađu!

- Oče, umiri se! Ti nisi mogao tužiti Peregrinija! - - On zna sve tvoje poslove. Umiri se! - reče Teodor, suspregnuv svoj gnjev.

- Ti mi, ništarijo, veliš da se umirim! Zar nisam ja nadoknadio ukradeni novac? Hoćeš da te zadavim? Pokupi se da te više nikada ne vidim. Idi, dok ti ne zakrenu vratom na vješalima!

Stari Maras, razjaren kao bijesno zvijere, nabraja potanko sva Teodorova zločinstva. Teodor da skoči iz kože od bijesa... Neko vrijeme još posluša oca, pest mu se grčevito stišće, rekao bi: sad će srnuti na svoga rođenog oca... Najednom ga pogleda ubojitim pogledom, omjeri ga, škripnu zubima i ne odgovori na sve uvrede ništa, pomisliv da će mu već vratiti zajam. Izađe iz sobe da mu se otac istutnji na nekom drugom. Kad on na kućna vrata, prikuči mu se čovjek:

- Vi ste Teodor Maras?

- Jesam.

- Jest, poznam vas. Evo, dršte, donio sam vam ovo pismo iz Vratna. Važno. Pazite. Dajte mi pet forinti za moj trud. Letio sam putem.

Teodor se žacnuo, pa zadrhtao.

- Pet forinti?

- Pročitajte pismo.

Teodor uđe u svoju sobu i zapali svijeću, otvori pismo drhtavim prstima, preleti ga, uzdrma se i uhvati rukom za čelo. Pismo nije potpisano. Netko mu javlja: "Danas došao Kuzma Kirin k sudu. Sutra će u Svitani žandari da Vas uhvate. Došli bi danas, ali ih nije kod kuće. Čini se, propali ste ako ne utečete. Sakrijte se. Čuvajte se prvo vrijeme željeznica i parobroda. Ovo sam slučajno saznao od jednoga pisara. Žao bi nam svima bilo da Vas uhvate, jer mnogo radite za našu svetu stvar. Ja Vam ne zamjeram, jer znam da su Vam kod svakoga čina bili pred očima viši ciljevi: osiromašenje i uništenje naših neprijatelja ščava. Jedan istomišljenik."

Teodor spremi list u džep i vrati se pred kuću. Onaj ga čovjek čekao u mraku. Dade mu petaču i zamisli se. Čovjek primi novce, pozdravi, lizne za ugao kuće i naglo se udalji cestom. Teodor se odmah vrati u svoju sobu, sjede, nasloni se laktima o stol, pa spusti glavu među dlanove. Dugo je nešto snovao, napokon se trže, ustane, usne mu se nakrivne, oči mu se zakrijese. Opet sjede i zagleda se u stakla prozora. Posmijeh, čudan, odlučan, gorak i preziran još mu nakrivljuje onu ranjenu usnicu.

Oko jedanaestog sata ustane i izađe tiho iz kuće. Otac mu spavaše. Bijaše tamna, oblačna noć. Vjetar je malko popustio. Teodor pobrza do Fuskine kuće i lagano kucne na vratnice. Odmah se ozva Justina koja se brzo obukla netom joj on reče svoje ime, pa otvori vrata i zovne ga u kuhinju.

- Tražila sam te kad je zanoćalo - reče Justina.

- Zašto?

- U Svitnu se pronio glas da će te žandari uhvatiti, jer da si ti okrao Marijanovu majku.

- Ja okrao?...

- Da, tako se govori. Čula sam to kod Šimunića, pa sam ti htjela javiti da se čuvaš. Možeš se sakriti u Dubokoj. Tamo...

- Baš sam došao radi toga k tebi. Justina, dobro ću ti platiti, nosit ćeš mi...

- Sve što ustrebaš, ta ionako idem svaku drugu noć u Duboku.

- Zar je Tito u Dubokoj?

- Već deset dana. Kad ćeš k njemu?

- Još noćas. Tito, dakle?...

- Ali kad ti velim, već deset dana.
- Kad ćeš ti k nama u spilju?
- Sutra u noći. Tito već nema vina.
- Bez sumnje ćeš doći?
- Bez sumnje. Ubio bi me Tito da ne dođem. Što ćeš da ti donesem? Daj novaca.
- Donesi hrane i vina. Na, drž! - utisne joj u ruku desetaču, pa se naglo vrati kući.

Po sata zatim ukrade se Teodor iz očeve kuće, pa se prezavo odšulja vrtom. Ogledavajući se na sve strane, grčevito je stiskao desnicom bodež, a ljevicom je pritisnuo nešto u džepu svoga haljetka. Još jednom promjeri okom svoj očinski dom, dočepa se ceste, pohrli prema Brestovoj uvali i iščezne u mračnoj, burnoj noći.

XXIII

Pod Dubokom na južnom rtu Brestove uvale puca more u okomitu klisuru, naduva se, uspinje se, praši se u zjalo spilje. Kada val koso prasne, zabuči, odbije se, pa se suče dalje, diže se i pada, te otkriva podnožje klisure, izjedene, potkopane. Oni crni grebeni podnožja u razini mora kao da su golemi zubi neke strašne nemani kojoj se vidi gornja čeljust širokih žvala, sva zapjenjena i zapljuskana kada val spane. Klisura kao da reži na njega, kao da mu se ruga grohotom što ga je slomila, raskinula svojim grebenima, pa odbila od sebe. Tamo po pučini valjaju se valovi, veseli, okrunjeni pjenom, u veličajnom poređaju sve na doseg oka, a nad njima šumi vjetar, leti dim, lete galebi. Pod obalom se sraze s ostacima prvih slomljenih valova, zapjene se jače, uzburkaju se, ali ne malaksaju, nego grnu dalje, dok prasnu o liticu, bijesno, grozno, kao iz osvete.

Bura gruva i šumi oko zjala pećine i trese rašeljikom što je izrasla u raspucanoj stijeni. I rijetki buseni svijetlopepeljasta šćulca dršću gdje po suroj i riđastoj klisuri, kao da su sijede dlake po bradavicama na licu kakve stare vještice. Južno je nebo raskomušljano, a na sjeveru zbijaju se gusti oblaci. Okrenut će na snijeg.

U Dubokoj, na dnu, u jami gori svijeća. U onom crnom mraku njezin je plamen ukočen i rasvjetljuje samo malo prostora. U sredini jame zaljeska se kadšto ono jezerce. Kad se more pod zjalom spilje uzdigne, zapljuska u produhljine, glogoće kroz duge podzemne rupe pa utječe tiho u jezerce koje se nadimlje i lagano burka. Jezerce je okruglo, a oko njega ima mjesta za stotinu ljudi. Da legnu jedan do drugoga, mogli bi se protegnuti, tičući glavom stijene mračne jametine, a da im pete ne bi dosegle do jezercu i za najveće plime. Svod je nad jamom živ stanac.

Na obali jezercu sjede Teodor i Tito. Među njima gori svijeća i baca svoj žuti sjaj na njihova lica, na bliže vlažne stijene i na vodu, ali ne može da probije sav onaj mrak, onu zbijenu tamu. Justina je opskrbila Tita zimskim pokrivalima, pa se sada svak ogrnuo. Oko njih ima boca, konopa svake debljine, više zamota svijeća, jedan samovar i svega što je Titu trebalo. Justina je slušala Tita kao svog ortaka, a svakako bijaše ona njegov jatak, jer se brinula da ga ne uhvate, i da nije nje, on ne bi mogao živjeti u Dubokoj. On joj davaše mnogo novaca, a ona je dobro znala da ne bi ni njoj ruže cvale da Tito padne žandarima u šake. Često bi joj rekao: - Ako mene uhvate, kazat ću sve, dakle!...

To bijaše groznja. Justina mu se nije mogla oteti, strepila je pred njim, posve se bila podala njegovoj premoći.

Teodor i Tito čupaju pečenu kokoš i razgovaraju:

- Ne, ti ne poznaš mog oca! Bio je mahnit. Zar sam ja kriv što ga Svitanci proklinju. Gle, on se tomu čudi! Tito, vjeruj mi, previše je gulio puk. Da, mahnit, velim ti, mahnit je bio sinoć. Da sam dulje ostao u sobi, zaklao bih ga, mada mi je i otac. - Ali, ja sudim, za koji dan, prekосуtra, mogli bismo odavle, jer u ovom mraku...

Tito obori niz grlo zalogaj, pa protegne dugi vrat i reče gutajući:

- Ne luduj! Meni je ovdje dobro. Slušaj ti mene - još mjesec dana, pa onda eto svega, što nam srce želi! Do sita ćemo se naužiti svijeta, ali - dakako, daleko odavle, u Americi, ne znam...

- Ali ovdje je studeno, pa onaj... - ne doreče Teodor, mahnuv rukom prema jezercu.

- He, he! Sad ga ne vidiš lijepo, nego čekaj kad more spane. Pa što? - Lubanja! Vjeruj, lijepo se ljeska, a meni se čini kad je vidim da je u jami više svjetla, da - - više svjetla - razvlači Tito držeći bocu.

Zamućka vinom, nagne i čvrsto potegne. Zelenkaste mu se oči zakrijese, oblizne se, otrese grlom i otare usta nadšakom.

- Ej, čuješ! Moja se kesa osušila. Teodore, ono što imaš - - na dvoje, a?

- Dat ću ti pet stotina.

- Broji odmah.

- Neću ti uteći.

- E, kako hoćeš! - Pet stotina, dakle? Malo je, ali - - kad nemaš više...

- Rekli smo napola.

- Mare još nije valjda oplakala svoje sterlinge.

A, ti si to lijepo obavio! Je li škrinja čvrsta bila?

- Nije. Ali molim te, šuti...

- Prokleti ljudi! Što se češu gdje ih ne svrbi? Što je stalo Kirinu da si ti Maru okrao - oprosti!... Vidjet ćeš barem svijeta!

Već su se dogovorili kako će zajedno u Ameriku, te kako će tamo trgovati i pošteno živjeti. Tito je okrao nekoga mornara u Trstu. Svuda su ga tražili žandari. Jedne se noći došulja do Justine da joj se najavi, pa opet u svoju Duboku.

- Teodore, baš mi je drago da ćemo zajedno u svijet. Kao braća. Koliko je sati?

- Jedanaest - reče Teodor pogledav na sat.

- Oko ponoći zapištati će nad jamom Justina.

- Zapištati? - začudi se Teodor.

- Govori tiše! Već sam te danas sto puta opomenuo. Da, zapištati će i zajauknuti. Mogao bi tko drugi biti u spilji, pa neka se prestraši. Ali to je i znak da dolazi.

- Tko ćeš da je u spilji? Ljudi se boje Duboke kao pakla.

- Ja sam uvijek na oprezu i ne spavam s uha na uho, nego napô oka. Moja je zasluga što se ljudi boje ove spilje.

- Odvajkada su se bojali.

- Nisu ovako. He, he! Već ima tomu mnogo godina, možda petnaest. Justina je bila rekla mojoj majci da će na Trsat radi nekakva zavjeta. Bila je jasna ljetna noć kad je Justina pošla od kuće, malo pred zoru. Ja sam je čekao na cesti i odvedoh je u ovu spilju. Drugi dan začusmo kako netko tumara u pećini, traži golubove, što li? Ja zajauknem i zacvilim kao

osuđena duša. E, hoću ja mira! Odonnda sam često dolazio u spilju, ali nikada više žive duše - - - dok ono pred tri godine ne dođoste ti i eno - - onaj - one bijele kosti. Gle, kako se ziblje lubanja! Sjećaš li se kad smo ga ono bacili? - - - Mi mišljismo da je pao sav u vodu. Dašto, ti valjda ne znaš da sam ja bio ovdje pred tri mjeseca, da, ti to ne znaš. Našao sam ga u vodi do ramena, ali mu glava bila na suhu tlu. Možda ga je odvaljala s prvoga mjesta kakva jaka plima. Gle, sada je voda plitka, gle, kako se ljulja...

- Šuti! - drhtne Teodor, zirnuv u jezerce.

- Zar se ti plašiš?...

- Ja?...

- Ne smrdi; more je uvijek svježije oko njega; - - čuj, kako glogoće, da, kao vino u grlu ove boce - nakesi se Tito, pritisne bocu na usta, nagne glavu nad zatiljak, jabučica mu skoči na crvenu i dugu vratu, pa iscijedi do kapi.

Teodor se strese.

- Ha, čuješ je kako jauče i cvili? Teodore, uzmi svijeću i dođi sa mnom. Pazi da se ne zatačeš u jezerce - - - k onomu...

Tito i Teodor dođu na onu stranu jezera koja je najbliža moru. Tu je visio jak konop iz gornje pećine, te se po njemu silazilo u jamu. Visio je posve okomito. Tito zajaukne tiho. Njegov se glas odbio sa svoda i utihnuo u udubinama i u manjim pećinama oko velike jame.

- Kvi, kvi, kvi! - začu se s gornje pećine.

- Krr, krr, krr - ozva se Tito.

Nad jamom se pomoli žut plamen.

- Tito!

- Justina!

- Ja sam.

- Hoćeš li k nama? - upita je Tito.

- Ne. Pazi, spuštam ti koš.

- Što si donijela?

- Vina, mesa, kruha, kave i cigara. - Držiš li koš?

- Držim. Teodore, pomози, koš je težak. Justina, čekaj ne diži konop dok sve ne ispraznim. Dignut ćeš koš. Jesi li koga srela putem?

- Nikoga.

- Kakvo je vrijeme? - upita je Teodor.

- Sniježi s burom. Ne znam ni sama kako sam amo došla.

Justina se razgovarala, sjednuvši na rub jame. Bila je nad njima za četiri ovisoka čovjeka. Do nje je gorjela svijeća. Justinina glava bijaše čvrsto povezana modrim rupcem. Njeno se lice pričinjalo Teodoru kao da je žuto, veliko i jako nabuhlo, a oči malene.

- Kud si došla? - upita je Tito, svezav prazan koš o konop.

- Kuda? Stazama pod cestom. Teodore, žandari su došli jutros u Svitani. Traže te. Otac ti je, vele, bijesan. Sam ih svuda vodi po kući, sve su ti premetnuli da nađu štogod.

- Pa što su našli? Ha, ala su pametni! - nasmija se Tito.

- Ništa nisu našli - priuze Justina - nego su uzeli sa sobom...

- Što? Zar su već otišli? - uleti joj Teodor naglo u riječ.

- Jesu, danas popodne. Da, našli su u jednoj tvojoj škrinji, na dnu, tako pripovijeda Mikićeva Katica, neke prsluke, tvoje, kojima da si izrezao podstavu za krinku. Kirin je rekao kod suda da si ti ubio ribara. Kod suda da je bio i neki gospodin iz Rijeke kod koga se novac mijenja. Govori se da su se žandari, čim su našli tvoje izrezane prsluke, odmah sjetili one krinke koja da je još kod suda.

- Neka ih bijes nosi! - mahne Tito.

- Misli li se da sam još u Svitnu? - upita ju Teodor.

- Svi drže da si već daleko. Tvoj otac viče da će za tobom i do pakla, da će te zadaviti. Jesi li mu mnogo uzeo? On veli - tisuće...

Teodor se žacne. Tito drhtne i pogleda ga:

- Gle, nisam slutio da imam tako bogatoga gosta!! Dakle na ti - - tisuće? - otegne Tito, oči mu opet sijevnu.

- Kakve tisuće! - Najviše jedna - stisne Teodor ramena pa odmah upita: - A što vele ljudi? Psuju li mene i oca?

- Strašno! - Neki se vesele što si mu novac uzeo. Oni vele: kako došlo, tako prošlo. On da je druge okrao, a ti njega.

- Teodore, prvo bit će istina, ali drugo, hm! Uzeo si što te ide po zakonu, svoju baštinu, Zar nisi ti jedina? - Dakle, na - ti - - tisuće? - kimne Tito, a oči mu opet zelenkasto sijevnu.

Teodor je zapita zatim da li je bila kod Julke. Justina pripovjedi da je bila, da je Julki bolje, te da je došla u Brestovu i Sofija Ružić.

- Sofija ju je dugo molila da dođe u Svitnu, ali Julka neće. Ona veli da će ostati u svojoj kući dok joj dođu braća iz Amerike.

- Justina, ovdje je strašno studeno - potuži se Teodor.

- Imate dva pokrivala.

- Da, ali donesi nam štogod čime bismo pokrili ove stijene gdje spavamo - zaželi Tito.

Tito je još jednom opomene da ne bi što zaboravila donijeti, a ona im obeća da neće, pa uze svijeću, pozdravi ih i provuče se do zjala. Kad je izašla iz spilje, naglo pohiti u Svitnu.

Teodor i Tito legnu da će zadrijemati. Kad bi jače voda zaglogunjala, trgnuo bi se Teodor iz sna i zirnulo na jezerce, a onda bi se stisnuo k Titu. Onaj crni mrak u jami, ona grozna tišina, pomućena kadšto mrtvim i muklim točenjem vode u jezerce, sapinjahu mu dah i mozak. Svako bi malo pogledavao na sat; bio je nestrpljiv, prestrašen i izmučen.

- Kad će svršiti ta noć? - pitaše Tita, a on mu odgovaraše:

- Kad izađemo iz spilje.

Dugočaseći se, razgovarahu o svojem budućem putovanju, pa opet usnuše. Kad se ponovo probudiše, popiju kavu, zapuše i opet se razgovarahu o velikom svijetu. Vrijeme se nateže u crnoj jami, voda glogoće, lubanja se miče.

Kad opet nastade ponoć, osluhnuše i začuše kako im se javlja Justina:

- Tito!

- Justina!

- Ja sam.

- Jesi li sve donijela?

- Jesam. Pazi na koš, ima u njemu mesa, kruha, rakije i sve što si mi naručio.

- Hoćeš li k nama?
- Idem odmah doma. Jako sniježi. Bura je malko popustila.
- Što si čula u Svitnu? Jesu li se vratili žandari? - pita je Teodor.
- Nisu. Govori se da si već preko svijeta.
- A o meni? - zapita Tito.
- Ništa.
- Što mi radi otac? - hoće opet Teodor.
- Pripovijeda se da se je danas potukao s učiteljem. Tvoj otac misli da učitelj zna kamo si se djeo. Psuje ga. Veli da ste ga zajedno okrali.
- Vara se - reče Teodor i osmjehne se.
- Ljudi vele da su kod učitelja vidjeli zlata - prihvati Justina.
- To je Marino zlato - sleže Teodor ramenima.
- Stipetičke... Marijanove majke? - uščudi se Tito.
- Da.
- Ti nisi, dakle, bio sam kad si uzeo iz njezine škrinje one sterlinge?
- Nisam. Peregrini je šetao na cesti u Zelenoj dražici; znaš, da ne bi tkogod...
- A, a, on je stražio - kimne Tito.
- A tko je vidio u Peregrinija to zlato? - upita Teodor Justinu.
- Učitelj se jučer napio, pa došao nakresan k Šimuniću po cigare. Kad je platio cigare, vidio mu je Makarić dva zlatnika u ruci; znaš, među bakrenim i srebrnim novcem.
- Moj se, dakle, otac potukao s učiteljem?
- Vele, do krvi.
- Justina, kad ćeš opet k nama? - upita ju Tito.
- Kada? Sutra u noć.
- Zašto? Imamo svačega. Dođi za tri dana. Jesi li čula? A sad odi! - zapovjedi Tito.
- Dajte mi novaca - reče Justina.
- Teodore, daj joj novaca.
- Daj ti - trže se Teodor.
- On nije htio izvaditi iz njedara svoju lisnicu.
- Titove oči radosno sijevnu.
- Dat ću ja. Na, metnuo sam ti u koš pet forinti - reče Tito.
- Justina podigne koš, pozdravi ih, korakne, ali se okrene namah nad jamu i reče: - Da, zaboravila sam kazati da će ovih dana Ružićev sin doći u Svitnu iz Beča. Čula sam to kod Jakova Šimunića.
- Idi, idi! - zapovjedi joj Tito.
- Justina se izvuče iz pećine i pohiti u Zelenu dražicu.
- Tito i Teodor razgrnu večeru na stijeni, pa kad se okrijepišu, nagnu razgovarati o svojem putovanju. Kraj njih je gorjela svijeća. Njezin plamen, malen i žut, rasvijetlio je ono malo prostora. Podalje se zbila crna tama. U jami bijaše studeno i vlažno.
- Teodore, ti ne želiš sada odavle?
- Ostat ćemo ovdje, dok pogibelj mine, dok nas žandari zaborave.

- Ako hoćeš, možemo ostati ovdje i dva mjeseca i više, dok nadođe proljeće. Ma živimo kao bubrezi u loju! Novaca imaš, he! he! - kimaše Tito.

- Ta kakvih novaca, ne luduj! - odvrati zlovoljno Teodor.

- E, kad se spremaš na dalek put, treba da si se dobro opskrbio. Čuj, bit će koja hiljadica u džepu. Ne bi stari Maras za malenkost tako bjesnio... - zavrti rukom Tito, a čudan posmi-
jeh nakrivi mu usta.

Teodor mu ponovo dokazivaše kako se nije opskrbio nego s kojom stotinom, te se mučio da svede govor na drugi predmet. Zatim legne i omota se čvrsto debelim gunjem. Čudne mu se misli vrzle mozgom. Dugo ne mogaše usnuti, plaho pogledavaše s prikrajka Tita koji je također legao, pritajivši se i hineći da spava. Napokon svlada san Teodora. Tito je još uvijek bdio i osluškivao kad će mu drug usnuti.

Teodor zahrče. Tito raskolači oči i otvori usta, sve nešto snuje i meće ruku pod haljetak. Teodor se protegnuo na svom ležištu kao zaklan, nema sumnje tvrdo je usnuo. Tito se polagahno otkrije, oslobodi svoga pokrivala, tiho i prezavo se dovuče do svoga druga, plazeći potrbuške. Sad se uspravio, nadnio se nad Teodora, pogledao ga i omjerio, oči mu zelenkasto sijevnu, usta mu se nakrive, istrže najednom bodež iza pása, pa mu ga svom silom zapali kroz pokrivalo u trbuh. Teodor rukne, zajaukne grozno i jezivo:

- Na izdajnu si me napao!

- Kao i ti druge... Ne vidiš li lubanju stražarevu? Daj novac! - zareži Tito.

Teodor se već okrenuo na drugi bok, već je izvukao svoj bodež i podigao ga uvis. Tito ga uhvatio za ruku i stisnuo je kao željeznim zaviračem, pritisnuv je na stijenu. Iskesivši zube, oči mu se ubojito i krvoločno zakrijesiše. Drugom ga je rukom brzo uhvatio za grkljan, pa ga davi i treska mu glavom o kameno tlo. Teodor, ležeći na leđima, grize, kida mu kosu. Hoće da se pridigne, ali ga Tito žestoko zviznuo šakom o čelo i obatalio ga. Teodor jauče, riče od bijesa i boli, crna jama odjekuje. Usta su mu okrvavljena, glava rastučena, kosa mu se puši od tople krvi. Tito ga opet probo, zapalio mu ovaj put bodež u prsa. U smrtnom je trzanju, oči su mu izbuljene. Tito segnu ispod Teodorova haljetka i izvadi mu novčarku, pa ga gurne po vlažnoj stijeni. Otkotrljav ga u jezerce, voda se uzburkala, pa ljulja i prevrće onu bijelu lubanju. Još se miče Teodor u vodi, sad uzdiže iz nje ruke, sad glavu, a oko njega sve se pjeni, i u pjeni rumeni se krv. Još mu jednom proviri glava iz vode, izbulji ukočene oči u Tita, zahropće nešto, pa se protegne po plitku dnu jezera.

Nasta tišina. Voda se malko smirila. Tito požudno broji novac iz novčarke na obali jezera. Sjedi raširenih nogu, a svijeća, što mu je kraj koljena, osvjetljuje mu crveno lice po kojem se lašte i crvene lišaji. Usta su mu rastegnuta, oči mu plaho sijevaju, kosa mu je posršila nad čelom, vrat se protegnuo. Novac mu se hvata prstiju, dugih i koščatih i omašćenih krvlju, pa svaki čas briše prste o svoje hlače na stegnu. Voda tiho glogunja u jezercu. Kad bi se jezerce nadimalo, punila se ona lubanja vodom koja se pretakala iz velikih rupa gdje su jednom bile oči stražara Mallera. Tito spremi novac, izvuče se iz jame, pa iščezne u mrku noć.

Svijeća je dogorijevala u jami. Plamen je zahvatio hartiju kojom bijaše svijeća omotana, pa se zadimi i dim se stane ravno i visoko dizati u onom mrtvom zraku. Vlažne litice jame caklile su se u žutom svjetlu što je drhtalo po površju jezera. Ona bijela lubanja bjelasa se na pličini, te bi joj virila iz vode čas donja čeljust, čas zatim pokazalo bi se tjeme. Već se približavala k Teodorovoj glavi. Kako bi već more zapljuštalo, točeći se muklo i mrtvo u jezerce, prevrnula bi se lubanja sad desno, sad lijevo, i udaraše Teodoru o glavu,

kao da je osjeća, kao da se raduje što nije sama u jami. Teodor se crnio u jezercu, voda se nadimala, gibala mu kosu i prelijevala mu se preko prsiju.

XXIV

Marko je sjedio kraj prozora, nagnuvši sijedu glavu na naslonjač i složiv ruke na prsima. Bijaše blijed i sumoran. Svako malo pogled bi mu se zaletio na sjeverni rt svitanske uvala, na more i na gore nad Rijekom. Mečava se proširila sve do Grobnika. Ružić se zanio u teške misli, pa zanijemio. Sofija mu sjedi nasuprot. Snuždila se, vezivo joj palo na šarenicu što pokriva cijeli pod tople gospodske sobe.

- Ivan će u Svitani sutra ili prekosutra, pitat će za Julku - a što da mu rečem? - - Sve... Za koji dan eto blagdana - - - tužna li božićevanja! - pomišlja Marko.

Po gorama sniježi, a nad morem otančali su oblaci, pa ih probija maglovito sunce. Bura duva, stegnula je ciča, kruta zima, a snijeg je zapao sve do mora i rumeni se u krvavu sjaju sunca što će umalo uminuti za planinu nad Svitnom.

Marko sjedi nepomično i razmišlja. Oči je sklopio, usne mu se čas po čas ganu, glavu je spustio na oslon naslonjača. Crven se sjaj odrazuje sa snijega na prozorska stakla, te pada na starčevo blijedo lice.

Kad sunce uminu za goru, poče vjetar jače duvati. Radnici na diljama huču u crvene, premrzle ruke. Već se posumračilo. U Markovoj je sobi još mrva razgale. Starac se još nije ganuo.

Sofija mu klekne uz koljeno i uzme mu desnicu u svoje bijele ovelike ruke. Uzvrnuv mile plave oči na njegovo tužno lice, zapita ga nježnim i mekanim glasom:

- Brate, što si se to snuždio? - Ivan je dobar, pregorjet će svoju bol... Pa zar da je sada još većma ne uzljubi - - svoju sestru? Marko, utješi se, sve će... - ne doreče Sofija.

Marko pridiže glavu. I Sofija osluškuje.

- Kočija pred kućom! - dahne Sofija.

- Moro veselo laje - - Da nije...

- Ivan?

- Ah, Sofija! - uzdahne Marko.

Brat i sestra izađu iz sobe, a kad bijahu posred širokog stubišta, zinu kućna vrata, u vežu bane Ivan i poleti ocu u naručaj. Marko ne reče ni jedne riječi, nego ga pritisne na svoje grudi i spusti sijedu glavu na njegovo rame.

Taj doček smuti Ivana. I Sofija ga zagrlila. Bijaše tužna. Ivan se čudi i pita ih da li ih je snašla kakva nesreća.

- Nisam ti se danas nadao. Da si pisao, poslao bih ti bio kočiju na Rijeku - reče mu otac uzdrmanim glasom.

- Pisao sam onako - - ali, kad sam sve obavio, što da radim u Beču? - Oče, što si tako tužan? Je li Julka?...

- Julka!... - dahne Sofija.

- Da, je li ozdravila?

- Nije još - odgovori otac tiho i svrne oči na sestru, kao da je nešto moli.

- Ivane, umiri se. - - Znat ćeš sve... - zašuti Sofija.
- Sve! - Što ću?...
- Nije zla...
- Što vam je, tetko?..
- Julka - - nije kod nas.
- Nije!... - drhtne Ivan.
- Umiri se! - umoli ga otac.
- Kažite, što je da je.
- Bit ćeš umoran. - - - Bi li štogod večerao?
- Hvala, tetko. - - Ali... zašto me mučite?...
- Ivane, pođi k stricu - - rekao sam mu...
- Ja k stricu!? - prepane se Ivan.
- Stric će ti sve reći. Sinko, umiri se...
- Oče, tebi je zlo - - - Molim te, govori!
- Ivane, stric će ti sve kazati.
- Ali ova - - kuća... Oče, što sam ti učinio, da me?... - ne doreče mladić, problijediv smrtno.
- Marko protrne i zadrhta.
- Idi, Ivane, k stricu, pa se odmah povrati.
- Tvoj te otac ljubi - reče mu Sofija i suze joj navru na oči.
- Ivan pane ocu u naručaj.
- Sinko, vjeruj mi, nije zla, ali stric će ti reći... Idi... - jecaše Marko.
- Ivan ih pogleda, pa pohiti k stricu župniku.
- Jedan sat zatim, već se je bio mrak uhvatio, hrlio je Ivan iz Svitna u Brestovu. Moro iđaše pred njim. Snijeg je prekrpio cestu i sav onaj krš, nebo je crno, namakla se tama i nisko se spustila, ali kao da je odbija od tla bjeloća snijega, pa se oko Ivana širi blijeda smeđa razgala. More je bučilo u gustom mraku. Ivan stupi naglo u kuhinju. Tu su Mara i Marijan. Ne reče im ni riječi, nego pohiti u sobu, slabo rasvijetljenu uljanicom. Julka se prestraši, trže se, pa sjede na postelji, a kad ga prepozna, vrisne ugušeno i svali se na uzglavlje. Ivan se sagne nad njezine grudi, metne joj ljevicu pod zatiljak i pridigne joj malko glavu.
- Julka - - sestro!...
- Ivane, ne, ne...
- Ti si jako bolesna.
- Nisam - - ozdravit ću...
- Ivan joj utisne cjelov na vruće usne.
- Tvoja sam...
- Sestra...
- Ne, ne... ti si moj Ivan - dahne Julka i pritisne njegovu glavu na svoju.
- Stara je Mara došla u sobicu i sjela na pod u kutu.
- Marijan je spavao na ognjištu.
- Julka, ti ćeš sutra u Svitnu, k nama. Ovdje nećeš nikad ozdraviti - počeo je nagovarati Ivan.

Julka se uzjecala i skreće glavom da neće.

- Dosta si se natrpjela i nastrahovala. Ti ne smiješ poginuti. Julka, ljubiti ću te - - jedina, mila sestro!

Mara napne uši.

- Sestra?... Ne - - - Moj je otac umro - - - Ivane, smiluj mi se, ostavi me ovdje.

- Što to govoriš? Bog će te, Julka. Nemoj ružno misliti o mojem ocu - - o svojem ocu! Meni je stric sve kazao. Da, ti si moja mila sestrice, ljubiti ću te, bit ćemo sretni - - - Mi smo drukčije mislili... ali - kad te ne mogu povesti k oltaru, da mi budeš žena - - Julka, zaboravimo... bili su ono slatki - varavi sni... zaboravimo, mila sestro! - uzdahne Ivan i klone joj na grudi.

Mara čuči u kutu, lice joj rastegnuto, usta otvorena, oči rasklopljene. Neka ju je nenadana radost obuzela. Starica pomišlja: - Marta mi je rekla da će mi sin ozdraviti, kad uvede župnik Julku u crkvu po porodu. Da, sina, sina treba da rodi. Oh Bože sveti, kad sam se zaklela pokojnoj Vicki i pokojnomu Petru! Ah, jadne li mene, zašto sam se ja tužna klela! Ali moj Marijan, moj slatki Marijan! - - Bog će mi oprostiti! Ne, ne, neću, pusti me, soto-no, ne napastuj me, zaklela sam se, zaklela pokojnoj Vicki! Marijane slatki! - Neću, ne, nikad, nikad ne bih vidjela raja nebeskoga! Ah, jedna li sam! A što ću do smrti gledati sina ovako?... Bože sveti, oprosti mi! Sin će mi, sin će mi ozdraviti!

Mara ustane, približi se k Ivanu i povuče ga za kabanicu. Mladić se naglo okrene, opazi drhtavu staricu, usupne se, pa je upita:

- Mare, što vam je?...

- Dođite sa mnom u kuhinju, dođite - šapne mu starica.

Ivan se snebi, pogleda Julku, pa pođe u kuhinju za staricom. Sjednu na klupu na ognjištu. S druge strane protegnuo se Marijan po opekama. Sjaj žeravice pao mu na upalo, tamnožuto lice i na raščupanu gustu bradu.

- Mare, vi drščete - čudio se Ivan.

- Ah, Bože sveti, oprosti mi! Zaklela sam se, zaklela!

- Što? Komu? - uzdrma se Ivan.

- Tužne li mene! Pokojnomu ribaru i njegovoj ženi. Ah, nikad, nikad neću vidjeti božjega lica.

- Mare, što je? Govorite!

- Evo ga, evo! Oh, sinko! - Spava, spava... Ah, bolje da ga nisam rodila! Spavaj, rano moja, spavaj, tugo moja! Gledajte ga, to, to je moj Marijan! Moj lijepi Marijan! Ne, ne, nije mu bilo ovuda para! - - Ah, zašto sam se zaklela? Gospodine, čula sam, čula što ste s njom govorili... Vaj meni, ja i pokojni moj Pave mislili smo da će Julka biti njegova... Evo, spava, spava! Čula sam vaše riječi. Ako vam je do spasenja duše, oženite se, oženite se njome!

- Što!? - skameni se Ivan.

- Oženite se Julkom, oženite!

Ivan baci šešir na pod, klekne pred staricu na ognjištu i uhvati joj drhtave ruke. Rasklopi velike smeđe oči i ukočeno ih upre u Marino lice.

- Julkom? - dahne ugušeno.

- Da, njome, njome. Ne, ne, nije Julka vaša sestra, oh, Bože! - hukne muklo i zadrhta.

- Govorite! - proiznese mladić i jače joj upilji oči u lice.

- Zaklela sam se, ali moj će sin ozdraviti, da, ozdraviti! Oženite se, oženite! Sve, sve ću vam reći.

Ivan naglo ustane i odmakne se od nje za dva koraka. Blijed, zapanjen, sumnjivo gledaše staricu. Opet joj se približi, sagne se, uhvati je za narovanu ruku, i istisne prigušeno:

- Govorite!

- Ne, ne! nije vam Julka sestra! Čujte, čujte! Pokojna Vicka bila mi kao sestra, a da, prve susjede. U bolesti se i u nesreći nađosmo; ja sam znala kako je njoj, a ona kako je meni. Pokojna je Vicka bila blizu poroda. Nagovorena, poslala je na Rijeku, vaš ju je otac tamo poslao, a kad se amo vratila, donijela je dvoje dječice, svoju Maricu i Julku, dijete vašega oca. Isprva nisam znala, zašto je Vicka bila poslala na Rijeku. Vicka oboli, a i dijete oboli, mala Julka. Kako je Vicki bilo zlo, spavala sam ovdje. Vicka je još болоvala, kad je mala Julčica odletjela u raj. Djetetu nisu se bila navršila ni tri tjedna. Pokojni se Petar zamislio, bojao se, vaš će mu otac reći...

- Starice, što to jadna govorite? Julka umrla? - ta eno je u sobici bolesna...

- Čujte, čujte! Da, Petar se bojao vašega oca. "Reći će mi da nismo dijete čuvali" - govoraše Petar. A sad čujte! Marica i Julka nisu bile baš na vlas slične, ali na jednoj i na drugoj glavici crni vlasici, lice im glatko, očice crne, a svaka je punana, nožice im dundaste, pa kako da ih raspoznaš jednu od druge, ako ih nisi gledao svakoga dana! Što ćete, dječica! Petar se zamislio. U kući bilo djece, najveći Filip, a velika ih golotinja smače. Vaš je otac obećao Petru, da će ga pomagati, jer...

- Mare, govorite, kažite istinu, ako hoćete, da vam duši i životu lakše bude!

- Ja svega toga nisam znala, ali kad je umrla vaša sestra, mala Julčica, zovne me Petar i reče mi: "Kumo, susjedi smo, znate nas u dušu, ali ne znate sve naše jade. Čujte, kumo! Ono mrtvo dijete nije moje. Zaklinjem vas svojim siromaštvom, da šutite!" - Ja mu se zaklelih na život vječni, a on mi sve ispriповjedi i reče mi: "Kumo, siromah sam; ako rečem Ružiću da mu je dijete umrlo, on će stisnuti kesu". - Ja mu i Vicka, lude ženske glave, rekosmo da se to ne da zatajiti, jer da je uistinu Julčica umrla. A on nama: "Reći ćemo da je Marica umrla." - Vicka mu na to reče: "Ali je Marica živa" - Petar se nasmije jadu i odgovori: "Bog je poživio sto godina, ali će se od sada zvati Julka!" -

Ivan je dršćući slušao staricu. Sad blijedi, zatim porumeni, oči mu gasnu, pa opet plamsaju, srce mu silovito kuca.

- Ona u sobi - ono je? - pita staricu, a glas mu igra u grlu kao da groznica trese.

- Ono je Petrova kći, ono je Marica. To je ime dobila na krštenju, a kasnije, nakon dva, tri tjedna, prozvali su ju Julkom, a ja je danas ne bih znala drukčije zvati.

- Mare, je li moguće?

- Sve je živa istina! Tako mi spasenja duše! Kad je Julka umrla, bila sam pri njezinoj zipci. Moj pokojni Pave, laka mu zemljica, i on je to sve znao. Bili smo prijatelji s ribarom, pa se zaklesmo na dušu da ćemo u grob ponijeti tajnu. A da se i nismo zakleli, ne bismo bili ništa kazali vašemu ocu, jer smo znali kako ljubi Julku, misleći da mu je kći, pa smo se nadali da će to i nama biti od koristi, ako nam dovede Julku pod krov - - Marijan. Oh, Bože, oprosti mi, ne bih se ja ovako smrtno ogriješila, ali... evo ga, još spava...

- Mare, niste se ogriješili, ne, nego će vas Bog naplatiti, što ste mi...

- Neće, ne, nikad! A jest! Ta to sve zna i Filip. Bilo mu oko petnaest godina kad smo Julku zakopali. Nikako ga nismo mogli prevariti da je umrla Marica. Otac mu je onda sve povjerio, a on je mudro šutio. Kad je bio doma pred tri godine, govorili smo i o tom. Filip

mi rekao: "Sada bi ludo bilo kazivati istinu. Julka mi je sestra, a ne može joj nego koristiti što gospodin Marko misli da mu je kći".

- Pokojni ribar prevario je, dakle, i župnika kad je umrla Julka?

- Da, on mu je javio da je umrla Marica.

Ivan se smutio. U kratko vrijeme potreslo mu dušom toliko različitih osjećaja, pa mu se krv uzburkala, navaljuje mu u glavu, guši ga, sapinje ga. Što da vjeruje. Muči ga sumnja kad pomišlja na stričevo kazivanje. Oštro kosi staricu, a usne mu šapću: sestra - sestra? Ali su riječi Marine jasne, pa kako da to ona starica sve izmisli u jedan hip? Dubok, izdu-ljen uzdah izvine mu se iz grudî.

- Starice, istinu, istinu! - kriknu prigušeno.

- Ako sam lagala, ne vidjela nikad Marijana zdrava! - zakune se Mara.

Ivan uleti u sobu, ogrli Julku, gleda je, opsipava ju cjelovima, smije se i jeca:

- Julka, ljubiti ću te - - - sestra - žena - ne, ne, nisi mi sestra, ti si Marica, moja slatka Julka, da, Julka - ne, nisi mi sestra, ti si Marica, ali zvat ću te uvijek svojom Julkom, svi ćemo te zvati kao i dosada. Sestra - ne, nisi, ja znam samo da te ljubim, da si mi sve na ovom svi-jetu. Julka, pogledaj, smiješi se, pusti da te se nagledam, da te cjelivam! - - - Ozdravi, du-šo mila, živi, ah živi, sunce moje, bit ćemo sretni, da, blaženi; bit ću uvijek uz tebe, ne kao brat - nego kao tvoj, tvoj Ivan! Julka, ti nećeš ovdje ostati, idem...

- Ivane...

- Julka slatka, jest, moje mi srce kazalo - - ne, nisi mi sestra...

- Tvoja...

- Da, moja Julka, idem kući, a sutra rano... Idem, zbogom, dušo moja, idem, zbogom!

Poljubi je, pa jurne iz sobe. Julka gleda za njim, ne razumije, zapanjila se.

Ivan se usopio po kuku na južnom rtu Brestove uvale. Došavši na cestu, počeo je trčati i letio je, letio sve do Marasove kuće, a tu je stao i pogledao preko svitanske uvale na južni rt. U sobi njegova oca još je bilo svjetla. Ivan stao opet trčati. U Svitnu bilo tiho. Željezna vrata Ružićeva vrta bila su samo pritvorena. Otac je rekao Vidu da ih ne zatvori. Ivan pokuca na kućna vrata, Vid mu otvori, on uzleti stepenicama u prvi kat.

- Spavaš li već, oče? - upita Ivan kucnuv na vrata.

- Ivane!

Sin uđe u sobu i pane ocu u naručaj.

- Jesi li bio kod strica?

- Ah, oče! - - I kod nje...

- Julke?

Ivan mu stane sve kazivati. Marko se tresе, blijedi i gleda sina. Suze im skoče na oči, i opet panu jedan drugom u naručaj.

- Moguće - - moguće! - - Dakle i Filip zna? - šapće otac i snebiva se.

- Ako nije sestra?...

- Sinko, ljubi je - - da, tvoja žena - opet moja kći...

- Oče, ti si dobar. - Čim se razdani, idem k njoj. Vid će odmah sa mnom, pa ću ti ga pos-lati da ti javi kada da dođu u Brestovu ljudi koji će je, ako ustreba, nositi do ceste. Vid će doći s kočijom. Sada je ne možemo prenijeti - strašna je noć.

- Tko je ostao kod Julke?

- Stara Mare... Čuj, dragi oče, mi ćemo je i od sada zvati Julkom.
 - Hoćemo, hoćemo. Ivane, počini malko. Tek su dva sata.
 - Ne bih mogao usnuti. Oče, ni ti ne možeš sada spavati. Ostat ću kod tebe do zore. Razgovarat ćemo o njoj - - kaži mi sve - ti si dobar. Oče dragi, otari suze - - Julka će ozdraviti...
 - Sirota...
 - Mnogo je pretrpjela - ali sada - ti ćeš je ljubiti...
 - Ivane, tvoju ženu - - hoću, sinko, hoću, kao i do sada.
- Ivan klekne pred oca, primi ga za drhtave ruke i stane ih cjelivati.

*

Još nije bio Ivan Ružić u Svitnu, kad se je Marijan probudio na ognjištu, ustao i kliznuo u mračnu noć, ruknuv prigušeno nekoliko nerazumljivih riječi. Mare krenula za njim, pa se vere po stazici na sjevernom rtu uvale Brestove. Marijan joj se zacrnio dva, tri puta pred očima, a ona ga zvala i hvatala se krša da je bura ne obori. Glas joj se gubio u vjetru. Izvila se na cestu, još malo i eto je u Zelenoj dražici. Starica je ostala zapanjena na gumnu, te gledaše u ugao kuće za koju bijaše vijugnuo Marijan s nekom ženom. Mare stane obilaziti kuću, pođe u vrt, te zove i zove, ali nigdje žive duše. Gole grane drveća tresu se, svijaju se i šume. Vratu se iz vrta, uđe u kuhinju i čučne na ognjištu, pa tu ostane slomljena i satrvena roneći suze.

Odavna je minula ponoć kad stupi u kuhinju Marijan, približi se majci, sjede, zguri se i upre joj velike crne oči ravno u lice. Majka jecaše. Uljanica je visjela o čavlu na čađavu zidu, plamen joj tinjao, stijenj se pušio. Marijan ustane naglo, uhvati majku za desnicu i odvede je na gumno, pred prozor sobice gdje je Julka spavala kad je kod njih stanovala.

- Tiho, gledaj! - šapne Marijan pokazujući prozor.
- Jadni sinko! Dođi u kuću, dođi, sav dršćeš od studeni.
- Eno je, eno, tamo, ne, ne, u Brestovoj, u Brestovoj - govoraše mladić prekinuto.
- Ah prokleta bila! - zalomi Mare rukama.
- Dođi, dođi - šapne on tiho i počeo je vući za ruku po gumnu.

Majka ga opet molila i zaklinjala najslađim riječima da uđe u kuću, no on je pogleda, ispusti joj ruku, zadrhta, pa ga nestane u tami. Starica ga opet dugo zvala i tražila, napokon uđe u kuhinju i sjede opet na ognjište, pa se rasplače. Marijan dođe na stazicu do rta i stane silaziti u uvalu Brestovu. Od rta do rta vuče se onaj dugi prud kao da se je golema morska neman izvukla na žal. Valovi joj koso pljuskuju o mrk trbuh i dok se jedni na nju bijesno zalijetaju, drugi se sustežu, pa se čini u onom mraku da se prud svijaja poput morske zmijetine o kojoj znadu pričati mornari.

Julka je te noći usnula u vrućici. Snivala je o Ivanu, o ocu, braći, a san joj bio nejasan, lica se miješala, prepletala; mjesta, događaji i vrijeme, sve bijaše zamršeno, preokrenuto, čudno. Pred njom se prostrlo veliko more, svijetlo i zelenkasto, plitko, tiho i bistro, a na dnu među raslinama leži njezin otac, smiješi joj se i zove je k sebi. Ona je daleko od nje, na niskoj obali, do zelena vrta, te gleda sad oca, a sad eto lađicu koja puži nagnuta na bok. Jedarce se lašti na suncu, a pod tim pozlaćenim jedarcem Ivan, okrunjen cvijećem. Ruke su mu pale u napust, jedva visi nad morem. Kadšto mu se dodirnu prsti vode koja se zaškri. Otac i Ivan joj se smiješe, ali se eto pomalja velik brod, sva su mu jedra samo

jedan stup, jer je još daleko, a iza njega blista se golem grad. Brod se primiče, jarboli se rastavljaju, dim se vitla, silan se plamen diže iz broda, u pjenu na valu njiše se krv. Kroz dim pomaljaju se Filip i Frane, a ona ih zove, diže ruke...

Julka se naglo probudi, sjede na samoj postelji i protare oči. Grlo joj gorjelo od žeđe. Obuze je strah. U sobici bilo tamno, bura je grurala, tresla kućom i svirala i cvilila kroz rupice rasklimanih vratnica. Ustane, prekriži se, odjene se na brzu ruku i pođe, držeći se o zid, slabim korakom u kuhinju da naliže svijeću uljem. Na ognjištu još je tinjalo nekoliko ugljena. Baci na te ugljene dva tri drva i stisne se u kut. Čas zatim otvore se širom vrata, navali studen zrak, i bane u kuhinju Marijan, gologlav, raskuštrane kose, usplahiren, otvorenih ustâ. Odijelo mu je otrcano, prsa razgaljena.

- Što želiš, Marijane? - upita ga Julka drščućim glasom.

- Pušku. Ubit ću ga - reče on muklo, zagleda se u djevojku, pa se grohotom nasmije. - Pušku, dođi, u moru je, dođi, idem po pušku.

Julku prođu srsi.

- Marijane, budi dobar, sjedi amo k ognju, tebi je zima.

- Puška je kod Albine, dođi sa mnom! - škripne sada zubima i sav se strese.

Julka se stisne u kut i gledaše ga prestravljeno.

- Sa mnom! - rikne, skoči k djevojci, uhvati je objeručke za desnicu i poče je vući iz kuta.

- Marijane, umiri se, kamo ću s tobom? - drhtaše Julka.

On je svom silom izvuče iz kuhinje na prud. Nju prelete trnci od užasne strave, pade na koljena i stane ga zaklinjati da je pusti. Uzalud mu se otimala, vukao ju je za ruke, za kosu, gurao je u ramena po stazi na sjevernom rtu. Julka se trgala, posrtala, a on bi je porinuo, i nije slušao njezinih očajnih riječi, nego se grozno smijao, govoreći samo o puški. Kad su bili na vrh rta, okrene Marijan na klisuru s koje je bacio Teodorovu pušku u more. Julka se zgrozila. On je dovuče na rub klisure i zagleda se u uzburkane valove. Julka se uhvati za stijenu u najvećoj očajnosti.

- Tamo je puška! - vikne Marijan i mahne rukom, skoči k djevojci i reče joj: - Sjedi, studeno mi je. Kad dođe Albina, donijet ću ti pušku. Ti ćeš ga ubiti. Sjedi. - Julka na silu sjede, a on do nje, stisne joj se grčevito uz koljeno i položi joj glavu na krilo, pa je uze gledati.

- Ti nisi Justina. A zašto plačeš? - upita je tiho.

- Jadni Marijane.

On je gledaše milo baš u oči, a zatim joj promatraše lice, kosu i ruke, smiješeći se bolno. Sav je pomodrio od studeni. Gladio joj ruku i šaptao: - Meni je studeno. - Julka je plakala. Ispod klisure bučilo je more, pjena je letjela preko rta i škropila ih.

- Julka, hoćeš li pušku. Da, ti ćeš i Justinu ubiti.

- Marijane, pođi doma, ovdje ćeš umrijeti.

- Neću. Julka je umrla - reče tiho i spusti joj glavu na koljena.

Bura šumi, grozno urliče među sivim kršem i lomljivom gruva o tvrde vrleti. Oblaci se gomilaju, samo kadšto proviri mjesec trećak da razgali mrku noć. Slab mu sjaj pane na rt i na ono dvoje na rubu klisure. Valovi praskaju pod liticom, lome se, tutnje, grme, zaglušna je ta borba mora i obale, u njoj riču topovi, čuješ jeziv jauk, grozan grohot, tresak gromova, sve što ima najuzasnijega i najveličanstvenijega.

- Marijane, slušaj me, hajde doma.

- Doma? A Justina? Ubila je Julku. Puška! - zaurla, skoči na sam rub klisure, nagne se nad more i nestane ga.

- Oh Bože! - vrisnu Julka i zamagli joj se pred očima.

Kad se pribrala, osjetila je veliku studen, ogledala se i raspoznala rt. Tama se otančala. Bilo već u zoru. Julka ustane, od stijene do stijene dođe na stazicu, pa poče silaziti. Blijeda je, sva je poplavljen, očajnost joj zgrčila lice, skršena je, trese se i posrće lomnom stazom. Dolje u uvali razabira se krov njezine kućice. Julka brza po onom kamenu, vjetar joj vitla kosom, svija joj haljine oko nogu. Oblaci su zategli nebom, sa sjevera se zdušilo, snijeg se mota i vije u mutnom svjetlu, na lice, na crnu kosu lete joj pahuljice, gonjene vjetrom. Julka posrće niz onu putinu, mećava se primiče, vijavica će začas zahvatiti i rt. Sad se spušta niz grebene, pred njom, dolje, bijeli se prud, još malo i eto je na njem. Već ne može, slomljena je, oko nje sve šumi, noge joj klecaju, strašno je bode u prsima, ali još malo koraka, eto kućice, eto, traže je ljudi, ona ih je prepoznala, nju traže, nju...

... Julka je stala, osovila se, uzdigla ruke, krikнула: - Ivan! - i srušila se na kraju pruda. Iz ribareve kućice banuli su na prud Ivan i Vid. Moro je prvi opazio Julku, zalajao i k njoj poletio.

XXV

Bijaše prekrasan svibanjski dan. Svitan se veselo zrcalio u bistru moru. Uličice u mjestancu bile su čiste, od župne crkve do Ružićeva vrta zelenilom nakićene, a na mnogim su prozorima visjele zastave. Na diljama bilo sve tiho. Na tratini pred grobljem nabijao je Mićo Svilić mužare. Djeca se valjaju po travi, pa gledaju Gašpara Makarića kako maše dugim kolcem na kojem se na drugom kraju ugljen žari. Rumen i plavokos dječarac legao je potrbuške i puše oganj, jer će Makarić trebati više žeravice da pali mužare. Dva se dječaka popela na zid groblja i gledaju humak Marijana Stipetića koga su valovi izbacili na Brestovoj uvali. Majka mu od tada leži u postelji i čeka smrt. Uz njeno uzglavlje plače Tonka, Marijanova sestra.

Svitan se kupa u sunčanom žaru. Sve hrli k crkvi. Mnogo je ljudi u svečanom ruhu. Crkva je puna šarenog svijeta. Pred velikim oltarom kleče Julka, Ivan, Sofija i Filip. Sijedi im župnik nešto govori, blijed je, usne mu dršću. Mladenci mu gledaju u svijetle plave oči, lice im je preobraženo, ne dišu, pomno slušaju starčeve riječi o sreći, ljubavi, o božjem blagoslovu. Malo podalje od oltara stoji visok čovjek, ravna stasa, sijed, blijeda i plemenita obličja. To je načelnik svitanske općine, Marko Ružić. Uz Marka stoji Frane, Julkin brat. Još je sitan. On se zagledao u haljinu svoje sestre i u dugu koprenu što joj se spušta sa krasne glave, okrunjene vijencem.

Pred crkvom zgrnulo se mnogo svijeta. Sve su oči uprte u vrata. Jednim mahom nastala tišina. Eto Julke na pragu, sinula je kao sunce, divna i mila, s blaženim posmijehom na usnama. Svi joj se dive.

Julka se posve oparavila. Dva je mjeseca bila u postelji, a liječnik klimaše glavom. Ono isto jutro kad ju je Ivan našao u nesvijesti na prudu, donesoše je u Svitan u Ružićevu kuću.

Podne je odzvonilo, a svatovi udoše u Ružićev vrt. Svijet ih dopratio i htio da se razide. Ružić ih umoli da sjednu za duge stolove koji su bili priređeni pred kućom za onaj dan. Milota! Miris pečenke prostire se vrtom, vino se rumeni u staklenkama i velikim vrčevima. Narod se razigrao, pa pjeva, nazdravlja, veseli se kao nikada. Mlađi plešu, oči sijeva, lica se rumene. Ima na stotine ljudi u hladu pod lipama. Nikad takva pira u Svitnu. Ej,

može gospodin Marko! Općinari ga ljube i slušaju kao svog oca; ta otkad je on načelnikom, sve okrenulo nabolje. U Svitnu je zavladao sloga i mir. Nestalo je smutljivaca, ako im se i nije baš trag zameo. Tito pao žandarima u ruke, a malo zatim odveli su u zatvor Justinu i Fusku. I o Peregriniju se kazivalo da je u zatvoru zbog pronevjerjenja. Florijan Maras otklatio se u svoju Furlaniju. Pod lipama pjevalo se i klikalo, ali u suton počeo kišiti i ljudi se razidoše.

Okolo ponoći bilo je još mnogo svatova na okupu u prizemnoj dvorani. Kroz tri širom otvorena prozora padalo je svjetlo na stazice u vrtu i na zeleno drveće. Nebo se bilo posve razvedrilo. Svatovi ispratiše Sofiju i Filipa do njihove kuće koja bijaše na drugoj strani vrta, pa se opet vratili k Ružiću. Moro ih oblijetao i veselo lajao. Iz Svitna se čulo pjevanje. Ne potraja dugo, a u prvom katu Markove kuće otvori se prozor, baš nad dvoranom. Mjesečina obasja dvije glave. Svatovi su u dvorani pjevali i nazdravljali, a svaka se riječ čula u vrt. Julka i Ivan, naslonjeni na prozor, rame uz rame, tiho se razgovarahu. U živici blizu obale pjevao je slavuj. Ivan bi svaki čas stisnuo Julkinu ruku. Žamor se u dvorani slegao, čuo se samo jedan glas, topao, silan.

- Julka, čuješ li Kuzmu Kirina?

- Čujem.

- Slušaj, nazdravlja mojem ocu - reče Ivan i pritisne joj usne na ruku.

Kuzma je bio pri svršetku zdravice: - Da, tako je, gospodine Marko - govorio je Kuzma; eto, sad smo mi gazde u svojoj kući. Ako se opamete svi Istrani, kao što smo se mi, eto svima, kao što je nama. Nije na prodaju naše poštenje ni za sve blago ovoga svijeta, a kamoli za čašu vina. To neka upamte lije koje će napokon i u drugim općinama dolijati. A koliko je ono bilo izbora kod nas? Ha, tri, četiri, bijes ga znao, a ljudi, ne ljudi, već kukavice zdvajahu, ali Kuzma nikada! Štujmo tuđe, a svoje i štujmo i ljubimo, pa kao klisura koja se ne da previjati. Budimo ljudi, i eto nam spasa, lako ćemo se otresti pjene talijanskih galija. Gospodine Marko, mnogo ste dobra učinili našoj sirotinji, a još ćete i više, ako Bog da, ali znajte, gospoda ne mogu ništa bez naroda: generali bez vojske. Vi ste bili naš Napoleon, lako mu duši bilo, ali smo se i mi držali! Gospodine Marko, vodite nas, a mi ćemo za vama, pa nek se ugledaju Istrani i u vas i u nas, i eto glave, ako nam ne osvine sunce! Gospodine Marko, u vaše zdravlje!

- Julka, jesi li ga čula?

- Slušam; krasno pjeva.

- Pjeva? - pogleda je Ivan u čudu.

- Da, slavuj.

Ivan joj se nasmiješi i poljubi je u čelo za kazan što nije slušala Kirina. Malo zatim pogleda joj u sjajne oči i reče: - Julka, hladno je. Dozvoli, da zatvorim prozor.

- Slušaj slavuj. Ja se neću prehladiti.

- Slavuj je umuknuo - šapne Ivan i stisne joj ruku.

- Ali će još pjevati...

- Mila Julko! - uzdahne Ivan, nježno je privine na svoje grudi i utisne joj cjelov na rumene usne.

Bajna mjesečina protkala je noć, zelene lipe i obasjala Julku i Ivana. Tiha i blaga proljetna kiša razbistrila je zrak, miris natopljene zemlje, trave, cvijeća i mora rasplinuo se nad vrtom, a svježije povjetarce giblje grane lipa, kroz koje se vidi ono divno more.

Ivan zatvori prozor. Mjesečina se mirno ljeskala na staklu, a slavuj je pjevao sve do zore, zatravljen i obajan čarobnom noći.

RJEČNIK

ambo - zgoditak na tomboli, par; *terno* je također zgoditak na tomboli, pogođena tri broja, pa odatle igra riječima
a mezza asta (tal.) - na pola koplja
Anverša, Anversa (tal.) - grad i luka Antwerpen (Anvers) u Belgiji
a sti animali (tal.) - tim životinjama
ašta, asta (tal.) - koplje, stijeg

balsak (franc.) - vrsta naslonjača sa širokim naslonima za ruke, ime vjerojatno po francuskom piscu Balzaku
bark (engl.) - jedrenjak s tri jarbola
barkariz (tal.) - drvena ograda na brodu
baškot (tal.) - dvopek
benetački - venecijanski, mletački
Bokelji - stanovnici Boke kotorske
bokeški - bokeljski, bokokotorski
buffone (tal.) - klaun, komedijaš
bukaleta (tal.) - vrč, pehar od pečene gline
bukaporta (tal.) - otvor na palubi

Canalazzo - Canal Grande (Veliki kanal), glavni kanal u Veneciji
conte (tal.) - grof
Corso - Korzo, glavna ulica u Rijeci
cunjar - odrpanac (prema *cunja*, krpa, dronjak)
cvanciga (njem. *zwanzig*) - austrijski novac, dvadeset krajcar

čičast - kovrčav

Ćozot - stanovnik talijanskog mjesta Choggie (u bliz. Venecije); Ćozoti su poznati ribari
ćuh - dašak, dah

de profundis (lat.) - početni stihovi pogrebnog psalma, Iz dubine
dell' avita coltura (tal.) - kulture predaka
digo (tal.) - kažem
đundast - debeo

En glaž to pač (slov.) - jedna čaša dapače
Estella (španj.) - zvijezda

ferô - feral, svjetiljka
fichu (franc.) - ženski rubac za glavu
financ (njem.) - porezni službenik, porezni policajac
fogun (tal.) - ložište na brodu
Formentera - otok u Mediteranu nedaleko od Ibize (Španjolska)
Furlanija - pokrajina u sjeveroistočnoj Italiji, Friuli

gruh (njem. *Grus*) - šljunak, sitno smrvljeno kamenje
guc - vrsta barke

hartija - papir
hasna (tur.) - korist
hlepiti - žudjeti, čeznuti

iliriko - ilirski, tj. hrvatski jezik

imbroja (tal.) - pritegni, stegni
izbrešak - brežuljak
izverugati se - izviti se, saviti se

kalafat (tal.) - brodograditelj
kamarot (tal.) - sobar, mornar koji služi u kapetanovoj sobi
kantrica - vrsta ribe, kantar

kanjac - vrsta ribe, kanj
kasar - podignuti dio palube na pramcu ili krmi
kaštio (tal.) - izdignuti dio pramca broda
Kirci - stanovnici Crikvenice
kotva, kotvica - sidro
Krnjel - Kranjac, Slovenac
krnjelski - kranjski, slovenski
krok - korak

ladonja - vrsta mediteranskog stabla, kostel, fafarikula
lijeha - gredica u vrtu
lovrata - vrsta ribe, komarča, orada, podlanica

malaga - vrsta vina iz okolice istoimenog španjolskog grada
malvazija - vrsta vina
Marsilja (prema tal.) - Marseille, grad u Francuskoj
minij - crveni premaz za sprečavanje korozije željeza
monštranca - monstranca, pokaznica, ukrašena posuda za izlaganje hostije
mosiù - gospodin
mošnjica - vrećica za novac
mramorkom - kao mramor

nahodište - sirotište
nanking - vrsta žutog pamučnog platna (prema kineskom gradu Nankingu)
nase - unatrag
natoriti - postaviti mamce ribama, brumati
navraskati - naborati
nêmog - ubog
newfundlanac - vrsta psa
noštromo (tal.) - vođa palube

obajan - očaran
obataliti - oboriti
ohoj - gaj, šumarak
okrinkan - maskiran
olà (španj.) - pozdrav
opućen - spreman, opremljen, pripravan (za put)
orajt (engl. *all right*) - u redu

orca (tal.) - prihvaćanje, okretanje broda prema vjetru
ordine (tal.) - zapovijed
organet (tal.) - verglec, vergl, mehanička glazbena sprava koja kada se pokreće rukom proizvodi određen broj melodija (v. *verglec*)
orleans (franc.) - vrsta laganog lanenog ili pamučnog platna (naziv prema istoimenom francuskom gradu)

pasara (tal.) - vrsta brodića
pečal - tuga
per Dio (tal.) - zaboga
pik - konop koji povezuje vrh jarbola i krmu ili pramac broda
pirunada - zalogaj; prema *pirun*, vilica; količina hrane koju se zahvati vilicom
podeštà (tal.) - gradonačelnik
povero diavolo (tal.) - jadni vrug (psovka)
pozlaka - vrsta ribe
prečupija - glupost, ludost
preti (tal.) - svećenici
prezavo - oprezno
principal (tal.) - zapovjednik
prisojkinja - poskok, vrsta otrovne zmije
produhljina - rupa, udubina
propentati - zamuckivati
prosukivati se - protiskivati se, proguravati se
prova (tal.) - pramac, prednji dio broda
putina - staza

randa (tal.) - krmeno jedro
rašeljika - rašeljka, grmolika mediteranska biljka jestiva ploda iz porodice ruža
refosko - vrsta vina
resina - vrsta morske trave
reverendissime (lat.) - velečasni
rivina - jaruga, vododerina, strmina
rompati (tal.) - praviti buku

sartija (tal.) - prepona jarbola, uže koje učvršćuje jarbol
Sem še deset let vu Fiumi (slov.) - već sam deset godina u Rijeci
sežanj - hvat, stara mjera za duljinu, oko 1,9 m

sfrigati (tal.) - ispržiti
smrkiš - morska riba, smrkež
snimiti - skinuti
sterlina (tal.) - isto što i *sterling* (v.)
sterling (engl.) - novčana jedinica u Engleskoj, funta
stracer - krpar, odrpanac (prema *straca*, krpa)
stupaj - korak

ščavo (tal.) - Slaven; rob
ščavonski (tal.) - slavenski (mletački naziv za Hrvate i Slovence)
ščulac - motar, petrovac, polugrmolika biljka koja raste uz more
ševeljati - klatiti se, gegati se
šinjorina (tal.) - gospođica
šior (tal. mlet.) - gospodin
šetinjast - dlakav, čekinjast
šujtaš (mađ.) - ukrasna svilena vrpca

tenent (franc.) - poručnik (*lieutenant*)
teran - vrsta crnog vina
terno - trodijelno odijelo; također i zgoditak na tomboli, pogođena tri broja (v. *ambo*)
traget (tal.) - mali brod za prijevoz putnika

trećak - "U oluji morskoj, nakon nekoliko manjih, slijedi sveder jedan veljački val, koji pomorci zovu *trećak*." (Mato Vodopić); također i zadnja mjesečeva četvrt

uljenka - uljna svjetiljka
ungarez, *ungareški* (tal.) - Mađar, mađarski
usopiti se - zapuhati se, zadihati se
usopljen - zapuhan, zadihan
ušata - vrsta ribe, crnorep, očada

vaj - jao (uzvik)
valje - odmah
verglec (njem.) - vergl, mehanička glazbena sprava koja kada se pokreće rukom proizvodi određen broj melodija (v. *organet*)
vinć (eng.) - kolotur, dizalo
Viva la Spagna, dove si magna (tal.) - živjela Španjolska, gdje (dok) se jede
vrzi - baci

ziratan - obradiv (zemlja)